

Univerzita Karlova
Právnická fakulta

JUDr. Miroslav Mrázek

ROZVOD V ČESKÉM A FRANCOUZSKÉM PRÁVU
(DIVORCE IN CZECH AND FRENCH LAW)

Disertační práce

Školitel: doc. JUDr. Michaela Hendrychová, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. 12. 2016

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že předloženou disertační práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

JUDr. Miroslav Mrázek
autor disertační práce

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval své školitelce, paní doc. JUDr. Michaelae Hendrychové, CSc., za poskytnutí odborných konzultací, cenných rad a podpory při vypracování práce.

V neposlední řadě děkuji své rodině (manželce a dvěma dětem) za toleranci a morální podporu po celou dobu studia.

SEZNAM ZKRATEK

ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (rakouský obecný zákoník občanský)
C. civ.	Code civil, též Code civil francais: (francouzský) občanský zákoník
COJ	Code de l'organisation judiciaire: zákoník soudního uspořádání
CPC či C. pr. civ.	Code de procédure civile: občanský soudní řád
ČSÚ	Český statistický úřad
ENM	Ecole nationale de la magistrature: Národní škola soudnictví
INSEE	Institut national de la statistique et des études économiques: Státní ústav statistiky a ekonomického výzkumu
JAF	juge aux affaires familiales: soudce pro rodinné věci
JAM	juge aux affaires matrimoniales: soudce pro manželské věci
MN	„manželská novela“, tj. zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství
NCPC	Nouveau Code de procédure civile: tzv. nový občanský soudní řád
NS	Nejvyšší soud ČR
o.z.	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
obč. zák.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
TGI	Tribunal de Grande Instance: francouzský soud 1. stupně (též volně překládán jako soud vyšší instance)
ÚS	Ústavní soud ČR
zákon z roku 2004	zákon č. 2004-439, o rozvodu manželství (ze dne 26. května 2004)
ZOK	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZPR	zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

OBSAH

Titulní list

Čestné prohlášení a poděkování

Seznam zkratk

ÚVOD DO PROBLEMATIKY DISERTAČNÍ PRÁCE 1

KAPITOLA PRVNÍ HISTORICKO-PRÁVNÍ VÝVOJ ROZVODU MANŽELSTVÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A FRANCIE 4

I. HISTORICKO-PRÁVNÍ NÁHLED NA ROZVOD MANŽELSTVÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY 6

1. Působení práva kanonického 6
2. První doložený rozvod 9
3. Přístup husitů a jednoty bratrské k rozvodu 10
4. Židé a zánik manželství 12
5. Problematika související s rozvodem v dobách habsburské monarchie (zejména v letech 1781 - 1918) 12
6. Vývoj po rozpadu Rakousko-Uherska, tzv. manželská novela 15
7. Vývoj po druhé světové válce 16
8. Od tzv. velké novely po novou rekodifikaci 19

II. HISTORICKO-PRÁVNÍ NÁHLED NA ROZVOD MANŽELSTVÍ VE FRANCII 20

1. Antické období a počátky křesťanství 20
2. Rozvod v dobách středověku a reformace 22
3. Období před a po Velké francouzské revoluci 23
4. Občanský zákoník (Code civil) z roku 1804 25
5. Zákaz a znovuoobnovení rozvodu 26
6. Reforma rozvodu z roku 1975 27

KAPITOLA DRUHÁ ROZVOD MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE 28

I. ÚVODEM 28

II. ROZVOD MANŽELSTVÍ Z POHLEDU PRÁVA 30

III. REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA 30

IV. MANŽELSTVÍ JAKO TRVALÝ SVAZEK OSOB RŮZNÉHO POHLAVÍ 33

V.	MANŽELSTVÍ LZE SNADNO UZAVŘÍT, SLOŽITĚJI UKONČIT	35
VI.	ZÁNİK MANŽELSTVÍ ROZVODEM	37
VII.	ZÁKLADNÍ KONCEPCE ROZVODU – JEDINÝ ROZVODOVÝ DŮVOD; KVALIFIKOVANÝ ROZVRAT	38
VIII.	VARIANTY ROZVODU	41
1.	Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu	42
A.	Výchozí princip a důvod užívání tohoto typu rozvodu.....	43
B.	Příčiny rozvratu manželství	43
C.	Postup při nevytvoření manželského soužití	44
2.	Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu	46
A.	Podstata a výhody rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu.....	46
B.	Prostor pro uvážení manželů.....	48
C.	Domněnka rozvratu.....	48
D.	Předpoklady (podmínky) rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu	49
E.	Kladné postoje k rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu	52
3.	Ztížený rozvod (rozvod s tvrdostní klauzulí)	53
A.	Přínos ztíženého rozvodu.....	53
B.	Kvalifikovaný zájem manžela	54
C.	Jak dosáhnout ztíženého rozvodu	55
IX.	ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ.....	55
1.	Kdo rozhoduje o rozvodu manželství	56
2.	Rodinné spory a soudy a soudci	57
3.	K zvláštní úpravě řízení o rozvod; sporné či nesporné řízení.....	58
4.	Účastníci řízení a jejich označení	59
5.	Ztráta způsobilosti být účastníkem	60
6.	Věcná a místní příslušnost	61
A.	Příslušnost dle ZŘS	61
B.	Rozhodné právo pro rozvody česko-francouzských manželství.....	61
7.	Zahájení řízení; návrh na zahájení řízení o rozvod	62
8.	Společný návrh	64
9.	Zastoupení jedním advokátem při společném návrhu	65
10.	Nařízení jednání	66
11.	Pokus o usmíření manželů; rodinná mediace	68
12.	Zmeškání jednání; případné účelové obstrukce	69

13. Zpětvzetí návrhu na zahájení řízení	70
14. Klid řízení	71
15. Dokazování	72
16. Rozhodnutí	73
17. Náklady řízení	74
18. Opravné prostředky	75
19. Řízení o rozvod manželství vs. řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti	76
20. Časová a finanční náročnost řízení	78
X. NÁVAZNOST DALŠÍCH KAPITOL	79
 KAPITOLA TŘETÍ ROZVOD MANŽELSTVÍ A ROZVODOVÉ PRÁVO VE FRANCII	80
I. K AKTUÁLNÍMU POJMU MANŽELSTVÍ A JEHO VLIVU NA ROZVOD	80
II. POTŘEBNOST INSTITUTU ROZVODU VS. ODMĚNY ADVOKÁTŮ	82
III. INFORMOVANOST LAICKÉ VEŘEJNOSTI O ROZVODOVÉM PRÁVU	82
IV. REFORMNÍ KROKY FRANCOUZSKÉHO ZÁKONODÁRCE	83
V. REFORMA ROZVODU Z ROKU 1975	84
1. Rozvod po vzájemné dohodě neboli rozvod po vzájemném souhlasu (divorce par consentement mutuel)	85
A. Rozvod ke společnému návrhu manželů (divorce sur demande conjointe des époux – též divorce sur requête conjointe)	86
B. Rozvod na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem (divorce demandé par un époux et accepté par l'autre) neboli na základě oboustranného schválení/svolení (divorce sur double aveu)	88
2. Rozvod pro rozvrat soužití (divorce pour rupture de la vie commune)	89
3. Rozvod pro zavinění/provinění (divorce pour faute)	91
VI. ROZVOD MANŽELSTVÍ A REFORMA Z ROKU 2004	93
1. Reforma z roku 1975 jako přechodová fáze	93
2. Zákon ze dne 26. května 2004	93
VII. PŘEHLEDOVÁ TABULKA TYPŮ ROZVODU Z LET 1975 A 2004	94
VIII. VARIANTY ROZVODU PO ROCE 2004	95
1. Rozvod po vzájemné dohodě neboli rozvod po vzájemném souhlasu (Divorce par consentement mutuel)	95
A. Platná právní úprava rozvodu po vzájemné dohodě v C. civ.	96
B. Podstata rozvodu po vzájemné dohodě	96

C. Aplikace v praxi	97
D. Preference ze strany zákonodárce	97
E. Důvod rozvodu	98
F. Role soudce	98
G. Výhody a nevýhody rozvodu po vzájemné dohodě z pohledu rozvodových právníků	99
2. Rozvod akceptovaný neboli rozvod na základě akceptování principu rozvratu manželství (Divorce accepté, resp. divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage)	100
A. Platná právní úprava akceptovaného rozvodu v C. civ.	100
B. Podstata akceptovaného rozvodu	101
C. Aplikace v praxi	102
D. Důvod rozvodu	103
E. Role soudce	103
F. Výhody a nevýhody akceptovaného rozvodu z pohledu rozvodových právníků	103
3. Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta (Divorce pour altération définitive du lien conjugal)	104
A. Platná právní úprava rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta v C. civ.	105
B. Podstata rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta	105
C. Aplikace v praxi	106
D. Důvod rozvodu	107
E. Role soudce	108
F. Výhody a nevýhody rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta z pohledu rozvodových právníků	108
4. Rozvod pro zavinění/provinění (Divorce pour faute)	109
A. Platná právní úprava rozvodu pro zavinění v C. civ.	110
B. Podstata rozvodu pro zavinění	110
C. Aplikace v praxi	112
D. Důvod rozvodu	114
E. Role soudce	114
F. Výhody a nevýhody rozvodu pro zavinění z pohledu rozvodových právníků	115

IX.	PŘEHLEDOVÁ TABULKA HLAVNÍCH ZMĚN VYPLÝVAJÍCÍCH Z REFORMY Z ROKU 2014	116
X.	ROZVOD MANŽELSTVÍ Z HLEDISKA PRÁVA PROCESNÍHO	117
1.	Základní prameny práva procesního	117
2.	Snaha zákonodárce o zjednodušení rozvodového procesu	118
3.	Dva typy rozvodového řízení	118
4.	Společná pravidla	119
5.	Pravomoc a příslušnost	119
6.	Jednání a veřejnost	120
7.	Povinnost doložit výdaje a příjmy	121
8.	Výběr typu rozvodu	121
9.	Průběh řízení u jednotlivých typů rozvodu	121
10.	Procedurální pravidla rozvodu po vzájemné dohodě	121
	A. Tři základní fáze	122
	B. Výhody stávající úpravy	123
	C. Případné druhé jednání	123
	D. Opravné prostředky	124
	E. Náklady řízení	124
11.	Procedura sporných rozvodů	125
	A. Společný procedurální kmen	125
	B. Část první - od podání návrhu na rozvod po usnesení soudu o neusmíření	126
	a) Návrh	126
	b) Neodkladná opatření	127
	c) Smírčí řízení	127
	d) Prozatímní opatření	128
	C. Část druhá – vlastní rozvodové řízení (instance en divorce); rozhodovací část	129
	a) Výběr typu rozvodu	129
	b) Změna typu rozvodu - systém přechodů	130
	c) Dokazování	131
	d) Rozhodnutí soudu	131
	e) Opravné prostředky	132
12.	Zvláštní ustanovení k jednotlivým typům sporných rozvodů	132
13.	Průběh rozvodové procedury – přehledová tabulka	133
XI.	ROZVOD OD STOLU A LOŽE (SÉPARATION DE CORPS)	134

KAPITOLA ČTVRTÁ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE A

VE FRANCII	137
I. OBČANSKOPRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	138
1. Změna osobního statusu rozvedených manželů	138
2. Příjmení rozvedeného manžela	138
3. Zánik vzájemných práv a povinností	140
4. Výživné rozvedeného manžela	140
A. Změna systematiky	140
B. Specifičnost práva na výživné rozvedeného manžela	141
C. Osobní povaha práva na výživné rozvedeného manžela a jeho nepřevoditelnost	141
D. Vznik vyživovací povinnosti rozvedeného manžela.....	142
E. Sankční výživné	144
F. Rozsah vyživovací povinnosti	145
G. Zánik vyživovací povinnosti	146
H. Procesní aspekty	147
I. Sankční a motivační aspekty zanedbání povinné výživy	147
5. Majetkové povinnosti a práva	148
A. Vypořádání společného jmění	148
B. Bydlení po rozvodu manželství	150
a) Rozvod manželství a stejné nebo společné právo k obydlí	151
b) Rozvod manželství a závislé právo k obydlí	153
c) Rozvod manželství a odvozené právo k obydlí	153
C. Rozvod a dědění	154
II. OBČANSKOPRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ VE FRANCII	154
1. Ukončení manželství, datum a publicita rozvodu	155
2. Zánik povinností vyplývajících z manželství	155
3. Příjmení bývalého manžela a dětí	155
4. Kompenzační plnění/kompenzační dávky	156
5. Náhrada škody	158
6. Bydlení po rozvodu manželství	159
7. Vypořádání majetkových poměrů	160
8. Rozvod manželství a dědění	161

9. Rozdílné rozhodné dny	161
KAPITOLA PÁTÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODŮ DE LEGE FERENDA.....	162
I. ÚVAHY O MOŽNÉ BUDOUCÍ ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ROZVODU	162
II. NOVINKY FRANCOUZSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZVODU.....	165
III. SHODNÉ PRVKY OBOU ÚPRAV DE LEGE FERENDA.....	168
STATISTICKÝ EXKURZ (ROZVOD MANŽELSTVÍ Z POHLEDU ANALYTICKÝCH DAT).....	169
I. OBDOBÍ PRVNÍ POLOVINY MINULÉHO STOLETÍ	169
II. VÝVOJ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE AŽ DO 80. LET	171
III. SITUACE OD KONCE OSMDEŠÁTÝCH LET A POČÁTEK 21. STOLETÍ	173
IV. PŘÍČINY ROZVODŮ.....	175
V. JEDNOTLIVÉ TYPY FRANCOUZSKÝCH ROZVODŮ A DÉLKA ŘÍZENÍ.....	177
VI. ROZVOD Z POHLEDU NEZLETILÝCH DĚTÍ	179
VII. KDO INICIUJE ROZVODOVÉ ŘÍZENÍ	181
VIII. ROZVOD Z POHLEDU REGIONŮ	181
IX. OPAKOVANÉ ROZVODY.....	181
X. ROZVODY PODLE DÉLKY TRVÁNÍ MANŽELSTVÍ.....	182
XI. ROZVOD OD STOLU A LOŽE.....	183
XII. PŘÍNOS ANALYTICKÝCH DAT A OPOMÍJENÉ OBLASTI.....	184
ZÁVĚR.....	185
SHRNUTÍ.....	191
SUMMARY	193
ANOTACE	196
ABSTRACT.....	196
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, JUDIKATURY A PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ	197
KLÍČOVÁ SLOVA	215

ÚVOD DO PROBLEMATIKY DISERTAČNÍ PRÁCE

Téma disertační práce jsem si záměrně vybral z oblasti rodinného práva. Patřím totiž do té části právnické obce, která odvětví rodinného práva považuje za jedno z nejdůležitějších a staví se kriticky k těm právníkům, kteří je označují za druhořadé a z profesního hlediska neperspektivní. Nemyslím si, že význam právního odvětví se má poměřovat výší odměny za poskytnuté právní služby.

Osobně se domnívám, že rodinné právo, provázející člověka od narození až do smrti, nesmí být opomíjeno a mají se jím zabývat vysoce erudovaní právníci s dostatečnými profesními a životními zkušenostmi, a to jak pokud jde o advokáty, tak pokud jde o soudce. Mám za to, že jakékoliv pochybení v této sféře představuje neblahý zásah do života jednotlivce, často i celé jeho rodiny, především dětí.

Zkušenosti profesionálové vědí, jak obtížně se napravují rodinné konflikty, mezi něž bezesporu patří i rozvody manželství a otázky s nimi související. K takovému poznání docházejí i sami aktéři sporů, kteří si až pozdě uvědomí, že východisko z manželského konfliktu nespočívá v ožebračení a ponížení manžela, ale v kvalitním řešení tíživé situace, respektive ve férovém ukončení manželského soužití a v nastavení dobrých poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu.

Rozvod manželství tedy rozhodně není pouhým pojmem z učebnice práva. Za tímto výrazem se skrývají konkrétní osudy manželských párů, ba celých rodin. Na znalosti institutu rozvodu a jeho právní úpravy, jakož i na schopnosti navrhnout správné, ale zároveň konstruktivní řešení, závisí mnohaletá budoucnost řady lidí. Z tohoto důvodu lze považovat problematiku rozvodu za jednu z nejdůležitějších otázek rodinného práva.

Rozvod, jako jeden ze způsobů zániku manželství, se bohužel stal natolik běžným jevem, že je mu nutně věnována čím dál větší odborná i laická pozornost.

Právě proto, jakož i s ohledem na to, že mezi nejpozoruhodnější patří komparativní analýzy srovnávající právní úpravy dvou či více zemí, zvolil jsem si za téma disertační práce „Rozvod v českém a francouzském právu“.

Jak už samo téma práce napovídá, zabývám se právní teorií klasického institutu soukromého práva, ale obohacuji ji o praktický náhled (včetně judikатурních odkazů), aktuální legislativní vývoj a názory specialistů z oboru.

Cíleně jsem si zvolil komparování české právní úpravy s francouzskou právní úpravou, která, přestože v posledních letech prodělala řadu změn, je stále – nejen ve srovnání

s českou – poměrně složitá. Nadto považuji za vhodné zúročit poznatky načerpané během svých studií ve Francii a během výkonu advokacie.

Téma rozvodu je považováno jak u nás, tak ve Francii za společensky i právně velmi zajímavé. V obou zemích se opírá o bohatý právně-historický vývoj, který dosud ještě není zcela ukončen. Společenský vývoj stále přináší nové problémy, které je třeba řešit.

Jak už jsem naznačil výše, rozvodové právo není výhradní doménou právních teoretiků, ale zajímá mnohé z nás, protože nemálo lidí se s rozvodem na své životní pouti potkalo. Dlouhodobé statistiky, sociologické a psychologické studie a samozřejmě i právnická literatura poukazují na stále se zvyšující procento rozvodovosti.

V disertační práci si kladu tyto základní cíle:

1. zkoumat aktuální i nedávnou právní úpravu rozvodu manželství v Česku a ve Francii a navzájem je porovnávat,
2. teoretický náhled obohatit především o hledisko praktické, ale i historické, jakož i o úvahy de lege ferenda,
3. při analýze relativně složité francouzské úpravy upozorňovat na pozitivní přístup francouzského zákonodárce reflektujícího společenský vývoj a potřeby praxe, stejně tak poukazovat na základní odlišnosti od úpravy české.

Práce je rozdělena na pět částí a statistický exkurz.

V kapitole první pojednám o vybraných etapách vývoje rozvodu manželství v obou studovaných zemích. Nicméně na ně hodlám nahlížet dnešním pohledem. Poukážu na to, že institut rozvodu se stal běžnou záležitostí v relativně nedávné době, vyložím a posoudím recentní vývoj a současné dění. Proto bude pohled do historie spíš jakýmsi odrazovým můstkem pro analýzu stávající právní úpravy, kterou se budu zabývat v dalších částech práce.

Kapitola druhá bude věnována aktuálnímu stavu právní úpravy rozvodu v České republice. Hodlám probrat jednotlivé typy rozvodu, jejich charakteristické prvky, včetně základních procesněprávních otázek. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, ztížený rozvod a rozvodové řízení rozeberu nejen v teoretické, ale i v praktické rovině. Hodlám se zabývat ustálenou judikaturou, jakož i názory a stanovisky jednotlivých právních expertů, teoretiků i praktiků.

Těžištěm disertační práce bude kapitola třetí, v níž se budu zabývat francouzským rozvodovým právem. Od reorganizace rozvodu z roku 1975 přejdu k nejnovější reformě z roku 2004, která reagovala na připomínky odborné i laické veřejnosti. Mnozí totiž namítali, že znění Code civil (dále jen „C. civ.“) ze 70. let už nevyhovuje potřebám moderního manželského soužití. Proto rozhodná část zákoníku byla podstatným způsobem novelizována.

Pro úplnost komparace zmíním i procesněprávní stránku rozvodu ve Francii, bez níž není možné úpravu zcela pochopit. Závěrečnou pasáž třetí kapitoly věnuji institutu, který v českém právu není přítomen, tedy tzv. rozvodu od stolu a lože (*séparation de corps*).

V kapitole čtvrté se budu zabývat nejpodstatnějšími právními následky rozvodu u nás a ve Francii. V rámci této práce není možné se touto problematikou zabírat komplexním způsobem, proto budou předmětem mého zkoumání pouze stěžejní občanskoprávní následky rozvodu, zejména změna osobního statusu, příjmení, výživné rozvedeného manžela, resp. tzv. kompenzační plnění, majetkové povinnosti a práva, bydlení po rozvodu, náhrady škody atp.

V páté kapitole pojednám o možné budoucí podobě rozvodového práva obou států. Tuto část disertační práce bylo třeba upravit, protože během přípravy disertační práce se v České republice úvahy *de lege ferenda* staly platným a pak i účinným právem, tj. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „o.z.“), nabyt ke dni 1. 1. 2014 účinnosti. Proto je tato problematika nyní zařazena do kapitoly druhé pojednávající o platném právu.

Ve statistickém exkurzu navážu na předchozí kapitoly a obohatím je o analytické údaje z období 20. a 21. století mající vztah k rozvodům, předně z pohledu jejich celkového a dílčího množství, vývoje, příčin, iniciování rozvodových řízení, jejich průměrné délky apod.

Pevně věřím, že tato práce bude pro čtenáře zajímavá, že mu přinese nové informace, případně mu dá podnět k určitému zamyšlení a úvahám nad dalším možným vývojem dané oblasti.

KAPITOLA PRVNÍ

HISTORICKO-PRÁVNÍ VÝVOJ ROZVODU MANŽELSTVÍ NA

ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A FRANCIE

V současné době je rozvod manželství často vnímán jako něco téměř přirozeného. Na tento trend dokonce v červnu roku 2016 poukázalo plénum Ústavního soudu ČR¹.

Tak tomu ale vždy nebylo. Právní ukončení manželství za života manželů prošlo dlouhým a různorodým vývojem v závislosti na kulturních tradicích jednotlivých zemí a vlivu církve. Úprava rozvodu na území Česka i Francie tak doznala v průběhu několika století řadu změn.

V podstatě se rozvod manželství stává v Evropě běžnou záležitostí až ve druhé polovině 20. století, kdy dochází k rozvolnění řady sociálních struktur a kdy společnost nahlíží na mnohé z toho, co bylo ještě před půlstoletím považováno za mravně problematické, jako na eticky neutrální jev².

Nicméně i dnes lze zaznamenat určité vlivy, které se snaží potlačit moderní náhled na rozvod manželství a související otázky, a to zejména ze strany katolické církve, resp. její konzervativní části. Přestože současný papež František reprezentuje liberalistický proud, on a obdobně progresivní církevní hodnostáři (např. skupina liberálních biskupů v čele s německým kardinálem Walterem Kasperem) narazili na odpor při pokusu o prosazení „reformy rodiny“. Dne 18. října 2014 totiž konzervativní biskupové po dvou týdnech rokování schválili revidovanou verzi dokumentu, kde vstřícnost k rozvedeným lidem a homosexuálům absentuje. Synoda se rozhodla odložit diskuse o těchto otázkách na další zasedání v říjnu 2015. V roce 2014 tak neprošel návrh na to, aby rozvedení a znovu sezdání katolíci měli možnost svatého přijímání. Většina biskupů se postavila i proti návrhu ohledně homosexuálních párů, tedy že církev přijímá jejich orientaci, nabízí jim domov a uznává, že jejich svazky, jakkoli morálně problematické, mohou těmto párům poskytovat drahocennou podporu. Dokonce neprošel ani umírněný návrh, podle něhož „*lidé s homosexuálními*

¹ Viz nálezy pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016.

² Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 166.

*tendencemi musí být přijímáni s respektem a citlivostí*³, což může být bezesporu chápáno jako zpátečnický přístup neodpovídající společenskému myšlení a sociálním hodnotám 21. století. Na synodě konané v říjnu 2015 katolická církev alespoň částečně zmírnila svůj postoj vůči druhým manželstvím katolíků. Progresivnější biskupové byli ochotni přijmout mezi katolíky i podruhé seždané věřící. K homosexuálům však církev svůj přístup nezměnila⁴. Papež František se k předmětným tématům vyjádřil např. v rámci postsynodální exhortace tak, že *„rozvod je zlo a rostoucí počet rozvodů je zneklidňující“*. Zároveň ale podotkl, že *„je důležité, aby rozvedení lidé, kteří žijí v novém svazku, věděli, že jsou součástí církve, že nejsou exkomunikováni“*. Homosexuálové by měli být podle papeže respektováni ve své důstojnosti, v úctě přijati a neměli by být nespravedlivě diskriminováni. Současně ale zopakoval stanovisko církve, že nejsou důvody pro to, aby se registrovaná partnerství stavěla na stejnou úroveň jako heterosexuální svazky.⁵

Odkaz na aktuální dění ve Vatikánu není samoučelný. Má poukázat na to, že níže uvedený historicko-právní náhled na rozvod manželství je zcela namístě a že recentní svobodomyšlný přístup k rozvodu manželství nemusí být vždy samozřejmý. Dále může napomoci při úvahách nad otázkami i dnes aktuálními, zda je lepší trvat za každou cenu na zachování manželství, rozvod nepřipouštět a prohlubovat tak nefungující soužití, nebo zda je vhodnější umožnit řešit manželskou krizi civilizovaným způsobem, tzn. rozvodem. K obdobným úvahám mohou přispět i odkazy na konkrétní životní zkušenosti našich předků, což činí historickou část, alespoň dle mého názoru, mnohem zajímavější.

³ ČTK, Eurozpravy.cz ze dne 18. 10. 2014: Papež narazil, biskupové vstřícnost k rozvodům a gayům zavrhl, <http://zahranicni.eurozpravy.cz/evropa/104709-papez-narazil-biskupove-vstricnost-k-rozvodum-a-gayum-zavrhli/>.

ČTK, Hospodářské noviny ze dne 19. 10. 2014: Liberální biskupové prohráli, církev odmítla tolerovat svazky homosexuálů, <http://zahranicni.ihned.cz/c1-62967390-liberalni-biskupove-prohrali-cirkev-odmitla-tolerovat-svazky-homosexualu>.

⁴ Zprávy.idnes.cz ze dne 25. 10. 2015: Církev zmírní postoj k druhým sňatkům, ke gayům ne, shodli se biskupové.

⁵ Luštinec V.: Papež v exhortaci Amoris Laetitia povzbuzuje rodiny k radosti z lásky. Dává větší důraz na svědomí, 9. 4. 2016, http://www.christnet.cz/clanky/5702/papez_v_exhortaci_amoris_laetitia_povzbuzuje_rodiny_k_radosti_z_lasky_dava_vetsi_duraz_na_svedomi.url.

I. HISTORICKO-PRÁVNÍ NÁHLED NA ROZVOD MANŽELSTVÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Relativně obsáhlejší rozbor vybraných kapitol vývoje právní úpravy rozvodu na našem území má své opodstatnění. Díky němu si lze uvědomit, že některé aspekty se s časem nemění. Na druhé straně dokládá, jak se postupem doby posouvá náhled na manželství a jakým způsobem (přitom často jen velmi složitě) je bylo možné ukončit.

V minulosti se k manželství přistupovalo různým způsobem, a to v důsledku sociální diferenciace obyvatelstva. Šlechtici brali při vstupu do manželství zřetel na finanční a rodové aspekty. Láska u nich nehrála tak velkou roli, jako v kterékoli jiné společenské vrstvě, především té poddanské, i když i u ní majetkové otázky měly jistý vliv. Až koncem 19. století se mezi budoucími manžely upřednostňují vzájemné osobní vztahy.

Nezanedbatelný vliv představovaly první a druhá světová válka, nástup žen do pracovního procesu, jejich relativní finanční nezávislost na manželovi, která jim umožnila „agresivnější“ přístup k rozvodu. V posledních čtyřiceti letech většinu návrhů na rozvod podávají ženy. Rovněž byl výrazně omezen vliv římskokatolické církve. Její princip „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“ už převážná většina manželů nebere příliš vážně.

Výsledkem dlouhodobého vývoje, jehož některé podstatné fáze jsou nastíněny níže, je liberální právní úprava rozvodu a svobodomyslný přístup společnosti, alespoň té většinové, k rozvodu manželství.

1. Působení práva kanonického

Manželství bylo a je pro svou mimořádnou důležitost předmětem zájmu státu i církve. Po dlouhá staletí bylo manželské právo pod vlivem katolické církve a kanonického práva. Spočívalo na základních zásadách vyplývajících z křesťanské vírouky, tj. monogamii, svátostném pojetí manželství a jeho nerozlučitelnosti.⁶

Křesťanská církev zpočátku jen velmi těžko prosazovala monogamii, jež byla u panujících vrstev ještě dlouho zatlačována mnohoženstvím a bujarým sexuálním životem. V tehdejších dobách byli jedinci jako svatý Václav, jenž dokonce nechtěl mít ani jednu manželku, považováni feudálními velmoži za nepochopitelné podivíny. Naopak tehdejší vladaři států a náčelníci družin byli běžně doprovázeni harémy souložnic a neomezeně užívali

⁶ Veselá R.: Vývoj rodinného práva do r. 1938, Masarykova univerzita, Brno, 1993, str. 3.

všech žen ve svém mocenském okruhu. Umožňovalo to i otroctví, které tu po přechodnou dobu existovalo.

Křesťanské manželské principy tak na počátku narážely na odpor a bylo velmi obtížné je prosadit. Zákaz předmanželských sexuálních styků, soužití pouze s jednou ženou, povinnost věrnosti pro muže i pro ženu, zákaz zapuzování manželek, sexuální zdrženlivost a omezení libovůle při výběru ženy rozsáhlou soustavou manželských překážek, to vše byly zásady, jež stály v příkrém rozporu s dosavadním způsobem života. Ještě roku 1039 musel biskup Šebíř vymoci dekret na knížeti Břetislavovi, jímž bylo opětovně přikázáno dodržovat křesťanské zásady v manželském a rodinném životě.⁷

Dekrety Břetislavovými⁸ byla rovněž stanovena forma vzniku manželství - byl uznáván jen sňatek uzavřený před církví - s čímž souvisela jeho nerozlučitelnost.

Manželské spory byly do doby Josefa II. rozhodovány církevními soudy, a to katolickými či do roku 1620 i kališnickými. Předmětem sporů bylo nejčastěji nedodržení manželského slibu (závazku uzavřít sňatek), přitom žalobci byli často muži, kteří se tímto způsobem pokoušeli vynutit si sňatek s bohatými nevěstami nebo přinejmenším odstupné. Obvyklé byly také spory o neplatnost manželství či opuštění manžela.

Jisté těžkosti se objevovaly při potírání bigamie, neboť evidence sňatků, zvláště u osob nižšího společenského postavení, byla více než pochybná. Městské právo sice stanovilo přísné tresty za bigamii - muži stětím a ženě zahrabáním za živa, ale v praxi se k takovým sankcím přistupovalo výjimečně a pachatelé byli postihováni mírněji, např. výpraskem a vyhnáním z města. Církevní soudy také ve většině případů potvrdily nový sňatek a zároveň rozhodly o výchově dětí a alimentálních povinnostech.

Cizoložství manželky bylo stíháno soudně, ale zpočátku i manželovou svémocí - mohl beztrestně zabít nevěrnou manželku i jejího milence. Stačilo, aby je přistihl při tzv. „horkém oučinku“. Obdobným „právem“ disponoval otec vůči vlastní dceři a jejímu milenci.

Z výše uvedeného se podává, že postavení ženy v manželství vycházelo z představy, že je zcela podřízena moci svého muže.⁹ Její závislost vyplývala i z toho, že slib poslušnosti

⁷ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 59 – 60.

⁸ Boudyšová V.: Minulost našeho státu v dokumentech, Nakladatelství Svoboda 1971, str. 31 (Dekreta knížete Břetislava I.): *"Kníže vstal a takto hovořil: vaše manželství, která až dosud měli jste jako v nevěstinci a společná jako mezi zvířaty, nechť napříště řídí se kanonickým řádem tak, aby manželka spokojila se jedním mužem a muž jednou ženou zákonitě před církví provdanou.*

Za druhé, kdyby manželka mužem nebo muž manželkou opovrhl a nesvár mezi nimi dospěl až k roztržce, nechci, aby ten z nich, který by se nechtěl vrátit do dřívějšího svazku zákonitě uzavřeného, podle řádu naší země jako rušitel manželství ..., nechť je to osoba jakákoliv, budiž uvržen do vyhnanství do Uher a nebudiž nikterak dovoleno, aby do země se vracel a se vykoupil, aby nákazou jedné ovce boží stádo ovcí se neposkvřnilo.... "

⁹ Malý K.: České právo v minulosti, Orac 1995, str. 75 – 76.

skládala manželovi před oltářem. Dříve nebylo možné hovořit o rovném přístupu práva k muži a ženě. To je obrovský rozdíl oproti současnosti.

Rovněž je zapotřebí upřesnit, že kanonické právo umožňovalo zrušení manželského společenství pouze rozvodem. Přitom jen rozluka manželství znamenala jeho zánik za života manželů. Právní podstata rozvodu manželství od stolu a lože spočívala v tom, že manželům byla dovolena separace, tj. mohli žít odděleně, nemohli však uzavřít nové manželství. Rozvod od stolu a lože vycházel z konfesní příslušnosti manželů¹⁰, to znamená, že rozluka byla možná pouze u křesťanů-nekatolíků a Židů.

Církev však připouštěla anulování legitimních manželství, uzavřených nekrtěnými osobami, ve prospěch víry, kdy jeden z manželů přestoupil ke křesťanství a druhý ohrožoval jeho náboženský život (tzv. privilegium Paulinum). Rovněž bylo rozlučitelné platné manželství katolíků tehdy, když spolu manželé ještě neobcovali. Samozřejmě natolik intimní sféra mohla být zřídka známa jiným osobám než samotným manželům, proto se téměř vždy dalo tvrdit, že manželství nebylo konzumováno a bylo značně obtížné prokázat opak. Bezpochyby to byla vážná trhлина do dogmatu nerozlučitelnosti. Svátostné, tj. katolické manželství konzumované, však rozlučitelné nebylo. Nicméně mohlo být prohlášeno za neplatné. A právě tento způsob, přes všechny teologické poučky, nahrazoval v praxi feudální společnosti rozlučitelnost manželství.

K neplatnosti manželství podle kanonického práva docházelo nejen při existenci vylučujících překážek (zejména nedostatečný věk, trvajících manželský svazek, impotence, příbuzenství 1., 4., popř. 7. stupně - omezení úrovně příbuzenství se totiž v průběhu doby měnilo), ale též při tzv. vadě konsenzu. Přitom mohl být napadán nedostatek formálních náležitostí svatebního obřadu, nebo bylo možné tvrdit, že konsenzus byl udělen v důsledku donucení nebo omylu. Kanonické právo považovalo manželství za neplatné rovněž tehdy, pokud se strana zmýlila ve stavovské příslušnosti druhé strany či v jakékoli jiné vlastnosti, která ji v jejich očích individualizovala. Vadou konsenzu bylo též vynucení fyzickým násilím nebo výhrůžkami schopnými zastrašit i muže (někteří sem řadili i strach z rodičů). Je pochopitelné, že vágní pojetí pojmu omylu a donucení dovolovalo jejich široké užívání a že díky tomu nebyla nerozlučitelnost nepřekonatelnou překážkou pro ty společenské vrstvy, které měly dostatek financí na složitý kanonický proces o neplatnost manželství s řadou advokátů a poplatků.

¹⁰ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 60.

Zatímco promíjení překážek v konkrétních případech (tzv. dispenzační pravomoc) náleželo převážně papeži, spory o rozvod a neplatnost manželství příslušely v první instanci konzistorním soudům v jednotlivých diecézích a do Říma se dostala jen odvolání jako k poslední instanci. Kanonické procesy byly komplikované, vleklé a mimořádně nákladné. Veškerá jednání u církevních soudů byla vedena písemně v latině a do sporů o neplatnost manželství vždy přistoupil tzv. defensor matrimonii jako úřední obhájce platnosti manželského svazku. Tím se řízení ještě více prodražovalo. Kanonický proces byl charakterizován tzv. zákonnou teorií důkazní, takže soud byl při splnění požadovaných předpokladů povinen uznat za pravdivou stranami tvrzenou skutečnost. Pro schopného advokáta tedy nebylo příliš složité doložit nějaký ten omyl nebo donucení, a bylo to hračkou, pokud obě strany byly srozuměny a snažily se o prohlášení neplatnosti, byť třeba simulovanými výpověďmi o nepravdivých skutečnostech. Při dobré vůli bylo prohlášení manželství za neplatné pouze otázkou vytrvalosti a peněz, neboť se spory často táhly i desítky let.¹¹

2. První doložený rozvod

Jistě není od věci poukázat na konkrétní případ zániku manželství z naší historie, který se odehrál před více jak osmi sty léty a který je označován za první doložený rozvod na našem státním území. Při jeho stručné analýze si každý uvědomí, že tehdejší manželské páry řešily obdobné problémy, se kterými se setkávají manželé i v dnešní době.

Jedná se o rozvod manželství Přemysla Otakara I. a Adléty z rodu Wettinů, které bylo uzavřeno roku 1178, kdy Přemyslovi ještě nevadilo jejich příbuzenství ve čtvrtém stupni. Přitom církev pokládala od 10. století za neplatná manželství uzavřená mezi příbuznými do sedmého stupně.

V roce 1199 Přemysl svou manželku zapudil a uzavřel nový sňatek s Konstancií, sedmnáctiletou dcerou Bély III. z rodu Arpádovců a francouzské šlechtičny Anny de Chantillon. Nezbytné formality provedl pražský biskup Daniel, jenž prohlásil manželství Přemysla a Adléty za neplatné. Jako skutečný důvod jejich rozchodu se uvádí, že Přemysla

¹¹ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 67 – 68; Pernoudová R.: Žena v době katedrál, Vyšehrad 2002, str. 144 – 145.

stárnoucí Adléta omrzela, hledal ženu mladší, a jakmile ji našel, jednal bez jakýchkoliv ohledů¹².

Rozvodové řízení, vedené pražským biskupem Danielem a probíhající pravděpodobně ve strahovském klášteře, se Adléty velmi dotklo. Zprvu se odmítla dostavit k jednání, pak se ale rozhodla hájit své zájmy osobně. Vstup na jednání jí však byl znemožněn ozbrojenou mocí¹³. Biskup vynesl rozsudek o zrušení Adlétina a Přemyslova sňatku. Adléta se nicméně nevzdala a obrátila se přímo na papeže se žádostí o přešetření případu. Spor se pak vedl déle než deset let, neboť kurie oddalovala rozhodnutí podle toho, jak ochotně český panovník podporoval její politiku v říši. Částečný obrat přinesl rok 1204, kdy v důsledku změn mocenské konstelace v říši uzavřel Přemysl smír s Filipem Švábským. Jednou z podmínek bylo Přemyslovo usmíření s Wettiny a výslovné uznání manželství s Adlétou. Díky tomu se Adléta po několikaletém exilu objevila jako královna se svými dětmi opět v Praze. Konstancie musela ustoupit, ale patrně vůbec nebyla zapuzena. Umožnění Adlétina návratu bylo pouze taktickým manévrem. Při nejbližší příležitosti byla Wettinka opět vypovězena. Roku 1206 rozhodla kurie ve prospěch Konstancie. O rok později Adléta ještě vyvolala nové vyšetřování případu kurií. Konečné rozhodnutí o neplatnosti sňatku padlo až o tři roky později, v roce 1210. Na počátku února následujícího roku Adléta umírá v klášteře svatého Kříže u Míšně.¹⁴

3. *Přístup husitů a jednoty bratrské k rozvodu*

Další podstatnou etapu naší historie představuje husitské hnutí a období jednoty bratrské. Husitství není charakteristické jen vojenskými taženími či nábožensky, národnostně i sociálně motivovaným hnutím usilujícím o nalezení východiska z hluboké společenské krize zasahující české země na přelomu 14. a 15. století¹⁵, ale i svébytným postojem k partnerskému a intimnímu životu. Stejně tak na jednotu bratrskou nemůžeme pohlížet jen jako na křesťanské společenství navazující na husitský program¹⁶.

Už ve 14. století české náboženské hnutí silně kritizovalo nemravnosti v sexuálním životě, projevující se především v době velkého nárůstu prostituce za vlády Karla IV. Rovněž brojilo proti demoralizaci kléru a nezřízenosti života vyšších společenských vrstev. Oproti

¹² Na tento důvod rozchodu jsem si mnohokrát vzpomněl jako advokát při zastupování svých klientek, které se po více jak osmi stoletích ocitly v obdobné situaci a jejich pocity se tak zřejmě od těch Adlétiných příliš nelišily.

¹³ Přijde mi až úsměvné, jak často dnešní účastníci řízení o rozvod komplikují soudní jednání a činí všemožné obstrukce, aby se nemuseli dostavit k soudu a bránit svá práva soudní cestou.

¹⁴ Čechura J., Hlavačka M., Maur E.: Ženy a milenky českých králů, Akropolis Praha 1994, str. 26 – 30.

¹⁵ Všeobecná encyklopedie, Diderot 1999, 3. svazek, str. 252.

¹⁶ Všeobecná encyklopedie, Diderot 1999, 3. svazek, str. 427.

tomu čeští reformátoři kladli důraz na čistotu ve vztazích mezi mužem a ženou, vyzdvihovali mravní vážnost mezi manžely a požadovali striktní trestání hříchů ze strany státní moci. Takový postoj byl zastáván řadou historických osobností, např. Štítným, Janem Husem, Jakoubkem, a poté i jejich žáky a následovníky.

Za smrtelný hřích, jenž měl být přísně trestán, bylo pokládáno cizoložství, ale dokonce i tanec. V kostele byli pro zamezení rozptylování oddělováni muži od žen. Když husité dobyli nějaké město, jedním z jejich prvních opatření bylo zrušení nevěstinců a jejich neobnovení bylo jednou z podmínek příměří s nepřáteli.

Rozvody prováděla konzistoř pod obojí od roku 1422 značně neformálně, nikoliv podle složitých pravidel kanonického procesu. Nicméně není doloženo, že by husité táborského i pražského směru umožňovali zánik manželství za života manželů a uzavření nového manželství. To je podepřeno tím, že ani Táboři, ani Pražané nezpochybňovali svátostnou povahu manželství ve smyslu učení katolické církve a v podstatě se neodchýlili od jejích základních zásad v otázce manželských vztahů. Experiment revolučního Tábora spočívající v rozbití monogamní rodiny byl brzy potlačen společenskými poměry, které nebyly nakloněny tak převratné reformě. Kališnická církev se už v 15. století vrátila v oblasti manželství ke katolickému pojetí a její konzistoř podobojí pak posuzovala rozvody a spory o neplatnost manželství podle kanonického práva.

O svátostné povaze manželství pochyboval z českých myslitelů jenom Petr Chelčický. Jinak ale i Jednota českých bratří založila svůj postoj k manželství na snaze vedoucí k důslednému respektování principů katolické církve, od nichž však praxe feudálního života zůstávala velmi vzdálena.

Bratři upřednostňovali panictví. Nicméně připouštěli manželský svazek těm, jimž bylo jasné, že neodolají fyzickým žádostivostem. I v manželství měli zachovávat přísnou zdrženlivost. Pod sankcí vyloučení z Jednoty bylo zapovězeno jakékoli smyslné dráždění, manželé měli mít oddělené ložnice a intimně se mohli stýkat pouze po vzájemné dohodě, leč bez rozkoše a jen za účelem zplození dětí. Manželství pro ně nebylo nerozlučitelné. Rozvod Jednota tolerovala z důvodu cizoložství a neshod ve víře.¹⁷

¹⁷

Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 76 – 79.

4. *Židé a zánik manželství*

Manželský a rodinný život Židů probíhal v českých městech naprosto izolovaným způsobem. Židovská populace byla oddělena od křesťanů, neboť jí byly vyhrazeny zvláštní městské části. Nemohla s nimi vstupovat ani do osobních příbuzenských vztahů. Katolická církev zakazovala sňatek křesťana s nekřesťanem. Obdobně ze židovského hlediska panovala přísná výlučnost „vyvoleného“ národa.

Ve srovnání s křesťany Židé ukončovali manželský svazek poměrně snadno. Židovské právo neznalo institut křesťanského rozvodu od stolu a lože a manželství mohlo zaniknout za života obou manželů rozlukou. Počáteční úplná volnost muže i ženy z manželství vystoupit byla postupně omezována převážně v neprospěch ženy, ale i tak bylo možné dosáhnout rozluky poměrně snadno. Postačovalo, když muž vydal ženě propouštěcí list, jehož sestavení bylo pouze ztěžováno složitými formálními požadavky stanovenými v Talmudu.¹⁸

5. *Problematika související s rozvodem v dobách habsburské monarchie (zejména v letech 1781 - 1918)*

Jak už bylo výše naznačeno, ve středověku, kdy manželské právo bylo pod vlivem římskokatolické církve a jeho úprava byla podrobena kanonickému právu, nebylo myslitelné, že by do této sféry světská moc příliš zasahovala a manželské otázky jakkoli regulovala. To se změnilo až ve druhé polovině 18. století, především za vlády Josefa II.¹⁹ Ten dal krátce po svém nástupu na trůn jasně najevo, že zájmy státu nebude omezovat církevními dogmaty.

Roku 1781 vydal toleranční patent, kterým povoloval luteránské, kalvínské i pravoslavné vyznání, byť katolicismu bylo ponecháno výsadní postavení v církevní správě a školství²⁰. Uvedeným patentem byly rovněž připuštěny katolickou církví zatracované sňatky katolíků s evangelíky.

Poté, co byla roku 1782 zrušena závaznost zasnub, uznávaná kanonickým právem, bylo zřejmé, že císař necouvne ani před úpravou vztahů přímo normovaných katolickou církví. Dokonce sám papež se vypravil za císařem do Vídně s cílem přesvědčit ho, aby ustoupil od dalších reforem. Přesto byl dne 16. 1. 1783 vydán manželský patent Josefa II., kterým císař přenesl na státní soudy pravomoc rozhodovat o manželských sporech a zrušil

¹⁸ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 94 – 95.

¹⁹ Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 19.

²⁰ Čornej P.: Panovníci českých zemí, FRAGMENT 1992, str. 52; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 19.

církevní jurisdikci ve věcech manželských, přetrvávající na našem území od 10. století. Principy, na nichž bylo založeno josefínské manželské právo, zůstaly základem manželského práva až do roku 1919.

Manželský patent respektoval vyznání obou manželů a přinášel odlišnou úpravu pro příslušníky jednotlivých církví. Pro římské katolíky stanovil nerozlučitelnost manželství, umožňoval jim pouze rozvod od stolu a lože. Protestanti mohli využít úplný rozvod (rozluku), pokud se nejednalo o smíšené manželství s katolíky. Na židovská manželství patent nepamatoval. Pro židy byla přijata speciální úprava připouštějící úplný rozvod po dohodě stran až v roce 1791.²¹

Na josefínské zásahy pak navázala i úprava manželského práva obsažená v Obecném zákoníku občanském („ABGB“) z roku 1811, platném na našem území až do roku 1950. Dle ABGB bylo manželské právo upraveno pro všechny společenské vrstvy, nicméně odlišně pro jednotlivá vyznání. Manželství bylo možné uzavřít jen v církevní formě.

I ABGB označoval rozvod v dnešním pojetí (tj. rozvod se zánikem manželství) jako rozluku a pojem rozvod používal pro separaci neboli rozvod od stolu a lože se zachováním manželského svazku, bez možnosti uzavřít nové manželství.

ABGB neumožňoval zánik manželství dohodou manželů. Bylo možné je zrušit pouze soudním rozhodnutím na základě zákonem stanovených důvodů. Rozvod zůstal upraven odlišně dle náboženského vyznání manželů. Oboustranně katolické manželství zůstalo nerozlučitelné²² (a to až do roku 1919). U nekatolíků²³ byla rozluka možná ze zákonem taxativně uvedených důvodů.

Pro osoby židovského vyznání byla rozluka připuštěna na základě dohody manželů, jestliže byl smírčí pokus u rabína marný a manželé i před soudem setrvali na svém úmyslu (§§ 133 - 134 ABGB), načež muž vystavil ženě rozvodový list. Židovské manželství mohlo být rovněž zrušeno jednostranně, byť pouze na návrh muže pro cizoložství ženy (§ 135 ABGB).²⁴

Vláda na nátlak Vatikánu podala úřední výklad nejednoznačných ustanovení týkajících se smíšených manželství a dekretem dvorní kanceláře z roku 1814 (novelizovaném v roce 1835) vytvořila novou manželskou překážku tzv. katolicismu. Ta spočívala v tom, že po rozluce smíšeného manželství, kterou ABGB na rozdíl od manželského patentu povoloval, se

²¹ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 120, 121.

²² Haderka J.: K dějinným základům právní úpravy rozvodu na území Československa, Právní obzor 1990, str. 421; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 20 – 23.

²³ Zákonem č. 51/1870 Sb. z. ř. byly ve věcech rozluky postaveny na roveň nekatolíků osoby nenáležící k žádné církvi – blíže viz Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 24.

²⁴ Haderka J.: K dějinným základům právní úpravy rozvodu na území Československa, Právní obzor 1990, str. 423 – 425; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 24.

nekatolická strana mohla znovu oženit, nikoli však strana katolická, jež byla vázána rozloučeným manželstvím po dobu života jejího bývalého manžela nekatolíka.

Určitým intermezem v úpravě podrobuující manželské věci světské jurisdikci bylo období od uzavření konkordátu s Vatikánem (18. srpna 1855) a vydání císařského patentu č. 185/1856 ř. z. ze dne 8. října 1856, kterými byla zrušena platnost ABGB v manželských věcech pro katolíky. Rozluka byla vyloučena i pro manželství, kde jedna strana byla katolického vyznání, i když následně z katolické církve vystoupila. Rakouské manželské právo přes sedmdesát let vzdorovalo neustálým útokům církve, až nakonec stát podlehl jejímu vlivu.

Nicméně tzv. „květnovými zákony“ č. 47/1868 a 49/1869 ř. z. byla obnovena platnost ABGB pro katolická manželství a byly upraveny poměry konfesně smíšených manželství. Od té doby jurisdikce v manželských věcech náležela již trvale civilním soudům.²⁵

Na konci šedesátých let 19. století se předseda konfesijního výboru Rechbauer a poslanec Sturm pokusili zavést jednotné manželské právo pro všechny občany bez rozdílu vyznání, civilní sňatek u okresních soudů a vedle separace od stolu a lože i rozluku z důvodu cizoložství, zlomyslného opuštění manžela, úkladů o život a odsouzení k pětiletému žaláři. Souhlas sněmovny byl jistý, ale předseda vlády Taaffe byl připraven použít proti reformě všech prostředků. Nakonec prosazení návrhu zabránil tak, že udržel předlohu mimo program jednání, dokud se říšská rada nerozešla. Skončilo volební období a podle jednacího řádu rakouského parlamentu předlohy zákonů nevyřízené v předchozím zasedání nepřecházely do následující sněmovny ve stádiu projednávání, v jakém byly zanechány, ale naopak musely projít celou legislativní procedurou znovu od začátku. Částečný výsledek se dostavil odstraněním konkordátního manželského režimu, když sám papež roku 1870 vypověděl konkordát pro jeho porušování Rakouskem.

Následovaly další novelizační pokusy, které ale také neuspěly. Neuskutečněním reformy manželského práva se Rakousko zařadilo k nejzaostalejším státům v Evropě. V platnosti zůstalo odlišné právo pro katolíky, evangelíky a židy, a tyto kategorie obyvatel zůstávaly od sebe přísně odděleny. Ustanovení § 64 ABGB zakazovalo sňatky křesťanů s židy a bezkonfesními a udržovalo je tak v izolaci od ostatního obyvatelstva. Sňatky mezi katolíky a evangelíky byly sice možné, ale stále trvala diskriminace nekatolické strany.²⁶

²⁵ Haderka J.: K dějinným základům právní úpravy rozvodu na území Československa, Právní obzor 1990, str. 421 – 422; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 21.

²⁶ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 132, 141 - 143, 146; Klabouch Jiří: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 157, 109.

Základní ustanovení ABGB zůstala v platnosti až do konce monarchie a vzhledem k tzv. recepční normě č. 11/1918 z. a n. přetrvávala až do roku 1919, resp. až do roku 1949.

Přesto zápolení mezi reformátory a katolickým učením v mezidobí neustále pokračovalo, a to nejen na poli právním či politickém, což lze doložit zajímavými dobovými proklamacemi. Například v roce 1905 byl po celé Vídni vylepen plakát a ve všech nevěreckých vídeňských novinách uveřejněno prohlášení spolku tzv. Rozvedených, podepsané dvaceti šesti židy a osmi sociálními demokraty, požadující, aby byl přijat zákon, jímž by se dovolovaly sňatky mezi židy a křesťany, a aby kdokoli, koho manželka omrzela, ji mohl propustit a ještě za jejího života se oženit s druhou, popřípadě i tuto propustit a vzít si ženu třetí.

Obdobnou ukázkou cynického vztahu k ženě, hluboko pronikající šlechtické prostředí, je vážně míněná argumentace hraběte Vojtěcha Sternberga z roku 1919 proti rozlučitelnosti manželského svazku. Uvedl, že jejím zavedením bude znemožněno veškeré dobrodružství s vdanými ženami, která jsou jedinou poezií života, neboť nikdo už nebude moci riskovat flirt s manželkou jiného, pokud už si nebude jist, že se žena nemůže odpoutat od svého manžela a hrozí, že se mu zavěsí na krk.²⁷

6. Vývoj po rozpadu Rakousko-Uherska, tzv. manželská novela

Nově vzniklý československý stát recipoval rakouský a uherský právní řád²⁸, včetně práva manželského, byť už po dlouhou dobu vyvolávalo značnou nespokojenost a vedlo k rozsáhlému hnutí za reformu. Důvod byl prostý. V roce 1918 politická reprezentace řešila primární cíl, tj. zamezení tomu, aby nenastal bezprávní stav²⁹, a to nejen v oblasti manželského práva, ale obecně.

Netrvalo však dlouho a dne 22. května 1919 byl přijat zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství - neboli, jak se mu zkráceně říkalo, „manželská novela“ (dále též „MN“). Přes přijetí MN platila částečně právní úprava z dob staré monarchie, zejména ustanovení obecného zákoníku občanského týkající se rodinného práva, jež MN výrazným způsobem novelizovala.

²⁷ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 157, 109.

²⁸ Zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

²⁹ K tomu viz Gerloch A., Hřebejk J., Zoubek V.: Ústavní systém České republiky, ISBN 1999, str. 16: „Známe je hodnocení významu tohoto zákona jeho autorem: „Základním tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebyla“.

MN odstranila konfesní princip a platila pro všechny občany bez rozdílu náboženství. Představovala významný krok k modernizaci tehdejšího československého soukromého práva. Především došlo ke zrušení zákazu rozluky pro katolická manželství.³⁰

Zmíněná novela rozlišovala rozluky (§ 13 a násl. MN³¹) a rozvod od stolu a lože. Rozlukou byl míněn „úplný rozvod“ a touto manželství zanikalo.³² Manželství bylo možné uzavřít civilní formou, jež byla preferována, nebo v církevní podobě.

Během platnosti této právní úpravy se počet rozluk pohyboval na velmi nízké úrovni (k tomu viz tabulka č. 1 ve Statistickém exkurzu). Podstatnou roli, vedle stále jistého vlivu církve na manželství, sehrály také postavení ženy v manželství (muž byl stále hlavou rodiny) a její finanční závislost na manželovi. Žena se tak po rozluce manželství dostávala do složité situace. Taktéž její společenské postavení mohlo rozlukou značně utrpět.

7. Vývoj po druhé světové válce

Obecným občanským zákoníkem a manželskou novelou byly rozvod od stolu a lože a rozluka upraveny až do 1. ledna 1950, kdy nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále též „ZPR“). Přijetím ZPR zákonodárce oddělil – podle sovětského vzoru – právní úpravu rodinných vztahů od občanského zákoníku (který byl přijat až o rok později) a tato úprava se osamostatnila ve speciálním zákoně. Tím započalo dlouhé období, trvající nakonec přes šedesát let, kdy rodinné právo, včetně rozvodu, bylo upraveno zvláštním zákonem.³³

³⁰ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 7; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 25.

³¹ Hrušáková M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001, str. 4 - 5: O rozluky manželství bylo možno žalovat z těchto důvodů: „dopustil-li se druhý manžel cizoložství; odsouzení do žaláře na tři léta, nebo na dobu kratší pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze; zlomyslné opuštění manžela a nevrácení se na soudní vyzvání do šesti měsíců; ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví; nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, nebo opětovně ho na cti urážel; vedl-li zhýralý život; pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů (dnes by se řeklo toxikomanie, narkomanie), jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc (epilepsie), trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo spojená s duševní chorobou; dále pro hluboký manželský rozvrat, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství - rozluky nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen; pro nepřekonatelný odpor - žalobě lze vyhověti jen tehdy, připojí-li se k žádosti o rozluky třebas i dodatečně také druhý manžel, rozluky netřeba ihned povolovat, nýbrž lze napřed uznati rozvod od stolu a lože a to třebas vícekrát.“

³² Haderka J.: K dějinným základům právní úpravy rozvodu na území Československa, Právní obzor 1990, str. 425, 426.

³³ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 7-8, 60.

Pozitivem tohoto právního předpisu bylo, že vycházel z principu rovnoprávného postavení muže a ženy³⁴ (příčemž ústavní základ rovnosti před zákonem a stejného postavení muže a ženy v rodině byl zakotven v tzv. Ústavě 9. května, tj. ústavním zákoně č. 150/1948 Sb.).

ZPR výrazným způsobem zasáhl do rozvodu manželství v několika směrech. Především odstranil určitou dvoukolejnost, když ustoupil od úpravy rozvodu od stolu a lože a upravil pouze rozvod. Institucionálně se pro zánik manželství za života manželů (tj. institut označovaný dříve jako rozluka) používá pojmu rozvod. Tímto způsobem je zapotřebí pojem rozvod chápat nejen v ZPR, ale i ve všech následujících právních úpravách.

Přijetím ZPR došlo k opuštění taxativního výčtu rozvodových důvodů. Za právní důvod rozvodu byl považován pouze rozvrat manželství, a to rozvrat kvalifikovaný slovy „hluboký a trvalý“, projevující se navenek, to jest objektivně. Zároveň byla upravena vina na rozvratu manželství, která měla značné důsledky pro toho z manželů, který rozvrat zavinil výlučně. Bez souhlasu nevinného manžela nemohlo vůbec dojít k vyslovení rozvodu soudem³⁵ (MN z roku 1919 neumožňovala rozluku na návrh manžela převážně vinného rozvratem). Na výroku o vině záviselo i přiznání výživného pro dobu po rozvodu. ZPR tak na jedné straně rozvodový důvod objektivizoval, na straně druhé zachoval právní význam subjektivního prvku, tj. viny.³⁶

Další vývoj byl ovlivněn úvahami zákonodárce o správnosti stanovení předpokladů rozvodu manželství. V praxi totiž docházelo k tomu, že když soud manželství nerozvedl, protože se nevinný manžel rozvodu bránil, provinivší se manžel jednoduše společnou domácnost opustil a fakticky založil novou rodinu, čímž vznikala tzv. mrtvá manželství.

K výrazné změně proto došlo relativně brzy. V roce 1955 byl zmírněn dopad „výlučné viny“ manžela požadujícího rozvod, s nímž druhý manžel nesouhlasil. Zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu, účinné dnem 1. ledna 1956, oslabilo dosavadní absolutní ochranu nevinného manžela, respektive jeho veto rozvodu. Uvedené zákonné opatření novelizovalo ustanovení § 30 ZPR tak, že bylo možné rozvést manželství na základě návrhu toho z manželů, jenž zavinil rozvod, i bez souhlasu nevinného manžela, jestliže manželé spolu po dlouhou dobu nežili a povolení rozvodu vyžadoval společenský zájem³⁷. K tomu bylo dodáno, že k takovým případům má

³⁴ Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 28.

³⁵ Ust. § 30 odst. 2 ZPR.

³⁶ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str.

60.

³⁷ Ust. § 30 odst. 4 ZPR.

docházet jen výjimečně.³⁸ K této otázce se vyjádřil i Nejvyšší soud, který výjimečnost spatřoval např. v tom, „že rozvrácené manželství po dlouhou dobu již fakticky neexistuje, že není žádné naděje na jeho obnovení a že naopak nový spořádaný svazek, který vinný manžel zatím založil, si žádá zrušení celého rozvráceného manželství“³⁹. Nejvyšší soud šel ještě dále, když rozvod posuzoval i s ohledem na občanský profil a zájmy pracoviště nebo veřejnosti: „Aby mohla být správně posouzena výjimečnost případu a zřetel na zájem společnosti ... má soud zjistit i ty skutečnosti, které mu umožňují učinit si závěr o občanském profilu obou manželů a případně i družky (druha) toho manžela, který se rozvodu manželství domáhá. V případě potřeby bude na místě se zabývat i nutností přivodit uklidnění rodinných poměrů v zájmu pracoviště i veřejnosti, neboť i v tom může být zájem společnosti“⁴⁰.

S úpravou předpokladů rozvodu zakotvoval ZPR v § 30 odst. 2 (později odst. 3) i ochranu nezletilých dětí rozvádějících se manželů, kde stanovil, že manželství nemůže být rozvedeno, pokud by to bylo v rozporu se zájmem jejich nezletilých dětí.

Také procesní normy zaznamenaly postupem let zajímavý vývoj. Je důležité upozornit na to, že šlo vždy bezvýjimečně o rozvod soudní, nikoli advokátský. Zákonodárce však postupně měnil svůj úsudek ohledně smírčích pokusů, resp. povinnosti soudu pokusit se o smír manželů.

K dalším změnám právní úpravy došlo v první polovině 60. let minulého století, kdy byl ZPR nahrazen, s účinností od 1. 4. 1964, zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině (dále též „ZoR“). ZoR ve svém původním znění opustil princip viny na rozvodu, tj. zjišťování, kdo z manželů rozvod zavinil. Zákonodárce moudře usoudil, že manžel výlučně vinný či nevinný je bytostí spíše pohádkovou. Navíc velké procento rozvádějících se manželů od počátku šedesátých let začalo společně požadovat upuštění od výroku o vině. Rozvod byl napříště založen na koncepci jediného objektivního rozvodového důvodu, kterým byl tzv. kvalifikovaný rozvrat. Předmětem zkoumání již nebyla vina jednoho z manželů na rozvratu manželství, ale to, zda manželství naplňuje, resp. nenaplňuje svůj společenský účel.

Oproti ZPR zákon o rodině již neupravoval žádný výslovný důvod pro zamítnutí návrhu na rozvod manželství a opustil již dříve prolomenou ochranu nevinného manžela. Taktéž snížil ochranu nezletilého dítěte rozvádějících se rodičů. Soud při své úvaze o tom, zda jsou naplněny předpoklady pro rozvod manželství, měl pouze „přihlédnout“ k zájmům nezletilého dítěte (§ 24 věta druhá ZoR v původním znění).

³⁸ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 61; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 29 – 30.

³⁹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 1958, sp. zn. Cz 22/58.

⁴⁰ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 1958, sp. zn. CZ 38/58.

Znovu došlo i ke změně procesních předpisů. K zahájení rozvodového řízení mohlo dojít až poté, co proběhlo zvláštní obligatorní „řízení o smíření manželů“. Toto řízení se v poměrně krátké době stalo v praxi zcela formální záležitostí. Proto pozdější novela OSŘ z roku 1973, představovaná zákonem č. 49/1973 Sb., příslušná ustanovení zrušila.⁴¹

Rozvodový proces prodělal značný vývoj. Řízení z roku 1975 bylo nesrovnatelné s řízením z roku 1985 a stejně tak rozvod v roce 1995 byl opět o mnoho jednodušší. V roce 1975 soud obvykle v řízení o rozvod manželství s nezletilými dětmi nerozhodoval při prvním jednání, pokoušel se o smír, předvolával řadu svědků a podrobně zkoumal příčiny rozvratu. O deset let později, pokud oba manželé souhlasili s rozvodem, neexistoval mezi nimi spor ohledně svěřením dětí do výchovy, deklarovali, že si nerozumí a že spolu nevedou společnou domácnost, skončilo jednání cca za třicet minut a jako hlavní příčina rozvratu byla uvedena „neshoda zájmů a povah“.

Pokud shrneme československou hmotněprávní i procesněprávní úpravu rozvodu manželství z dob před společensko-politickými událostmi roku 1989, pak ji lze v celosvětovém měřítku řadit do kategorie těch nejjednodušších.⁴²

8. Od tzv. velké novely po novou rekodifikaci

Nejdůležitější změnou ZoR byla tzv. velká novela z roku 1998, představovaná zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

Uvedená novela se snažila přiblížit evropskému standardu rozvodového zákonodárství a napomohla určitému zlepšení ve třech základních otázkách. Zavedla rozvod po vzájemné dohodě manželů⁴³; zakotvila tzv. protitvrdostní klauzuli, čímž zvýšila ochranu manžela bránícího se rozvodu; a posílila ochranu nezletilého dítěte při rozvodu manželství jeho rodičů.

Zatímco do července 1998 existovala v ČR jen jediná úprava rozvodu manželství, poté bylo možné hovořit o třech typech: o rozvodu v základní podobě (rozvod se zjišťováním příčin rozvratu) a jejích dvou variantách (rozvod bez zjišťování příčin rozvratu a ztížený rozvod). Bylo možné se setkat i s jinou terminologií. Byly užívány pojmy sporný rozvod (pro rozvod se zjišťováním příčin rozvratu); nesporný rozvod (pro rozvod bez zjišťování příčin

⁴¹ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 61; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 30 – 34.

⁴² Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 61; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 34.

⁴³ § 24a ZoR.

rozvodu); ztížený rozvod. „Názvosloví sporný - nesporný rozvod“ je však nutné považovat za slang a nikoli za řádnou právní terminologii, přestože mnohá dřívější i současná právní literatura těchto pojmů používala a stále používá.⁴⁴

I nadále byl rozvod podmíněn existencí tzv. kvalifikovaného rozvodu.

Aby bylo možné manželství rozvést postupem dle § 24a ZoR (rozvod bez zjišťování příčin rozvodu), bylo nezbytné, aby manželé soudu předložili dohody upravující vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení, případnou vyživovací povinnost a pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Zároveň bylo vyžadováno, aby manželství trvalo minimálně jeden rok, manželé spolu nežili po dobu alespoň šesti měsíců a aby se druhý manžel připojil k žalobě o rozvod.⁴⁵

O této právní úpravě rozvodu, platné do 31. 12. 2013, je taktéž pojednáno v rámci kapitoly druhé, kde je vyložena problematika právní úpravy rozvodu v novém soukromoprávním kodexu, tj. zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, účinném ode dne 1. ledna 2014, jakož i některé otázky týkající se rozvodového řízení dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

II. HISTORICKO-PRÁVNÍ NÁHLED NA ROZVOD MANŽELSTVÍ VE FRANCII

Za pomoci vybraných kapitol bohatého vývoje rozvodu manželství lze poukázat i na praktické zkušenosti francouzských předků s tímto institutem. Zažili období svobodnějších úprav i rigorismu, tedy jakési mravní přísnosti. Historické prameny, v porovnání s českými, dokládají rozvod z mnohem starších dob, především díky římskému právu, které zasahovalo velkou část území dnešní Francie.

1. Antické období a počátky křesťanství

Rozvod nebyl v Římě a potažmo i ve francouzském regionu ničím neobvyklým. Staří Římané umožňovali oběma manželům manželství ukončit z jakéhokoli důvodu. Buď vzájemnou dohodou (tj. rozvodem - *divortium*), nebo jednostranným ústním či písemným

⁴⁴ Knappová a kol. (část zpracovaná M. Zuklínovou): Občanské právo hmotné, ASPI 2002, str. 59, 60 – 61; Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 61 – 62.

⁴⁵ Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 34 – 35.

prohlášením (repudium). Pokud ale manželka byla v manželově moci, fakticky své právo k rozvodu uplatnit nemohla, neboť manžel disponoval její osobou. Pokud mu utekla, měl právo dát ji přivést nazpět. Dokonce jí mohl v ukončení manželství zabránit násilím. Jinak tomu bylo u volných manželství, tj. bez manželovy moci nad ženou, která mohla být rozvázána jednostranným neformálním projevem muže nebo ženy.

Podmínky rozvodu byly zpřísněny až za Octaviana Augusta⁴⁶, který se snažil zákonnou cestou vrátit staré hodnoty (posílení rodiny, manželství či morálky) rozvrácené v době občanských válek. I přes své moralistické tendence se však neodvážil rozvody zakázat. Byl vyžadován projev před sedmi dospělými římskými občany jako svědky. Projev býval ústní, nebo se odevzdával zapuzovací list.

Manžel byl oprávněn svou ženu zapudit podle starých zákonů např. z důvodu nevěry, otrávení, krádeže klíčů od vinného sklepa. Později byla volnost rozvodu absolutní, nebyl stanoven žádný legitimní výčet, ani soudní dohled nad důvody zániku manželství. Lze podotknout, že tehdejší právo se podstatným způsobem odlišovalo od současné úpravy v tom, že rozvod nebyl prohlašován soudem, ale mimosoudním, ryze soukromoprávním aktem.

Postupem doby se demoralizace manželských vztahů stále více projevovala naprostou nevázaností. Rozvody se staly zcela běžnou záležitostí a střídání manželů pravým sportem. V pramenech lze dokonce najít z dnešního hlediska nepochopitelné opovrhování ženami, které setrvaly celý život jen s jedním mužem (univiry), a proto byly předmětem obecného posměchu.

K velkému množství rozvodů docházelo na základě dohody pouze proto, aby mohly být uzavřeny nové lukrativní či politické sňatky. Morální odsouzení vyličeného jednání se nenosilo, jak dokládá známý římský filozof, básník, politik a advokát Seneca⁴⁷. Uvádí, že některé ženy nepočítají roky jako ostatní podle jmen konzulů ve funkci, ale podle jména aktuálního manžela.

Právo doby císařské zavedlo zpřísnění ve formě výčtu důvodů ospravedlňujících rozvod. Neodůvodněné rozvody a rozvody zaviněné byly sankcionovány majetkovými tresty.

Křesťanská ideologie působící od 4. století n. l. manželství považuje za svátost a trvá na jeho nerozlučitelnosti. Není dovoleno se rozvést oboustranným souhlasem, je povolen pouze jednostranný rozvod ze zákonného důvodu, na kterém druhý manžel nenese vinu (např. mužova impotence, upadne-li muž do válečného zajetí a je po pět let nezvěstný, nevěra jednoho z manželů, spiknutí proti císaři, úklad o život jednoho z manželů, hanebné chování

⁴⁶ První římský císař, vládl od roku 27 př. n. l.

⁴⁷ Žil v letech 4 př. n. l. až 65 n. l.

manželky - šla-li do lázní s muži, opustila-li v noci dům, prodávala-li se na místech určených k obveselení). Justinián⁴⁸, usilující o obnovu římského impéria a římských tradic, ztěžuje uzavírání druhého manželství, převážně majetkovými postihy. Rozvod přetrvává i v dobách, kdy je křesťanské náboženství povinné a zmizí z území Francie až později ve středověku.⁴⁹

2. Rozvod v dobách středověku a reformace

Laické právo z období francké říše⁵⁰ je dosti nejasné. Patrně neexistovala jednotná pravidla⁵¹ pro tehdejší, pro nás dnes nepřijatelné, mravy. Pravděpodobně bylo tolerováno zapuzení ženy manželem. Některé zákony však nařizovaly finanční sankce muži, pokud svou manželku zapudil bezdůvodně. Zapuzení muže manželkou nebylo dovoleno, naopak bylo trestáno zabitím ženy na hnojišti. Neopominutelnou roli sehrála i rodinná solidarita. Manželovi, který zapudil svou manželku anebo s ní zle zacházel, hrozila ze strany ženiných rodičů odvěta, a tato hrozba v četných případech vyústila k uhrazení finanční kompenzace.

Kanonické právo až do velké francouzské revoluce zajistí obrat, když zavede zásadu nerozlučitelnosti manželství. Většina náboženství sice nahlížela na rozvod manželství negativně a pokoušela se ho redukovat, ale pouze křesťanství ho zakázalo. Proto trvalo relativně dlouhý čas, než se tato zásada trvale prosadila, k čemuž došlo kolem roku 1200⁵². Od té doby rozvod mizí z kanonického práva. Pojem *divortium* zůstává zachován, ale jen ve významu neplatnosti manželství či rozvodu od stolu a lože,⁵³ který církevní právo dovolovalo, pokud se stal společný život nesnesitelným. Navíc k tomu bylo vyžadováno soudní rozhodnutí.⁵⁴

⁴⁸ Byzantský císař žijící v letech 482 či 483 až 565.

⁴⁹ Szramkiewicz R.: *Histoire du droit français de la famille*, Dalloz 1995, str. 8; Kincl J., Urfus V., Skřejpek M.: *Římské právo*, C.H.Beck 1995, str. 139; Lévy J. - P.; Castaldo A.: *Histoire du droit civil*, Dalloz 2002, str. 128 – 129; Klabouch J.: *Manželství a rodina v minulosti*, Orbis Praha 1962, str. 34, 43 – 44; Renaut M. - H.: *Histoire du droit de la famille*, Ellipses 2003, str. 79; *Všeobecná encyklopedie*, Diderot 1999, 1. svazek, str. 254 – 252.

⁵⁰ Raně feudální stát v západní a částečně střední Evropě trvající od konce 5. st. do roku 843.

⁵¹ Navíc nelze opomenout, že se Francie za feudalismu dělila, zjednodušeně řečeno, na dvě právní oblasti, tj. oblast obyčejového práva (*pays de droit coutumier*) a oblast psaného práva (*pays de droit écrit*). Přibližnou hranici mezi nimi byla řeka Loira. Severně od ní byla oblast obyčejového práva, jižně oblast psaného práva. V právu rodinném spočíval hlavní rozdíl v tom, že na jihu existovalo silné postavení otce rodiny, zatímco na severu bylo mnohem slabší – viz např. Balík S.: *Vybrané kapitoly z dějin státu a práva I.*, Obecné dějiny státu a práva, Praha 1996, str. 57, 59.

⁵² Už v polovině 9. století proběhl pokus o rozvod mezi králem Lotharem II. a jeho ženou Teutbergou, který byl zastírán jako neplatnost manželství. Nicméně neoblomný papež Mikuláš I. tomuto pokusu v roce 862 zamezil. Ve stejné době se pro nerozlučitelnost vyslovil arcibiskup Hinkmar z Remese. Obdobně na počátku 13. století papež Innocenc III. zakázal rozloučení manželství francouzského krále Filipa II. Augusta. V roce 1234 dekretál papeže Řehoře IX. tento postoj posvětil.

⁵³ Lévy J.-P.; Castaldo A.: *Histoire du droit civil*, Dalloz 2002, str. 131 – 132.

⁵⁴ Renault-Brahinsky: *Droit de la famille*, Gualino éditeur 2003, str. 85.

Postupem doby však byla nezrušitelnost manželského svazku kritizována a zpochybňována humanismem a reformací. Martin Luther⁵⁵, který ovlivnil i francouzské reformátory, se ohradil proti omezování manželství, považoval je za přirozenou potřebu lidí a sám, ač byl dříve augustiniánský mnich, se oženil s bývalou jeptiškou. Luteránská teologie rozbila katolickou svátost manželství a naopak jej vnímala jako čistě vnější, tělesný a společenský svazek muže a ženy, který nemá s náboženskou vírou nic společného. Rozloučení manželství a uzavření nového sňatku tedy luteráni připouštěli.⁵⁶ Luther uznával čtyři důvody rozvodu: impotenci, nevěru, neplnění manželských povinností, zlomyslné opuštění či dlouhotrvající nevěstnost manžela za současného zanechání ženy bez prostředků. Není příliš známo, že Luther a jeho žák Melanchthon⁵⁷ zašli ještě mnohem dále a dokonce vydali, třebaže si přáli zůstat v anonymitě, dobrozdání k aprobaci mnohoženství (anglickému králi Jindřichu VIII.) s prostým odůvodněním, že je Bible nezakazuje. Jan Kalvín⁵⁸, významný církevní reformátor francouzského původu, který se pod Lutherovým vlivem přidal na stranu reformace, byl pro rozvod pouze z důvodu nevěry a opuštění společné domácnosti. Katolická církev reagovala a jako odpověď na reformaci zásadu nerozlučitelnosti opětovně potvrdila v polovině 16. století na tridentském koncilu.

3. Období před a po Velké francouzské revoluci

V 18. století někteří významní osvícenští filozofové (Voltaire⁵⁹, Diderot⁶⁰, Montesquieu⁶¹) napadali nezrušitelnost manželství, jiní myslitelé její zachování hájili.⁶²

Nedlouho po Velké francouzské revoluci, dne 20. září 1792, přijalo Národní shromáždění zákon umožňující rozvod manželství, který představoval radikální zlom ve starém rodinném řádu. Opětovně zavedl rozvod a zrušil rozvod od stolu a lože. Uvádí se dva hlavní motivy přijetí uvedeného zákona. Již ústava z roku 1791 pokládala manželství za občanskou smlouvu a nerozlučitelný svazek by byl považován za ztrátu osobní svobody. Taktéž postavení ženy se notně přiblížilo rovnoprávnosti s mužem.

⁵⁵ *10. 11. 1483, †18. 2. 1546.

⁵⁶ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 79.

⁵⁷ *16. 2. 1497, †19. 4. 1560.

⁵⁸ *10. 7. 1509, †27. 5. 1564.

⁵⁹ *21. 11. 1694, †30. 5. 1778.

⁶⁰ *5. 10. 1713, †31. 7. 1784.

⁶¹ *18. 1. 1689, †10. 2. 1755.

⁶² Renaut M. - H.: Histoire du droit de la famille, Ellipses 2003, str. 78; Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962, str. 79.

Od roku 1792 existovaly tři druhy rozvodu: rozvod po vzájemné dohodě (divorce par consentement mutuel), jenž nemusel být prohlášen soudem; rozvod na žádost jednoho z manželů, respektive pro pouhé tvrzení nepřizpůsobivosti povah; rozvod ze zákonem stanovených důvodů, přičemž se uznávalo sedm důvodů žádosti o rozvod⁶³. V případě rozvodu po vzájemné dohodě manželé svolávali zasedání nejméně šesti blízkých osob, rodičů anebo přátel (jakousi rodinnou radu), tři členy vybíral muž a tři žena. Před tímto rodinným senátem manželé jednotlivě předložili svá stanoviska a vyslechli připomínky všech šesti radních. Pokud i poté požadovali ukončení svazku, obecní (matriční) úředník jim vyhotovil spis (listinu). Následně ve lhůtě jednoho až šesti měsíců se manželé mohli obrátit na tohoto úředníka, aby vynesl rozhodnutí o rozvodu.

Ohledně rozvodu pro nepřekonatelný odpor (nesmiřitelnost povah) bylo zapotřebí, aby během tří řízení konajících se během šesti měsíců rodinná rada vyslechla obě strany. V případě neusmíření manželů matriční úředník prohlásil rozvod, a to nejméně osm dní a nejpozději šest měsíců po posledním třetím řízení. Jako důvod rozvodu mohla být žadatelem uváděna pouze nepřizpůsobivost povah.

Rychlejší a jednodušší byl rozvod ze zákonem stanoveného důvodu. Nebyla totiž stanovena žádná „zkušební lhůta“. Rozvod byl pak prohlášen obecním úředníkem, pokud předtím rodinná rada projevila souhlasné stanovisko, případně pokud byl předložen důkaz existence jedné z taxativně uvedených důvodů rozlučitelnosti (např. odsuzující rozsudek). Rozhodnutí rodinné rady bylo možné podrobit odvolání u obvodního soudu (tribunal de district), který měl věc rozhodnout do jednoho měsíce. Poté už obecní úředník mohl prohlásit rozvod.

Zákon se také zabýval výchovou dětí po rozvodu a přitom rozlišoval příčiny rozvodu. V případě rozvodu po vzájemné dohodě nebo rozvodu pro nesmiřitelnost povah dívky bez ohledu na věk a chlapci mladší sedmi let byli svěřováni matce, chlapci starší sedmi let připadali otci. V ostatních případech rozhodovala rodinná rada o tom, komu budou děti svěřeny.

Manželé mohli uzavřít nové manželství až po uplynutí jednoho roku od rozvodu, pouze u manželství z důvodů uvedených v zákoně byla tímto omezena jen žena.

⁶³ Šílenství; odsouzení k potupnému a svobody zbavujícímu trestu; zločin; zlé nakládání nebo těžké urážky; zřejmá mravní zpustlost; nepřítomnost po dobu pěti let; opuštění druhého manžela po dobu dvou let.

Následně v letech 1792 až 1804 bylo přijato na patnáct zákonů snažících se usnadnit rozvod.⁶⁴

Závěrem k tomuto období lze dodat, že výše nastíněný vývoj v porevolučním období není jednoznačný v tom smyslu, že literatura obsahuje jisté odchylky. Tyto se netýkají třech typů rozvodu, ale detailů v rámci jednotlivých druhů (např. délky lhůt, role obecního úředníka, výchovy dětí po rozvodu).

4. Občanský zákoník (Code civil) z roku 1804

Veškerá porevoluční úprava byla nahrazena zákoníkem, který je dodnes považován za jedno z nejvýznamnějších právních děl historie, tedy občanským zákoníkem (Code civil, plným názvem Code civil des Français - neboli Občanský zákoník Francouzů, též zvaný Code Napoléon) ze dne 21. března 1804. C. civ. ve svém prvotním znění odstranil rozvod pro nepřizpůsobivost povah. Rozvod po vzájemné dohodě sice zachoval (v čl. 275 - 294 C. civ.), ale s podstatnými restrikcemi. Vyžadoval se k němu souhlas předků, byl spojen se zákazem uzavření nového manželství po dobu následujících tří let a polovina majetku manželů připadala jejich dětem.

Jinak byl rozvod umožněn jen na sankčním principu pro podstatná provinění proti manželským povinnostem, tj. pro cizoložství, odsouzení k tělesnému a difamujícímu trestu a posléze pro násilnosti, zlé zacházení a těžké urážky.⁶⁵ C. civ. upravoval i jiné překážky ztěžující rozvod, jakými byly věková hranice (manžel musel být starší 25 let, žena musela být ve věku mezi 21 a 45 lety), délka manželství (více jak dva roky a méně než dvacet let), opětovný sňatek rozvedených manželů nebyl možný, nevěrná manželka se nemohla provdat za svého milence a navíc byla odsouzena k pobytu v polepšovně na dobu tří měsíců až dvou let. Z uvedeného vyplývá, že C. civ. neuznával rovnoprávnost manželů.

Rozvod musel být prohlášen soudem, jenž se předtím zabýval tvrzeními obou stran. Code civil opětovně zavedl institut rozvodu od stolu a lože, který se mohl po třech letech přeměnit v úplný rozvod.⁶⁶

Stručnou analýzu právní úpravy napoleonské éry lze osvěžit odkazem na životní události jedné z největších osobností nejen tehdejší doby, tedy francouzského císaře

⁶⁴ Renaut M. - H.: Histoire du droit de la famille, Ellipses 2003, str. 79 – 80; Szramkiewicz R.: Histoire du droit français de la famille, Dalloz 1995, str. 79 – 80.

⁶⁵ Haderka J.: Rozvod v současném světě, díl 2.: Kapitalistické státy Evropy, sev. Ameriky a Oceánie, str. 104.

⁶⁶ Renaut M.-H.: Histoire du droit de la famille, Ellipses 2003, str. 80 – 81; Lévy J.-P.; Castaldo A.: Histoire du droit civil, Dalloz 2002, str. 134 – 135.

Napoleona Bonaparta. Rozvody byly tehdy ojedinělé a jejich počet se odhaduje jen na několik stovek případů. Samotný Napoleon se osobně angažoval při úpravě rozvodu a některé prameny uvádějí, že si připravoval půdu pro ukončení svého bezdětného manželství s první manželkou Josefínou Beauharnaisovou, s níž se oženil v roce 1796. Přestože ho dříve Josefína žádala, aby změnil svoje rozhodnutí ohledně ukončení jejich manželství, Napoleon svůj názor nezměnil⁶⁷ a v roce 1809 církevní soud pařížské diecéze prohlásil jejich narychlo uzavřený církevní sňatek, den před Napoleonovou korunovací, za neplatný, protože při obřadu údajně chyběli potřební svědci. Rozvod na základě vzájemné dohody mezi nimi nepřicházel v úvahu. Josefíně bylo už 46 let (což byla překážka rozvodu, jak uvedeno výše). Zánik manželství byl nakonec potvrzen politickým aktem, tzv. senatusconsultem. Proto mohl Napoleon dne 2. dubna 1810 s velkou pompou slavit svou svatbu s arcivévodkyní Marií Luisou, dcerou rakouského císaře Františka II. Uzavření druhého manželství nebylo projevem vzájemným sympatií, ale motivem byly politické a dynastické úvahy. Svazek napomohl Bonapartovi zajistit legitimitu jeho císařství. Kromě toho také věřil v narození dědice.⁶⁸

5. *Zákaz a znovuoobnovení rozvodu*

Tak zvaná Bourbonská restaurace rozvody úplně odstranila. Nejdříve charta ze dne 4. června 1814 prohlásila katolicismus opětovně za státní náboženství. Následně zákonem ze dne 8. května 1816 (tzv. zákon Bonald) byly zakázány úplné rozvody. Jediným lékem na nespokojená manželství byl rozvod od stolu a lože.

Až koncem 19. století byl rozvod znovu obnoven, když dne 27. července 1884 došlo k přijetí tzv. zákona Naquet. Vedle rozvodu od stolu a lože se tolerovaly rozvody jako sankční opatření⁶⁹ proti vinnému manželovi.⁷⁰ Uvedená úprava přetrvala až do roku 1975, byť se objevila řada pokusů o reformu tohoto stavu. Dílčími novelami se povedlo dosáhnout jistých změn. Např. zákonem ze dne 15. prosince 1904 bylo umožněno uzavření nového sňatku

⁶⁷ Bonaparte se pro zánik manželství rozhodl v říjnu 1809 a dne 30. listopadu oznámil Josefíně v Tuilleriích svůj záměr zrušit jejich svazek. „*Stále tě miluji*“, řekl údajně, „*ale v politice nemá místo srdce, nýbrž pouze hlava*“.

⁶⁸ CD-ROM Kronika lidstva (heslo: rozvod > Francie 2. 4. 1810); Všeobecná encyklopedie, Diderot 1999, 5. svazek, str. 295; Le Soir ze dne 15. 12. 2015, 15 décembre 1809: divorce de Napoléon, <http://www.lesoir.be/1069094/article/soirmag/soirmag-histoire/2015-12-14/15-decembre-1809-divorce-napoleon>
⁶⁹ pro: a) cizoložství dle čl. 229 - 230 C. civ. - u ženy stačilo prosté cizoložství, kdežto u muže, až do roku 1945, se vyžadovaly ještě přitěžující okolnosti, které je provázely; b) odsouzení jednoho z manželů za spáchání trestného činu na doživotí nebo dlouhodobě (čl. 231 C. civ.); c) spáchání násilnosti, zlého zacházení nebo těžkých urážek dle čl. 232 C. civ., což na rozdíl od obou předchozích důvodů absolutní povahy byl důvod relativní, podléhající hodnocení soudu.

⁷⁰ Haderka J.: Rozvod v současném světě, díl 2.: Kapitalistické státy Evropy, sev. Ameriky a Oceánie, str. 104.

nevěrného manžela s partnerem podílejícím se na nevěře. Na základě zákona ze dne 6. června 1908 mohl soudce na žádost jednoho z manželů přeměnit rozvod od stolu a lože (po třech letech jeho trvání) na rozvod. Tato novelizace umožnila prosadit rozvod proti manželovi, který se rozvádět nechtěl. Zákon ze dne 26. března 1924 odstranil zákaz opětovného sňatku rozvedených manželů. Na druhé straně došlo k určitému zpřísnění, a to za vichistické vlády zákonem ze dne 2. dubna 1941 (nemožnost rozvodu v prvních třech letech trvání manželství atp.). Nařízení ze dne 12. dubna 1945 však zrušilo stěžejní obsah uvedeného zákona.

6. *Reforma rozvodu z roku 1975*

K zásadní reformní úpravě došlo až v sedmdesátých letech 20. století. Byla obsažena především v zákoně č. 75-617 ze dne 11. července 1975 o reformě rozvodu (Loi portant réforme du divorce). Dále to byl dekret č. 75-1124 ze dne 5. prosince 1975 týkající se řízení o rozvodu a rozvodu od stolu a lože (décret portant réforme de la procédure du divorce et de la séparation de corps). Úprava byla účinná od 1. ledna 1976 a byl jí nahrazen celý šestý titul první knihy C. civ.⁷¹

Nepochybně se jedná o počátek stěžejního reformního proudu. Proto budou jeho základní prvky blíže vyloženy v kapitole třetí v rámci současné francouzské právní úpravy rozvodu, která na znění z roku 1975 podstatným způsobem navazuje. Na pozadí nedávného právního vývoje, ke kterému dochází přijetím zákona č. 2004-439 o rozvodu manželství ze dne 26. května 2004, bude objasněno dokončení reformy rozvodu ve Francii, která se pokouší reflektovat připomínky francouzské odborné i laické veřejnosti. Praxe totiž ukázala, že novela ze 70. let 20. století úplně nevyhovovala potřebám moderního soužití muže a ženy.

⁷¹ Haderka J.: Rozvod v současném světě, díl 2.: Kapitalistické státy Evropy, sev. Ameriky a Oceánie, str. 104 -106.

KAPITOLA DRUHÁ

ROZVOD MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

I. ÚVODEM

Právní úprava manželství, včetně jeho zániku, je významnou součástí našeho právního řádu. Upravuje velmi důležitou část soukromého života velké části populace (i když, jak výstižně glosuje přední český civilista, prof. Eliáš, právo do privátní sféry rodiny vstupuje zejména až při závažných poruchách nebo na návrh některého z manželů⁷²).

Závažnost rozvodu si lépe uvědomíme při prosté otázce, co manželství je, ať již z hlediska právního, nebo společenského, jak tento právní institut ovlivňuje osudy lidí, jak do nich zasahuje.

Přestože v naší společnosti je již po řadu desítek let instituce manželství stále méně oblíbenou, počet sňatků klesá, manželství jako forma soužití má mnoho úskalí a problémů, zatím nikdo nic lepšího nevymyslel. Jeho nespornou výhodou oproti volnému soužití muže a ženy je skutečnost, že jsou dána určitá minimální právní pravidla, jimiž se tento vztah řídí a jež se snaží, byť ne vždy dostatečně, bránit zejména majetkovým křivdám a chránit práva slabších (závislých) partnerů, ať je již tato „slabost a závislost“ způsobena např. péčí o dítě, nemocí potomka nebo manžela.⁷³ Pokud se manželům narodily děti, jsou právní ustanovení zacílena především na jejich ochranu.

Občanský zákoník dnes výslovně přiznává manželství zvláštní zákonnou ochranu v § 3 odst. 2 písm. b).

České manželství, na rozdíl od registrovaného partnerství, je společenstvím dvou osob různého pohlaví. Tím se zároveň odlišuje od manželství francouzského, které od roku 2013 mohou uzavírat i stejnopohlavní páry, jak bude blíže vysvětleno v kapitole třetí⁷⁴.

Dle ustanovení § 655 o.z. se jedná o trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který závazně stanoví zákon. Trvalost je třeba chápat jako naprosto nezbytný atribut, jenž

⁷² Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 166.

⁷³ Francová M., Dvořáková Závodská J.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 3. vydání, Praha: Wolters Kluwer 2014, str. XIII.

⁷⁴ Viz část „K aktuálnímu pojmu manželství a jeho vlivu na rozvod“.

manželství vedle zákonné regulace odlišuje od poměrů, které jsou předem uvažovány jako krátkodobé nebo přechodné, např. vztah druha a družky.

Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí, vzájemná podpora a pomoc. Může jím být ale i něco docela jiného. Ke vzniku manželství mohou vést i důvody psychologické, zdravotní, vzájemná sociální podpora či naplnění ekonomických zájmů.⁷⁵

Proto by manželství mělo být uzavřeno opravdu až po zralé úvaze, kdy si oba partneři budou jistí, že dobře znají pozitivní i negativní stránky svého protějšku, které se zpravidla projevují až v těžkých životních chvílích.

Přes tuto obecně známou poučku nebo spíš varovné upozornění má u nás s institucí rozvodu osobní zkušenost stále větší procento manželských párů, i když statisticky dochází k poklesu počtu uzavřených manželství.

Tato zkušenost je často velmi nepříjemná a traumatizující pro oba manžele, ale také pro jejich děti; tím spíše pokud jde o potomky nezletilé. Že se nejedná o žádnou procházku růžovým sadem, dokládají i psychologické studie, dle kterých je rozvod uváděn jako druhá nejnáročnější životní situace, hned po smrti manžela, a všechny zúčastněné zatěžuje více než např. pobyt ve vězení či úmrtí v nejbližší rodině⁷⁶.

Útrapy nepovedeného manželství si málokdo dovede dopředu představit. Co všechno jsou schopni někteří partneři a partnerky svým „bývalým“⁷⁷ provádět, stojí mnohdy mimo lidské chápání.

Příčin tohoto životního neúspěchu, tedy rozvodu, je celá řada. Někdy jsou přítomny už při vzniku manželství (spočívají třeba v ukvapeném sňatku snoubenců, aniž by dostatečným způsobem poznali povahové vlastnosti partnera, jeho postoje k zásadním otázkám společného života, k výchově dětí, financování domácnosti, trávení společného času atp.), někdy v situacích, které přinese rodinný život. Pokud v těchto oblastech dojde k rozporům a přidá se k nim nedostatek tolerance a neschopnost kompromisu, může být vyvolán hluboký a trvalý manželský konflikt. V mnoha případech bude jediným řešením rozvod⁷⁸, jehož základní nástin z pohledu práva je uveden níže.

⁷⁵ Šmíd D.: Nový občanský zákoník s podrobným výkladem vybraných ustanovení, Soudy 2014, str. 44.

⁷⁶ Novák T.: Manželské a rodinné mýty, Rodinné listy č. 1/2013, rubrika Redakční ohniště, str. 28 – 30.

⁷⁷ Zejména v poslední době je tento výraz, který je prostým ekvivalentem anglické či francouzské zkratky „ex“ (ex-spouse, ex-wife, ex-époux, ex-épouse) užíván velmi často, a to i v odborných článcích a publikacích.

⁷⁸ Dvořáková Závodská a kol.: Manželství a rozvody, Linde 2002, str. 70, 101.

II. ROZVOD MANŽELSTVÍ Z POHLEDU PRÁVA

Oproti francouzské je česká právní úprava rozvodu manželství, včetně své procesní stránky, stručnější a jednodušší. Na druhé straně, ani u nás není rozvod institucí státem podporovanou. Navíc za první důvod zániku manželství se stále považuje smrt manžela, nikoliv rozvod.⁷⁹

Manželství může zaniknout jen způsobem stanoveným zákonem (§ 754 o.z.). Vedle rozvodu zaniká manželství smrtí jednoho z manželů (nebo smrtí obou, pokud zemřou zároveň – např. v případě autonehody⁸⁰) a nově změnou pohlaví (§ 29 odst. 2 o.z.)⁸¹. Změna pohlaví je tak další možností zániku manželství za života obou manželů, ke kterému dochází dnem uvedeným v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotnických služeb⁸².

III. REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA

Právní úprava rozvodu manželství je s účinností ode dne 1. 1. 2014 obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku⁸³.

Z obecného pohledu se jedná o přelomovou právní normu, jejímž přijetím byla dovršena stěžejní část tzv. rekodifikace soukromého práva⁸⁴. Z hlediska rodinné problematiky

⁷⁹ Důvodová zpráva k o.z., k § 655.

⁸⁰ Manželství nezaniká v případě, kdy je prohlášeno za neplatné. Manželství, které bylo prohlášeno za neplatné, se totiž považuje za neuzavřené.

V situaci, kdy je manžel prohlášen za mrtvého, zaniká manželství dle ustanovení § 71 odst. 2 o.z. dnem, který podle rozhodnutí o prohlášení za mrtvého platí nebo se pokládá za den smrti, event. má se za to, že je dnem smrti nezvěstného – blíže viz ASPI, komentář k § 754 o.z., část zpracovaná M. Zuklínovou.

⁸¹ Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 2 a rovněž poznámka 2 pod čarou; Šmíd O., Šínová R. a kol.: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 56.

⁸² Králíčková Z.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku, Právní rozhledy, 2013, č. 23-24, s. 801; Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 2.

⁸³ Záměrně pro občanský zákoník používám v této práci zkratku **o.z.** a nikoliv **NOZ**, přestože druhá jmenovaná je v současné době velmi často používána v řadě odborných publikací, článků či dokonce samotným Ministerstvem spravedlnosti ČR na svých webových stránkách, kde hovoří obecně o „novém“ občanském zákoníku nebo kde odkazuje na Důvodovou zprávu k NOZ (konsolidovanou verzi) – <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu>. Dne 12. 2. 2014 se totiž občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu ČR zabývalo problematikou používání zkratk pro „starý“ a „nový“ občanský zákoník a přijalo usnesení, dle kterého pro občanský zákoník č. 40/1964 Sb. bude používána zkratka „**obč. zák.**“ a pro občanský zákoník č. 89/2012 Sb. zkratka „**o. z.**“ – viz <http://vrcha.webnode.cz/news/k-oznacovani-stareho-a-noveho-obcanskeho-zakoniku/>. Lze dodat, že samotný Nejvyšší soud ve svých rozhodnutích užívá i zkratku s velkými písmeny „**O.Z.**“ (např. 23 Cdo 405/2013).

⁸⁴ Občanský zákoník je výsledkem až třetího pokusu o rekodifikaci, kdy se týmu odborníků pod vedením prof. Karla Eliáše a Doc. JUDr. Michaely Hendrychové podařilo tento záměr prosadit. Již předtím ztroskotaly obdobné rekodifikační tendence prof. Knappa a prof. F. Zoulíka; Důvodová zpráva k O.Z., str. 10: „*První rekodifikační pokus se uskutečnil ještě za existence Československa před rokem 1993, kdy byl na Úřadu vlády ČSFR vypracován pod vedením profesorů V. Knappa a K. Planka návrh paragrafovaného znění občanského*

však nepřináší žádné doktrinální změny⁸⁵. Nejvýznamnější posun v této oblasti spočívá v systematické změně vedoucí k opuštění samostatného zákona o rodině. Do 31. 12. 2013 totiž bylo rodinné právo, včetně rozvodu manželství, upraveno převážně v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. Občanský zákoník tedy nahradil s účinností ode dne 1. 1. 2014 ZoR (§ 3080 bod 132. o.z.) a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (§ 3080 bod 1. o.z.), účinné v letech 1964 až 2013, a úpravu rodinného práva začlenil do své druhé části, a to včetně manželského práva majetkového.

Rodinněprávní vztahy upravovalo do konce roku 2013 zhruba třikrát méně ustanovení než v současnosti⁸⁶. To souvisí i s tím, že o.z. obsahuje některé novinky (např. rodinný závod, domácí násilí, osvojení zletilého), případně s tím, že některým oblastem je v rámci o.z. věnována větší pozornost, než tomu bylo dříve (např. výživnému mezi manželi; manželskému majetkovému právu, které snoubencům a manželům umožňuje lépe uspořádat své majetkové poměry vzhledem ke svým potřebám; povinností a právům manželů, kde o.z. nově upravuje právo manžela na informace o příjmech, stavu jmění a o stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech druhého manžela, povinnost manžela brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností atp.).

Důležitá jsou i přechodná ustanovení o.z (§ 3028). Ustanoveními o.z. se řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti. Pokud o.z. nestanoví jinak, řídí se jeho ustanoveními i právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé přede dnem nabytí účinnosti o.z. se však posuzují podle dosavadních právních předpisů. Jde o princip nepravé zpětné účinnosti a řadu let bude nutné používat ještě obč. zák. I na práva a povinnosti posuzovaná podle dosavadních právních předpisů se však použijí ustanovení části první hlavy I. o.z. (§ 3030 o.z.), tj. základní zásady.⁸⁷ Nicméně už dnes se objevují interpretační spory o to, jak vykládat uvedená

zákoníku. Po rozdělení federace další práce na tomto projektu v České republice ustaly. ... V polovině 90. let minulého stol. byl pod gescí Ministerstva spravedlnosti vypracován pod vedením profesora F. Zoulika návrh koncepce nového občanského zákoníku, ..., Práce na tomto návrhu později rovněž ustaly. Projekt nebyl doveden ani do stadia věcného záměru. Z rozhodnutí ministra spravedlnosti O. Motejla z ledna 2000 byly práce na přípravě nového občanského zákoníku obnoveny, resp. zahájeny jako nové, bez přímé vazby na předchozí dva pokusy. Na tomto podkladě byl vypracován věcný záměr rekodifikace, který byl schválen vládou dne 18. dubna 2001. Z tohoto věcného záměru vychází předkládaný návrh paragrafového znění občanského zákoníku“.

⁸⁵ Švandelíková K.: Právní prostor ze dne 21. 12. 2015, Rozhovor: doc. Michaela Zuklínová – Nejvyšší soud měl s rekodifikací obtíž od samého počátku.

⁸⁶ Po rekodifikaci o.z. obsahuje přes tři sta ustanovení týkajících se rodinněprávní problematiky – bližší viz Novotná V.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku (I.), Právo a rodina, 1/2014, str. 1.

⁸⁷ Francová M., Dvořáková Závodská J.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 3. vydání, Praha: Wolters Kluwer 2014, str. XIV.

přechodná ustanovení a je více než pravděpodobné, že § 3028 a související ustanovení o.z. budou opakovaně předmětem soudního výkladu⁸⁸.

Na tomto místě se sluší připomenout, že vně o.z. zůstala úprava registrovaného partnerství stejnopohlavních párů, přestože i ta se běžně řadí do rámce rodinného práva, vzhledem k řešení otázek týkajících se osobního stavu systematicky spadá do občanského zákoníku a od roku 2008 byla zamýšlena jako jeho koherentní součást. Nicméně politickými rozhodnutími bylo registrované partnerství z návrhu o.z. vyjmuto a i nadále zůstává upraveno mimo kodifikaci ve zvláštním zákoně č. 115/2006 Sb.⁸⁹, o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů⁹⁰.

Obecné pojetí rodinného práva zůstává v o.z. nezměněno. Lze hovořit o kontinuitě se stavem do 31. 12. 2013. Občanský zákoník v největší míře vychází z právní úpravy obsažené v ZoR, která je široce vžitá, a inspiruje se v ní⁹¹. Samotný obsah rodinného práva již doznal velkých změn v 90. letech minulého století v rámci novel ZoR. Tím se jeho úprava srovnala s evropskými standardy a o.z. ji převzal do svého tělesa bez zásadních změn. Nové rodinné právo tak na dosavadní úpravu v mnohém kontinuálně navazuje. Přináší však některé dílčí novinky vyvolané zejména požadavky praxe či poučením v legislativě jiných zemí⁹².

Co se týče problematiky rozvodu v o.z., jeho úprava se od úpravy obsažené v ZoR zásadně neliší⁹³, až na drobné výjimky. Občanský zákoník tedy nepřinesl žádné výrazné

⁸⁸ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21Cdo 3612/2014 ze dne 16. 6. 2015, na který odkazoval JUDr. Fiala, místopředseda Nejvyššího soudu, na konferenci Nové soukromé právo, konané dne 1. 12. 2015: „*Zpětná působnost (retroaktivita) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, vyjádřená v ustanoveních § 3028 až 3079 NOZ, tedy spočívá na principech nepravé retroaktivity. Znamená to mimo jiné, že vznik právních vztahů (poměrů) a práva a povinnosti z nich vzniklé v době do 31. 12. 2013 se i v době od 1. 1. 2014 řídí dosavadní právní úpravou a že v tomto smyslu je třeba používat rovněž ustanovení § 3030 NOZ, neboť žádné z ustanovení § 1 až 14 NOZ - i když nepochybně (také) vyjadřují základní zásady soukromého práva, které byly vlastní českému právnímu řádu rovněž podle (do 31. 12. 2013 účinných) "dosavadních právních předpisů" - není přípustné aplikovat způsobem, který by vedl k tomu, že "dosavadní právní úprava" nebude v právních vztazích vzniklých v době do 31. 12. 2013 náležitě respektována (tedy že zejména nebude buď používána vůbec, nebo že bude vykládána odlišně, v rozporu s ustálenou judikaturou); ustanovení § 3030 NOZ nelze vykládat tak, že by způsobovalo (umožňovalo) pravou zpětnou účinnost ustanovení § 1 až 14 NOZ na dříve (do 31. 12. 2013) vzniklé právní vztahy (poměry).*“

⁸⁹ Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 163; Hendrychová M.: Rodinné právo se zřetelem k majetkovému právu manželskému, Obchodní právo č. 2/2013, str. 42.

⁹⁰ Dle ustanovení § 3020 o.z. pro registrované partnerství a pro práva a povinnosti partnerů budou obdobně užitá pouze ustanovení části první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů, tj. obecná část, absolutní a relativní majetková práva. Vyloučeno je obdobné užití ustanovení o manželství a právech a povinnostech manželů v části druhé, resp. rodinné právo obsažené v §§ 655 až 975 o.z. - blíže viz ASPI, komentář k § 3020 o.z., část zpracovaná O. Frintou.

⁹¹ Ministerstvo spravedlnosti: Kontinuita rodinného práva se současným stavem, občanský zákoník.justice.cz/rodinne-pravo/koncepci-zmeny/.

⁹² Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 162 – 163.

⁹³ Zde je vhodné podotknout, že rozvod manželství navazuje na úpravu ZoR, která byla s účinností k 1. srpnu 1998 podstatně novelizována zákonem č. 91/1998 Sb.

obsahové změny; rozdíly jsou spíše ve formulacích⁹⁴. Proto je, dle mého názoru, i nadále možné vycházet z dosavadní odborné literatury a judikatury, samozřejmě s přihlédnutím ke změnám, které přináší o.z.

V tomto postoji mne utvrdila odborná vystoupení soudců Ústavního soudu či Nejvyššího správního soudu, kteří se vyjadřovali v tom smyslu, že stávající judikatura bude užívána cca pět až deset let po nabytí účinnosti o.z., tj. do doby než dojde k vytvoření nové judikatury⁹⁵. Obdobná myšlenka je uvedena i v přehledu judikatury z oblasti rodinného práva: „Judikatura byla vybrána s ohledem na novou právní úpravu, zejména zákon č. 89/2012 Sb. ... Přes všechny shora nastíněné novinky judikatura shromážděná v tomto přehledu, která je jak současného, tak staršího data, je platná a má svůj přínos i de lege ferenda.“⁹⁶

IV. MANŽELSTVÍ JAKO TRVALÝ SVAZEK OSOB RŮZNÉHO POHLAVÍ

Manželství je v § 655 o.z. (obdobně jako dříve v § 1 ZoR) vymezeno jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonem stanoveným způsobem. Toto ustanovení nepředstavuje definici manželství. Jeho smyslem je výslovně stanovit podstatu manželství, tedy to, že se jedná o společenství různopohlavních osob. Svazek dvou osob stejného pohlaví manželstvím být nemůže.

Není jistě bez zajímavosti, že na osoby různého pohlaví se dnes můžeme dívat i z jiného úhlu pohledu, který byl ještě před několika desítkami let nepředstavitelný. Evropský soud pro lidská práva se zabýval⁹⁷ otázkou uzavření manželství po změně pohlaví u jednoho

⁹⁴ Novotná V.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku (1.), Právo a rodina, 1/2014, str. 5; Důvodová zpráva k o.z., k § 755.

⁹⁵ Např. vystoupení Karla Šimka, předsedy senátu Nejvyššího správního soudu, ze dne 15. 10. 2013 na Neformálním setkání se zástupci ÚS a NSS pořádaném Českou asociací elektronických komunikací v sídle společnosti Telefónica, nebo vystoupení Tomáše Lichovníka, soudce Ústavního soudu, ze dne 5. 12. 2014 na 9. ročníku semináře Allen & Overy „Předvánoční setkání nad aktuálními právními otázkami“.

⁹⁶ Polišínská P.: Přehled judikatury ve věcech manželství (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku), Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013, str. 9-10.

⁹⁷ ESLP: stížnost č. 28957/95 Christine Goodwin proti Spojenému království, rozsudek Velkého senátu ze dne 11. 7. 2002, ve kterém soud přehodnotil svůj dosavadní přístup (uvedený např. ve věci Rees proti Spojenému království (1986) a Cossey proti Spojenému království (1990)), tj. že „post-operační“ transsexuálové nemají možnost uzavřít manželství s osobami opačného pohlaví, neboť právo uzavřít manželství garantované článkem 12 odkazuje k tradičnímu manželství mezi osobami opačného pohlaví a k ochraně manželství jako základu rodiny: „Soud při přezkoumání (prováděném v roce 2002) poukázal na vývoj společnosti, pokrok v lékařství, vědě a na z toho pramenící radikální změny v oblasti transsexualit. Na základě toho dospěl k závěru, že „článek 12 Úmluvy je chráněno základní právo muže a ženy uzavřít manželství a založit rodinu. Nicméně druhý aspekt není podmínkou prvního a nezpůsobilost manželského páru počít nebo vychovat dítě nemůže sama o sobě znamenat, že je zbaven práva uvedeného v první části tohoto ustanovení ... Soud není přesvědčen o tom, že by dnes bylo nadále možné připouštět, že tato slova implikují nutnost určit pohlaví podle čistě biologických

ze snoubenců a dospěl k závěru, že pokud by právní řád neumožňoval osobě po odpovídajícím chirurgickém zákroku vstoupit do manželství s osobou opačného pohlaví, jde o porušení práva uzavřít manželství chráněného článkem 12 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁹⁸.

Uzavřením manželství vzniká mezi mužem a ženou právní pouto, jehož chtěným účelem je trvalost takového svazku. Jeho stabilita závisí nejvíce na vůli manželů a jejich schopnosti trvalého smysluplného soužití, překonávání překážek a krizí.

Výrazem „trvalý svazek“ nemá zákonodárce na mysli, že manželství musí trvat od sňatku až do smrti jednoho z páru, i když by tento stav byl jistě ideální. V připomínkovém řízení k návrhu o.z. byl dokonce vznesen požadavek na úpravu alternativní formy manželství, které by v podstatě nebylo možné rozvést, ale tato myšlenka se neprosadila⁹⁹.

Zákonodárce zohledňuje, že lidé nejsou dokonalí a ne každý dokáže žít celý život v jednom svazku. Z tohoto důvodu o.z. počítá i s rozvodem manželství, který představuje jednu z možností zániku manželství za života manželů. Trvalost je zapotřebí vykládat jako určitou dlouhodobost, jako předsevzetí muže a ženy žít spolu, a to nikoliv jen krátkodobě, nebo jen na zkoušku atp. Uvažuje-li někdo o manželství, nemůže si myslet, že bez dalšího své rozhodnutí snadno změní. Bohužel se lze ještě někdy setkat s laickým názorem, že snoubenci mají možnost do 24 hodin, podle jiné verze do tří, pěti ... dnů od uzavření sňatku od manželství odstoupit a že se tím manželství zruší. Tato představa je samozřejmě mylná. Jedná se pouze o právní pověru a v právním řádu se s takovým ustanovením nikde nesetkáme¹⁰⁰, a to ani v o.z.¹⁰¹

Uvedená pověra má jistý racionální základ. Představa, že se novomanželé mohou rozejít bez dalšího do 24 hodin od sňatečného obřadu, vyplývá ze vzpomínky na překážku tělesné nemohoucnosti (ta byla v minulosti jednou ze zákonných překážek manželství), která se měla projevit o svatební noci. Ještě v relativně nedávných dobách bývalo v některých venkovských oblastech zvykem vyvěsit po svatební noci veřejně prostěradlo. Krvavá skvrna

kritérií ... Soud nenalézá žádný důvod, jenž by ospravedlňoval, aby transsexuálové byli práva uzavřít manželství za všech okolností zbaveni. – blíže viz ASPI, komentář k § 29 o.z., část zpracovaná O. Frintou.

⁹⁸ Čl. 12 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod: „Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva“.

⁹⁹ Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 166.

¹⁰⁰ Choděra O.: Partnerství, manželství a paragrafy, Grada Publishing 2002, str. 10.

¹⁰¹ Je až zarážející, že tento názor zastávají i někteří oddávající. Měl jsem tu „čest“ být přítomen, dokonce dvakrát, takovému právně vadnému poučení z jejich strany a nemusím asi více rozebírat, že u přítomných vyvolalo zbytečné otázky a dohady.

dokládala, že nevěsta nesla věneček k oltáři oprávněně a zároveň měla demonstrovat manželovy „schopnosti“.¹⁰²

Na trvalost manželství lze tedy nahlížet jako na nezbytný atribut, který tento institut odlišuje od poměrů předem uvažovaných jako přechodné či krátkodobé. Příkladem může být současný trend jednání mladých párů, které si tzv. vyzkoušejí společné soužití, a teprve v případě, že vše funguje, rozhodnou se pro manželský svazek. Takový postup dle mého názoru nelze odsuzovat jako nemravný, byť i s takovým odsudkem se lze stále setkat, ale naopak je možné jej hodnotit jako odpovědný, alespoň co se týče předcházení ukvapeným manželstvím.

V. MANŽELSTVÍ LZE SNADNO UZAVŘÍT, SLOŽITĚJI UKONČIT

Snoubenci (muž a žena hodlající vstoupit do manželství - § 656 odst. 1 o.z.¹⁰³) se ve většině případů domnívají, že jejich manželství ukončí až smrt. Bohužel velmi často dochází k tomu, že po uplynutí jisté doby buď oba, nebo některý z nich zjistí, že mu rodinný život nevyhovuje, protějšek nesplňuje jeho představy, anebo si najde jiného partnera, případně se objeví jiné nepřekonatelné překážky a krize. Pokud konflikty přetrvávají a nejsou manžely řešeny, pak v takových případech přichází v úvahu rozvod manželství.¹⁰⁴

Zatímco při uzavření manželství postačí souhlasné prohlášení snoubenců¹⁰⁵, že spolu dobrovolně vstupují do manželství, učiněné před orgánem veřejné moci, církve nebo náboženské společnosti (§ 657 o.z.¹⁰⁶), manželství už tak jednoduše, tj. souhlasným prohlášením, zrušit nelze. O zániku manželství rozvodem musí vždy rozhodnout soud, který v soudním řízení zkoumá, zda jsou splněny zákonné podmínky, a poté rozsudkem manželství rozvede nebo návrh na rozvod manželství zamítne, pokud pro rozvod neshledá patřičný důvod.

¹⁰² Adamová K. - Mates P.: Právní pověry, Linde 1997, str. 54, 58 – 59.

¹⁰³ Dříve § 2 ZoR.

¹⁰⁴ Choděra O.: Partnerství, manželství a paragrafy, Grada Publishing 2002, str. 96; Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 165.

¹⁰⁵ Další úkony, které se při prohlášení manželství zpravidla dějí, např. novomanželský polibek, výměna snubních prstenů, proslov oddávajícího o důležitosti manželství, jsou pouze odrazem společenské konvence bez právního významu. Nedojde-li k nim, nemá to žádný vliv na vznik a existenci manželství – viz Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 164; Stejně tak zápis do matriční knihy manželství má pouze evidenční význam – viz Králíčková Z.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku, Právní rozhledy, 2013, č. 23-24, s. 801.

¹⁰⁶ Dříve § 4 a 4a ZoR.

Navíc z formulace „*manželství může být rozvedeno*“ uvedené v § 755 odst. 1 o.z. vyplývá, že na rozvod není „právní nárok“. Tím má být řečeno, že podá-li některý z manželů (popřípadě oba) návrh na zrušení manželství rozvodem, nevzniká tím samým soudu povinnost manželství rozvést. Soud může, ale nemusí, návrhu vyhovět¹⁰⁷. Návrhu vyhoví, jestliže shledá kvalifikovaný rozvrat manželství. Vždy tedy záleží na úvaze soudu a okolnostech konkrétního případu.

ZoR požadoval, aby o tom, zda jsou vztahy manželů tak vážně rozvráceny, že manželství již nemůže plnit svůj účel, rozhodoval nezávislý státní orgán - nestranný soud.¹⁰⁸

Občanský zákoník na rozdíl od ZoR, už výslovně neuvádí, že o rozvodu rozhoduje soud. Z toho však v žádném případě nelze dovodit, že by k němu mohlo dojít bez ingerence soudu. Důvodová zpráva k o.z. to odůvodňuje tím, že není nutné uvádět, že rozhoduje soud, neboť o statusové věci manželů nikdo jiný rozhodovat nemůže¹⁰⁹.

Rozvod manželství rozhodnutím soudu tak představuje a stále bude představovat základní způsob ukončení manželství za života manželů. Nelze totiž předpokládat, že by další možnost, představovaná institutem změny pohlaví, v budoucnu přesáhla počet rozvodů, a to i vzhledem k tomu, že způsob zániku manželství dle § 29 o.z. je upraven evidentně jen pro případ změny pohlaví provedené v zahraničí (s ohledem na to, že změna pohlaví je upravena v § 21 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotnických službách, který umožňuje v České republice chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví pouze u pacienta, který neuzavřel manželství, nebo který nevstoupil do registrovaného partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině, popřípadě prokáže, že jeho manželství nebo registrované partnerství anebo obdobný svazek zaniklo. Protože otázka zániku manželství ex lege při změně pohlaví jednoho z manželů nebyla dosud v právní úpravě řešena, dosavadní praxe si vypomáhala tím, že zdravotnická zařízení ke změně pohlaví ženatých nebo vdaných transsexuálních osob nepřístupovala, dokud jejich manželství nebylo rozvedeno a poměr k případným dětem uspořádán¹¹⁰).

¹⁰⁷ Králíčková Z.: Rozvod, MU PF 2008, www.law.muni.cz; AK Čejková: advokat-cejkova.cz/neni-rozvod-jako-rozvod/; AK Pícek: www.akpicek.cz/pravni-sluzby/rodinne-pravo/rozvod/; Radimský J. - Radvanová S.: Zákon o rodině - komentář, Panorama Praha 1989, str. 82.

¹⁰⁸ Holub M., Nová H., Ptáček L., Sladká Hyklová J: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 52.

¹⁰⁹ Na podporu argumentu, že o rozvodu rozhoduje soud, lze odkázat i na ustanovení § 12 o.z., které upravuje právo na soudní ochranu.

¹¹⁰ Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 446; ASPI, komentář k § 29 o.z., část zpracovaná O. Frintou.

VI. ZÁNİK MANŽELSTVÍ ROZVODEM

Rozvod představuje legitimní způsob ukončení manželství za života manželů¹¹¹. Občanský zákoník obsahuje v § 755 princip rozlučitelnosti manželství, který v rodinném právu specifickým způsobem vyjadřuje obecný princip, dle kterého „nikdo nemůže být nucen setrvávat ve společenství“¹¹².

Česká právní úprava rozvodu manželství je obsažena v části druhé hlavě první dílu pátém o.z., a to konkrétně v §§ 755 až 758. Toto však nejsou jediná ustanovení o.z., která s rozvodem souvisejí, neboť následky zániku manželství a případná práva a povinnosti rozvedených manželů jsou upravena i na jiných místech o.z. Např. § 759 upravuje příjmení rozvedeného manžela, § 760 a násl. stanoví pravidla pro výživné mezi rozvedenými manžely, § 764 a násl. řeší majetkové povinnosti a práva při zániku manželství, § 766 a násl. obsahuje úpravu bydlení po zániku manželství atp.¹¹³

Rozvod manželství není institucí, kterou by stát podporoval. Není v jeho zájmu, aby trvalý svazek muže a ženy skončil dříve, než to přinese přirozený běh věcí. To samozřejmě stále platí i po přijetí o.z. Na druhé straně nelze upřít rozvodu jistá pozitiva. Díky němu lze např. eliminovat necivilizované řešení manželských krizí spočívající v používání násilí. Aktuální statistiky policistů, sociálních pracovníků a krizových poraden totiž dokládají, že brutality a psychického nátlaku mezi manžely neustále přibývá¹¹⁴. V zahraničí, zejm. v USA, se tu a tam objeví i případ „ztracení se“ manžela. Bez rozloučení se manžel vytratí a v jiném státě přijme novou identitu, popřípadě založí novou rodinu.

Stát tedy nabízí přiměřené řešení pro konkrétní manžele, kteří již žádné společenství netvoří, tvořit nechtějí, popř. ani nemohou. Právní východisko spočívá v úpravě pravidel rozvodu, ve stanovení jeho předpokladů, jeho následků, a to způsobem, který umožňuje vypořádat rozvodem zrušený svazek a zároveň v potřebné míře ochránit ty, kdo z tohoto svazku pocházejí či jsou s ním jinak osobně spojeni, případně ty, kdo by mohli být dotčeni ve svých majetkových poměrech zrušením manželství¹¹⁵.

I nadále je nutné pamatovat na to, že pokud mají manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, musí být nejprve rozhodnuto o poměrech dítěte pro dobu po rozvodu (§ 755 odst.

¹¹¹ Vyloučíme-li změnu pohlaví (ke které v praxi nedochází příliš často), pak jediný způsob zániku manželství za života manželů.

¹¹² Králíčková Z.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku, Právní rozhledy, 2013, č. 23-24, s. 801.

¹¹³ Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 2.

¹¹⁴ Ginter J.: Manželské spory stále brutálnější, deník Právo ze dne 7. – 8. 2. 2015, str. 1.

¹¹⁵ Švestka J., Dvořák J. a kol: Občanské právo hmotné (část zpracovaná M. Zuklínovou), Wolters Kluwer, 2009, str. 57.

3 o.z.), tj. soud musí zejména rozhodnout, zda bude dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů nebo do jejich střídavé nebo společné péče. Teprve poté může být soudem vydán rozsudek o rozvodu. Manželství zaniká až dnem nabytí právní moci takového rozsudku. Tím, že zákonodárce nadále odděluje rozvodové řízení od řízení upravujícího poměry nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, klade důraz na ochranu nezletilých dětí.¹¹⁶

VII. ZÁKLADNÍ KONCEPCE ROZVODU – JEDINÝ ROZVODOVÝ DŮVOD; KVALIFIKOVANÝ ROZVRAT

I po přijetí o.z. je rozvod koncipován a založen na jediném rozvodovém důvodu. Tím je tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství (§ 755 odst. 1 o.z.¹¹⁷).

Aby manželství mohlo být rozvedeno, je zapotřebí, aby bylo skutečně „kvalifikované“ rozvráceno. Kvalifikovaným rozvratem je míněn rozvrat hluboký, trvalý a nenapravitelný, a to do té míry, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Hlubokým se rozumí takový rozvrat, jenž se dotýká samé podstaty manželství, vzájemného poměru manželů, kteří odmítají žít spolu způsobem, jakým spolu žijí manželé.

Trvalým je rozvrat, který přetrvává po delší dobu. Manželé spolu nesdílí společný manželský život, tj. manželské společenství, soustavně po dobu nejméně šesti měsíců. V tomto ohledu je ustanovení § 757 o.z. na samé dolní hranici možného. Ve skutečnosti je tato doba obvykle delší, neboť manželé nejsou vždy rozhodnuti ihned a definitivně, naopak se zpravidla snaží o nápravu.

Nenapravitelným je rozvrat, o němž nelze předpokládat, že odezní, resp. když není možné počítat s obnovením manželského soužití. To je zřejmě nejpodstatnější charakteristika kvalifikovaného rozvratu, tj. nelze očekávat nápravu.¹¹⁸

Na tomto místě je vhodné upozornit na to, že posouzení, zda manželé spolu žijí či nikoliv, není vázáno na společnou adresu bydliště uvedenou v občanských průkazech manželů, ale na skutečný stav. Manželé mohou bydlet v jednom bytě, ale fakticky spolu žít nebudou a naopak, mohou z různých důvodů bydlet odděleně (pracovní činnost nebo studium

¹¹⁶ Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 181; Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 2.

¹¹⁷ Dříve § 24 odst. 1 ZoR.

¹¹⁸ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 225-226.

jednoho z nich mimo společné bydliště, nemožnost obstarání společného bydlení), ale přesto spolu budou žít.¹¹⁹

Typické je, že se kvalifikovaný rozvrat projevuje navenek. Je objektivně seznatelný a prokazatelný; hovoří se o tzv. objektivním důvodu. Podstatné je to, jak rozvrácení osobních - psychických, sexuálních, ale rovněž i materiálních vztahů manželů, posoudí soud. Nejedná se tedy o hodnocení rozvratu manžely samými. V praxi však nezřídka dochází k tomu, že jeden z manželů subjektivně považuje daný stav za kvalifikovaný rozvrat, přestože se objektivně o něj nejedná.

Při existenci kvalifikovaného rozvratu může soud manželství na návrh některého z manželů rozvést. Ale ani při takovém rozvratu nemůže dojít k rozvodu, pokud by byl rozvod v rozporu alespoň s jedním ze dvou v zákoně výslovně uvedených zájmů, tj. kvalifikovaným zájmem nezletilého dítěte nebo kvalifikovaným zájmem manžela, proti kterému návrh na rozvod směřuje. V obou případech jde o mimořádné, zřídka se vyskytující, situace bránící zániku manželství. Obě překážky mají význam zejména pro finanční zajištění slabšího članku rodiny, nezletilého nebo nedostatečně zaopatřeného manžela.

Zákon tak zakotvuje dvě překážky rozvodu – teorie je označuje za tzv. antidiskriminační či tvrdostní klauzule (§ 755 odst. 2 o.z.¹²⁰). Klauzule proti tvrdosti znamená, že i když bude spolehlivě prokázán hluboký, trvalý a nenapravitelný rozvrat manželství v rozsahu, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, nelze manželství rozvést. Jedná se o tradiční zábrany rozvodu za určitých situací, kdy by povolení rozvodu představovalo vůči nezletilému dítěti, případně vůči jednomu z manželů, nepřiměřenou tvrdost. Klauzule nejsou žádnou novinkou o.z., neboť je upravoval již ZoR po tzv. velké novele v roce 1998. V rámci o.z. pouze došlo k jejich systematickému přemístění (tvrdostní klauzule ve prospěch manžela), resp. upřesnění (tvrdostní klauzule ve prospěch dítěte).

Zájem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti (uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti), spočívající v zájmu zachovat manželství rodičů, musí přitom být vyvolán zvláštními důvody. Ty mohou spočívat zejména v invaliditě dítěte, v jeho fyzickém či psychickém postižení¹²¹, kdy takové dítě je výrazně psychicky závislé na

¹¹⁹ Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 449.

¹²⁰ Dříve §§ 24 odst. 2 a 24b ZoR.

¹²¹ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 226; Bělohávek A. J., Černý J., Jungwirthová M., Kláma P., Profeldová T, Šrotová E.: Nový občanský zákoník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň 2012, str. 247; Hrušáková a kol.: Zákon o rodině, C. H. Beck 2009, str. 72; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 450.

otci i matce, kdy péče o nemocné dítě je náročná a musejí ji zajišťovat alespoň dvě osoby společně, nebo z jiných vážných důvodů¹²². Nejde však jen o fyzickou péči, jde i o plné zajištění materiální, kterého by se dítěti, jež by zůstalo jen s jedním rodičem, nemuselo po rozvodu dostávat. Odcházející rodič tedy musí zaplatit jak sebe sama (tj. existenci své pracovní a pomocné síly), tak to, co nemocné dítě potřebuje k životu.

Lze poukázat na konkrétní případ mladých manželů, jež měli jediného syna, u kterého lékaři v jeho šesti letech konstatovali těžkou chorobu kostí a vyslovili obavu, že se nedožije dospělosti a že vývoj choroby bude přinášet těžké zdravotní komplikace. Lékaři se nemýlili. Chlapce již do druhé třídy základní školy museli vozit na vozíku a později již nebyl schopný školní docházky. Matka zůstala v domácnosti, přičemž péče o syna byla stále náročnější. Chlapec byl přitom velmi inteligentní, ovládal např. několik cizích jazyků. Pro všechny zúčastněné byla tato tragická situace obrovskou zátěží. Otec jí po několika letech unikl tak, že si našel jinou ženu, u které se převážně zdržoval. K rodině však denně docházel, nosil nákupy a pobýval několik hodin se synem. Manželka byla pochopitelně manželovým chováním hluboce zasažena, ale nemohla opustit nemocného chlapce a na manžela byla v mnohém odkázána. Nezbylo jí, než vše strpět. Manžel však v době, kdy chlapci bylo asi čtrnáct let, snad pod tlakem své přítelkyně, podal žalobu o rozvod. Právě v tomto případě soud jistě důvodně, s ohledem na zájem nezletilého dítěte, tuto žalobu zamítl¹²³. Obdobně rozhodl Krajský soud v Českých Budějovicích¹²⁴, který zdůraznil, že je nutné zohlednit v potřebné míře jak invaliditu nezletilého syna účastníků, tak i skutečnost, že rozvodem ztratí účastnice i syn účastníků možnost bydlení a jiné (vlastní) bydlení za své finanční situace získat nemůže. Proto návrh manžela na rozvod zamítl.

Zvláštní důvody zjišťuje soud nejen přímo, tj. osobně, u dítěte, samozřejmě pokud je s to a ochotno o takových důvodech se soudcem hovořit, ale nově i dotazem u opatrovníka¹²⁵ jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu.

Z ustanovení § 755 odst. 2 písm. a) o.z. vyplývá, že ochrana zájmu dítěte se týká pouze společného dítěte manželů. Soud nemůže přihlížet k zájmu nezletilého, daného zvláštními důvody, pokud se jedná o dítě jen jednoho z manželů pocházejícího z jiného svazku. Na tom nic nemění ani ustanovení § 687 o.z. stanovící manželům povinnost společně

¹²² Holub M., Nová H., Ptáček L., Sladká Hyklová J: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 51; Holub M. - Nová H.: Zákon o rodině a předpisy související, Linde 2000, str. 37.

¹²³ Dvořáková Závodská J. a kol.: Manželství a rozvody, Linde 2002, str. 76.

¹²⁴ Rozsudek ze dne 5. 10. 2009, čj. 8 Co 3324/2009 – viz Kavalír J.: Děti a slabší partneři při rozvodu, Rodinné listy č. 11/2012, rubrika Soudní praxe Rodinných listů, str. 11- 18.

¹²⁵ Lze poznamenat, že opatrovník „dostal novou kvalitu“ - kromě toho, že jako kolizní opatrovník dítě zastupuje, má také postavení informované osoby.

pečovat o děti, a to bez ohledu na to, zda se jedná o jejich společné dítě (společná péče o děti dle § 687 o.z. nesměruje jen ke společným dětem manželů, ale vůči všem dětem, které jsou v péči alespoň jednoho z nich; jsou to děti z předchozích manželství, děti v pěstounské péči, v péči předcházející osvojení atd.), ani § 885 o.z. ukládající manželovi, případně partnerovi rodiče dítěte, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti, povinnost podílet se na péči a jeho výchově.

Klauzulí proti tvrdosti je chráněn i manžel, který rozvrat nevyvolal, převážně se na něm nepodílel, a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma (osobní či majetková), pokud mimořádné objektivní okolnosti (např. vyšší věk manžela, závažná choroba, délka trvání manželského soužití) svědčí pro to, aby manželství zůstalo zachováno (§ 755 odst. 2 písm. b) o.z.). Příkladem zvlášť závažné újmy není stav, který je v souvislosti s rozvodem obvyklý a který se běžně dostavuje při absolvování nepříjemného a vyčerpávajícího soudního řízení, ani změna majetkových poměrů spojená s vypořádáním společného jmění manželů. Zvlášť závažná újma může spočívat například v tom, že bránící se manžel je invalidní, je odkázán na pomoc druhého manžela, nebo je vážně nemocen a choroba vyžaduje harmonické prostředí a klid a rozvodové řízení by vedlo k opačnému efektu – v oblasti osobní a případně i majetkové.

Ochrana tohoto manžela má jen omezené trvání a končí, pokud oba manželé žijí odděleně alespoň tři roky. Odděleným životem se rozumí separace manželského soužití, nevyžaduje se oddělené bydlení. Lze dodat, že zákonodárcem stanovená tříletá lhůta má své opodstatnění. Slouží k tomu, aby nedocházelo ke vzniku paralelních rodin a aby manželství nebylo pouhým formálním svazkem.¹²⁶

VIII. VARIANTY ROZVODU

Právní úprava tří variant rozvodu manželství obsažená v ZoR (provedená tzv. velkou novelou z roku 1998), přestože byla částí právnické obce původně zpochybňována, se v praxi

¹²⁶ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 227; Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 181; ASPI, komentář k § 687 o.z., část zpracovaná M. Zuklínovou; Hrušáková M., Králičková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 450-451; Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 35; Hrušáková M., Králičková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 452.

do značné míry osvědčila, jinak by jistě nebyla v takovém rozsahu převzata i do nové úpravy.¹²⁷

Občanský zákoník, tak jako ZoR, rozlišuje rozvod se zjišťováním příčin rozvratu (rozvod bez domněnky rozvratu, kdy musí žalobce tvrdit a dokazovat existenci kvalifikovaného rozvratu a jeho příčiny) a rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (rozvod s domněnkou rozvratu), tj. rozvod, kdy soud má zákonný důvod rozvratu za prokázaný. I po 1. 1. 2014 můžeme rovněž hovořit o tzv. ztíženém rozvodu.

Úprava rozvodu v o.z. se může na první pohled jevit totožnou s právní úpravou obsaženou v ZoR, resp. že změny jsou pouze formulační, nicméně určité odlišnosti lze zaznamenat (zejména u rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu), jak bude uvedeno níže. Nicméně, stejně jako doposud, manželství bude možné rozvést pouze za předpokladu splnění taxativně stanovených podmínek.¹²⁸

1. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

Co se týče rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu, dříve upraveného v § 24 ZoR, lze úvodem uvést, že došlo pouze k formulačním změnám a že nová úprava (§ 756 ve spojení s § 755 o.z.) kontinuálně navazuje na stávající úpravu. Lze se však setkat i s názorem, že změny budou možná i věcné, a to v otázce příčin rozvratu manželství. ZoR stanovil, že soud při zkoumání kvalifikovaného rozvratu „bere do úvahy“ příčiny rozvratu manželství, kdežto o.z. výslovně uvádí, že soud tyto příčiny „zjišťuje“. Dle stoupenců tohoto názoru (kteří však opomíjejí skutečnost, že strany nesou břemena tvrzení a důkazní, že soud musí vycházet z toho, co strany tvrdí a že na základě těchto tvrzených skutečností musí zjistit případné příčiny rozvratu manželství) bude zajímavé sledovat, zda si soudy vyloží tuto změnu jako formulační nebo věcnou a zda budou s větší přesností a pečlivostí v rozsudku o rozvodu rozebírat příčiny rozvratu manželství.¹²⁹

¹²⁷ Hendrychová M.: Rodinné právo se zřetelem k majetkovému právu manželskému, Obchodní právo č. 2/2013, str. 43; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 449.

¹²⁸ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 228; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-řízení-ucinná-od-1-1-2014>; Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 3; Plátěnková H.: K některým otázkám souvisejícím s rozvodem manželství a opatrovnickým řízením ve světle návrhu nového civilního kodexu, Bulletin advokacie 4/2009, str. 27.

¹²⁹ Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 30 – 31.

Důvodová zpráva k o.z. a komentářová literatura označuje tento typ i jako „rozvod bez domněnky rozvratu“. V praxi bývá často slangově, a tedy nesprávně, označen jako „sporný rozvod“.

A. Výchozí princip a důvod užívání tohoto typu rozvodu

Jako výchozí princip je i po přijetí o.z. zakotven právě rozvod se zjišťováním příčin, resp. existence a příčin rozvratu manželství¹³⁰.

Tuto základní úpravu rozvodu manželství budou i nadále využívat ti manželé, kteří se sice chtějí rozvést, z určitých důvodů však nejsou schopni nebo ochotni splnit předpoklady pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu dle ustanovení § 757 o.z., který rozhodně není povinný (ve smyslu, že rozvádějící se páry musí primárně využít této varianty rozvodu), přestože mezi lidmi rozšířená pověra tvrdí opak. Ani o.z. tedy manžele nenutí uzavřít před rozvodem dohody o majetkovém vypořádání, bydlení a úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, přestože to lze dle specialistů z oboru jen doporučit.¹³¹

B. Příčiny rozvratu manželství

Ohledně pojmu příčiny rozvratu manželství lze uvést, že o.z. nerozlišuje, zda spočívají v porušování manželských povinností (§ 687 o.z.), nebo zda se jedná o jiné důvody subjektivního či objektivního charakteru. Častou příčinou rozvratu i nadále zůstává neshoda zájmů a povah nebo nevěra (viz tabulka č. 6 Statistického exkurzu). Ostatní příčiny rozvratu se v soudní praxi objevují zejména v situacích, kdy se jeden z manželů rozvodu brání či si tzv. vyřizuje účty s druhým manželem.

Manželství může být rozvedeno, jestliže je soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení (§ 755 odst. 1 o.z.¹³²).

Zjišťování příčin rozvratu v žádném případě neznamená zjišťování viny na rozvodu. Obecně platí, že musí jít o takový rozvrat manželství, z něhož je zřejmé, že mezi manžely definitivně došlo k zániku jejich manželského soužití a manželství se pro ně (nebo alespoň pro jednoho z nich) stalo pouze formální záležitostí.

¹³⁰ Bělohávek J. A., Černý J., Jungwirthová M., Kláma P., Profeldová T., Šrotová E.: Nový občanský zákoník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň 2012, str. 247.

¹³¹ Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-řízení-ucinná-od-1-1-2014>.

¹³² Dříve § 24 odst. 1 ZoR – v § 755 o.z. je toliko doplněn přívlastek „nenapravitelně“.

Existenci rozvratu manželství zjišťuje soud v řízení o rozvod, a to v rámci dokazování. Nepostačí prokázat (zjistit) pouze existenci rozvratu manželství, je rovněž nutné zjistit příčiny takového rozvratu. Zde je povinnost tvrzení a dokazování navrhujičího manžela, ale i soud má povinnost zjistit, jaké jsou příčiny rozvratu. Žalující manžel musí tvrdit a navrhopvat důkazy k existenci kvalifikovaného rozvratu manželských vztahů a jeho příčinám, což se následně projeví v odůvodnění soudního rozhodnutí. Nelze opomenout, že zabývání se existencí rozvratu, jeho příčinami, jejich náležité prokázání a uvedení v odůvodnění rozsudku může mít podstatný vliv na rozhodování v jiných věcech, např. při vypořádání společného jmění manželů, rozhodování o výživném mezi manžely, o bydlení).¹³³

Jistě není bez zajímavosti poukázat na častý přístup soudců k povinnosti soudu zkoumat příčiny rozvratu manželství. Jak podotýká bývalý prezident soudcovské unie a současný soudce Ústavního soudu ČR, Jaromír Jirsa, v soudní praxi se tak v řadě případů děje spíše formálně – prostřednictvím účastnických výsledků a po příčinách se zase tak důsledně nepátrá. Jak také, když v manželském soužití není nic černobílé a odhalit, co je příčina a co následek rozvratu, je velmi složité. Skutečnou příčinu spíše než soudce nalezne psycholog specializující se na partnerské záležitosti. Navíc rozvod zpravidla nemá pouze jednu příčinu, byť nakonec v odůvodnění rozsudku nakonec jediná, z pohledu soudu nejdůležitější, příčina vyplyne.

Soud nezjišťuje příčiny rozvratu manželství v případě, kdy o.z. stanoví jinak. Tím je myšleno ustanovení § 757 o.z., kde se uvádí, že pokud jsou splněny přesně stanovené podmínky, pak soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství.¹³⁴

C. Postup při nevytvoření manželského soužití

Na tomto místě bych rád poukázal na to, že o.z. umožňuje rozvod manželství, kde došlo k soužití manželů a následně ke kvalifikovanému rozvratu. Zákon už ale nepamatuje na situace, kdy v průběhu trvání manželství takové soužití manželů nikdy nevzniklo. Vzniká tak

¹³³ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 228; Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 2-3; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 455.

¹³⁴ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 229; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-řízení-ucinná-od-1-1-2014>; Důvodová zpráva k o.z., k § 756; Nový občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/obecne.html>; Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, MU v Brně 2001, str. 121; Hrušáková M.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů 2000, str. 5.

otázka, zda lze taková manželství rozvést. Judikatura¹³⁵ dospěla k závěru, že ano, a to na základě analogie § 755 o.z. a ve spojitosti s § 10 odst. 1 o.z.

V soudem posuzovaném případě bylo manželství uzavřeno ze strany manželky proto, že chtěla jako bezdětná mít větší šanci stát se pěstounkou nezletilého dítěte. Ze strany manžela bylo manželství uzavřeno proto, že se chtěl chránit před osaměním a snažil si zajistit budoucí podporu. Před uzavřením manželství účastníci spolu nežili a nevytvořili rodinnou domácnost. Po uzavření manželství se manželka skutečně záhy stala pěstounkou nezletilého, avšak po dvaceti dnech nezletilého, po zkratkovité reakci, do ústavu vrátila. Skutečností bylo, že ani po uzavření manželství po celou dobu jeho trvání manželé nevytvořili rodinnou domácnost, žili odděleně a k vytvoření rodinné domácnosti nevyvíjeli žádnou aktivitu.

Soud dospěl k závěru, že by bylo v příkrém rozporu s účelem zákona, aby zákonodárce umožňoval rozvod těch manželství, kde k manželskému soužití došlo a později nastal hluboký, trvalý a nenapravitelný rozvrat, a kdy nelze očekávat obnovu tohoto soužití na straně jedné, ale na straně druhé neumožňoval rozvod manželství, u kterého k soužití manželů ani nedošlo a které bylo „rozvráceno“ od samého počátku. Zákonodárce má zájem na zachování jen těch manželství, která splňují svůj účel, tj. (pomineme-li otázku založení rodiny a výchovy dětí) těch manželství, kde si manželé poskytují vzájemnou podporu a pomoc, kde si manželé navzájem prokazují úctu, žijí spolu, jsou si věrni, vzájemně respektují svou důstojnost, udržují rodinné společenství, vytvářejí zdravé rodinné prostředí.

Lze tedy rozvést per analogiam i manželství dotčených účastníků, neboť takový rozvod naplňuje účel zákona s ohledem na výše uvedený skutkový stav a jeho právní hodnocení (neexistence manželského soužití od samého počátku).

Podmínky rozvodu pak soud posoudil podle § 755 o.z. ve spojení s § 10 odst. 1 o.z. a zjistil, že manželské soužití nikdy nenastalo a trvalý rozvrat je tu od počátku, a proto ani nelze očekávat obnovu soužití. Manželství není postaveno na zdravých základech. Rozvodu nebrání ani skutečnost uvedená v § 755 odst. 2 písm. b) o.z. proto, že ani jednomu z manželů by za takového skutkového stavu rozvodem nemohla být způsobena zvlášť závažná újma.

Soud však podle § 756 o.z. nemohl z povahy věci zjišťovat příčiny rozvratu, neboť příčiny rozvratu vycházejí ze stejné (v tomto konkrétním případě nenaplněné) premisy zákonodárce, že před rozvratem existovalo manželské soužití naplňující účel zákona. Nicméně za příčinu lze označit již samo uzavření manželství, resp. nezdravé základy, na kterých manželství od počátku stálo.

¹³⁵

Viz např. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8, sp. zn. 30C 377/2013, ze dne 27. 6. 2014.

2. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu

A. Podstata a výhody rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu

Novela ZoR, provedená zákonem č. 91/1998 Sb., zavedla do našeho právního řádu převratnou novinku v podobě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, tedy zjednodušeně, a také ne právním jazykem řečeno, rozvod, s nímž souhlasí oba manželé, kteří jsou zároveň ochotni se dohodnout na řešení jeho právních následků v době rozhodování o rozvodu manželství.

Dle důvodové zprávy Ministerstva spravedlnosti ČR k této novele byly základními podněty pro zavedení tohoto typu rozvodu snaha o omezení konfliktních situací mezi rozvádějícími se manžely, zejména tam, kde jsou rodiči nezletilého dítěte, a úsilí o urychlení rozvodového řízení v případech, kdy se manželé dohodnou na určitých zásadních věcech.

Do konce roku 2013 účinná úprava obsažená v § 24a ZoR předpokládala, že rozvod je možný, pokud se manželé povinně dohodnou na (i) úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, (ii) majetkovém vypořádání, (iii) otázkách bydlení po rozvodu a (iv) nepovinně na výživném pro rozvedeného manžela. Měla motivovat manžele, kteří se shodli na tom, že rozvod je jediným možným řešením rozvratu, a kteří se chtěli rozejít rozumně. Takovíto „rozumní“ manželé získávali výhodu spočívající v tom, že soud nepátral po příčinách rozvratu manželství, neboť je měl již splněním zákonných podmínek za prokázané. Dohody manželů však měly především preventivní význam, neboť díky nim bylo možné zamezit zbytečným, náročným a vztahy devastujícím porozvodovým sporům.

Také o.z. v ustanovení § 757 přebírá, s jistými úpravami, uvedený institut.¹³⁶

Tato forma rozvodu je v důvodové zprávě k o.z. nazývána též jako „rozvod s domněnkou rozvratu“¹³⁷.

Velkou výhodou právní úpravy rozvodu je, že umožňuje soudu přecházet mezi rozvodem dle § 755 a 757 o.z. Praxe dokládá, že velké procento návrhů na rozvod je iniciováno podle § 755 o.z., než však dojde k jednání, často dojde ke změně na rozvod dle

¹³⁶ Jirsa J.: Komentář k rozhodnutí KS, rozsudek ze dne 5. 12. 2012, č.j. 24 Co 261/2012-52 - Nesporný rozvod. Dohoda manželů pro účely nesporného rozvodu. Dohoda o výživném rozvedené manželky, ATLAS Consulting spol. s r.o.; Dvořák J.: Pocta Sentě Radvanové. Rozvod podle § 24a zákona o rodině a ochrana práv třetích osob, Aspi, a.s. 2009, str. 125; Bělohávek A.J., Černý J., Jungwirthová M., Kláma P., Profeldová T, Šrotová E.: Nový občanský zákoník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň 2012, str. 247.

¹³⁷ A slangově je označována jako „smluvený“ či „nesporný“ rozvod.

§ 757, ale i naopak, přičemž není nutné zdůrazňovat, že první varianta je ze společenského hlediska preferována (což je i tendence francouzského zákonodárce, jak bude vysvětleno v další kapitole). Jak totiž dokládají sociologické studie, způsob rozvodu se promítá i do vzájemných porozvodových vztahů.

Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu je čím dál rozšířenější formou zániku manželství, v čemž lze spatřovat alespoň jisté pozitivum, pokud vůbec lze v souvislosti s rozvodem o kladech hovořit.

Tato nepovinná varianta rozvodu stále nabízí rozvádějícím se párům relativně poklidný a důstojný rozchod současně s komplexním vyřešením právních následků spojených s rozvodem manželství, což jsou dle mého názoru jeho největší devizy. Naproti tomu klade na všechny zúčastněné, včetně jejich případných právních zástupců, zvýšené požadavky. Jeho příprava je náročnější, neboť vyžaduje aktivní účast manželů na kontrahování samém. Následně musí dojít k vyhotovení zákonem stanovených dohod, které budou reflektovat předchozí negociace manželů. Pozitivem je, že manželé mají možnost si vše důkladně promyslet před soudním jednáním, že jsou s to dohodnout se v otázkách výchovy a výživy společných dětí, bydlení a na majetkových záležitostech, což v případě rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu obvykle bývá problematika značně bolestivá, konfliktní a může trvat i několik let, přičemž s výsledkem nemusí být úplně spokojen ani jeden z manželů. Dalším plusem je, že manželé mohou předejít zbytečnému vyhrocení vztahů a vzájemné nevraživosti, což se logicky pozitivně projeví i v době po rozvodu a vztazích s jejich společnými dětmi.¹³⁸

Z výše uvedeného vyplývá, že rozvod s domněnkou rozvratu je namíste zejména v případech, kdy již na obou stranách došlo k akceptaci stanoviska, že rozvod je pro všechny dotčené menším zlem, než setrvání v pokaženém manželství, přičemž vztahy mezi manžely nejsou příliš poznamenány pocitem křivdy, ublíženosti, nenávisti, snahy pomstít se druhému partnerovi. Tato varianta rozvodu rovněž představuje řešení pro ty, kdo z náboženských nebo morálních důvodů nemohou o rozvod žádat.

¹³⁸ Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 36; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§ 655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 456 – 457.

B. Prostor pro uvážení manželů

Snaha o nalezení dohody ohledně právních následků rozvodu ještě předtím, než soud vynese rozsudek o rozvodu manželství, také otevírá rozvádějícím se osobám dostatečný prostor pro uvážení, zda je ukončení manželství opravdu tím nejlepším řešením daného stavu. Může dokonce předejít ukvapenému rozvodu, především v případě manželství s nezletilými dětmi, kdy si rodiče uvědomí, že jejich krize není zase tak vážného rázu, aby se museli definitivně rozejít, čímž by trpěli zejména jejich potomci. To samozřejmě neplatí v situacích, kdy se vůbec nedá hovořit o zdravém rodinném prostředí, např. kdy jsou děti nuceny být přítomny každodenním hádkám rodičů, případně násilí. Umělé prodlužování takového svazku by pro děti znamenalo větší psychickou zátěž než samotný rozchod rodičů.

C. Domněnka rozvratu

Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu je založen na existenci řady předpokladů a současně i splnění několika podmínek, které, pokud by nebyly splněny kumulativně, bránily by rozvodu dle ustanovení § 757 o.z. Také v případě zde uváděné podoby rozvodu nelze opomíjet existenci právního důvodu rozvodu, tj. kvalifikovaného rozvratu manželství.

Zde bych se rád pozastavil nad tím, že v teorii a soudní praxi zatím nebylo jednoznačně vyřešeno, zda občanský zákoník v případě této varianty rozvodu opustil domněnku rozvratu manželství či nikoliv. Na danou problematiku existují dva odlišné názory.

Důvodová zpráva k o.z. uvádí, že se kvalifikovaný rozvrat předpokládá a dokonce tento typ označuje za rozvod s domněnkou rozvratu. Předpoklad existence kvalifikovaného rozvratu je zastáván podstatnou částí specialistů z oblasti rodinného práva.¹³⁹ Někteří autoři však soudí, že od 1. 1. 2014 občanský zákoník nebude obsahovat, jako tomu bylo dříve v 24a ZoR, tzv. domněnku rozvratu.¹⁴⁰

Nedomnívám se, že by tyto teoretické nejasnosti mohly mít podstatnější vliv na praxi. Jsem názoru, že soudy budou ve velké většině případů pragmaticky vycházet toliko ze shodného tvrzení manželů ohledně existence rozvratu. Předpokládám, že se soudci převážně

¹³⁹ Např. Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 36; Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 230.

¹⁴⁰ Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§ 655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 457; Hrušáková M.: Rozvody a odklony, Sborník přednášek z odborné konference Právní prostor 2015; Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 57; Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 3.

nebudou snažit tato tvrzení vyvracet, aby soudní řízení zbytečně nekomplikovali a neprotahovali.

Manželé se tedy nemusí obávat, že by soud dlouze projednával jejich spor. Patrně nebude zjišťovat příčiny kvalifikovaného rozvratu, dospěje-li k závěru (zjištěném při dokazování), že shodná tvrzení manželů ohledně rozvratu manželství a záměru dosáhnout rozvodu jsou pravdivá. Bude tedy pouze zjišťovat, zda manželé chtějí a tvrdí totéž, zda je jejich vůle pravá, zda jsou jejich tvrzení pravdivá a zda splnili zákonem stanovené formální požadavky. Budou-li všechny zákonem uvedené podmínky splněny (a to kumulativně) a bude absentovat zvláštní zájem nezletilého dítěte manželů (ve smyslu zájmu na zachování manželství), soud manželství rozvede.

D. Předpoklady (podmínky) rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu

První podmínkou tohoto typu rozvodu je, že se k návrhu na rozvod manželství podanému jedním z manželů druhý manžel připojí, anebo jak umožňuje § 384 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“), manželé podají společný návrh na rozvod manželství.

Další dvě podmínky spočívají v tom, že ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství alespoň rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí (§ 757 odst. 1 písm. a) o.z.). To, že nelze manželství rozvést vzápětí po jeho vzniku a že je stanovena podmínka roční existence manželství, zdůrazňuje skutečnost, že i když se přihlíží k vůli manželů manželství rozvést, je třeba zamezit neuváženým rozvodům a koneckonců i neuváženým sňatkům (pod heslem „pokud nám to spolu nepůjde, tak se prostě na základě dohody rozvedeme“).

Občanský zákoník, na rozdíl od ZoR, explicitně uvádí, že předpoklad délky trvání manželství musí být splněn ke dni zahájení řízení o rozvod, což bylo doposud dovozováno teorií.

Pokud tedy manželství trvá ke dni zahájení rozvodového řízení méně než jeden rok, bude možné postupovat pouze podle ustanovení § 755 o.z., nikoliv dle § 757 o.z.¹⁴¹

K výše uvedené absenci spolužití manželství, tj. že manželé spolu nežijí nejméně šest měsíců, lze uvést, že i tento předpoklad musí být splněn ke dni podání návrhu na rozvod. Dnes již o.z. v § 758 obsahuje výkladové ustanovení, co se rozumí odděleným žitím manželů. Není vyžadováno, aby manželé měli formálně oddělené obydlí, ale vztahy mezi nimi musí být

¹⁴¹ Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 458.

takového rázu, že je zde narušena podstata manželského či rodinného společenství, zejména po osobní stránce. Manželé spolu nežijí, i když bydlí v jednom bytě a případně vedou rodinnou domácnost, tj. společně hradí náklady na bydlení, stravu atp. Na druhou stranu manželé mohou z mnoha důvodů bydlet odděleně, ale přesto spolu žijí. Společné soužití představuje společné sdílení zájmů, radostí, potřeb a problémů, ale i intimní soužití.¹⁴²

Kromě výše uvedeného je zapotřebí, aby manželé, mající nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a aby soud jejich dohodu schválil. S odkazem na ustanovení § 755 odst. 3 o.z. je nutné, aby před rozvodem manželství bylo pravomocně rozhodnuto, a to soudem péče o nezletilé (podle § 466 a násl. ZŘS) o poměrech k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu. Přestože dle § 906 o.z. může soud nejen autoritativně rozhodnout, ale též schválit i dohodu rodičů, pak v případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu přichází v úvahu výlučně schválení dohody rodičů.

Další podmínkou je dohoda rozvádějících se manželů o úpravě (i) jejich bydlení (nemusí jít jen o společné nájemní bydlení, může se jednat o bydlení na základě některého jiného titulu; není rozhodné, jestli titul svědčí oběma manželům či jen jednomu z nich a druhému svědčí jen titul odvozený) a (ii) jejich majetkových poměrů pro dobu po rozvodu. Půjde především o vypořádání společného jmění manželů (pokud tedy manželé nemají oddělené jmění dle § 729 o.z. nebo pokud společné jmění nebylo zrušeno soudem dle § 724 o.z.). S ohledem na obecnou zákonnou formulaci není ani vyloučeno, a bude to i praktické, aby manželé v rámci vypořádání majetkových poměrů pamatovali i na případné zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví či dalších vzájemných závazků.

Manželé se také mohou dohodnout na výživném pro některého z rozvedných manželů. Tato dohoda o výživném však není povinná. To bylo dne 12. 5. 2010 potvrzeno i ve Stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 19/2007, kde se uvádí, že pokud by měla být smlouva o vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi obligatorní náležitostí, neobsahovala by zákonná úprava slovo „případnou“. Vzhledem k tomu, že v ust. § 757 o.z. je uvedeno slovo „popřípadě“, je nepochybné, že o.z. v této věci nepřináší žádnou změnu.

Poslední nezbytnou podmínkou kladného soudního rozhodnutí o rozvodu je, že uvedené dohody o úpravě majetkových poměrů, bydlení, případně výživného, vyžadují

¹⁴² Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 232; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-řízení-ucinná-od-1-1-2014>; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 461.

písemnou formu a úředně ověřené podpisy manželů. Tyto dohody také můžou mít formu notářského zápisu, což bude praktické např. v případě vypořádání společného jmění majetných manželů, neboť notářský zápis má status veřejné listiny, soud se tedy nemusí zabývat jeho obsahem a umožňuje i doložku přímé vykonatelnosti, která bude přínosem tam, kde součástí vypořádání bude povinnost jednoho z manželů uhradit druhému manželovi určité finanční plnění. Jestliže manželé nic společného nemají, je nutné tuto skutečnost shodně tvrdit.¹⁴³

Z teorie zpočátku jednoznačně nevyplývalo, zda soud může do obsahu uvedených smluv zasahovat, anebo zda jde o smluvní projevy vůle, jež je třeba respektovat. Dokonce i v soudní praxi se řešilo a stále řeší, jaké náležitosti mají mít dohody předkládané soudu, protože manželé nejsou v jejich formulování dostatečně precizní, neboť mají hlavně zájem na rychlém rozvodu a příliš nepřemýšlí o možných budoucích komplikacích¹⁴⁴. Judikatura se přiklonila k tomu, že ve vztahu k předložené smlouvě dle § 24a ZoR (resp. dle § 757 o.z.) se soud omezí na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost¹⁴⁵. Že se nejednalo o výjimečné výkladové problémy, dokládá i to, že se v této věci vyjádřilo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu, dle kterého předkládané smlouvy soud v řízení o rozvod manželství neschvaluje a nezkoumá ani jejich platnost, nýbrž se zabývá jen obsahovými a formálními náležitostmi takové smlouvy uvedenými v zákoně – smlouvy musí být písemné a musí obsahovat náležité označení účastníků, kteří jsou totožní s účastníky řízení o rozvod, jejich ověřené podpisy a podstatné náležitosti, které mají mít podle zákona. „Bylo by v rozporu se smyslem a účelem tohoto řízení, aby soud zkoumal platnost předložených smluv, neboť by tím mohlo dojít k nežádoucímu prodlužování řízení o rozvod manželství“ a ke zmaření účelu, pro nějž byl zákon tímto typem rozvodu doplněn. Nesplňují-li písemné smlouvy předložené soudu formální a obsahové náležitosti, nemůže soud manželství rozvést, ani návrh na rozvod bez dalšího zamítnout. Manželům soud poskytne přiměřenou lhůtu k předložení smluv splňujících uvedené náležitosti. Pokud by manželé tuto povinnost ve

¹⁴³ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 231; Knappová a kol. (část zpracována M. Zuklínovou): Občanské právo hmotné, ASPI 2002, str. 62-63; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 458-459; Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 19/2007, bod I.

¹⁴⁴ Jirsa J.: Komentář k rozhodnutí KS – Rozsudek ze dne 5. 12. 2012, č.j. 24 Co 261/2012-52, Atlas consulting spol. s r.o.

¹⁴⁵ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 6. 2001, sp. zn. 30 Cdo 257/2001.

stanovené lhůtě nesplnili, pokračoval by soud v řízení o rozvod manželství se zjišťováním příčin rozvratu.¹⁴⁶

Dosavadní teorie i judikatura se ustálily na názoru, že smlouva platí (je účinná) pouze v případech rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu je zákonem dovolena. Pokud se jinak platně uzavřená smlouva nerealizuje proto, že k rozvodu manželství bez zjišťování příčin rozvratu nedošlo, je smlouva neúčinná. Smlouva tedy nabývá účinnosti až rozvodem manželství (a logicky pouze tehdy, dojde-li ke smluvenému rozvodu)¹⁴⁷, tedy právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. Nicméně dnes lze zaznamenat názor, že od 1. ledna 2014 předchozí dohoda manželů nabude účinků i v případě, že soud manželství oproti očekávání účastníků rozvede nikoliv na základě společného návrhu na rozvod, ale po zjištění příčin rozvratu manželství, a to s ohledem na ustanovení § 716 odst. 1 a § 718 odst. 2 o.z., jež připouštějí, aby si manželé upravili své majetkové poměry kdykoliv během manželství (smlouvou lze rovněž uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství). Taková předchozí dohoda nabude účinnosti i v případě, že soud manželství oproti očekávání manželů rozvede nikoliv podle společného návrhu na rozvod, ale po zjištění příčin rozvratu manželství.¹⁴⁸

E. Kladné postoje k rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu

Závěrem k tomuto typu rozvodu uvádím své přesvědčení, podložené praktickými zkušenostmi klientů, že rozvod bez zjišťování příčin rozvratu dává manželům, alespoň těm s dostatečnou sociální inteligencí, dosti velkou šanci na důstojné ukončení společného života, na zachování vzájemné úcty a pro páry s nezletilými dětmi i dostatečný prostor pro nastavení porozvodové komunikace mezi sebou, ale třeba i s rodiči bývalého manžela. Ti ve většině případů stojí o styk s vnoučaty a mnohokrát mohou vypomoci „bývalé snaše/bývalému zet’ovi“, když například pohlídají vnoučata nebo je dovedou do a ze školky či školy, což je v dnešní hektické pracovní situaci velká podpora. Naopak vzájemná úcta a schopnost přátelské komunikace se při rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu často nenávratně zdeformuje. Je téměř pravidlem, že při setkání s bývalými klienty snadno poznám, jaký typ rozvodu využili.

¹⁴⁶ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 19/2007, bod III. a V.

¹⁴⁷ Viz např. Nález ze dne 23. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 572/04, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2007, sp. zn. 22 Cdo 20/2007.

¹⁴⁸ Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 735; Svoboda K.: Nové problémy v řízení o rozvod manželství, Bulletin advokacie 5/2014, str. 32 – 33.

Při rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu je jejich následný život méně problematický, jsou spokojenější a s bývalým manželem si vycházejí vstřícně, či alespoň jsou schopni se potkat bez osočování či invektiv. Díky těmto zkušenostem rozhodně stojí za to zdůrazňovat „pozitiva“ rozvodu dle § 757 o.z. manželům, kteří se rozhodli rozvést a původně o tomto typu ani neuvažovali.

3. Ztížený rozvod (rozvod s tvrdostní klauzulí)

Třetí formou rozvodu, které se lidé nezhřídka obávají, je tzv. ztížený rozvod neboli rozvod s tvrdostní klauzulí (§ 755 odst. 2 písm. b) o.z.¹⁴⁹). Úvodem je však zapotřebí podotknout, že výskyt této varianty rozvodu je v praxi minimální a podmínky pro její použití dosti přísné, navíc časově omezené.¹⁵⁰

A. Přínos ztíženého rozvodu

Přestože není tato forma příliš často používána, je přínos její právní úpravy nezpochybnitelný a důvodnost takového institutu neoddiskutovatelná. Právní stav před velkou novelou z roku 1998 představoval, pro slušného člověka vstupujícího do manželství s cílem přičinit se o jeho zdar, zhroucení všech nadějí, když se jeho partner rozhodl, že s tímto svazkem skoncuje. Nebylo zde žádných brzd a protiváh. Někdo z této úpravy mohl mít i značný prospěch, a to na úkor slabšího, tedy toho jedince, který přestal vydělávat (opustil zaměstnání), převzal péči o domácnost a o děti. Proto bylo správné, že došlo v jisté míře k ochraně proti takovému jednání, a to právě přijetím tvrdostní klauzule v roce 1998.¹⁵¹ Lze zároveň připomenout, že uvedená novela neznamenal zavedení principu viny, tj. že by tvrdostní klauzule byla uplatňována vůči manželovi, který rozvrat „zavinil“. Předmětnou úpravou je chráněn pouze ten z manželů, pro něhož by rozvod znamenal citelnou nespravedlnost.

¹⁴⁹ Dříve § 24b ZoR.

¹⁵⁰ Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

¹⁵¹ Haderka F. J.: K problematice ustanovení § 24b odst. 1 zákona o rodině, Právní praxe 1999, str. 386 – 387.

Stejně jako ZoR, i občanský zákoník tedy obsahuje ustanovení tzv. tvrdostní klauzule. K tomu, aby se klauzule mohla uplatnit, musí být podmínky uvedené v § 755 odst. 2 písm. b) o.z. naplněny kumulativně.

B. Kvalifikovaný zájem manžela

Soud manželství nerozvede, přestože je rozvráceno, v případě, že by byl rozvod v rozporu s tzv. kvalifikovaným zájmem manžela, proti kterému návrh na rozvod manželství směřuje.

Kvalifikovaný zájem manžela spočívá v tom, že tento manžel, byť se na rozvratu manželství porušením manželských povinností (§ 687 an. o.z.) převážně nepodílel, nechce, aby bylo manželství rozvedeno, a to i z důvodu, že by mu byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma (osobní či majetková).

Kromě toho ale zároveň musí existovat objektivní mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství. Těmi mohou být vyšší věk manžela, jeho vážná nemoc, vydání zvýšených nákladů, neschopnost vydělat si na dostatečné zabezpečení za stavu pracovní neschopnosti apod.

Tato překážka rozvodu má však jen omezené trvání a po třech letech odděleného života manželů zaniká.¹⁵² Časová omezenost této zpřísněné formy znamená, že po uplynutí více než tří let, kdy spolu manželé nežijí, nepřichází ztížený rozvod do úvahy, a je-li naplněn základní předpoklad, tj. hluboký a trvalý rozvrat manželství (který je v případě tříletého odloučení naplněn téměř vždy), manželství bude soudem rozvedeno podle § 756 o.z. (rozvod se zjišťováním příčin rozvratu).¹⁵³

Některé situace, kdy soud odmítne manželství rozvést, byly uvedeny již v části týkající se základní koncepce rozvodu a kvalifikovaného rozvratu. Pro bližší informaci lze uvést některé případy, kdy manžel s návrhem na rozvod nesouhlasil a soud vyhověl jeho požadavku na zachování manželství. Soudy přihlížejí zejména k ekonomickému hledisku, k délce manželství, závislosti jednoho z manželů na svém protějšku, důsledkům důchodovým, bytovým, pojistným a osobním. Velmi často se tvrdostní klauzule aplikuje na manželství starších osob, kdy manželé spolu strávili většinu svého života, vychovali děti, které se již osamostatnily. Případně na situace, kdy si bohatý podnikatel našel mladou milenku a podal

¹⁵² Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 227.

¹⁵³ Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-řízení-ucinná-od-1-1-2014>.

návrh na rozvod dlouholetého manželství v době, kdy u manželky byla zjištěna zhoubná nemoc, nebo kdy bohatý podnikatel navrhoval rozvod kvůli milence, přestože jeho manželka mu byla po desítky let velkou oporou, kvůli jeho náročnému povolání pečovala o domácnost a vychovávala děti, pročež poté nemohla sehnat kvalifikované a dostatečně honorované zaměstnání, čemuž následně odpovídal nízký důchod. V rozvodových řízeních se tedy manželky bránily a soudy žaloby o rozvod zamítly.

C. Jak dosáhnout ztíženého rozvodu

Ani o.z. ale nezamezí situacím, kdy manžel usilující o rozvod, přes odpor druhého manžela důvodně odmítajícího ukončení manželství, vyčká v odděleném žití tři roky a následně podá nový návrh o rozvod. V takových případech se námitky druhého manžela proti rozvodu stanou bezvýznamnými, jak ostatně potvrzuje i dosavadní judikatura¹⁵⁴.

Na druhou stranu je zřejmé, že zamítání návrhů na rozvod dle § 755 odst. 2 písm. b) o.z. bude i nadále jevem zcela výjimečným, a to nejen vzhledem k výše uvedeným zákonným podmínkám, ale i kvůli tomu, že prokazovat, že se na rozvratu manželství převážně nepodílel, bude manžel, který se k návrhu nepřipojí. A v praxi to je velmi obtížné, neboť jak bylo již uvedeno, téměř nikdy není zcela jasné, co je příčina a co důsledek, vyjma výjimečných případů, jakými jsou nezpochybnitelná nevěra navrhovatele (o níž ale bude dotýčný manžel pravděpodobně tvrdit, že byla vyvolána tím, že si manželé nerozuměli) nebo jeho podivínském chování, kdy bude možné hovořit o „převážném nepodílu“ druhého manžela na rozvratu.¹⁵⁵

IX. ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ

V předchozích částech této kapitoly jsem se zaměřil na hmotněprávní problematiku rozvodu manželství. Naváží na ni statí zabývající se některými podstatnými otázkami řízení o rozvodu manželství, aby byl základní náhled na oblast českého rozvodu manželství ucelený.

¹⁵⁴ Viz např. rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře, sp. zn. 15 Co 268/2006: „ztížený rozvod nemůže a nesmí být absolutním zabráněním rozvodu. Proto soud manželství rozvede, jestliže manželé spolu nežijí nejméně po dobu 3 let“.

¹⁵⁵ Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

1. Kdo rozhoduje o rozvodu manželství

Na úvod procesně-právní stránky rozvodu je nutné zdůraznit, že o rozvodu rozhoduje vždy soud. Vzhledem k tomu, že právní úprava zániku manželství je kogentní¹⁵⁶, rozvádějící se páry v současné době nemají jinou možnost a nemohou si smlouvou ujednat jiný způsob ukončení manželství. Právní úprava, na rozdíl od některých evropských států¹⁵⁷, nepřipouští ani tzv. administrativní rozvody, kde je pro rozvod manželství příslušný jiný orgán než soud, např. správní orgán¹⁵⁸.

Bude určitě zajímavé sledovat, zda budou sílit tlaky na zavedení tohoto způsobu zániku manželství, přinejmenším u párů bezdětných, párů, jejichž děti jsou již zletilé, nebo párů, kde panuje shoda ohledně nepokračování ve společném soužití a ohledně vyřešení jejich majetkových poměrů. Již dnes lze tyto tendence zaznamenat. Na jejich podporu jsou uváděny argumenty, které nejsou zcela liché a zaslouží si přinejmenším odbornou polemiku. Stoupenci administrativních rozvodů poukazují na přetíženost soudů a soudců, na nepřiměřenou délku soudních sporů, na to, že se stále hledají nové cesty, jak soudům ulehčit, jak zefektivnit jejich činnost a potažmo i na související ekonomické úspory státu. Jednou z těchto cest by v budoucnu mohly být i administrativní rozvody, čímž by příslušné nesoudní instituce, např. matriky, specializované správní orgány, notáři, mohly soudy alespoň zčásti odbřemenit. Dalším argumentem je, že pokud není zapotřebí soudu k uzavření manželství, pak jej není třeba ani k jeho ukončení. K výše uvedenému jsem osobně spíše skeptický, neboť se domnívám, že právní laici nejsou objektivně schopni pamatovat na veškeré otázky související s rozvodem a role nestranného soudce, který není motivován finanční odměnou jako např. notář, je nezastupitelná a lépe ochrání zájmy rozvádějících se manželů a případně i nezletilých dětí. Rovněž jsou mi bližší názory francouzských odborníků z přelomu tisíciletí, jak uvádím dále.

Nejen u nás, ale i ve Francii je téma rozvodu bez soudce citlivým tématem. Dokonce se tato problematika opakovaně projednávala na půdě francouzského zákonodárce, neboť i ve Francii sílily hlasy volající po možnosti rozvodu bez ingerence soudu, např. před matrikářem či notářem. Zpočátku odborné komise ministrů spravedlnosti (pod vedením profesorů

¹⁵⁶ Např. Eliáš K.: K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku, *Bulletin advokacie* 9/2015, s. 22.

¹⁵⁷ Např. Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rumunsko, Nizozemí, Rusko.

¹⁵⁸ Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: *Rozvod manželství*, Praha: Leges, 2013, str. 61 – 62; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: *Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 447-448.

soukromého práva, Dekeuwer-Défossezové v roce 1999, Guincharda v roce 2008) doporučovaly v této otázce obezřetnost. Francouzi se doposud přikláněli k variantě soudního rozvodu. Bylo upozorňováno na to, že během manželství jsou manželé ve shodě, zatímco při rozvodu, v situaci ve své podstatě destruktivní, vystupují do popředí zájmy, které má soudce za úkol chránit (zájem dítěte, ale i slabšího manžela), a ne vždy se jedná o posouzení jednoduchého případu (shoda manželů nebo bezdětná manželství)¹⁵⁹. Nicméně debaty k této otázce nebyly zdaleka ukončeny, byly opakovaně vyvolávány a ke dni 1. 1. 2017 dochází k jistým změnám, jak bude blíže nastíněno v kapitole páté pojednávající o budoucí právní úpravě.

2. Rodinné spory a soudy a soudci

Pokud rozvodová agenda zůstane v gesci soudů, což lze předpokládat, bylo by vhodné přinejmenším vyvolat odbornou debatu. Z ní by mělo vyplynout, že by bylo na místě, aby tyto záležitosti soudili zkušenější soudci, případně na vrcholu své profesní kariéry s bohatými životními zkušenostmi. Je obecně známo, že sami specialisté z justice poukazují na to, že situace na některých soudech je taková, že rodinné věci jsou přidělovány začínajícím soudcům bez zkušeností z oboru či ze života.¹⁶⁰ K tomu lze uvést osobní prožitek jednoho z renomovaných soudců, Jana Vyklického, který ke svým soudcovským začátkům uvedl: „*Na starost jsem dostal opatrovnické věci. Lidsky mě to přerostlo. Nevěděl jsem si s tím vůbec rady. Měl jsem padesátiletým lidem říkat, jak špatně žijí. Bral jsem si to tak, až mě ve Spálené porazila tramvaj. Pořád jsem o tom přemýšlel. Bylo to zničující*“¹⁶¹.

V praxi dochází i k tomu, že soudci, kteří nezvládají civilní či trestní řízení, jsou přeloženi na „rodinný“ úsek s tím, že tuto agendu tzv. může rozhodovat každý. To je dle mého názoru velký omyl. Jsem přesvědčen, že pozici soudců lze přirovnat k náročné pozici lékařů. Pokud se v rodině objeví nějaká zdravotní komplikace, všichni mají zájem na tom, aby manželku nebo dítě dostal do péče co nejzkušenější lékař a ne medik po fakultě. „Přehmaty“ v rozhodování věcí s tak křehkou tematikou, jakými jsou rozvody a na ně navazující mezilidské vztahy, zejména mezi rodiči a nezletilými dětmi, mohou mít nenapravitelné celoživotní následky, obdobně jako „přehmaty“ v medicíně. Samozřejmě nelze paušalizovat,

¹⁵⁹ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 180.

¹⁶⁰ Kantůrková L.: Postavení rodinněprávních a opatrovnických soudců v české justici, epravo.cz, http://tablet.epravo.cz/8-2015/30_tema-vydani-postaveni-rodinnepravnich-a-opatrovnickych-soudcu-v-ceske-justici.

¹⁶¹ Česká advokátní komora: Kolik je Vám let, pane soudce, <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=747>.

ale je pravděpodobnější, že soudce s životním nadhledem a mnohaletými zkušenostmi se v daném případě lépe zorientuje a dokáže manželský konflikt a s tím související problematiku (především zájmy nezletilých dětí) posoudit, resp. rozsoudit lépe.

Naštěstí některé krajské soudy se již daly správnou cestou, chápou správně význam rodinného práva, a zřídily specializované senáty pro rodinněprávní odvolací agendu. Dle jejich vyjádření se takové kroky osvědčily.

Rovněž by bylo, podle mého názoru, zapotřebí, aby samo Ministerstvo spravedlnosti ČR velmi náročnou rodinněprávní agendu více podpořilo.

Podceňování úlohy uvedené agendy totiž spočívalo a mnohde stále spočívá i v rozdílném hodnocení soudců. Pokud soudce skončil trestní či civilní kauzu, uznávala se mu pro účel výkonnosti jako jedna celá věc, zatímco rodinněprávní případ se započítával do roku 2013 pouze indexem 0,7. Přestože systematizační komise Ministerstva spravedlnosti ČR v uvedeném roce rozhodla o srovnání výkonnostního hodnocení, na některých soudech se toto rozhodnutí dodnes nerespektuje.

Nadto je v praxi tzv. opatrovnickým soudcům přidělováno padesát až sedmdesát rodinných věcí k vyřízení měsíčně. Je zde reálná obava, zda je při takovém objemu práce vůbec možné všechny spory projednat pečlivě, dostát právům účastníků řízení, zájmům dětí a zajistit právo na spravedlivý proces.¹⁶²

3. K zvláštní úpravě řízení o rozvod; sporné či nesporné řízení

Do konce roku 2013 rozvodové řízení podléhalo obecné úpravě sporného řízení, přesto vykazovalo celou řadu zvláštností. Výjimky z obecné úpravy, jež se týkaly výhradně rozvodu, jsme mohli najít na mnoha místech¹⁶³. To byl jeden z důvodů, proč bylo rozvodové řízení vyňato z obecné úpravy o.s.ř. a nově upraveno jako zvláštní řízení o rozvod manželství v § 383 – 398 ZŘS v rámci statusových věcí manželských, tj. v části druhé hlavě V dílu 1 pododdílu 2 ZŘS. Zařazení řízení o rozvod do citovaného zákona je rovněž odůvodňováno jeho zvláštním procesním charakterem.

¹⁶² Kantůrková L.: Postavení rodinněprávních soudců v české justici, Právo a rodina 1/2013; Kantůrková L.: Postavení rodinněprávních a opatrovnických soudců v české justici, epravo.cz, http://tablet.epravo.cz/8-2015/30_tema-vydani-postaveni-rodinnepravnich-a-opatrovnickych-soudcu-v-ceske-justici.

¹⁶³ Některá ustanovení občanského soudního řádu se vztahovala výhradně k rozvodovému řízení – např. ustanovení § 144 o.s.ř. o náhradě nákladů řízení.

ZŘS neupravuje řízení o rozvodu vyčerpávajícím způsobem, takže ustanovení o.s.ř. se použijí podpůrně, zejména pokud jde o náležitosti návrhu, jednání, doručování, dokazování, rozhodnutí, odvolací řízení.¹⁶⁴

Přijetí ZŘS představuje podstatnou změnu pro procesní uplatňování rodinného práva, a tedy i pro rozvod manželství.

Odborná veřejnost se prozatím neshoduje na tom, zda řízení o rozvodu je řízením sporným či nesporným. Lze zaznamenat názory, že ZŘS do sebe začlenil řízení o rozvod manželství jako zvláštní druh nesporného řízení¹⁶⁵. Lze nalézt i zcela opačné postoje, tj. že se jedná o řízení sporné¹⁶⁶. Navíc soudci zabývající se rozvody, ale i renomovaní akademici, uvádějí, že jen obtížně bychom našli lepší příklad typického sporu, alespoň co se týče rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu¹⁶⁷. Nelze pominout ani názory, že se jedná o zvláštní řízení, které spojuje prvky sporného a nesporného řízení, resp. že hovořit o procesu nesporném je zavádějící, neboť ZŘS má již podle svého názvu upravovat řízení zvláštní, což je širší pojem než řízení nesporná.¹⁶⁸

4. Účastníci řízení a jejich označení

S rozvodovým řízením souvisí i otázka, jak označovat jeho účastníky. Do prosince roku 2013 byli označováni jako žalobce a žalovaný a návrh se označoval jako žaloba. Pravdou je, že v případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu užívání pojmů žalobce a žalovaný bylo

¹⁶⁴ Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních, část II. bod 3; Šmíd O.: Řízení o rozvodu manželství nově, Rekodifikace a praxe č. 1/2014, str. 2; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. XXVII a str. 453; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

¹⁶⁵ např. Grygar J.: NOZ v praxi: Specifika společného návrhu na rozvod manželství a připojení se k návrhu na rozvod manželství, 7. 5. 2014, <http://www.bulletin-advokacie.cz/noz-v-praxi-specifika-spolecneho>; Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 227, 228.

¹⁶⁶ Svoboda K.: Nové problémy v řízení o rozvod manželství, Bulletin advokacie 5/2014, str. 32; Šmíd O.: Řízení o rozvodu manželství nově, Rekodifikace a praxe č. 1/2014, str. 2; Důvodová zpráva k o.z., k § 755; Dávid R.: Obecné připomínky k zákonu o zvláštních řízeních soudních, Bulletin advokacie č. 12/2014, str. 58; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 452.

¹⁶⁷ Grygar J.: NOZ v praxi: Specifika společného návrhu na rozvod manželství a připojení se k návrhu na rozvod manželství, 7. 5. 2014, <http://www.bulletin-advokacie.cz/noz-v-praxi-specifika-spolecneho>; Šínová R. a kolektiv: Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges 2010, str. 33 – viz část Sporné a nesporné řízení ve věcech rodinného práva – pohled A. Winterové.

¹⁶⁸ Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz; Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 780; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

poměrně absurdní a manželé, kteří se na rozvodu dohodli, často nechápali, že jeden druhého musí žalovat.¹⁶⁹ Přestože je tato poznámka namístě, ustanovení § 385 ZŘS jen stroze vymezuje, že účastníky jsou manželé a nedává jednoznačné vodítko, jak procesně správně označovat strany řízení, zda jako „manžel“ - „manželka“ nebo klasicky jako „žalobce“ - „žalovaný“. I samotní soudci v této otázce nejsou jednotní¹⁷⁰.

V praxi budou účastníci označováni, zejména na podáních, různým způsobem a ještě nějakou dobu potrvá, než dojde ke sjednocení terminologie. To však nebude mít žádný vliv na povinnost navrhovatele, aby sebe i druhého z manželů označil v souladu s § 79 odst. 1 o.s.ř. Není totiž povinností soudu zjišťovat, kdo je jako manžel navrhovatele účastníkem řízení o rozvod¹⁷¹.

5. Ztráta způsobilosti být účastníkem

Pokud manžel ztratí po zahájení řízení způsobilost být účastníkem, soud řízení zastaví (§ 386 ZŘS). Toto ustanovení je odborníky považováno za nadbytečné, neboť zastavení řízení o rozvodu je jediným možným procesním důsledkem úmrtí či prohlášení za mrtvého jednoho z manželů. I kdyby neexistovalo, soud by řízení musel ukončit zastavením podle § 16 ZŘS,

¹⁶⁹ Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>.

¹⁷⁰ Někteří poukazují na to, že z právního, lingvistického a citového hlediska dochází k podivným situacím, když při výslechu oslovují „pane manželi“ nebo „paní manželko“ pro ně cizí osoby. Proto raději přicházejí s argumentací, že § 385 ZŘS pouze vymezuje okruh účastníků, aniž by stanovil způsob jejich procesního označení. Přitom podle ustanovení § 79 odst. 1 poslední věta o. s. ř. se návrh týkající se dvoustranných právních poměrů mezi žalobcem a žalovaným nazývá žalobou. Při rozvodu vystupují ve vzájemném poměru manžel a manželka a není důvod je označovat jinak než jako žalobce (tj. obsahově navrhovatele) a žalovaného (tj. obsahově toho, kdo návrhu odporuje). Nicméně s ohledem na výše uvedený psychologický moment je v případě společného návrhu korektním označením „navrhovatel“ a „navrhovatelka“, pokud by někdo považoval za nevhodné označení obou stran jako „žalobce“, i když to zcela odpovídá povaze věci, neboť ze společného žalobce se v případě odvolání připojení se k návrhu nebo zpětvzetí návrhu stává žalovaný (§ 387 odst. 2 ZŘS). – blíže viz Grygar J.: NOZ v praxi: Jak označovat účastníky řízení o rozvod manželství?, <http://www.bulletin-dvokacie.cz/noz-v-praxi-jak-oznacovat-ucastniky-rizeni-o-rozvod-manzelstvi?browser=mobi>.

Jiní soudci uvádějí, že § 385 ZŘS označuje za účastníky rozvodového řízení manžele, že jde o speciální definici účastníků, že žádná jiná osoba se rozvodového řízení nemůže účastnit a že z povahy věci je vyloučeno i vedlejší účastenství (§ 93 o.s.ř.). Definice účastenství se promítne i do formulací užívaných v návrzích a soudních rozhodnutích. Ustanovení § 6 odst. 2 ZŘS umožňuje označit účastníka, který se obrátil na soud, jako navrhovatele. Rovněž v řízení o rozvod vystupuje zpravidla navrhovatel a druhý manžel, který návrh nepodal, avšak s jednou důležitou výjimkou, kterou je společný návrh dle § 384 ZŘS. V tomto případě podávají návrh oba manželé a je vyloučené hovořit o jednom navrhovateli. Označení manžel je speciální v jakémkoliv řízení o rozvod, a to i pro manžela, který návrh podal. Účastníci mají být označeni jako manželé (§ 385 ZŘS), nikoliv již jako žalobce a žalovaný nebo navrhovatel a odpůrce. V záhlaví rozhodnutí se to projeví například takto: „Okresní soud v Táboře rozhodl soudcem JUDr. Ervínem Vomáčkou ve věci manželky Heleny Krátké, nar. 10. 10. 1977, bytem Tábor 390 02, Lužická 17, a manžela Břetislava Krátkého, nar. 11. 11. 1980, bytem tamtéž, o rozvod manželství ...“ – blíže viz Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 776, 780.

¹⁷¹ Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 735.

protože odpadá důvod pro jeho vedení, případně dle § 107 odst. 5 o.s.ř., neboť povaha věci neumožňuje v něm pokračovat. S ohledem na to, že manželství zaniká smrtí nebo prohlášením za mrtvého podle § 71 odst. 2 o.z., nebylo by, koho rozvádět.

Účastnická způsobilost je procesní podmínkou, jejíž nedostatek je neodstranitelný. Pokud není dána v době zahájení řízení, např. pokud by byl podán návrh proti mrtvému manželovi, soud by je bez dalšího zastavil dle § 104 odst. 1 o.s.ř. Stejně tak nepřipadá do úvahy ani procesní nástupnictví.¹⁷²

6. Věcná a místní příslušnost

A. Příslušnost dle ZŘS

Věcně příslušným k řízení o rozvod manželství je okresní soud (§ 3. odst. 1 ZŘS)¹⁷³.

Podle § 383 ZŘS je místně příslušný soud, v jehož obvodu mají nebo měli manželé poslední společné bydliště v České republice, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů (pojem poslední společné bydliště manželů má obsah faktický, nikoliv formální - rozhodující je poslední místo, kde oba manželé naposledy společně žili s úmyslem bydlet tam trvale); není-li takového soudu, je příslušný obecný soud manžela, který nepodal návrh na zahájení řízení, a není-li ani takového soudu, obecný soud manžela, který takový návrh podal.¹⁷⁴

Podají-li manželé společný návrh (§ 384 ZŘS), jsou oba navrhovateli a nebydlí-li spolu, pak je obecným soudem ten, v jehož obvodu bydlí kterýkoliv z nich.

B. Rozhodné právo pro rozvody česko-francouzských manželství

Přestože předmětem této práce není problematika rozvodu mezinárodních manželství, jejichž počet díky světové globalizaci neustále roste, a to i pokud je ve hře český a francouzský prvek, je vhodné stručně upozornit na to, že v těchto případech výše uvedená pravidla ustoupí.

¹⁷² Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 781.

¹⁷³ Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 730; Kovářová D.: Nový civilní proces, Rodinné listy č. 11/2013, rubrika Rodinné listy informují, str. 13 – 15.

¹⁷⁴ Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

Dvoustranné mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Francií¹⁷⁵ neobsahují bližší úpravu rozhodného práva pro rozvody česko-francouzských manželství. Je tedy nutné se zaměřit na kolizní normy v rámci Evropské unie, které však nejsou upraveny pro všechny členské země stejně, neboť se na nich členské státy neshodly. Pro některé z nich jsou předmětná pravidla obsažena v nařízení Rady (EU) č. 1259/2010 ze dne 20. 12. 2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky - tzv. Nařízení Řím III, nicméně tento předpis není pro ČR závazný.

Příslušnost se tak bude primárně posuzovat na základě článku 3¹⁷⁶ nařízení rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti ze dne 27. 11. 2003, účinného od 1. 3. 2005 - tzv. nařízení Brusel II bis. Toto nařízení však nedává odpověď na otázku, dle práva kterého státu bude takto příslušný soud rozhodovat. Rozhodné právo je stanoveno kolizními normami mezinárodního práva soukromého, v případě českého soudu je touto kolizní normou zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (zejm. § 50 a potažmo i § 49). Rozvod manželů nemajících společné občanství se tak bude řídit právem státu, v němž mají oba manželé svůj obvyklý pobyt, a pokud obvyklý pobyt nemají ve stejném státě, pak českým právem.¹⁷⁷

7. Zahájení řízení; návrh na zahájení řízení o rozvod

Rozvodové řízení je zahajováno výlučně na návrh (§ 384 ZŘS). Stěží si lze představit, že by je stát zahájil bez vůle manželů. Návrh, který se již ode dne 1. 1. 2014 nenazývá rozvodovou žalobou, může podat jeden z manželů nebo oba manželé společně.

¹⁷⁵ Např. Smlouva mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Francouzské republiky o právní pomoci, uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských, rodinných a obchodních – viz vyhláška ministra zahraničních věcí č. 83/1985 Sb., či Konzulární úmluva mezi Československou socialistickou republikou a Francouzskou republikou – viz vyhláška ministra zahraničních věcí č. 79/1971 Sb.

¹⁷⁶ Dle čl. 3 nařízení Brusel II bis ve věcech týkajících se rozvodu jsou příslušné soudy toho členského státu, na jehož území (i) mají manželé obvyklé bydliště, nebo (ii) měli manželé poslední společné obvyklé bydliště, pokud zde jeden z nich ještě bydlí, nebo (iii) má odpůrce bydliště, nebo (iv) v případě společného návrhu na zahájení řízení má alespoň jeden z manželů obvyklé bydliště, nebo (v) má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, nebo (vi) má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, a zároveň je buď státním příslušníkem tohoto členského státu, nebo, v případě Spojeného království a Irska, zde má "domicil"; případně jehož státními příslušníky jsou oba manželé nebo, v případě Spojeného království a Irska, se jedná o zemi "domicilu" obou manželů.

¹⁷⁷ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 775; Nevřkla L.: Rozhodné právo pro rozvod mezinárodního manželství, epravo.cz ze dne 14. 6. 2016, <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodne-pravo-pro-rozvod-mezinarodniho-manzelstvi-101824.html>; van der Weerden A.: Rozvod cizinců v České republice. Rozvod s mezinárodním prvkem - <http://www.ak-vdw.com/perch/resources/erven-5-rozvod-cizinc-v-r-cz.pdf>.

Pokud by návrh podal někdo jiný než manžel/manželé, soud by jej odmítl, neboť by byl podán někým, kdo k tomu není aktivně legitimován¹⁷⁸.

Při sepisu návrhu by si měl navrhovatel uvědomit, že je spoluodpovědný za výsledek řízení. Nedostatky návrhu mohou znamenat podstatné oddálení konečného rozhodnutí. Bezvadný návrh je základem úspěchu, kterým může být docíleno rychlého rozvodu, čímž si navrhovatel ušetří čas, nervy a peníze, zároveň usnadní práci i soudci, který se bude moci věnovat dalším kauzám namísto psaní vlastně zbytečných výzev k doplnění podání atp.

Návrh musí obsahovat náležitosti obecné (§ 42 odst. 4 o.s.ř.) a zvláštní. Vodítkem pro to, co by měl návrh z hlediska zvláštních náležitostí obsahovat, je hmotněprávní úprava rozvodu obsažená v § 755 a násl. o.z.¹⁷⁹

Forma rozvodu manželství má vliv především na vylíčení rozhodujících skutečností¹⁸⁰. S vylíčením rozhodujících skutečností a povinností tvrzení souvisí další náležitost návrhu, tj. označení důkazů (důkazní povinnost je zakotvena v § 101 odst. 1 písm. b) a § 120 odst. 1 o.s.ř.). Pokud chce účastník uspět, měl by ke každému svému tvrzení navrhnout důkazy,

¹⁷⁸ Zákon v tomto případě umožňuje jednoduché procesní, byť konečné, ale nemeritorní rozhodnutí (pokud by byla podána žaloba ve sporném řízení, soud by musel nařídít jednání, věcně se jí zabývat a zamítnout ji, tj. meritorně projednat). Důvody usnesení o odmítnutí budou jednoznačné, proto nemusí ani obsahovat odůvodnění (§ 169 odst. 2 o.s.ř.), i když je proti němu odvolání přípustné. Navíc je navrhovatel v případě uvedeného odmítnutí povinen nahradit ostatním účastníkům náklady řízení (§ 146 odst. 3 o.s.ř.).

¹⁷⁹ Lze za ně považovat:

(i) pro všechny typy rozvodů například údaj o místě, datu uzavření manželství a oddávajícím orgánu (pro upřesnění také o zápisu v matriční knize); údaj o posledním společném bydlišti pro účely posouzení místní příslušnosti; údaj o státním občanství; údaje ohledně dětí narozených z manželství a v případě nezletilých dětí též rozhodnutí o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu; alespoň stručný skutkový popis průběhu manželství (funkčnost), jeho rozvratu a příčin; alespoň stručný skutkový popis aktuálního stavu manželství a ukončení manželského soužití; důkazní návrhy (nezbytný je oddací list, a pokud mají manželé nezletilé děti, také rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem); konečný návrh na rozvod;

(ii) pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu je v návrhu zapotřebí uvést: zejména údaj o dni ukončení soužití (aby bylo zřejmé, že odluka trvala alespoň šest měsíců); prohlášení manžela o připojení se k návrhu (je možné je doplnit i po podání návrhu, nicméně zbytečně to prodlouží řízení); shoda na příčinách rozvratu (je možné doplnit i po podání návrhu);

(iii) pro ztížený rozvod je třeba uvést tvrzení o rozvratu manželství a podílu manželů na něm; tvrzení o neexistenci zvláštních důvodů pro jeho zachování; tvrzení o vlivu rozvodu na nezletilé děti; blíže viz Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 776.

¹⁸⁰ (i) v případě rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu se musí týkat aktuálního stavu manželství, z něhož by měl mít soud možnost dovodit jeho rozvrat, a také příčin rozvratu, které je povinen zjistit (a tedy navrhovatel prokázat);

(ii) v případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu se navrhovatel/společní navrhovatelé zaměří na předpoklady rozvodu, tzn. společnou vůli na rozvodu, shodu o jeho příčinách a doložení alespoň šestiměsíčního odděleného soužití;

(iii) relativně nejkomplikovanější je příprava návrhu toho navrhovatele, který z předchozího chování druhého manžela tuší, anebo dokonce ví, že si rozvod nepřeje. Pak se musí soustředit na tvrzení o tom, že nejsou splněny předpoklady pro ztížený rozvod. Protože se negativní skutečnosti neprokazují, musí druhý manžel prokázat předpoklady pro ztížený rozvod. V takovém případě dochází k přechodu břemene tvrzení a důkazního břemene z navrhovatele na toho manžela, který se rozvodu brání. A proto je situace pro navrhovatele méně obtížná.

kterými je prokáže, což platí zejména u ztíženého rozvodu nebo ve vztahu k manželovi, jenž se k návrhu nepřipojí.

Navrhuje-li manžel písemné důkazy, je povinen je přiložit k návrhu. V případě listin postačí jejich kopie, k jednání je však vhodné vzít s sebou originály, neboť při pochybnostech soud může žádat jejich předložení.

Návrh na rozvod může obsahovat i tradiční nepovinné údaje, které soud zjišťuje hlavně pro statistické účely. Jedná se např. o počet předchozích manželství či povolání manželů.

Důležitou částí návrhu je tzv. petit (z latinského petere – žádat, česky nejpřesněji – konečný návrh), v němž navrhovatel uvede, čeho se domáhá, formuluje svou představu, jak má soud danou věc rozhodnout, resp. jej žádá o výrok. Tato jeho žádost opět musí být jednoznačná, srozumitelná a úplná. Je zvykem, že se petit nachází až na samém konci návrhu, ale povinnost postupovat tímto způsobem ze zákona nevyplývá. Podmínkou je pouze, aby z návrhu bylo patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Lze-li to pochopit z celého kontextu podání, absence této tradiční formy není vadou.

8. Společný návrh

ZŘS zavedl důležitou procesní novinku. Ta je představována společným návrhem manželů na zahájení řízení o rozvod¹⁸¹.

Lze doplnit, že o společný návrh jde ve dvou případech. Buď podají a podepíší návrh oba manželé, nebo pouze jeden z nich a druhý se k němu připojí později ve svém vyjádření k návrhu nebo v průběhu jednání do protokolu.

Pozitivem společného návrhu je eliminace uměle vyhrocovaného postavení, do kterého svým způsobem nutila manžele dřívější právní úprava. Dále odpadá zbytečný krok,

¹⁸¹ Důsledky takového podání jsou:

- (i) soud nezkoumá příčiny rozvratu manželství, pokud jsou splněny ostatní předpoklady pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství;
- (ii) je-li návrhu vyhověno, není proti rozsudku přípustné odvolání;
- (iii) rozsudek může obsahovat jen zjednodušené odůvodnění;
- (iv) pokud vzal zpět návrh jen jeden z manželů, kteří podali společný návrh, postupuje soud v řízení obdobně, jako by manžel, který se k návrhu připojil, své připojení odvolal;
- (v) oba manželé jsou navrhovateli, a pokud spolu nebydlí, pak může být obecným soudem ten, v jehož obvodu bydlí kterýkoliv z nich;
- (vi) je vyloučeno sankční nákladové ustanovení (§ 24 ZŘS).

který byl dříve vyžadován, a to oprava návrhu podaného oběma manžely na návrh podaný jedním z nich, k němuž se druhý manžel připojil.¹⁸²

ZŘS také umožňuje odvolání připojení se k návrhu (§ 384 odst. 2 ZŘS), a to až do doby bezprostředně předcházející vyhlášení rozsudku, v odvolacím řízení už nikoliv.

Důsledkem odvolání připojení se k návrhu bude to, že soud bude muset zaměřit své dokazování k příčinám rozvratu manželství a hlavně na opravný prostředek proti rozsudku vydanému o návrhu. Zatímco proti rozsudku, jímž soud vyhověl společnému návrhu, není odvolání přípustné, proti rozsudku vydanému na základě společného návrhu, který jeden z manželů odvolá, odvolání přípustné je.¹⁸³

9. Zastoupení jedním advokátem při společném návrhu

Na rozdíl od francouzské úpravy (jak bude vysvětleno v kapitole třetí) bylo u nás do nedávna nepředstavitelné, s ohledem na § 19 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, a na stanovské předpisy České advokátní komory (dále též „ČAK“), aby jeden advokát zastupoval oba manžele.

Dnes je ale zřejmé, že lze zastávat názor, že v případě společného návrhu o rozvod je běžné, že oba manželé jsou zastoupeni jedním advokátem, čímž dochází ke snižování nákladů a ke zrychlení řízení; pokud však některý z manželů vezme návrh na zahájení řízení zpět (§ 387 odst. 2 ZŘS), je nezbytné, aby dotyčný manžel – vzhledem ke kolizi zájmů účastníků – zmocnil jiného advokáta, případně aby vystupoval v řízení bez právního zástupce.¹⁸⁴

S tímto názorem si dovoluji částečně polemizovat. Jednak se domnívám, že by zde mělo být přijato jednoznačné stanovisko České advokátní komory, že jeden advokát může zastupovat současně oba manžele. Zároveň spatřuji rizika v tom, že pokud jeden z manželů vezme návrh zpět, původní pozitivum v hospodárnosti řízení se ztrácí, jak pokud jde o čas, tak pokud jde o náklady. Určitou dobu si vyžádá vyhledání nového advokáta, který se bude muset s věcí seznámit, informovat soud o převzetí zastoupení, případně bude navrhováno odročení jednání z důvodu převzetí zastoupení atp.

¹⁸² Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 776 – 779; Wiplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

¹⁸³ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 779; Wiplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

¹⁸⁴ Wiplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

Nejpodstatnější argument polemiky ale spatřuji v tom, že je krajně neetické, aby původně společný advokát po vzetí návrhu zpět jedním z manželů směl zastupovat některého z manželů, protože v téže věci, resp. věci související, již poskytl právní služby oběma manželům (tedy i tomu, kdo vzal návrh zpět a následně bude stát na druhé straně) a zároveň by informace, které má o tomto bývalém klientovi z předchozího společného zastupování, mohly druhého manžela, jenž zůstal advokátovým klientem, neoprávněně zvýhodnit. Takže bude zapotřebí hledat ne jednoho nového advokáta, ale dva, ledaže oba manželé zvolí variantu, že už nadále nebudou zastoupeni advokátem.

10. Nařízení jednání

Rozvodové řízení je mimo jiné ovládáno zásadou veřejnosti. Jejím potenciálním negativním průvodním jevem může být i tzv. bulvarizace procesu. Smyslem ústavně zakotvené zásady veřejnosti není primárně přinášet veřejnosti informace z intimní sféry života účastníků, zejména známých osobností. Proto by soud měl častěji zvažovat vyloučení veřejnosti (dle § 116 odst. 2 o.s.ř.), přestože manželé na ně nemají nárok a musí počítat i s přítomností diváků, tj. zástupců veřejnosti u jednání, při němž se pravděpodobně budou probírat i detaily z osobního života, intimní záležitosti, zdravotní stav, majetkové záležitosti rodiny apod.¹⁸⁵ To všechno pro ně může být krajně nepříjemné.

V minulosti, tj. do konce roku 2013, byl v rámci rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu velmi často využíván postup, který umožňoval soudu rozhodnout se souhlasem účastníků bez nařízení jednání pouze na základě listinných důkazů (§ 115a o.s.ř.)¹⁸⁶.

Současná úprava však vyžaduje k projednání věci v řízení o rozvod manželství nařízení jednání, při kterém vyslechne účastníky (§ 389 ZŘS). Přijetí tohoto ustanovení vyvolalo v odborných kruzích vlnu nesouhlasu a je dokonce žádána novelizace, která by

¹⁸⁵ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 784; Kantůrková L.: Postavení rodinněprávních a opatrovnických soudců v české justici, epravo.cz, http://tablet.epravo.cz/8-2015/30_tema-vydani-postaveni-rodinnepravnich-a-opatrovnickych-soudcu-v-ceske-justici.

¹⁸⁶ Tuto variantu volili nejen celebrity, ale i zcela obyčejní lidé, neboť ve velkém procentu případů se shodli na tom, že vše, co soudu hodlali sdělit, bylo již obsaženo v písemném podání, resp. listinných důkazech a dostavení se k soudu považovali za nadbytečné. Pokud byly rozváděny páry s nezletilými potomky, nejdříve došlo před soudem péče o nezletilé k řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, a to za účasti obou rodičů. Po právní moci tohoto rozhodnutí mohl soud, rozhodující o rozvodu manželství, vynést rozsudek i bez nařízení jednání (tedy bez osobní účasti rozvádějících se manželů).

dotyčné ustanovení zrušila.¹⁸⁷ Nicméně jako již mnohokrát, i v tomto případě lze nalézt dva postoje k uvedenému problému, a to napříč právníkou veřejností, včetně soudců¹⁸⁸.

Od výsledku účastníků lze upustit (§ 389 ZŘS), pokud by jeho provedení bylo spojeno s velkými obtížemi¹⁸⁹. V takových případech soud rozhodne na základě ostatních provedených důkazů.¹⁹⁰

Domnívám se, že i argument možnosti upuštění od výsledku účastníků z důvodu velkých obtíží by se mohl použít na podporu stoupenců klonících se k tomu, že soud není povinen nařizovat jednání.

Dalším argumentem by mohlo být i to, že účastník má v těchto řízeních právo nevypovídat¹⁹¹. Teoreticky by mohlo docházet k absurdním situacím, kdy znechucení účastníci, kteří si nepřejí jít k soudu (ať už z jakéhokoli důvodu), třeba i poučení svými advokáty, budou záměrně této možnosti využívat, a při dostavení se k nařízenému jednání odmítnou vypovídat. Nedomnívám se, že by soudy postupovaly jinak, než že by o rozvodu rozhodovaly na základě dalších, účastníky již předložených důkazů, případně že by vyzvaly takového účastníka k vyjádření se o určitém procesním návrhu s připojením doložky, že

¹⁸⁷ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 231.

¹⁸⁸ Jedni tvrdí, že nařídít jednání k projednání věci je povinností soudu a postup dle § 115a o.s.ř. se již pro rozvodové řízení nepoužije, včetně jednání ve věci rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu (§ 757 o.z.), resp. společného návrhu manželů na rozvod, byť se v těchto případech jedná o čistě formalistický krok (zejména v případě tzv. smluvného rozvodu bezdětných manželů) a soudci se již dokonce setkali s tím, že manželé považovali požadavek na účastnický výsledek za šikanózní. Nicméně bez jednání lze rozhodnout jen v ZŘS taxativně stanovených případech, mezi nimiž rozvod nefiguruje, proto je soud povinen vždy nařídít jednání. – viz Šabata K.: Dvě stručné poznámky k řízení o rozvod manželství, ASPI, literatura k § 757 o.z. ze dne 9. 6. 2014; Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 784; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 91.

Druzí poukazují na to, že § 389 odst. 1 ZŘS není v souladu s ustanovením § 757 odst. 1 o.z., z něhož plyne, že soud neprovádí dokazování ohledně příčin rozvratu manželství, pokud není důvodných pochyb o shodném tvrzení účastníků, že manželství je rozvráceno a že manželé mají společnou vůli se rozvést. Přitom shodná tvrzení lze zjistit již ze společného návrhu na rozvod nebo z připojení se k takovému návrhu, aniž by bylo nutné účastníky vyslýchat. Z ustanovení § 757 odst. 1 o.z. vyplývá, že kategorický požadavek, aby v rozvodovém řízení došlo k výsledku obou manželů, se neuplatní v řízení probíhajícím tzv. nesporným způsobem (§ 384 ZŘS). Při naplnění podmínek pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu soud provede výsledek účastníků pouze tehdy, když důkazy, jež jsou obsahem spisu, nasvědčují tomu, že by rozvod mohl být v rozporu se zvláštním zájmem nezletilého dítěte účastníků, a výsledek by mohl napomoci k objasnění této skutečnosti. Za takových okolností se však soud omezí jen na zjištění existence a míry zájmů nezletilého na zachování manželství. – viz Svoboda K.: Nové problémy v řízení o rozvod manželství, Bulletin advokacie 5/2014, str. 31.

¹⁸⁹ Těmi jsou např. dlouhodobě neznámý pobyt manžela, který se soudu nepodařilo přes veškerou nezbytnou snahu zjistit; porucha zdraví znemožňující výsledek; dlouhodobý pobyt manžela v daleké cizině, který se k návrhu na rozvod připojí apod.

¹⁹⁰ Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 739 – 740; Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-řízení-ucinná-od-1-1-2014>.

¹⁹¹ Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2. 2015, Bulletin-advokacie.cz.

nevyjádří-li se do určité lhůty, bude se mít za to, že s návrhem souhlasí (§ 20 odst. 3 ZŘS). Pak se ale nařízení jednání jeví jako opravdu zbytečný krok oddalující konečné rozhodnutí.

Pokud jednání bude nařízeno, k čemuž v současné době bude spíše docházet, pak bude mít stejný průběh jako jednání ve sporném řízení, leč bude obsahovat určitá specifika, např. povinný pokus o usmíření manželů; výzvu manželovi, který návrh nepodal, zda se k němu připojuje; v případě společného návrhu vedení manželů k prohlášení o nespornosti příčin rozvratu manželství; zásadně povinný důkaz výsledkem účastníků (byť se na tento bod objevují i odlišné názory); povinný důkaz oddacím listem a rozsudkem upravujícím poměry k nezletilým dětem manželů pro dobu po rozvodu; zvláštní poučení o opravném prostředku, jde-li o společný návrh, neboť proti takovému rozsudku není přípustné odvolání.¹⁹²

11. Pokus o usmíření manželů; rodinná mediace

Soud má vést manžele k odstranění příčin rozvratu a má usilovat o jejich usmíření (§ 389 odst. 2 ZŘS), a to ve všech typech rozvodů, dokonce i v případě společného návrhu a řízení o rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, byť se to může zdát nelogické (tím se naše právní úprava odlišuje od úpravy francouzské, kde k pokusu o smír dochází jen u sporných rozvodů a nově už ne s cílem zachránit manželství, ale se záměrem nalézt shodu ohledně řešení následků rozvodu). Český zákonodárce tímto projevuje snahu o zachování manželství. Soudci však přiznávají, že se ve velkém procentu případů jedná spíše o formální krok a spokojí se s protokolací věty: „*Soud se pokusil o smír mezi účastníky, avšak neúspěšně*“, aniž by v jednacím síni předtím došlo k vážně míněnému pokusu o jejich usmíření. To nepochybně správné není a takový postup je dokonce *contra legem*.¹⁹³

I v rozvodových řízeních soud může nařídit první setkání se zapsaným mediátorem, a za tím účelem řízení přerušit (tj. může podpůrně použít ustanovení 100 odst. 2 o.s.ř.). To bude

¹⁹² Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 784.

¹⁹³ Proto je velmi zajímavá idea, že dříve než soudce zaprotokoluje formuli uvedenou v předchozím odstavci, měl by pronést směrem k manželům větu ve smyslu: „*Vážení, respektuji, že jste se rozhodli svou manželskou krizi vyřešit rozvodem, avšak mojí povinností není manželství rozvést a vy jste povinni mě přesvědčit, že vaše manželství je hluboce a trvale rozvráceno, a zároveň prokázat, nebo alespoň se shodnout na příčinách rozvratu manželství. Upozorňuji vás zároveň na možnosti mimosoudního vyřešení vaší krize, zejména rodinné terapie, i na to, že mohu dokonce nařídit vaše setkání s odborníkem, který by se krizi pokusil vyřešit. Upozorňuji vás i na možnost přerušit řízení na dobu nejméně tří měsíců, během které byste se o usmíření pokusili. Ptám se vás tedy: Opravdu jste přesvědčeni, že rozvod je jediným možným řešením vašich neshod a máte na paměti i nevýhody, které z rozvodu plynou, a zájmy vašich dětí?*“

připadat do úvahy zejména v případech, kdy se manžel k návrhu na rozvod nepřipojí, nebo v řízení o ztíženém rozvodu.¹⁹⁴

Tzv. rodinná mediace (podle zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů) nemusí být pouze povinná, ale může být i dobrovolná, kdy se manželé na jejím provedení dohodnou.¹⁹⁵

12. Zmeškání jednání; případné účelové obstrukce

Ve zvláštním řízení je obecně zakázáno rozhodnout rozsudkem pro zmeškání nebo rozsudkem pro uznání (§ 25 odst. 2 ZŘS). ZŘS však přeci jen upravuje určité rozhodnutí kontumačního typu, čímž se, spolu s dalšími instituty, projevuje zájem státu na zachování manželského svazku.

Soud je povinen zastavit řízení pro neomluvenou absenci manželů u jednání, pokud se k jednání nedostaví navrhovatel a druhý, tj. přítomný manžel netrvá na projednání věci, nebo když se k jednání nedostaví žádný z manželů, kteří podali společný návrh (§ 391 ZŘS).

Na rozdíl od předchozí procesní úpravy (§ 110 o.s.ř.), podle níž soud v případě neomluvené absence manžela (manželů) řízení přerušil, nyní je povinen vydat konečné rozhodnutí a řízení zastavit.

Nezbytnou podmínkou pro zastavení řízení však je v obou případech neomluvená absence účastníka. Tou je především nepřítomnost, kterou účastník vůbec neomluvil. V praxi se často stává, že účastník, který záměrně a obstrukčně komplikuje řízení, se omlouvá na poslední chvíli, někdy i několik minut před nařízeným jednáním. Těmto nevhodným jednáním je možné čelit tím, že soudce nemusí omluvu považovat za řádnou nebo včasnou. Dle judikatury¹⁹⁶, kterou lze analogicky aplikovat i na rozvodové řízení, soud není vždy povinen důvod omluvy akceptovat, přestože účastník ve své žádosti uvádí důvod jinak způsobilý vést k závěru o odročení jednání¹⁹⁷.

Usnesení o zastavení řízení, proti němuž je odvolání přípustné (dovolání nikoliv), soud ale nemůže vydat v případě, že se k jednání nedostaví manžel, který návrh nepodal. A právě

¹⁹⁴ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 785.

¹⁹⁵ Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 740; Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

¹⁹⁶ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2009, sp. zn. 21 Cdo 2839/2008.

¹⁹⁷ O takové případy jde zejména tehdy, není-li institut odročení využíván v souladu se smyslem a účelem ustanovení § 101 odst. 3 o.s.ř., ale k záměrným procesním obstrukcím, sledujícím především bezdůvodné protahování řízení a zvyšování nákladů spojených s řízením.

v těchto případech je časté, že výše uvedené obstrukce jsou činěny účastníky, kteří rozvod neiniciovali. Soud v takových případech může zvážit předvedení manžela k jednání (§ 52 o.s.ř.), nebo výjimečně rozhodnout na základě jiných důkazů a bez účastnického výsledku nepřítomného, případně i nezvěstného manžela, např. na základě svědeckých výpovědí jejich příbuzných, zletilých dětí, známých apod.

Určitý tlak lze na problematického účastníka vyvíjet i prostřednictvím návrhu na zastavení řízení a požadavku na náhradu nákladů řízení (tzv. zásada procesního zavinění - podle ní je k náhradě nákladů řízení povinen ten, kdo zavinil, že muselo být řízení zastaveno - § 146 odst. 2, věta první o.s.ř.). Na zámožnější účastníky bude ale spíše platit hrozba již zmíněného institutu předvedení, neboť finanční stránka ve formě nákladů řízení pro ně není dostatečně motivující.

Řízení však nebude zastaveno a jednání bude v naprosté většině případů odročeno v situacích, kdy se na jednání dostaví manžel, který návrh nepodal, nebo je jedním ze společných navrhovatelů, druhý manžel není řádně a včas omluven a přítomný manžel trvá na projednání věci (§ 391 odst. 2 ZŘS).¹⁹⁸

Tuto problematiku je záhodno nepodceňovat, neboť pozdější, třeba i doložená omluva nebo prohlášení druhého manžela, že trvá na projednání věci, nemají na rozhodnutí o zastavení řízení vliv a nejsou důvodem pro revizi usnesení o zastavení řízení odvolacím soudem (přestože obecně dle § 202 odst. 1 o.s.ř. proti usnesení o zastavení řízení odvolání přípustné je). Zákon nestanoví formu omluvy a může k ní dojít např. i telefonicky nebo neautorizovaným e-mailem, o jehož odesilatel soud nemá důvod pochybovat¹⁹⁹. Lze doporučit, aby omluva byla soudu oznámena předem a v dostatečném časovém předstihu, pokud to je jen trochu možné.

13. Zpětvzetí návrhu na zahájení řízení

Zákonodárce stanovil určitá omezení pro zpětvzetí návrhu na zahájení řízení.

Pokud v řízení o rozvod manželství vezme navrhovatel svůj návrh zpět, soud vyzve druhého účastníka, aby se vyjádřil ke zpětvzetí návrhu, a rovněž jej poučí o tom, že řízení

¹⁹⁸ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 790 – 791.

¹⁹⁹ Prohlášení o trvání na projednání musí být učiněno ústně do protokolu nebo na záznam, nelze jej učinit tzv. písemně na dálku. Zároveň přítomný účastník může požadovat, aby soud rozhodl o separaci nákladů řízení podle § 147 o.s.ř., pokud navrhovatel bez vážného důvodu jednání zmařil a přítomnému manželovi tím vznikly nějaké náklady. – blíže viz Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 743.

může být v důsledku zpětvzetí zastaveno. Druhý účastník může zabránit zastavení řízení tím, že vyjádří nesouhlas se zpětvzetím návrhu z vážných důvodů, kterými jsou především právní, ekonomické nebo morální důvody. Soud následně usnesením buďto řízení zastaví a zároveň zruší případné nepravomocné meritorní rozhodnutí, nebo rozhodne o tom, že zpětvzetí návrhu na zahájení řízení je neúčinné²⁰⁰ (§ 387 odst. 1 ZŘS).²⁰¹

Pokud návrh na zahájení řízení o rozvod manželství podali oba manželé společně a jeden z manželů vzal návrh zpět, pak soud v řízení nadále postupuje jako s navrhovatelem s tím z manželů, který vzal návrh zpět a druhý se může dovolat i neúčinnosti zpětvzetí (§ 387 odst. 2 ZŘS).²⁰²

14. Klid řízení

Ode dne 1. ledna 2014 je klid řízení v rozvodu možný pouze na návrh obou účastníků nebo na návrh navrhovatele, nedostaví-li se druhý manžel k jednání bez předchozí omluvy²⁰³, protože v případě neomluvené absence obou manželů připadá do úvahy jen zastavení řízení dle § 391 ZŘS.

Soud může na návrh řízení přerušit, ale nemusí, pokud se to přičí účelu řízení. Už tedy neplatí dřívější úprava, na základě níž bylo povinností soudu řízení na návrh manželů přerušit vždy. Nadále ale platí, že v řízení lze pokračovat na návrh podaný nejdříve po uplynutí tří měsíců od právní moci usnesení o přerušení řízení, nikoliv dříve.

Nebude-li návrh na pokračování podán do jednoho roku, soud řízení zastaví (§ 111 odst. 3, poslední věta o.s.ř.). K zamítnutí předmětného návrhu dojde i tehdy, je-li podán před uplynutím tříměsíční lhůty od právní moci usnesení o přerušení řízení, a to bez výjimky.²⁰⁴

²⁰⁰ Lavický P. aj.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Praktický komentář, Wolters Kluwer, Praha 2015, komentář k § 387.

²⁰¹ Toto ustanovení lze vysvětlit na praktickém příkladu. Manžel, který má známost s jinou ženou, podá návrh na rozvod. Jeho manželka s ním má velkou trpělivost, neboť se nejedná o první případ, a k návrhu se nepřipojí, protože mu chce ještě poskytnout čas na rozmyšlenou. Řízení je třeba i přerušeno (§ 392 ZŘS). V mezidobí ale manželka naváže vztah s jiným mužem a na doporučení psychologa si uvědomí, že je na čase zbavit se závislosti na svém záletném manželovi a začít nový život. Následně manžel vezme návrh zpět, neboť ho milenka opustila a jako obvykle se rozhodne vrátit k manželce. Ta k jeho překvapení už nemá zájem na obnovení soužití, kvůli novému příteli považuje stávající manželství za formální svazek a se zpětvzetím důvodně nesouhlasí. Soud proto rozhodne usnesením, že zpětvzetí návrhu je neúčinné a že bude v řízení pokračováno.

²⁰² Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 782.

²⁰³ Tradiční procesní institut klid řízení je obsažen v § 392 ZŘS.

²⁰⁴ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 792; Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 744.

15. Dokazování

Rozhoduje-li soud o rozvodu manželství, zjišťuje dokazováním, zda je manželství rozvráceno a z jakých příčin se tak stalo. Nejde-li o společný návrh, nebo nepřipojil-li se druhý manžel k návrhu na rozvod, musí navrhovatel tvrdit a prokázat konkrétní okolnosti, jež povedou soud k závěru, že manželství je hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a že nelze očekávat jeho obnovení.

Soud obvykle v rozvodovém řízení neprovádí složité dokazování. Ve většině případů si vystačí především s důkazem oddacím listem jako veřejnou listinou (§ 134 o.s.ř.), s výslechem manželů jako účastníků řízení, a pokud se jedná o manželství s nezletilými dětmi, také rozsudkem o úpravě jejich poměrů pro dobu po rozvodu, případně celým opatrovnickým spisem.

I tak je povinností soudu připravit první jednání způsobem, aby byla dodržena zásada rozhodnutí při jediném jednání (§ 114a o.s.ř.). V rámci přípravy jednání by si tedy měl provést jakousi inventuru skutkových tvrzení, tzn. vyjasnit si okruh sporných a nesporných skutečností s tím, že sporné bude soud nadále prokazovat. Nesporné nikoliv, protože i zde lze využít procesní fikci pravdivosti shodných skutkových tvrzení.

Rozvodové řízení není ovládáno výlučně zásadou vyšetřovací, ani zásadou projednací. Uplatní se postup, který je někde na pomezí uvedených principů.

Až na výjimky se uplatní zákaz provedení důkazů, které účastníci nenavrhli. Tyto výjimky se uplatní, když je to zapotřebí ke zjištění zájmu nezletilého dítěte účastníků, pro nějž nemůže být manželství rozvedeno, ačkoliv je rozvráceno, nebo je-li to třeba ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu (§ 390 ZŘS), což bude pro snadnější pochopení vysvětleno níže na konkrétních příkladech.

K zájmu nezletilých dětí soud přihlíží z úřední povinnosti, jak mu to ukládá § 755 odst. 2 o.z. Toto ustanovení zároveň stanoví povinnost provést vyšetřování zájmu dítěte u soudem jmenovaného opatrovníka, jímž je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Zájem nezletilého však soud nezkoumá vždy a bez dalšího v každém „rozvodu manželství s nezletilými dětmi“, ale jen při ztížených rozvodech²⁰⁵.

²⁰⁵ Například manželé vychovávají dítě s vážnými zdravotními komplikacemi, které je velmi fixováno na oba rodiče. K tomu soud musí ex offio provést důkazy lékařskými zprávami, znaleckým posudkem, zprávou ze školy, od školního psychologa, svědeckými výpověďmi příbuzných a známých, kteří jsou dobře informováni o situaci v rodině apod.

Ke zjištění skutkového stavu nenavržený důkaz může soud provést pouze výjimečně, pokud by pouhá formální absence návrhu znamenala neprovedení důkazu²⁰⁶.

Protože v řízení o rozvod platí speciální úprava dokazování, dle § 390 ZŘS není možné pro ně použít ustanovení § 20 odst. 1 a § 21 ZŘS upravující zásadu oficiality a vyšetřovací postup soudu při dokazování. Zákon tak říká, že soud je v rozvodovém řízení omezen tvrzeními, která jsou uváděna účastníky, a není povinen sám, tj. bez iniciativy účastníků, zjišťovat veškeré skutečnosti podstatné pro rozhodnutí, a vybízí soud, aby přenášel odpovědnost za zjištění skutkového stavu na účastníky, především skrze poučení dle § 118a odst. 1, 3 o.s.ř. Účastníci by tedy měli pamatovat na starou procesní zásadu „vigilantibus iura scripta sunt“, tedy že právo přeje bdělým.²⁰⁷

16. Rozhodnutí

Soud rozhoduje ve věci samé rozsudkem. Tím buď manželství rozvede (manželství zaniká právní mocí rozsudku o rozvodu), pokud jsou naplněny podmínky stanovené § 755 a násl. o.z., nebo návrh na rozvod manželství zamítne, když podmínky pro rozvod splněny nejsou (§ 755 odst. 2. o.z.).

Připomínám, že v rámci rozvodového řízení není možné rozhodnout rozsudkem pro uznání ani pro zmeškání.²⁰⁸

Rozsudek má mimo jiné obsahovat i poučení pro účastníka, který přijal příjmení druhého manžela, o právu přijmout zpět své dřívější příjmení. Příslušné ustanovení § 393 ZŘS, které doplňuje obecné náležitosti poučení dle § 157 odst. 1 o.s.ř., sjednocuje dosavadní nejednotnou praxi soudů, které o možnosti přijmout zpět dřívější příjmení někdy poučovaly,

²⁰⁶ Například v řízení o ztíženém rozvodu manželka, která návrh nepodala, tvrdí, že se na rozvratu převážně nepodílela a že jeho výhradní příčinou je známost navrhovatele s paní XY, přičemž tuto známost nelze považovat za vážnou. Takových měl navrhovatel již řadu a všechny po pár měsících skončily. Navrhovatel v replice uvede, že známost s paní XY je vážná, protože už spolu déle než rok vedou společnou domácnost, a že byl nucen se k ní uchýlit, protože byl obětí domácího násilí ze strany manželky, což bylo dokonce opakovaně řešeno policií. Na základě těchto tvrzení může soud vyslechnout jako svědkyni paní XY a vyžádat si i zprávy od Policie České republiky, neboť existence takových důkazů vyplývá z obsahu spisu.

²⁰⁷ Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 181; Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 740; Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 786 – 789.

²⁰⁸ Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

jindy nikoliv. Poučení musí zaznít v jednací síni po vyhlášení rozsudku (§ 156 odst. 1 o.s.ř.), ale i v závěru jeho písemného vyhotovení.²⁰⁹

V souvislosti s rozsudkem je vhodné zmínit i posouzení existence překážky rei iudicatae pro případ, že byl návrh na rozvod pravomocně zamítnut. Znamená takové rozhodnutí, že manželé už spolu musí zůstat navždy, nebo je ještě nějaká šance manželství ukončit? Neexistence věci pravomocně rozhodnuté je totiž jednou z podmínek řízení a překážka věci rozsouzené brání tomu, aby v téže věci probíhalo nové řízení. Soud se přitom musí zabývat otázkou, zda se jedná o stejnou věc, která již byla jednou rozhodnuta. Totožnost věci, spočívající v totožnosti účastníků a předmětu řízení, by přeci mohla být dána, když v novém řízení jsou účastníky ti samí manželé a jeho předmětem je požadavek na rozvod jejich manželství, jako tomu bylo i při předchozím návrhu.

Při posuzování této překážky je možné vycházet ze soudní praxe²¹⁰. Návrh na rozvod je tak možné podat znovu, leč pouze v případě, že v něm budou uvedeny nové skutečnosti. O ty půjde např. tehdy, když původní zamítnutý návrh byl založen na ojedinělé nevěře jednoho z manželů, zatímco nový návrh bude vycházet z tvrzení o dlouhodobém odcizení manželů, každý z nich bude mít mimomanželský vztah trvalé povahy, účastníci spolu již manželsky nežijí, budou považovat svazek zcela za formální atp.²¹¹

17. Náklady řízení

Shodně s předchozí právní úpravou nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení podle výsledku řízení. Pokud to ale okolnosti případu odůvodňují, pak lze náhradu nákladů řízení přiznat (§ 23 ZŘS). Takovými okolnostmi budou především zjištěné příčiny rozvratu manželství, tedy jen tehdy, pokud se podle zákona vůbec zjišťují.

I po přijetí ZŘS lze nadále podpůrně použít stanovisko uvedené v usnesení ze dne 7. dubna 2008, sp. zn. IV. ÚS 2717/07 (pro § 144 o.s.ř., což je obdobné ustanovení jako § 23

²⁰⁹ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 793; Svoboda K., Tlášková Š., Vlášil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 745.

²¹⁰ Městský soud v Praze již ve svém rozhodnutí ze dne 6. 6. 1962, sp. zn. 5 Co 272/62, uvedl: „Zamítavý rozsudek ve věci rozvodu manželství zakládá překážku věci pravomocně rozsouzené ..., pokud po předchozím soudním rozhodnutí nenastaly nové skutečnosti, které samy o sobě nebo spolu se skutečnostmi, jež byly už předmětem řízení předcházejícího zamítavému rozhodnutí, mohou být podkladem pro závěr o hlubokém a trvalém rozvratu manželství“. O zhruba 19 let později Nejvyšší soud ve svém stanovisku Cpj 228/1981 ze dne 10. května 1981 vymezil, že „překážka věci rozsouzené je prakticky vyloučena, byl-li návrh na rozvod manželství pravomocně zamítnut, protože nově podaný návrh na rozvod manželství zpravidla obsahuje nové skutkové údaje, které charakterizují změněný předmět řízení“.

²¹¹ Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 175 – 177.

ZŘS), kde Ústavní soud ČR uvedl, že zákon zakotvuje obecným soudům zvláštní moderační právo, na základě něhož mohou v odůvodněných případech přiznat některému z účastníků právo na náhradu nákladů řízení o rozvod a že výrok o takových nákladech je v odvolacím řízení samostatně přezkoumatelný.

18. Opravné prostředky

Proti rozsudku vydanému v rozvodovém řízení je obecně přípustné odvolání. Musí být podáno do 15 dnů od doručení písemného vyhotovení rozhodnutí a podává se u soudu, proti jehož rozhodnutí odvolání směřuje (§ 204 odst. 1 o.s.ř.). Do běhu této lhůty se nezapočítá den, kdy k doručení došlo (§ 57 odst. 1 o.s.ř.). Jde o lhůtu procesní, k jejímu zachování postačí, když odvolání je v poslední den lhůty odevzdáno orgánu, který má povinnost je doručit (§ 57 odst. 3 o.s.ř.), tím je především držitel poštovní licence.

Bylo-li však vyhověno společnému návrhu na rozvod, není odvolání přípustné (§ 395 ZŘS). V tomto případě je soud povinen poučit účastníky o tom, že není možné podat odvolání. Uvedené ustanovení prolamuje zásadu, že proti rozsudku je odvolání přípustné. Výjimka se však uplatní pouze u vyhovujícího rozsudku, kterým soud manželství ke společnému návrhu rozvede. Pokud by soud návrh zamítl, s čímž se v praxi téměř nesetkáme, je odvolání přípustné stejně jako v jiných případech rozvodového rozsudku.

Odvolání podané účastníkem poté, co se vzdal práva na odvolání (§ 207 odst. 1 o.s.ř.), soud odmítne jako podané neoprávněnou osobou (§ 218 písm. b) o.s.ř.). Pokud se účastníci práva na odvolání vzdali ihned po vyhlášení rozsudku, soudy přesto v písemných vyhotoveních rozhodnutí uvádějí, že odvolání je přípustné, ale připojují dodatek, že účastníci se již po vyhlášení rozsudku tohoto práva vzdali.

ZŘS se věnuje i nesprávnému, resp. absentujícímu poučení o odvolání (§ 394 ZŘS). Pro rozvodové řízení tak platí zvláštní úprava, dle které lze odvolání podat ve lhůtě 15 dnů od doručení rozsudku, neplatí zde tříměsíční lhůta dle § 204 odst. 2 o.s.ř. Vyloučení prominutí zmeškání lhůty k odvolání má zamezit případnému dvojímu manželství.

Zákon umožňuje vzít odvolateli zpět odvolání proti vyhovujícímu rozsudku (nikoliv proti zamítavému). Rozvodový rozsudek pak nabude právní moci dnem právní moci (resp. doručením) usnesení o zastavení odvolacího řízení (§ 396 ZŘS).

Vzhledem ke specifické povaze řízení o rozvodu ZŘS nepřipouští mimořádné opravné prostředky. Dle § 30 ZŘS není přípustné dovolání do rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o

návrhu na rozvod (což bylo dříve potvrzeno i judikaturou²¹²). Obdobně není možné podat žalobu na obnovu řízení nebo pro zmatečnost (§ 398 ZŘS).²¹³ Hlavní důvod je patrný - zamezení dvojího manželství; po právní moci rozsudku o rozvodu totiž může kterýkoli z manželů již druhý den uzavřít nové manželství. Uvedené procesní kroky patří mezi mimořádné opravné prostředky a v případě jejich úspěchu dochází k prolomení právní moci napadeného rozhodnutí a narušuje se stav právní jistoty, tím spíše ve vztahu k rozvodu manželství.²¹⁴ ZŘS je v tomto ohledu v souladu s dosavadní judikaturou Ústavního soudu²¹⁵. O to významněji musí být požadavek ochrany ústavně zaručených základních práv a svobod zohledňován obecnými soudy v řízení před nimi.

19. Řízení o rozvod manželství vs. řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti

I po přijetí ZŘS je nutné pamatovat na to, že řízení o úpravě poměrů rodičů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu je procesně odděleno od řízení o rozvodu manželství. Primární záměr zákonodárce, tj. snaha o zajištění ochrany práv a zájmů nezletilých dětí a zamezení dlouhodobých bojů o děti po rozvodu, stále přetrvává.

V případě, že se nejedná o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, soud rozhodující o rozvodu zpravidla sám iniciuje zahájení řízení ve věci péče o nezletilé.

²¹² Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3755/2010 ohledně dovolání proti rozsudku Městského soudu v Praze, jímž byl potvrzen rozsudek OS pro Prahu 10, kterým bylo rozvedeno manželství: „Vzhledem k tomu, že dovolání žalovaného směřuje proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci upravené zákonem o rodině, proti němuž zákon tento mimořádný opravný prostředek nepřipouští ... Nejvyšší soud je – aniž by se mohl věci dále zabývat - ... odmítl“.

²¹³ Javůrková N.: komentář ASPI k § 204 o.s.ř.; Svoboda K., Tlášková Š., Vláščil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 745; Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz; Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 794 – 796.

²¹⁴ Portál veřejné správy. Rozvod manželství - <https://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/183/10049/11054.html>; Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 798; Svoboda K., Tlášková Š., Vláščil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015, str. 745; Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz.

²¹⁵ V usnesení II. ÚS 465/02 Ústavní soud ČR uvádí, že „respektování právní jistoty jako jednoho z atributů právního státu (čl. 1 Ústavy ČR) musí mít v případě posuzování ústavní stížnosti směřující proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí o rozvodu manželství prioritu před principem spravedlivého rozhodování Případná kasace napadených rozhodnutí o rozvodu manželství by znamenala zásah do principu právní jistoty, do té míry a s takovými možnými důsledky, že by v podstatě šlo o popření základního atributu právního státu, tj. principu právní jistoty. Z tohoto důvodu není možno zkoumat, zda napadenými rozhodnutími bylo zasaženo do namítaných základních práv“.

Manželství nemůže být rozvedeno dříve, to znamená, rozsudek o rozvodu nemůže nabýt právní moci dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu vydané soudem péče o nezletilé.

Soud rozhoduje o budoucích poměrech nezletilého dítěte v rámci řízení dle § 466 a násl. ZŘS. Rozsudek o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu má účinky k právní moci rozvodového rozsudku.²¹⁶

Úpravou poměrů se rozumí dřívější řízení o péči a výživě s tím, že právě s ohledem na použití širokého pojmu může soud de facto rozhodnout o všech otázkách, jak osobních, tak majetkových, které bude vzhledem k zájmu dítěte, a pak i dalším zřetelům, považovat za důležité.

Předmětem rozhodování je zvláště to, komu bude dítě svěřeno do péče a jak bude každý z rodičů přispívat na jeho výživu (§ 906 a násl. o.z.).²¹⁷ Je bezesporu vítané a pro nezletilé velmi blahodárné, když jsou rodiče schopni se o právech a povinnostech k dětem dohodnout. Aby taková dohoda rodičů nabyla účinnosti, musí být schválena soudem, a to ve formě rozsudku, proti němuž se nelze odvolat. Soud dohodu přezkoumá, zda zajišťuje zájmy dítěte. Není vyloučeno, že soud dojde k závěru, že navrhovaný obsah dohody v zájmu dítěte není a dohodu neschválí.²¹⁸

Pokud rodiče nejsou s to se dohodnout, což v praxi není neobvyklé, musí rozhodnout soud, který má mít na zřeteli zajištění co nejpríznivějších podmínek pro zdárný rozvoj dítěte, včetně vytvoření možností utváření a upevňování vztahů mezi dítětem a oběma jeho rodiči, a zároveň dbá na zachování citových vazeb nezletilého k sourozencům, prarodičům atp., neboť tyto vazby jsou pro dítě velmi pozitivní. S tímto ohledem soud provádí i dokazování.

Je nutné i na tomto místě podotknout, že rozhodování soudů je velmi obtížné, zejména v případech s vyhrocenými vztahy rodičů nezletilých dětí. Je často nepochopitelné a proti selskému rozumu, že partneři, kteří se dříve vzájemně považovali za vhodné rodiče svých budoucích potomků, se pod vlivem manželské krize snaží zničit i vztahy dětí k druhému z rodičů a neuvědomují si, že takovéto chování může jejich děti poznamenat na celý život.²¹⁹

²¹⁶ Zuklínová M.: Péče o dítě, komentář ASPI k § 906 o.z.; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 91.

²¹⁷ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 226.

²¹⁸ Například soud by neschválil, pro rozpor se zájmy dítěte, dohodu rodičů, na základě níž by přejímal vyživovací povinnost pouze jeden z nich. Bylo by pak na rodičích, aby znovu řešení zvážili a následně předložili soudu péče o nezletilé novou dohodu.

²¹⁹ Zuklínová M.: Péče o dítě, komentář ASPI k § 906 o.z.; Francová M., Dvořáková Závodská J.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 3. vydání, Praha: Wolters Kluwer 2014, str. 73.

20. Časová a finanční náročnost řízení

Délka soudního řízení od podání návrhu do nabytí právní moci rozsudku o rozvodu je závislá na řadě faktorů, takže jakýkoliv aritmetický průměr je údajem zavádějícím.

V první řadě záleží na vytíženosti konkrétního soudu. Není-li soud přetížen, jsou soudci schopni nařizovat jednání již do několika týdnů od doručení návrhu soudu. Osobně jsem se setkal s tím, že k rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu došlo do jednoho měsíce od podání návrhu, tehdy však ještě za využití ustanovení § 115a o.s.ř. (nyní bude záležet i na tom, jakým způsobem se bude praxe vyvíjet, zda bude docházet k výsledku účastníků u všech typů rozvodu, tedy i rozvodu probíhajícím tzv. nesporným způsobem). Takto rychlá řízení jsou ale stále spíše výjimkou a je třeba počítat zhruba s jedním rokem, když všechno půjde dobře. Nelze ale vyloučit, že se rozvodové řízení může protáhnout i na několik let. Záleží i na tom, zda se mezi rodiči o dítě bojuje nebo jsou o porozvodových poměrech dohodnuti. Samotné jednání o rozvod může být velice stručné a krátké. Závisí to i na kvalitě obsahu podání a předložených důkazů. Zejména u rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu nemusí trvat déle než půl hodiny a jsou známa i desetiminutová jednání (i ve Francii může docházet u rozvodů po vzájemné dohodě ke krátkým soudním jednáním. Některá z nich dokonce nepřesáhnou pět minut).

Řízení lze uspišit i tak, že se účastníci vzdají práva na odvolání ihned po vyhlášení rozsudku a soud jim může na místě doručit pravomocný rozsudek (§ 158 odst. 3 o.s.ř.). Manželé tak z jednacích síní vycházejí pravomocně rozvedeni.

Kolik stojí rozvod, je otázka, na kterou neexistuje jednoznačná odpověď. Pevně daný je pouze soudní poplatek ve výši 2.000 Kč. Jinak jsou náklady na rozvod ovlivněny zejména tím, o jaký typ rozvodu se bude jednat, zda budou účastníci zastoupeni advokátem, ke kolika soudním stáním dojde a kolik úkonů bude z jejich strany učiněno, jestli budou manželé na podstatných okolnostech rozvodu dohodnuti, nebo zda si hodlají dělat schválnosti, zda se budou hádat o děti a majetek, čímž samozřejmě výdaje porostou. Platí obecné pravidlo, že čím větší majetek a čím složitější případ, tím dražší rozvod, takže v případě náročných kauz se mohou náklady vyšplhat na několik desítek tisíc²²⁰, ale i na statisíce korun. Dnes totiž většina advokátů svým klientům účtuje hodinovou sazbu, která se standardně pohybuje v rozmezí 1.000 – 5.000 Kč, ale lze se setkat i s vyšší odměnou.

²²⁰

Česká advokátní komora: Domluvte se, vyjde to levněji, <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2508>.

X. NÁVAZNOST DALŠÍCH KAPITOL

Na výše uvedenou analýzu hmotněprávní a procesněprávní úpravy rozvodu manželství posléze bude navázáno především v rámci pojednání o následcích rozvodu (kapitola čtvrtá) a v rámci statistického exkurzu. Komparativní odkazy jsou obsaženy i v následující kapitole třetí.

KAPITOLA TŘETÍ

ROZVOD MANŽELSTVÍ A ROZVODOVÉ PRÁVO VE FRANCII

Francouzské rozvodové právo je v porovnání s českým o mnoho složitější, jak z pohledu práva hmotného (obsahuje více variant rozvodu), tak i procesního. Rozvod je pro Francouze náročnější i finančně.

I. K AKTUÁLNÍMU POJMU MANŽELSTVÍ A JEHO VLIVU NA ROZVOD

Rozvod (le divorce) lze definovat jako zrušení manželství za života obou manželů, které je prohlášeno soudcem²²¹ z důvodů uvedených v zákoně.²²² Je nutné jej odlišovat od rozvodu od stolu a lože²²³. Soudce jej prohlašuje ze stejných důvodů jako rozvod, ale následkem tohoto rozvodu je pouze uvolnění manželského svazku, aniž by došlo k jeho úplnému zrušení²²⁴.

Není možné hovořit o rozvodu a alespoň stručně nezmínit recentní vývoj institutu manželství, který vyvolal značnou kontroverzi u francouzské veřejnosti a který velmi úzce souvisí s problematikou zániku manželství.

Dnes platná právní úprava umožňuje, aby manželství bylo uzavřeno dvěma osobami různého či stejného pohlaví (čl. 143 C. civ.)²²⁵. Tato převratná změna, tj. uzavření manželství dvěma muži či dvěma ženami, byla zavedena do francouzského práva teprve nedávno, a to zákonem č. 2013-404 ze dne 17. května 2013, umožňujícím uzavření manželství párům stejného pohlaví. Francouzi se tomuto manželství přezdívá „manželství pro všechny“. Pro dokreslení velkých změn ve francouzském rodinném právu, zavedených uvedeným zákonem,

²²¹ C. civ. v naprosté většině případů používá, na rozdíl od našich právních norem, výraz soudce („le juge“), nikoliv soud („la cour“).

²²² Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 99.

²²³ Tento institut bude blíže rozveden v samostatném oddílu této kapitoly.

²²⁴ Carbonnier J.: Droit civil (la famille), Presses Universitaires de France, 2002, str. 529; Courbe P.: Le divorce, Dalloz, 1999, str. "avant-propos".

²²⁵

http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do;jsessionid=A6C15FE2017F432EA9155B6192F365C2.tpdjo17v_2?cidTexte=JORFTEXT000027414540&idArticle=LEGIARTI000027416464&dateTexte=20140413&categorieLien=id#LEGIARTI000027416464.

je možné poukázat i na to, že homosexuální páry, které uzavrou manželství, mají právo adoptovat děti²²⁶.

Návrh uvedeného zákona se setkal s velkým odporem, a to nejen na politické scéně. Dokonce vyvolal opakované masové protesty, převážně v ulicích Paříže. Počty manifestujících sice nejsou úplně přesné, ale odhady organizátorů protestů uvádějí milion až 1,4 milionu odpůrců zákona při demonstracích konaných např. 13. ledna, 26. května, resp. 24. března 2013. Ne vždy se jednalo o poklidné manifestace. Došlo i k násilným střetům s policií, při kterých byly zraněny desítky lidí²²⁷.

Na rozvod manželství je nutné nahlížet i z tohoto úhlu pohledu, tedy nejen toho tradičního, pod kterým si většina lidí stále představí rozvod muže a ženy. Francouzi se již začínají pozvolna osobně setkávat i s rozvodem osob stejného pohlaví. Již pět měsíců po zavedení rozvodu pro všechny dospěly některé homosexuální manželské páry až do fáze soudního rozhodnutí o rozvodu. Za první nebo alespoň jeden z prvních rozvodů tohoto druhu je uváděn rozvod manželství dvou mužů ze dne 28. října 2013, vyhlášený soudem vyšší instance („TGI“) v Toulouse, ke kterému došlo pouhé 4 měsíce po jeho uzavření²²⁸.

Je zřejmé, že právo homosexuálních párů uzavřít manželství, včetně jejich práva adoptovat děti, a potažmo takové manželství rozvést za stejných podmínek jako heterosexuální manželství, je jedním z právních jevů, kterými se francouzské právo zásadně odlišuje od práva českého, podle kterého homosexuálové mohou uzavřít pouze registrované partnerství, nikoliv manželství, a podle kterého registrovaní partneři nemohou společně osvojit dítě²²⁹.

²²⁶ Ředitelství právních a správních informací (Premiér): Couples homosexuels: la loi sur le mariage pour tous publiée au Journal Officiel, 21. 5. 2013 - <https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/002563>.

²²⁷ Le Monde ze dne 27. 5. 2013 – Dernière démonstration de force pour les opposants au mariage homosexuel - http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/05/26/des-manifestants-anti-mariage-homosexuel-interpelles-sur-les-champs-elysees_3417612_3224.html; Le Figaro ze dne 13. 1. 2013 – Mobilisation historique contre le mariage pour tous - <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2013/01/13/01016-20130113ARTFIG00217-mobilisation-historique-contre-le-mariage-pour-tous.php>.

²²⁸ Le Monde ze dne 31. 10. 2013 – Premier divorce d'un couple homosexuel en France - http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/10/31/premier-divorce-d-un-couple-homosexuel-en-france_3505844_3224.html; La Depeche ze dne 30. 10. 2013 – Mariage homosexuel: 4 mois apres, un premier divorce prononcé a Toulouse - <http://www.ladepeche.fr/article/2013/10/30/1742550-mariage-homosexuel-un-premier-divorce-prononce-a-toulouse.html>.

²²⁹ Viz nálezy pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016, kterým bylo zrušeno ustanovení § 13 odst. 2. zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů a rovněž viz odlišné (resp. doplňující) stanovisko soudce Jaromíra Jirsy, dle kterého „*podstata rozhodnutí spočívá v tom, že je lidsky nedůstojné a diskriminační, aby byly určité osoby vyloučeny z možnosti individuálně (nikoliv společně) osvojit výjimečně dítě pouze a jedině proto, že se rozhodly chovat občanský odpovědně a využily možnost zlegalizovat (veřejně i úředně „přiznat“) stejnopohlavní svazek uzavřením registrovaného partnerství. Ze strany Ústavního soudu se v žádném případě nejedná o „nakročení“ k možnosti společně osvojit dítě registrovanými partnery – to je záležitost čistě politická a bude na zákonodárci, jak se k ní postaví.*“

II. POTŘEBNOST INSTITUTU ROZVODU VS. ODMĚNY ADVOKÁTŮ

Francouzská společnost stále vyžaduje, aby existovala možnost zrušení manželského svazku. Odborné studie prokazují, že ve velkém počtu případů alespoň jeden z manželů nehodlá pokračovat v manželském soužití. Lze dokonce hovořit o sociologickém fenoménu, který je potvrzen časem a nezbyvá, než ho vzít v potaz, přestože řada sociálních, morálních a náboženských proudů spatřuje v tomto jevu více než pouhý smluvní neúspěch²³⁰.

Díky tomu, že je rozvod velmi využívaným institutem, je mu věnována značná odborná i laická pozornost. Samozřejmě jinak k němu přistupuje nespokojený manžel, jenž potřebuje rychle (a za rozumnou „cenu“) řešit manželský nesoulad, jinak profesionál využívající svých odborných znalostí pro své podnikání²³¹.

Čím dál tím častěji advokáti zveřejňují na svých webových stránkách paušální sazby podle typu rozvodu. Je zapotřebí počítat s náklady ve výši zhruba 1 000 až 4 000 euro u rozvodu po vzájemné dohodě, 3 500 až 8 000 euro u rozvodu akceptovaného a rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta a se sumou mezi 3 500 a 15 000 eur u rozvodu pro zavinění. Běžné hodinové sazby se mohou pohybovat v rozmezí 200 až 500 euro.

III. INFORMOVANOST LAICKÉ VEŘEJNOSTI O ROZVODOVÉM PRÁVU

Před samotnou analýzou francouzské právní úpravy rozvodu manželství bych rád poukázal na praktický poznatek, který se sice nemusí na první pohled zdát zvlášť podstatný, ale dle mého mínění by si zasloužil odpovídající reflexi i v Česku. Laická část francouzské veřejnosti má, oproti té české, o mnoho větší přístup k informacím ohledně zániku manželství. Má k dispozici řadu publikací, brožur, internetových průvodců, televizních dokumentů, které poskytují základní právní informace, ale zároveň i vznášejí otázky, které by si měli manželé

²³⁰ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 171.

²³¹ Literatura i palmární nabídky poukazují na to, že advokátova odměna je určena dohodou mezi ním a klientem. Náklady nejsou stanoveny pevným tarifem, každý specialista si může volně stanovit svůj honorář. Výše odměny bude záležet převážně na typu a délce řízení, náročnosti jednotlivého případu, na reputaci advokáta a na solventnosti mandanta. Od 1. ledna 2013 advokát musí, na základě článku 14 zákona č. 2011-1862 ze dne 13. prosince 2011, s klientem uzavřít písemnou smlouvu o odměně pro rozvodová řízení. Ta může stanovit hodinovou sazbu, paušál, nebo tzv. odměnu za výsledek (podle toho, zda se mu podaří dosáhnout dohodnutého cíle). – blíže viz Guillemin a Bonnamy: Le guide du divorce, Fine Media, 2012, str. 66 – 67; Rygielski B.: Les honoraires, <http://www.avocat-rygielski.fr/avocat/rygielski/51/honoraires.html>; Conseil National des Barreaux: Conventions d'honoraires en matiere de divorce, http://cnb.avocat.fr/Conventions-d-honoraires-en-matiere-de-divorce-quatre-modeles-a-adapter-proposes-par-le-CNB_a1576.html.

zodpovědět ve fázi, kdy došlo k manželské krizi a uvažují o způsobu jejího řešení. Získané odpovědi mohou manželům naznačit, zda rozvod v daném případě je či není tou pravou cestou, zda je manželský nesoulad takového rázu, že už jej nelze řešit mírnějším způsobem a zda si vůbec manželé uvědomují veškeré souvislosti a následky. Takový přístup, který je pro laika jistě velkým přínosem, u nás stále postrádám. Během své advokátní praxe jsem se mnohokrát setkal s nevědomostí klientů, i u těch vysokoškolsky vzdělaných, kteří přicházeli s tím, že se chtějí „nechat co nejrychleji rozvést“, aniž si zcela uvědomovali vážnost a důsledky takového rozhodnutí. Až v průběhu konzultací přicházeli na to, jaký to bude mít dopad na jejich osobní a majetkové poměry. Přitom ani zastoupení profesionálem, tj. advokátem, není v řadě případů dostatečnou garancí. Bohužel jsem byl několikrát svědkem toho, že kolegové advokáti své klienty na konsekvence rozvodu upozornili způsobem naprosto nedostatečným, nebo že protistrana byla svým právním zástupcem naváděna ke krajnímu řešení vyvolávajícímu spíše prohloubení krize než řešení konfliktu, a to evidentně z důvodu preference finanční odměny před zájmy klienta. Soudím tedy, že by se i česká odborná veřejnost a politická reprezentace měla více snažit o osvětu řešení manželských sporů, která by mohla napomoci snížení počtu rozvodů (přinejmenším u těch párů, které s odstupem několika let nazírají na ukončení manželského svazku jako unáhlené a uvádějí, že by věc řešily jinak, kdyby v době před rozvodem měly informace a zkušenosti, jež mají dnes), případně která by zdůrazňovala výhody nalezení dohody a důstojného ukončení manželství.

IV. REFORMNÍ KROKY FRANCOUZSKÉHO ZÁKONODÁRCE

Platné francouzské rozvodové právo je výsledkem reformních úprav z let 1975 a 2004.

Reforma z roku 1975 velmi výrazně ovlivnila vývoj institutu rozvodu a dala nosný základ aktuálního znění právní úpravy. Zákonodárce roku 2004 vyslyšel mínění a připomínky společnosti, jakož i specialistů z oboru. Ti upozorňovali na to, že reforma ze 70. let minulého století již nevyhovuje potřebám praxe, resp. požadavkům moderního soužití muže a ženy. Uvedená novela C. civ. nabyla účinnosti k 1. lednu 2005.

Pochopit současný stav a rovněž stěžejní proměny v dané oblasti je téměř nemožné bez nástinu úpravy z roku 1975. Proto pro snadnější orientaci nejprve uvádím její stručný

výklad²³² reflektující především zavedení několika způsobů domáhání se rozvodu a obohacení předchozího znění úpravy rozvodu. Od roku 1884 totiž francouzské civilní právo znalo jen jeden typ rozvodu - rozvod pro zavinění (divorce pour faute)²³³.

V. REFORMA ROZVODU Z ROKU 1975

Tato reforma byla připravována na počátku 70. let, kdy začalo být zřejmé, že stávající právní úprava už nevyhovuje duchu doby. Rozvod byl velkou částí veřejnosti akceptován, rostl počet rozvedených manželství a limity zákona bránící rozvodům se jevíly čím dále více v rozporu se sociologickým stavem francouzské společnosti.

A je to právě sociologická realita, která převládala nad textem zákona. I soudní praxe se postupně odchylovala od zákona. Ne, že by ho nerespektovala, ale snažila se ohnout zákonná ustanovení podle potřeb praxe. Čím dál častěji se stávalo, že soudci tolerovali, aby se rozvody, byť dohodnuté mezi manžely, právně jevíly jako rozvody pro zavinění. Strany fingovaly nezbytná provinění. Soudci manželství rozvedli, a to při vědomí, že je zbytečné odmítat rozvod u párů, které jsou definitivně rozhodnuty ukončit manželská soužití.²³⁴

Politici volili diplomatictější zdůvodnění dotyčné novelizace (přes výše uvedené společenské uvolnění totiž existovala řada odpůrců novely, kteří považovali rozvod z vůle jednoho manžela za pokles morálky²³⁵). Dne 19. února 1975 tehdejší francouzský ministr spravedlnosti, Jean Lecanuet, v médiích obhajoval připravovanou novelu rozvodového práva. Uváděl, že cílem není, jak by se snad někteří mohli domnívat, zvýšení počtu a usnadnění rozvodů. Zdůraznil, že manželství je ve Francii pevnou institucí, vždyť na devět manželství připadá jen jeden rozvod. Úkolem je tedy vyléčit zlo, když existuje. Pokud dojde k rozvodu, což lze považovat za neúspěch manželství, pak je vhodné humanizovat jeho důsledky. Je žádoucí umožnit rodině, aby se rekonstituovala, a ne jí v tomto bránit a udržovat rodinné prostředí, které už nemá opravdové zázemí a kde jsou děti nešťastné²³⁶.

²³² Tj. v následující části V. (Reforma rozvodu z roku 1975); platná právní úprava rozvodu manželství je obsažena v části VI. (Rozvod manželství a reforma z roku 2004) a především v části VIII. (Varianty rozvodu po roce 2004).

²³³ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 187 – 188.

²³⁴ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 178.

²³⁵ Viz projev Maurice Schumanna, politika (mimo jiné ministra zahraničí) a později předsedy Asociace katolických spisovatelů, na půdě Senátu dne 18. 6. 1975 - <http://maurice-schumann.over-blog.com/article-divorce-le-point-de-vue-de-maurice-schumann-1975-69134323.html>.

²³⁶ <http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu01807/la-reforme-du-divorce-de-1975-l-introduction-du-ivorce-par-consentement-mutuel.html>.

Úprava rozvodu manželství byla od druhé poloviny 70. let minulého století obsažena především v zákoně č. 75-617 ze dne 11. 7. 1975 o reformě rozvodu (Loi portant réforme du divorce). Dále to byl dekret č. 75-1124 ze dne 5. 12. 1975, o řízení o rozvodu a odluce od stolu a lože ve znění pozdějších předpisů (décret portant réforme de la procédure du divorce et de la séparation de corps). Účinnost zákona nastala dne 1. 1. 1976. Citovaným zákonem byl do C. civ. vložen šestý titul prvního dílu, tj. články 229 - 310, přičemž základní úprava rozvodu byla obsažena v článcích 229 – 246 C. civ.²³⁷

Čl. 229 C. civ. počítal se třemi základními typy rozvodu²³⁸. Jednalo se o (i) rozvod po vzájemné dohodě (divorce par consentement mutuel), (ii) rozvod pro rozvrat soužití (divorce pour rupture de la vie commune), (iii) rozvod pro zavinění/provinění²³⁹ (divorce pour faute)²⁴⁰.

1. Rozvod po vzájemné dohodě neboli rozvod po vzájemném souhlasu²⁴¹ (divorce par consentement mutuel)

Po přijetí reformy z roku 1975 C. civ. obsahoval dvě varianty rozvodu po vzájemné dohodě, tj. „dohodnutý rozvod“ (divorce - convention) a „rezignační rozvod“ (divorce - résignation).

V prvním případě šlo o rozvod ke společnému návrhu manželů, ve druhém případě se jednalo o rozvod na návrh pouze jednoho manžela, k němuž druhý manžel přivolil.

Dohodnutý rozvod se uplatňoval v situacích, kdy si oba manželé přáli ukončit manželství a shodli se i na jeho následcích. Druhá varianta byla určena, mimo jiné, pro manžele, kteří se z náboženských důvodů či pro své morální zásady nedokázali přiklonit ke společnému návrhu, přestože oba věděli, že již není naděje na příští úspěšné společné soužití. Tento rozvod byl rovněž označován za rozvod na základě oboustranného schválení/svolení (divorce par double aveu).

²³⁷ Na toto členění C. civ. plynule navázala i reforma rozvodu z roku 2004, která číslování článků C. civ. v co největší míře převzala.

²³⁸ Tyto tři typy odpovídají současným čtyřem typům (neboť rozvod po vzájemné dohodě byl v roce 1975 rozdělen do dvou forem, podle toho, zda dohoda byla úplná nebo se týkala jen principu rozvodu) – blíže viz „Přehledová tabulka typů rozvodu z let 1975 a 2004“ (část VII. této kapitoly) nebo viz Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 188.

²³⁹ V právní literatuře se lze setkat s překladem „rozvod pro zavinění“ i „rozvod pro provinění“. Je tedy možné synonymicky užívat obou termínů.

²⁴⁰ Všechny překlady z francouzského jazyka uvedené v této práci je nutné považovat za volné, nikoliv úřední.

²⁴¹ Le divorce par consentement mutuel je v české odborné literatuře překládán jako „rozvod po vzájemné dohodě“, případně jako „rozvod po vzájemném souhlasu“ (např. viz Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 260).

A. Rozvod ke společnému návrhu manželů (divorce sur demande conjointe des époux – též divorce sur requête conjointe²⁴²)

Výhodou této varianty rozvodu, upravené v čl. 230 - 232 C. civ.²⁴³, bylo, že účastníkům umožnila rozejít se decentně a bez vášní. Manželé mohli společně navrhnout rozvod nejdříve po šesti měsících trvání manželství. Časové omezení mělo snížit počet ukvapených rozvodů. Nechávalo novomanželům dostatek času, aby si rozvod dobře rozmysleli. Případně mělo zamezit tzv. bílým manželstvím²⁴⁴. Ta byla uzavírána, aby cizinec mohl nabýt francouzské občanství, přičemž krátce poté byla rozloučena.

V návrhu manželé nemuseli uvádět důvod rozvodu. Pouze předložili soudci ke schválení návrh dohody upravující jeho důsledky. Návrh na rozvod mohl být podán advokáty obou účastníků, nebo jejich společným advokátem²⁴⁵.

Proti zneužívání této varianty rozvodu se francouzský zákonodárce dále bránil tím, že upravil časově dosti náročnou proceduru. Nejprve muselo v průběhu prvního líčení dojít ke čtyřem jednáním se soudcem, který projednal návrh s každým z manželů zvlášť, následně za jejich společné účasti. Poté předvolal společného advokáta nebo advokáty účastníků. Pokud manželé setrvali na svém úmyslu se rozvést, návrh bylo zapotřebí opakovat po tříměsíční

²⁴² D. Elischer užívá překlad „rozvod na základě společné žádosti“ – blíže viz Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 260.

²⁴³ Haderka Jiří: Rozvod v současném světě, díl 2.: Kapitalistické státy Evropy, sev. Ameriky a Oceánie, str. 103; Code civil, Dalloz, édition 2003, str. 265 – 266.

Čl. 230 C. civ. (ve znění před reformou z roku 2004): „*Jestliže manželé společně navrhnou rozvod, nemusí přitom uvádět jeho důvod; jsou pouze povinni předložit soudci ke schválení návrh dohody, která upraví jeho důsledky.*

Návrh na rozvod mohou předložit buď advokáti obou účastníků, nebo jejich společný advokát.

Rozvodu vzájemnou dohodou se nelze dožadovat během prvních šesti měsíců trvání manželství.”

Čl. 231 C. civ. (ve znění před reformou z roku 2004): „*Soudce je povinen prozkoumat návrh s každým z manželů zvlášť, a pak za jejich společné účasti. Na to (soudce) předvolá společného advokáta nebo advokáty účastníků.*

Jestliže manželé setrvají na svém úmyslu se rozvést, soudce jim sdělí, že návrh je třeba opakovat po tříměsíční lhůtě na rozmyšlenou.

Nebude-li návrh opakován do šesti měsíců po uplynutí této lhůty na rozmyšlenou, společný návrh se stává neúčinným.”

Čl. 232 C. civ. (ve znění před reformou z roku 2004): „*Soudce vysloví rozvod, jestliže dospěje k přesvědčení, že vůle každého z manželů je opravdová a že každý dal souhlas svobodně. V tomtéž rozhodnutí schválí dohodu upravující následky rozvodu.*

Schválení však může odmítnout a rozvod nepovolí, jestliže zjistí, že dohoda nedostatečně zabezpečuje zájmy dětí nebo jednoho z manželů.”

²⁴⁴ U nás hovoříme o tzv. manželství na oko. Francouzi užívají výraz bílé manželství (mariage blanc) pro nekonzumované manželství (bílá barva je symbolem čistoty, resp. panenství) nebo pro manželství, které je uzavíráno pouze s cílem získat nějakou výhodu, např. občanství, které má druhý manžel.

²⁴⁵ Na tomto místě je vhodné připomenout, že zastoupení rozvádějících se manželů společným advokátem bylo ještě donedávna v Česku nepředstavitelné. Nicméně jisté výkladové názory připouštějící tuto možnost jsem již uvedl v kapitole druhé, v části „Zastoupení jedním advokátem při společném návrhu“.

lhůtě na uváženou a teprve pak bylo možné v řízení pokračovat. Jakmile návrh nebyl opakován do šesti měsíců po uplynutí této lhůty na rozmyšlenou, společný návrh se stal neúčinným.

Soudce rozhodl o rozvodu, pokud byl přesvědčen, že vůle obou manželů byla opravdová a že oba udělili souhlas svobodně. V tomtéž rozhodnutí schválil dohodu upravující následky rozvodu. Schválení ale mohl odepřít a rozvod nepovolit, jestliže zjistil, že dohoda nedostatečným způsobem chrání zájmy dětí nebo jednoho z manželů.

Soudce se nezabýval příčinami rozvratu, nicméně zkoumal bezvadnost projevu vůle obou účastníků. V praxi se totiž objevovaly případy, kdy docházelo ke vzájemné dohodě, aniž by projev vůle jednoho z manželů byl zcela svobodný a pod nátlakem přistoupil na podmínky, se kterými by za normálních okolností nesouhlasil.²⁴⁶

V souladu s čl. 251 C. civ. mohl soudce přikročit k pokusu o smír mezi účastníky. I když ke smíru nedošlo, mohl odepřít rozvod ve dvou případech (čl. 232 C. civ.), a to když shledal vady projevů vůle účastníků v souvislosti s dohodou o rozvodu, případně když shledal nepřiměřenost dohody týkající se zájmu dětí nebo manžela pro dobu po rozvodu.

Uvedené potvrdil i francouzský Kasační soud (la Cour de cassation²⁴⁷) ve svých rozhodnutích. Uvedl, že (i) soudce, odpovídající za prověření skutečné vůle a svobodně uděleného souhlasu manželů, měl odmítnout návrh, pokud během řízení zjistil, že tyto zákonem stanovené podmínky nebyly naplněny, resp. zjistil neshodu mezi manžely²⁴⁸ a že (ii) soudce mohl schválit dohodu a vyslovit rozvod, jen pokud dospěl k závěru, že tato dohoda dostatečně chrání²⁴⁹ zájmy dětí a manželů.²⁵⁰

²⁴⁶ Např. M. a J.-P. se rozváděli po vzájemné dohodě; M. měla na rozdíl od J.-P. velmi nízký příjem, ale on jí vyhrožoval, že v případě jejího nesouhlasu odhalí před soudcem její nevěru a bude požadovat, aby děti po rozvodu zůstaly v jeho péči. Za této situace M. přistoupila na cokoli a vzdala se veškerých nároků (včetně finančních) z obavy, že by tzv. přišla o děti – blíže viz Chaveau V., Poivey-Leclercq: *Le droit de la famille - guide juridique*, Seuil 2001, str. 280; Renault-Brahinsky: *Droit de la famille*, Gualino éditeur 2003, str. 88.

²⁴⁷ Kasační soud je, zjednodušeně řečeno, nejvyšší soudní instancí ve Francii. Nejedná se o třetí stupeň soudnictví; neprojednává spory jako soudy prvního a druhého stupně, ale přezkouvává soulad vydaných rozhodnutí nižších stupňů se zákonem. Vykonává tak víceméně roli výkladového sjednotitele a tvůrce judikatury.

²⁴⁸ Viz rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 29. září 1982 ve věci stížnosti č. 81-15692.

²⁴⁹ Viz rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 27. 5. 1998 ve věci stížnosti č. 96-18620.

²⁵⁰ Pro srovnání odkazují na stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Cpjn 19/2007, podle kterého soudy neschvalují platnost předkládaných dohod, ale pouze přezkouvávají jejich formální či obsahové náležitosti (viz kapitola druhá, část „Předpoklady (podmínky) rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu“).

B. Rozvod na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem (divorce demandé par un époux et accepté par l'autre) neboli na základě oboustranného schválení/svolení (divorce sur double aveu)

Tato varianta rozvodu, některými odborníky považována za samostatný typ rozvodu, představovala situaci, kdy jeden z manželů navrhl rozvod a druhý tento návrh přijal. Na rozdíl od rozvodu ke společnému návrhu, v případě rozvodu na základě oboustranného svolení, manželé souhlasili s rozvodem, ale již se nemohli dohodnout na jeho následcích. Byl to tedy soudce, kdo rozhodoval o všech otázkách osobních (např. jméno rozvedené manželky, výchova dětí) a majetkových (např. výživné, majetkové vypořádání)²⁵¹. V praxi byla tato varianta velmi často používána i v případech, kdy manželé našli dohodu o následcích rozvodu, neboť byla o hodně rychlejší než rozvod ke společnému návrhu manželů.

Podle čl. 233 - 236 C. civ.²⁵² manžel, navrhující²⁵³ rozvod, musel předložit písemné vyličení stavu manželství, kde uvedl skutečnosti vylučující pokračování společného života. Byly uváděny skutečnosti, nikoliv chyby či zavinění. Šlo o konstatování příčin neúspěchu a o jakési psychologické shrnutí. Předmětný písemný elaborát byl zaslán (doporučeně) druhému manželovi k vyjádření²⁵⁴. Ten jej buď mohl odmítnout (výslovně nebo mlčky, když do jednoho měsíce od jeho doručení nezaslal svou reakci), což způsobilo neúčinnost návrhu, nebo mohl návrh akceptovat. Poté soudce mohl manželství rozvést, aniž by rozhodl, kdo je vinen²⁵⁵. Pozitivním prvkem bylo i to, že prohlášení učiněná manželi nebylo možné použít jako důkaz v jiných právních věcech.

Kasační soud dovodil, že souhlas s rozvodem mohl být odvolán do doby, než se rozhodnutí soudu stalo pravomocným²⁵⁶.

²⁵¹ Les différents types de divorce: www.divorce-famille.net/reforme-du-divorce.html.

²⁵² Code civil, Dalloz, édition 2003, str. 268 – 269:

Čl. 233 (ve znění před reformou z roku 2004): „Jeden z manželů může navrhnout rozvod s uvedením souboru skutečností, týkajících se obou manželů, které činí pokračování v jejich soužití nesnesitelným.“

Čl. 234 (ve znění před reformou z roku 2004): „Jestliže druhý manžel tyto skutečnosti před soudcem uzná, soudce povolí rozvod, aniž rozhodne, kdo je vinen. Rozvod, povolený tímto způsobem, vyvolává tytéž důsledky, jako rozvod pro zavinění, sdílené oběma manžely.“

Čl. 235 (ve znění před reformou z roku 2004): „Jestliže druhý manžel neuzná tvrzené skutečnosti, soudce rozvod nepovolí.“

Čl. 236 (ve znění před reformou z roku 2004): „Prohlášení učiněné manžely nelze použít k důkazu v jiných právních věcech.“

²⁵³ Francouzská právnícká literatura užívá vedle pojmu „navrhovat“ i obdobné výrazy, jako např. „iniciovat“. Z tohoto důvodu v textu užívám obou výrazů.

²⁵⁴ Acher T., Stasi L.: Droit civil - personnes, incapacités, famille, Paradigme 2002, str. 136 – 137.

²⁵⁵ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 12.

²⁵⁶ Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 16. července 1987, č. stížnosti 85-15596.

2. Rozvod pro rozvrat soužití (*divorce pour rupture de la vie commune*)

Rozvod pro rozvrat soužití byl, v rámci příprav reformy z roku 1975, nejvíce diskutovanou částí novely. V osmdesátých letech minulého století byla dokonce řešena i otázka souladu této úpravy s článkem 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (právo na respektování soukromého a rodinného života), přičemž Kasační soud uvedl, že není v rozporu s uvedeným článkem²⁵⁷.

V praxi se ale tento typ rozvodu používal jen zřídka, zhruba v 1,5 % - 2% případů rozváděných manželství.

Jeden z manželů mohl dosáhnout zrušení manželství přes odpor druhého manžela, kterému nebylo možné nic vytknout. Články 237 až 241 C. civ. však činily dosažení rozvodu dosti složitým²⁵⁸.

Rozvod mohl být soudcem prohlášen buď pro dlouhotrvající rozvrat soužití – minimálně šestileté faktické oddělené žití manželů (pozn.: Kasační soud upřesnil, že odmítnutí prvního návrhu na rozvod z důvodů neuplynutí stanovené doby faktického odloučení nemohlo být překážkou podání druhého návrhu, pokud již separace trvala šest let²⁵⁹), nebo alespoň šestileté narušení duševních schopností manžela. Podle Kasačního soudu čl. 237 C. civ. nečinil žádný rozdíl ohledně okolností separace manželů, takže pro splnění podmínek zákona stačilo, aby zaniklo manželské soužití po stránce materiální i citové;

²⁵⁷ Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. března 1987, č. stížnosti 85-12262.

²⁵⁸ Code civil, Dalloz, édition 2003, str. 269 – 272; Haderka Jiří: Rozvod v současném světě, díl 2.: Kapitalistické státy Evropy, sev. Ameriky a Oceánie, str. 110 – 111:

Čl. 237 (ve znění před reformou z roku 2004): „Kterýkoli z manželů se může domáhat rozvodu pro dlouhotrvající rozvrat soužití, jestliže manželé fakticky žijí odděleně po dobu šesti let“.

Čl. 238 (ve znění před reformou z roku 2004): „Totéž platí pro případ, že duševní schopnosti druhého manžela byly vážně narušeny po dobu šesti let, takže soužití mezi manžely neexistuje a nemůže podle rozumného očekávání být obnoveno ani v budoucnu.“

Soudce je oprávněn podle vlastní úvahy návrh zamítnout, s výhradou čl. 240, jestliže by rozvod přivodil nebezpečí příliš závažných důsledků pro nemoc druhého manžela.“

Čl. 239 (ve znění před reformou z roku 2004): „Manžel, který se domáhá rozvodu pro rozvrat soužití, je povinen hradit všechny závazky z něho vyplývající. V návrhu je povinen uvést způsob, jímž splní své závazky vůči druhému manželovi a dětem.“

Čl. 240 (ve znění před reformou z roku 2004): „Prokáže-li druhý manžel, že rozvod přivodí buď pro něho, se zřetelem k jeho věku a trvání manželství, nebo pro děti, hmotné nebo morální důsledky výjimečné tvrdosti, soudce návrh zamítne.“

Může jej zamítnout z vlastní úvahy v situaci uvedené v čl. 238.“

Čl. 241 (ve znění před reformou z roku 2004): „Rozvrat soužití může uplatnit jako důvod rozvodu pouze manžel, který podal původní návrh, tzv. hlavní návrh.“

Druhý manžel je oprávněn podat protinávrh, v němž prokazuje zavinění navrhovatele. Tento protinávrh je přípustný pouze v případě rozvodu, nikoliv ve vztahu k manželské odluce (rozvodu od stolu a lože). Vyhoví-li soudce protinávru, zamítne hlavní návrh a povolí rozvod pro zavinění manžela, který rozvodové řízení vyvolal.“

²⁵⁹ Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu dne 12. října 1998 (ve věci stížnosti č. 87-16924).

nařízení smírčího soudce umožňující manželům oddělené žití nemělo dopad na existenci separace²⁶⁰.

Manželství bylo rozvedeno pouze za podmínky, že druhý manžel na sebe převzal finanční závazky, tedy poskytl druhému manželovi jakousi formu pomoci spočívající v určitém majetku nebo rentě, jejíž výše (podoba) mohla být přehodnocena v případě, že došlo ke změně potřeb oprávněného nebo majetkových možností dlužníka. Rovněž veškeré soudní náklady šly k tíži navrhovatele. V takovém případě došlo k rozvodu, aniž by se vyžadoval důkaz zavinění.

Literatura uvádí výstižný příklad z praxe. Po deseti letech manželství G. upadla na lyžích a byla dva roky v kómatu. C. o ni pečoval a staral se o děti. Poté, co se G. probírala, byla velmi zdravotně indisponována, nemohla pracovat, číst, normálně konverzovat. Běžný manželský život nepřicházel v úvahu. Po šesti letech se čtyřicetiletý C. rozhodl, že znovu začne žít a rozvede se. Bylo tedy nutné, aby prokázal lékařskými nálezy, že je jeho žena nemocná.²⁶¹

Jak bylo uvedeno výše, tento typ rozvodu byl nejméně využívanou formou. Vedle již zmíněného (zejména citelného finančního břemene pro navrhovatele) to bylo zapříčiněno i povinnými smírčími pokusy (čl. 251 C. civ.), jež mohly trvat až šest měsíců (čl. 252 a 252-1 C. civ.). Navíc splnění předpokladů dle čl. 237 - 238 C. civ. nevedlo vždy a bez dalšího k zániku manželství. Soudce mohl návrh na rozvod i přes existenci tvrzených a dokazovaných vážných důvodů zamítnout. Například tehdy, dovolal-li se odpůrce klauzule proti tvrdosti, pokud by rozvod zhoršil průběh jeho nemoci, nebo kdyby mu přivodil (se zřetelem k jeho věku a trvání manželství), případně dětem, morální nebo hmotné následky výjimečné tvrdosti.

Další překážka používání tohoto typu rozvodu spočívala v nezbytnosti prokázání narušení duševních schopností druhého manžela třemi znaleckými posudky z oboru psychiatrie.

²⁶⁰ Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu dne 30. 1. 1980 (ve věci stížnosti č. 79-12470).

²⁶¹ Fenouillet D.: Droit de la famille, Dalloz 1997, str. 104; Chaveau V. - Poivey-Leclercq: Le droit de la famille - guide juridique, Seuil 2001, str. 290; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 197.

3. Rozvod pro zavinění/provinění (*divorce pour faute*)²⁶²

Rozvod pro zavinění byl do roku 1975 jedinou možností rozvodu manželství. Po roce 1975 se této varianty rozvodu mohl domáhat i vinný manžel. Jednalo-li se o zavinění oboustranné, nepoužíval se již pojem reciproční viny (*faute réciproque*), ale pojem „sdílené pochybení“ (*torts partagés*). Soudce analyzoval celkovou situaci, příčiny rozvodu, a to v jaké míře se manželé podíleli na nezdaru manželství.²⁶³

Tuto formu rozvodu upravovaly čl. 242 - 245 C. civ.²⁶⁴

Po roce 1975 C. civ. neobsahoval podrobné obsahové vymezení výrazu „faute“ - vina/provinění/pochybení. Používal pouze v čl. 242 spojení „*chování přičitatelné druhému*“ a stanovil, že musí představovat závažné nebo opakované porušení manželských povinností a činit pokračování v soužití nesnesitelným. Dle judikatury neměl soudce trvat na splnění obou podmínek zákona, tj. závažnosti a opakovanosti porušení, neboť tyto byly dány jako alternativní, nikoliv kumulativní²⁶⁵.

Manžel tedy mohl navrhnout rozvod při pochybení druhého, které bylo způsobilé zapříčinit manželský nesoulad (a které se mohlo stát příčinou rozvodu²⁶⁶). Za taková

²⁶² Také se lze setkat s překladem „rozvod ze zavinění“ (viz Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 260).

²⁶³ Bénabent A.: Droit civil - la famille, Litec 2003, str. 182.

²⁶⁴ Code civil, Dalloz, édition 2003, str. 274 – 277; Cornu G.: Droit civil - la famille, Montchrestien 2003, str. 572;

Čl. 242 (ve znění před reformou z roku 2004): „Rozvodu se lze domáhat pro chování přičitatelné druhému manželů, jestliže představuje závažné nebo opakované porušení povinností vyplývajících z manželství a činí pokračování v soužití nesnesitelným“.

Čl. 243 (ve znění před reformou z roku 2004): „Může se ho domáhat jeden z manželů, jestliže druhý manžel byl odsouzen k některému z trestů dle článku 131-1 trestního zákona“ (tedy k trestu odnětí svobody na doživotí nebo na určitou dobu - minimálně na 10 let, maximálně na 30 let).

Čl. 244 (ve znění před reformou z roku 2004) : „Usmíření manželů, k němuž došlo poté, co došlo k uplatněným skutečnostem, brání tomu, aby se oněch skutečností dovolali jako důvodu rozvodu.“

Soudce v takovém případě návrh zamítne. Nový návrh lze však podat na podkladě okolností, které se udály nebo byly odhaleny po usmíření a dřívější okolnosti lze pak uplatnit na podporu nového návrhu.

Dočasné udržování nebo obnovení soužití se nepovažuje za usmíření, jestliže vyplývá pouze z nutnosti nebo pokusu o usmíření, nebo z potřeb týkajících se výchovy dětí.“

Čl. 245 (ve znění před reformou z roku 2004): „Provinění manžela, který se domáhá rozvodu, nebrání projednání jeho návrhu; může však chování, vytykávané druhému manželů, zbavit povahy závažnosti, která by je činila podkladem pro rozvod.“

Toto pochybení může také druhý manžel uplatnit na podporu protinávru na rozvod. Jestliže je vyhověno oběma návrhům, je rozvod povolen pro sdílené pochybení.

I když není podán protinávrh, lze rozvod povolit pro sdílené pochybení obou manželů, vyjde-li najevo pochybení přičitatelné jim oběma.“

²⁶⁵ Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. října 1995, č. stížnosti 93-13773.

²⁶⁶ Před rokem 1975 se rozlišovaly příčiny rozvodu *kategorické* (nezvratné) a *fakultativní*. Kategorické důvody, tj. nevěra a trest odnětí svobody, nevyžadovaly důkaz porušování manželských povinností. Soudce musel manželství rozvést, aniž mohl v řízení uplatnit své uvážení. Fakultativní příčiny vyžadovaly, aby žalobce prokázal závažné porušování manželských povinností. Po roce 1975 existují jen fakultativní důvody, až na jednu

pochybení se kupříkladu považovalo násilí vůči manželu nebo dětem, urážky, slovní násilí, alkoholismus, podvodná jednání vůči druhému manželu, jednání nerespektující osobu manžela a dětí, nevěru opakovanou či spáchanou za zvláště zraňujících podmínek, nadměrné finanční výdaje na úkor společného života, soustavnou kritiku rodiny, odmítání styku s rodinou, příslušnost v sektě, přátele druhého manžela.²⁶⁷

Specialisté z oboru upozorňovali na nízký počet párů, kde pouze jeden z manželů byl obětí nepřijatelného chování druhého manžela. Typičtější byly (a stále jsou) situace jako u Charlotty a Luca, kteří uzavřeli manželství před deseti lety. Měli problémy, Luc byl čtyři roky nezaměstnan. Práci sice poté našel, jeho příjmy však nedosahovaly předchozí výše. Charlota čím dál častěji hradila manželovy výdaje, což bylo doprovázeno kousavými poznámkami. Luc, povahou introvert, na ně nereagoval, ale kvůli napjaté atmosféře se vracíval domů pozdě. Charlota řešila situaci tím, že podala návrh na rozvod pro manželovo odcizování se. Svá tvrzení doložila prohlášeními dobrých přátel, kteří byli rozhořčeni častou nepřítomností manžela. Luc reagoval a předložil důkaz řady manželčiných drobných agresí a soudce vyslovil rozvod z důvodu pochybení obou manželů (aux torts réciproques).

Tento typ rozvodu byl doporučován (myšleno v případech, kdy se nejednalo o sdílené pochybení, ale o pochybení jednoho z manželů) z (i) psychologických důvodů – strana, která nijak nepochybila, potřebovala slyšet ze strany soudce, že právě ona je obětí a (ii) finančních důvodů - výhradně vinný manžel ztrácel právo na kompenzační plnění/dávku²⁶⁸ (prestation compensatoire) dle čl. 280-1 C. civ., často také hradil náklady soudního řízení a náklady druhého manžela na advokáta (čl. 700 „o.s.ř.“ - Nouveau Code de procédure civile – „NCPC“, ve znění účinném před reformou z roku 2004).²⁶⁹

výjimku. Tou je odsouzení k trestu odnětí svobody, který je považován za nezvratnou příčinu. Soudce tedy téměř ve všech případech může uplatnit své uvážení.

²⁶⁷ Courbe P.: Droit de la famille, Armand Colin 1997, str. 141.

²⁶⁸ Kompenzační plnění/kompenzační dávka (prestation compensatoire) je poskytováno jedním z bývalých manželů druhému bez ohledu na typ rozvodu. Jeho účelem je vyrovnat rozdíl životní úrovně po skončení manželství. Může spočívat v poskytnutí určitého kapitálu (peněz nebo jiného majetku či práva), výjimečně v doživotní rentě, případně se může jednat o mix uvedených způsobů – viz Service-Public.fr. – Le site officiel de l'administration française, Prestation compensatoire, <http://vosdroits.service-public.fr/particuliers/F1760.xhtml#N101BE>.

Rozdíl mezi kompenzační dávkou a výživným (pension alimentaire) je ten, že kompenzační plnění je poskytováno pouze po rozvodu, a naopak, výživné, jehož účelem je nenechat jednoho z manželů v nouzi, se poskytuje jen během manželství – viz Larrieu-Sans M.: Prestation compensatoire et pension alimentaire: Quelle différence?, 29. 11. 2015, <http://maitre-larrieu-avocat.fr/avocat-famille/divorce-par-consentement-mutuel>.

²⁶⁹ Chaveau V. - Poivey-Leclercq: Le droit de la famille - guide juridique, Seuil 2001, str. 286 – 287; Rubellin-Devichi: Droit de la famille, Dalloz 2001, str. 189; Renault-Brahinsky: Droit de la famille, Gualino éditeur 2003, str. 97 – 98.

I k této variantě rozvodu byly zavedeny smírčí pokusy dle čl. 251 C. civ. Rovněž bylo manželům umožněno navrhnout, dle čl. 248-1 C. civ., aby se soudce v rozhodnutí omezil jen na konstatování, že rozvodový důvod je dán, aniž by bylo uvedeno, v čem spočívá.

VI. ROZVOD MANŽELSTVÍ A REFORMA Z ROKU 2004

1. Reforma z roku 1975 jako přechodová fáze

Modifikace právní úpravy rozvodu z roku 1975, ke které došlo v roce 2004, byla vyvolána potřebami praxe. Samotný Jean Carbonnier, jeden z nejuznávanějších francouzských právníků minulého století a jeden z hlavních autorů rozvodového práva z poloviny 70. let, považoval úpravu z roku 1975 za přechodovou fázi²⁷⁰. Reforma z roku 2004 je tak logickým vyústěním vývoje francouzské společnosti, jejíž náhled na problematiku rozvodů se během třech desetiletí značně posunul. Z četných průzkumů veřejného mínění a odborných diskusí vyplynuly požadavky na novou právní úpravu, tj. především umožnění rozvodu rychlejšího, levnějšího a se zjednodušenou procedurou²⁷¹.

2. Zákon ze dne 26. května 2004

Z uvedených důvodů byl dne 26. května 2004 přijat zákon č. 2004-439, o rozvodu manželství²⁷² (dále též „zákon z roku 2004“), který byl zapracován do Code civil. Tento právní předpis, účinný od 1. ledna 2005, navazuje na zákon č. 75-617 ze dne 11. července 1975 a snaží se napravit nedostatky třicet let staré legislativy. Přestože bylo možné zaznamenat i radikálnější návrhy (např. na zrušení rozvodu pro zavinění nebo naopak na vytvoření pátého typu rozvodu bez ingerence soudce), zákon z roku 2004 nakonec představuje umírněnější vývojovou etapu, jejímž cílem není způsobit revoluci v oblasti zániku manželství, ale pokusit se rozvodové právo modernizovat, zjednodušit a zbavit dramatičnosti.²⁷³

²⁷⁰ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 179, 181.

²⁷¹ Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 6.

²⁷² Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 382.

²⁷³ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 1; Chemin A.: La prudente réforme du divorce entre en vigueur en janvier, Le Monde ze dne 30. 12. 2004, str. 6; Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 6; Malaurie P., Fulchiron H.: La famille, Defrénois, 2011, Lextenso éditions, str. 240.

Tato reforma je často označována jako opatrná. Na druhou stranu velká část odborné veřejnosti jí přiznává vysokou technickou kvalitu. Zákonodárce umně reflektoval problémy, které přinášela každodenní praxe. Na zákon z roku 2004 je tak spíše nahlíženo jako na excelentní technickou novelu, než jako na opravdovou hloubkovou reformu. I proto aktuální odborná literatura stále odkazuje na judikaturu vydanou před poslední reformou a judikáty, které jsem uvedl výše, lze přiměřeným způsobem aplikovat i po roce 2004. Rovněž je patrná snaha o udržení rámce zákona z roku 1975, což se projevuje v co možná nejširším zachování původního číslování článků C. civ.²⁷⁴

Reforma se dotýká nejen oblasti hmotněprávní, ale i procesní. Svým zjednodušením by měla lépe odpovídat potřebám rozvádějících se párů a umožnit adekvátní využití jednotlivých procesních postupů.

Nadále je možné hovořit o pluralitě rozvodů. Zákonodárce rozšířil okruh zákonných rozvodových typů ze tří na čtyři²⁷⁵ a zároveň částečně přejmenoval typy stávající, což je zřejmé z platného znění čl. 229 a násl. C. civ.

V současné době tedy Code civil²⁷⁶ upravuje rozvod po vzájemné dohodě/po vzájemném souhlasu (divorce par consentement mutuel), rozvod akceptovaný (divorce accepté), rozvod pro definitivní narušení manželského pouta (divorce pour altération définitive du lien conjugal) a rozvod pro zavinění/provinění (divorce pour faute).

Přes nepopiratelné rozšíření možností rozvodu realizované reformami z let 1975 a 2004 svým způsobem přetrvává kontrola státu nad rozvodem a stále není možné se rozvést tak snadno jako uzavřít manželství.²⁷⁷

VII. PŘEHLEDOVÁ TABULKA TYPŮ ROZVODU Z LET 1975 A 2004

Pro přehlednost je uváděna srovnávací tabulka, jež obsahuje typy rozvodů existujících po reformách z let 1975 a 2004:

²⁷⁴ Malaurie P., Fulchiron H.: La famille, Defrénois, 2011, Lextenso éditions, str. 248; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 181.

²⁷⁵ Po roce 1975 existovaly tři typy rozvodů s tím, že pod označení rozvod po vzájemné dohodě zákonodárce vložil dvě varianty (jak jsem již uvedl výše v rámci reformy z roku 1975).

²⁷⁶ Viz čl. 229 C. civ.

²⁷⁷ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 188.

Reforma rozvodu z roku 1975	Reforma rozvodu z roku 2004
rozvod po vzájemné dohodě (divorce par consentement mutuel) a jeho 2 varianty:	rozvod po vzájemné dohodě (divorce par consentement mutuel)
a) rozvod ke společnému návrhu manželů (divorce sur demande conjointe des époux – též divorce sur requête conjointe)	
b) rozvod na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem (divorce demandé par un époux et accepté par l'autre)	rozvod akceptovaný (divorce accepté/ divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage)
rozvod pro rozvrat soužití (divorce pour rupture de la vie commune)	rozvod pro definitivní narušení manželského pouta (divorce pour altération définitive du lien conjugal)
rozvod pro zavinění/provinění (divorce pour faute)	rozvod pro zavinění/provinění (divorce pour faute)

VIII. VARIANTY ROZVODU PO ROCE 2004

1. *Rozvod po vzájemné dohodě neboli rozvod po vzájemném souhlasu (Divorce par consentement mutuel)*

C. civ. na prvním místě uvádí zákonodárcem preferovaný rozvod po vzájemné dohodě (divorce par consentement mutuel). Od roku 2005, tedy ode dne účinnosti poslední rozvodové reformy, se tento název užívá výlučně pro ty rozvody, které byly dříve označovány jako

rozvody ke společnému návrhu manželů (divorce sur demande conjointe, případně sur requête conjointe).

Jak bylo již výše zmíněno, po roce 1975 byly pod institut rozvodu po vzájemné dohodě zařazeny dva docela odlišné typy: jednak rozvod ke společnému návrhu manželů, což byl opravdový rozvod po vzájemné dohodě, jednak rozvod na návrh jednoho z manželů přijatý druhým manželem (divorce demandé par un époux et accepté par l'autre). Tato dvojakost v roce 2004 skončila a zůstal pouze jeden typ rozvodu po vzájemné dohodě, kdy se manželé shodnou na rozvodu i na jeho následcích (čl. 230 až 232 C. civ.). Naproti tomu rozvod na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem, se jako typ rozvodu zcela osamostatnil, resp. přeměnil se na rozvod akceptovaný (divorce accepté/ divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage) a procesně se začlenil mezi sporné rozvody.²⁷⁸

A. Platná právní úprava rozvodu po vzájemné dohodě v C. civ.²⁷⁹

Tento rozvodový typ upravují články 230 – 232 C. Civ.²⁸⁰

B. Podstata rozvodu po vzájemné dohodě

Tato varianta rozvodu se opírá o základní tezi, podle níž manželé, kteří se dohodnou na ukončení společného svazku, si musí rovněž uspořádat a dohodnout všechny otázky rozvodu, včetně jeho následků. Základem je jejich společná vůle a soubor podmínek, za kterých předem uvažují o zániku manželství. Pokud se na nějakém bodu neshodnou, rozvod po vzájemné dohodě není možný a musí být využito jiného typu rozvodu.

²⁷⁸ Malaurie P., Fulchiron H.: La famille, Defrénois, 2011, Lextenso éditions, str. 257; Lazard M. -P.: La réforme du divorce, mode d'emploi, Actualité syndicale et législative, <http://www.lazard-avocat.com/presse/fnuja.pdf>; Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004, str. 15.

²⁷⁹ Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 386.

²⁸⁰ Čl. 230 C. civ.: „Rozvod může být navržen manžely společně, pokud mezi nimi panuje shoda ohledně rozvratu manželství a jeho důsledcích a současně manželé předloží soudci ke schválení dohodu upravující následky rozvodu.“

Čl. 231 C. civ. byl zrušen (neobsahuje tedy již (i) povinnost soudce prozkoumat návrh s každým z manželů zvlášť, pak za jejich společné účasti a nakonec za přítomnosti společného advokáta nebo advokátů účastníků; (ii) nezbytnost opakování návrhu po tříměsíční lhůtě na rozmyšlenou).

Čl. 232 C. civ.: „Soudce schválí tuto dohodu a manželství rozvede, pokud nabude přesvědčení, že vůle každého z manželů je skutečná a že jejich souhlas byl učiněn svobodně a jednoznačně.“

Soudce nemusí schválit dohodu a nemusí manželství rozvést, pokud zjistí, že dohoda nedostatečně chrání zájmy dětí nebo jednoho z manželů.“

To, že se manželé musí dohodnout nejen na samotném faktu rozvodu, ale i na veškerých jeho důsledcích osobních (např. jméno manželky, rodičovská zodpovědnost) a majetkových (zejména výživné rozvedenému manželovi, likvidace a rozdělení majetkového společenství manželů), nejlépe vystihuje podstatu uvedené varianty.²⁸¹

Rozvod po vzájemné dohodě by se dal svým způsobem přirovnat k českému rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, neboť i tady oba manželé souhlasí s rozvodem a předkládají soudu dohody upravující důsledky rozvodu.

C. Aplikace v praxi

Rozvod po vzájemné dohodě představuje nejčastěji užívanou formu, a to zhruba v 54 % případů²⁸².

Je i nadále aplikován v situacích, kdy oba manželé chtějí opustit manželství a shodují se i ohledně důsledků rozvodu. Ze sociologicko-právních analýz vyplývá, že jej vyhledávají především mladé bezdětné páry bez společného majetku. Je to logické, neboť kde nejsou děti ani majetek, tam je menší potenciál ke konfliktu.²⁸³

D. Preference ze strany zákonodárce

Zákonodárce upřednostňuje rozvod po vzájemné dohodě pro jeho nekonfliktní základ.

Zatraktivnil jej tím, že citelně zkrátil a zmírnil proceduru, čímž došlo k urychlení rozvodu. Je zachován princip dohodnutého rozvodu, nezbytnost soudní ingerence, ale je odstraněna do té doby nezbytná tříměsíční lhůta na uvážení a zároveň s tím zrušeno jedno ze dvou povinných stání před soudcem, takže se nyní manželé před soudce dostaví pouze jednou. Dnes je navíc možné využít tento rozvod už následující den po svatbě a nemusí se čekat šest měsíců od uzavření manželství, jako tomu bylo doposud.²⁸⁴ Pokud byl tento typ rozvodu výše přirovnán k českému rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, pak v minimální délce trvání manželství (§ 757 odst. 1 o.z.) lze spatřovat odlišný prvek.

²⁸¹ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 190; Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 261.

²⁸² Dupont G., Jacquin J. - B.: Le divorce sans juge sous le feu des critiques, Le Monde ze dne 19. 5. 2016, str. 11.

²⁸³ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 190 – 191.

²⁸⁴ Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004, str. 15.

E. Důvod rozvodu

Jedná se o rozvod na základě společného návrhu. Manželé sice žádají o rozvod společně, ale nemusí vyjevovat jeho příčinu. Nezbytnou podmínkou zůstává jen povinnost předložit soudci ke schválení definitivní dohodu upravující následky rozvodu.²⁸⁵

Manželé tedy neuvádějí důvody, které je vedou k podání návrhu na rozvod, takže i pouhá změna názoru na trvání manželství, pokud jde o postoj obou manželů, je pro rozvod dostačující. Jean Carbonnier v této souvislosti dokonce hovořil o „mystickém“ či „tajemném“ rozvodu, a to proto, že jeho příčina zůstává utajena.²⁸⁶

C. civ. považuje za důvod rozvodu shodnou vůli manželů.

F. Role soudce

Manželé předkládají soudci dohodu upravující následky rozvodu. Úloha soudce sestává z činnosti kontrolní a schvalovací. Zaměřuje se především na ověření, zda vůle manželů je skutečná²⁸⁷, zda jeden z manželů nenutil druhého k udělení souhlasu, a na posouzení rovnováhy navrhovaných následků rozvodu. Soudce musí být obzvláště obezřetný, neboť vše se odehrává během jednoho stání²⁸⁸.

Soudce dohodu schválí a manželství rozvede, pokud je přesvědčen o tom, že vůle manželů je skutečná a že jejich souhlas byl dán svobodně a jednoznačně. Naopak soudce dohodu neschválí a manželství nerozvede v případech, kdy nejsou dostatečně chráněny zájmy dětí nebo některého z manželů.²⁸⁹

Soudce sám nemůže ze své iniciativy pozměnit či doplnit předloženou dohodu, protože tato tvoří nedílný celek. Pokud by došlo ke změně, přidání nebo odejmutí jednoho článku, původní podstata dohody by mohla být ohrožena a vůbec by nebylo jisté, že dříve udělený souhlas manželů k dohodě jako celku by měl po uvedeném zásahu ještě potřebnou relevanci. Pokud se soudci navrhované podmínky nezamlouvají, může schválení dohody

²⁸⁵ Courbe P., Jault-Seseke F.: *Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités*, Dalloz 2012, str. 101.

²⁸⁶ Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 192.

²⁸⁷ Aktuální odborná literatura k této oblasti stále odkazuje i na judikaturu vydanou před reformou z roku 2004, neboť i tu je možné stále přiměřeným způsobem aplikovat.

²⁸⁸ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 298.

²⁸⁹ Portál evropské e-justice: Divorce – France, http://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-printMS_EJN-cs.do?clang=fr&member=1.

odmítnout a manželství nerozvede²⁹⁰. Na druhé straně soudce může v souladu s články 1099 – 1100 CPC²⁹¹ zrušit nebo pozměnit určitá ustanovení dohody se souhlasem stran a za přítomnosti advokáta nebo advokátů. Nebo může stranám objasnit důvody, které ho vedou k odmítnutí návrhu, upřesnit podmínky, které by bylo zapotřebí splnit a za kterých by byla dohoda schválena, a odročit jednání s poučením, že strany musí předložit novou dohodu do šesti měsíců, jinak bude návrh na rozvod považován za neúčinný.²⁹² Na tuto dobu může soudce stanovit prozatímní opatření, která musí být ze strany manželů respektována, např. určení místa pobytu dětí, výše výživného atp. (čl. 250-2 C. civ.).²⁹³

Do pravomoci soudce náleží výklad nejasných ustanovení konečné dohody, jak uvádí komentářová literatura.²⁹⁴

G. Výhody a nevýhody rozvodu po vzájemné dohodě z pohledu rozvodových právníků

Francouzští právníci, včetně advokátů zabývajících se rodinným právem, poukazují na výhody tohoto typu rozvodu. Těmi jsou např.:

- manželé nemusí zdůvodňovat svůj záměr se rozvést,
- jedná se o relativně rychlou proceduru vyžadující pouze jedno dostavení se k soudci; pokud nedojde ke komplikacím, rozvodu může být dosaženo od dvou do šesti měsíců,
- uvedený typ rozvodu poskytuje manželům dostatek svobody pro přípravu rozvodu a uspořádání jeho následků,
- manželé mohou mít společného advokáta, čímž se šetří náklady na rozvod,
- eliminují se náklady spojené se spornými rozvody (např. náklady na soudního úředníka),

²⁹⁰ V této části lze pro srovnání odkázat na stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Cpnj 19/2007, k nemožnosti soudu zasáhnout do předkládaných dohod, uvedeném v kapitole druhé, části zabývajících se předpoklady (podmínkami) rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu.

²⁹¹ CPC – Code de procédure civile (občanský soudní řád).

²⁹² Murat-Sempietro M. –P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 7; Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 117; Ředitelství právních a správních informací: Divorce par consentement mutuel, znění z 20. 2. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10567>; Le divorce réformé: www.droit.pratique.fr/popPrint.php?nType=9&idCont=151783&other=null; Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004, str. 15; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 190, 193.

²⁹³ Guillemin a Bonnamy: Le guide du divorce, Fine Media, 2012, str. 56.

²⁹⁴ Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 387: komentářová literatura ke C. civ. tento názor opírá např. o rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 6. října 2010 nebo o rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 5. 2. 2002 ve věci stížnosti č. 00-15794.

- tento typ rozvodu umožňuje rozcházejícímu se páru navodit přátelskou komunikaci a atmosféru. Manželé si tak mohou v klidu rozmyslet a navrhnout pro ně vhodná řešení, včetně otázek týkajících se jejich dětí.

Někteří rozvodoví právníci uvádějí, že výše uvedená svoboda v sobě zároveň skrývá jistou nevýhodu. Mnohé páry se ve fázi rozchodu nechtějí zatěžovat právními překážkami a snaží se rozvést co nejrychleji, aniž by se příliš zabývaly následky a říkají si „Pak uvidíme“. Jenže poté, co soudce schválí dohodu, již se nelze znovu vrátit k řešení již jednou vyřešených otázek, byť původní řešení bylo jen formální (vyjma nového řízení ohledně rodičovské odpovědnosti, péče o dítě atp.).²⁹⁵

Lze uzavřít, že výhody převažují nad nevýhodami a že uvedený typ rozvodu představuje pro manžele rozumný způsob ukončení společného života.

2. Rozvod akceptovaný neboli rozvod na základě akceptování principu rozvratu manželství (Divorce accepté, resp. divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage)²⁹⁶

Druhá varianta staré právní úpravy rozvodu po vzájemné dohodě (tj. rozvod na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem) byla nahrazena rozvodem akceptovaným. V současné době C. civ. počítá pouze s jednou formou rozvodu po vzájemné dohodě. Rozvod akceptovaný se stává samostatným rozvodovým typem a jedním ze tří typů sporného rozvodu (spolu s rozvodem pro zavinění a rozvodem pro definitivní narušení manželského pouta).²⁹⁷

A. Platná právní úprava akceptovaného rozvodu v C. civ.²⁹⁸

Akceptovaný rozvod vychází z článků 233 a 234 C. Civ.; články 235 a 236 C. civ. byly zrušeny.²⁹⁹

²⁹⁵ Colin P.: Divorce: quels sont les différents cas? 13. 3. 2013, www.pratique.fr/divorce-differents-cas.html; Larrieu-Sans M.: Le divorce par consentement mutuel: avantages, inconvénients?, 26. 10. 2015, <http://maitre-larrieu-avocat.fr/divorce-2/le-divorce-par-consentement-mutuel-avantages-inconvenients.html>; Omer R.: Quels sont les avantages du divorce par consentement mutuel?, 2014, <https://www.avocat-omer.fr/question/49-quels-sont-les-avantages-du-divorce-par-consentement-mutuel>.

²⁹⁶ D. Elischer tento typ rozvodu volně překládá jako „rozvod oboustranným akceptováním manželského rozvratu“ – blíže viz Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 260.

²⁹⁷ Murat-Sempietro M. – P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 11; Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 309.

²⁹⁸ Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 387 – 388.

B. Podstata akceptovaného rozvodu

Tento rozvod je charakterizován tím, že se manželé shodnou na principu rozvodu, ale už se nedohodnou na jeho následcích. V tomto ohledu lze spatřovat jistou paralelu s českým rozvodem se zjišťováním příčin rozvratu, kdy se manželé chtějí rozvést, ale z nějaké příčiny nejsou schopni nebo ochotni splnit všechny předpoklady pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu.

Akceptovaný rozvod lze rozdělit do dvou částí, tj. do fáze nesporné (manželé akceptují rozvrat manželství a princip rozvodu jako jeho východisko) a fáze sporné (manželé nejsou s to se domluvit na následcích rozvodu osobní nebo majetkové povahy).

Právní teorie, opřená o judikaturu, uvádí, že k rozvodu dochází až nabytím právní moci rozsudku o rozvodu³⁰⁰ (tedy poté, co soudce v rámci druhé fáze rozhodne o následcích rozvodu), nikoliv ukončením první fáze, kdy je dosaženo shody manželů ohledně principu manželského rozvratu. Toto upřesnění má závažné důsledky. Nejenom že tzv. zatímní opatření (*mesures provisoires*) musí pokrýt celou dobu řízení až do konce druhé fáze, ale navíc v případě úmrtí jednoho z manželů předtím, než bude vynesena rozsudek upravující následky rozvodu, zanikne manželství z důvodu smrti, a ne rozvodem.³⁰¹

Manželé už se nedovolávají důvodů, které činí společný život nesnesitelným, jako tomu bylo do roku 2004. Smyslem uvedené změny bylo ukončit často ostudné praní špinavého prádla před soudcem a tím zklidnit vášně provázející řízení.³⁰² Rozvod se tak stal citově neutrálním. V tomto směru, dle mého názoru, šel francouzský zákonodárce dále než jeho český protějšek u zmiňovaného rozvodu se zjišťování příčin rozvratu, kde soud zjišťuje existenci rozvratu manželství dokazováním, včetně příčin takového rozvratu, kde je povinnost tvrzení a dokazování navrhuje manžel atp.

²⁹⁹ Čl. 233 C. civ.: „Rozvod může navrhnout jeden manžel nebo oba manželé společně, jestliže akceptují existenci manželského rozvratu, aniž by uváděli skutečnosti, které k rozvratu vedly.

Tato akceptace nemůže být vzata zpět, a to ani formou odvolání.“

Čl. 234 C. civ.: „Soudce manželství rozvede a rozhodne o jeho následcích, jestliže nabude přesvědčení, že každý z manželů učinil svůj souhlas svobodně.“

Čl. 235 a čl. 236 C. civ. byly zrušeny (už tedy neobsahují to, že pokud druhý manžel neuzná tvrzené skutečnosti, soudce rozvod nepovolí; prohlášení manželů nelze použít jako důkaz v jiných právních věcech).

³⁰⁰ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 19. března 2008, č. stížnosti 06-21250.

³⁰¹ Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 195.

³⁰² Elischer D.: *Nová právní úprava rozvodu ve Francii*; Právní fórum 7/2005, str. 261; Vallas-Lenerz E.: *Divorce Le guide pratique*, Prat 2008, str. 137; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 195 – 196.

Novelizací z roku 2004 tedy došlo ke zjednodušení, když postačí pouhá akceptace rozvratu manželství bez tvrzení skutečností vedoucích ke krachu a způsobujících nesnesitelnost manželského soužití. Dnes mají manželé možnost podat společný návrh na rozvod. Pokud je návrh podán pouze jedním z manželů, k akceptaci druhého manžela postačí vyjádření během soudního líčení, ovšem za přítomnosti jeho advokáta. Vyslovení souhlasu je zapotřebí důkladně uvážit, neboť jednou vyslovený souhlas s rozvodem již nelze vzít zpět, a to ani cestou odvolání.³⁰³

Pokud druhý manžel odmítne dát souhlas s rozvodem, nezbude jeho protějšku než využít rozvodu pro zavinění nebo rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta.³⁰⁴

C. Aplikace v praxi

Akceptovaný rozvod je druhým nejčastěji užívaným typem rozvodu, neboť k němu dochází ve 25 % případů. Má za cíl nalézt shodu mezi manželi, kteří nejsou schopni vyřešit rozvod komplexním způsobem, ale kteří se snaží eliminovat rozvod zcela sporný. Tato snaha umožňuje v běžném životě vyřešit případy, které lze rozdělit do tří základních skupin.

V první řadě, a bezpochyby v největším počtu případů, bude tento rozvod využíván manželi, kteří se shodnou na principu rozvodu, ale nikoliv na jeho následcích. Zde se své úlohy ujímá soudce, který upraví následky rozvodu.

Za druhé bude využíván tehdy, když jeden z manželů odmítá z jakýchkoliv důvodů (např. náboženských) podílet se na iniciování návrhu na rozvod, ale zároveň je schopen vyhodnotit vzájemný vztah jako neudržitelný a nebrání se rozvodu, pokud bude navržen protějškem. V takovém případě se hovoří o tzv. rezignačním rozvodu (*divorce-résignation*) - ryze v pozitivním slova smyslu, neboť racionální přístup umožňuje oddramatizování rozvodu. V praxi přitom nejde o nic neobvyklého.

Za třetí, a zcela jistě ve výjimečných případech, je tento typ rozvodu aplikován na případy separace trvající méně než dva roky, kdy manželé jsou natolik odloučeni, že dialog mezi nimi nemůže být navázán ani ohledně společného návrhu. Návrh jednoho z manželů svým způsobem pro něj představuje určitou nejistotu, neboť nelze předpokládat reakci druhého manžela, na druhé straně však může vyvolat dialog a nakonec vést i k rozvodu.³⁰⁵

³⁰³ Courbe P., Jault-Seseke F.: *Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités*, Dalloz 2012, str. 101.

³⁰⁴ Les procédures de divorce: www.divorcefacil.com/les-procedures-de-divorce.html.

³⁰⁵ Ředitelství právních a správních informací: *Divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage*, 3. 11. 2014, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10569>; Vallas-Lenerz E.: *Divorce Le guide pratique*, Prat 2008, str. 137; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 193 – 194.

D. Důvod rozvodu

Jak uvedeno výše, manželé už nemusí uvádět skutečnosti, které je vedly k rozvodu.

Za důvod rozvodu je považována oboustranná vůle manželů týkající se rozvratu manželství.³⁰⁶

E. Role soudce

Rozvod může navrhnout jeden z manželů nebo oba manželé společně, jestliže před soudcem uznají existenci manželského rozvratu.

Soudce manželství rozvede a rozhodne o jeho následcích, jestliže bude přesvědčen, že každý z manželů vyslovil svůj souhlas svobodně. Role soudce ohledně tohoto souhlasu je obdobná jako v případě rozvodu po vzájemném souhlasu, tj. spočívá v ujištění se, že každý z manželů udělil souhlas svobodně a jednoznačně. Proto čl. 253 C. civ. podmiňuje platnost udělení takového souhlasu přítomností advokátů obou stran.

Právní specialisté poukazují na jistý paradox. Zákon z roku 2004 osamostatnil akceptovaný rozvod od rozvodu po vzájemné dohodě, zavedl tak jeho plnou autonomii, ale soudci výslovně umožnil pouze ujistit se, že každý udělil souhlas svobodně (čl. 234 C. civ.). Ve druhé, tj. sporné fázi, během níž rozhoduje o požadavcích stran ohledně následků rozvodu, tak soudce musí postupovat podle obecného práva sporného.³⁰⁷

F. Výhody a nevýhody akceptovaného rozvodu z pohledu rozvodových právníků

Jako výhody jsou uváděny:

- jednoduchý postup: manželé se musí dohodnout jen na principu rozvodu, nikoliv na jeho následcích,

³⁰⁶ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 12.

³⁰⁷ Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004, str. 17; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 194 – 195.

- rozvod je neutrální: umožňuje manželům se rozvést, aniž by uváděli důvody manželského rozvratu (nepředkládají ani dříve obligatorní pojednání obsahující popis příčin rozvodu³⁰⁸), případně délku jeho trvání,
- může být zvolen i přesto, že manželé dříve podali návrh na rozvod pro zavinění, nebo návrh na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta; nebo naopak, pokud se manželé v průběhu druhé fáze shodnou také na následcích rozvodu, mohou přejít na rozvod po vzájemné dohodě (čl. 247 C. civ.).

Mezi nevýhody patří:

- vyšší finanční zátěž (nezbytnost dvou advokátů - každý z manželů musí být zastoupen svým advokátem),
- jednou udělený souhlas s principem rozvodu nelze odvolat,
- náročnost časové procedury: cca sedm až deset měsíců³⁰⁹ (statistiky ministerstva spravedlnosti z posledních let dokonce poukazují na délku přes dvacet měsíců, jak uvedeno ve Statistickém exkurzu, tabulce č. 11).

3. Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta (Divorce pour altération définitive du lien conjugal)

Jednou z nejpodstatnějších částí zákona z roku 2004 je pasáž týkající se rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta. Jde o nástupce rozvodu pro rozvrat soužití (divorce pour rupture de la vie commune), který byl v předchozí novelizaci C. civ. (1975) považován za jednu z největších inovací. Přestože v praxi nebyl příliš užívaným typem (cca v 1,5 % případů), vyvolával značnou vlnu odporu. Mnozí jej dokonce přirovnávali k zapuzení, když stačilo, aby jeden z manželů svým jednáním způsobil separaci, tj. opustil společnou domácnost manželů, aniž by druhému manželu mohl cokoli vytknout, a po šesti letech se dovolával stavu, který předtím jednostranně nastolil. Podobně nyní někteří odborníci spatřují jistou formu zapuzení i v rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta.³¹⁰

³⁰⁸ Určité stručné odůvodnění, resp. motiv podání návrhu je obsažen pouze v tzv. předvolání k rozvodu (assignation en divorce) - blíže viz Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 323.

³⁰⁹ Lentschner N.: Divorce accepté, <http://www.lentschneravocat.com/avocat-droit-famille-et-droit-personnes/divorce-accepte/>; Hached: Avocat pour divorce sur demande accepté: explications et délais moyens, <http://www.cabinet-hached.net/divorce-demande-acceptee.html>; Broquet: Le divorce accepté, <http://avocat-broquet.fr/divorce/divorce/comment-divorcer-differents-types-de-divorce/divorce-accepte/>.

³¹⁰ Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 325.

V porovnání s předchozí úpravou došlo v oblasti podmínek rozvodu, jakož i jeho následků, k podstatným změnám. Ve svém důsledku představují zavedení skutečného práva na rozvod, které umožňuje manželovi, jenž nemá ani souhlas druhého manžela, ani možnost uplatnit jeho provinění, ukončit manželství³¹¹, což se v praxi projevilo procentuálním nárůstem užívání tohoto typu na cca 11 % rozvodových řízení³¹² (některé prameny uvádějí i 13,6 % – viz Statistický exkurz, tabulka č. 10).

A. Platná právní úprava rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta v C. civ.³¹³

Současnou úpravu lze nalézt v člancích 237, 238 a 246 C. civ.³¹⁴

B. Podstata rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta

Tento typ rozvodu umožňuje rozvést se takovému manželovi, který nemůže prokázat nějaké provinění druhého manžela, nebo který od druhého manžela neobdrží souhlas k rozvodu. Postačí mu, když prokáže manželské odloučení trvající minimálně dva roky. Rozvod tak prosadí třeba i proti vůli druhého manžela (v čemž lze nalézt obdobu českého ztíženého rozvodu). Tomu je de facto vnucen, neboť soudce nemá možnost zániku manželství zabránit, pokud jsou naplněny zákonné podmínky.

C. civ. stanovením dvouleté lhůty naznačuje, že rozvodem nemají být řešeny běžné krize, ale definitivní, tj. trvalá, narušení soužití.

Hlavní rozdíl oproti předchozí úpravě spočívá ve zkrácení zákonné lhůty týkající se manželského odloučení ze šesti na dva roky. Dále byla odstraněna tzv. protitvrdoštní klauzule (bývalý článek 240 C. civ.), jež představovala ochranu pro manžela nesouhlasícího

³¹¹ Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004, str. 17; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 197.

³¹² Dupont G., Jacquin J.-B.: Le divorce sans juge sous le feu des critiques, Le Monde ze dne 19. 5. 2016, str. 11.

³¹³ Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 389, 396 – 397.

³¹⁴ Čl. 237 C. civ.: „Rozvod může navrhnout jeden z manželů, pokud je manželský svazek definitivně narušen.“

Čl. 238 C. civ.: „Definitivní narušení manželského pouta vyplývá z přerušení společného života manželů, pokud ke dni učinění tzv. předvolání k rozvodu žijí odděleně po dobu dvou let.“

Nehledě na tato ustanovení, rozvod bude prohlášen pro definitivní narušení manželského pouta v případě upraveném v odstavci druhém článku 246, pokud bude předložený návrh formulován jako protinávrh.“

Čl. 246 C. civ.: „Pokud je zároveň podán návrh na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta a návrh na rozvod pro zavinění, soudce se bude nejprve zabývat návrhem na rozvod pro zavinění.“

Pokud jej zamítne, bude se zabývat návrhem na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta.“

s rozvodem. Ochrana spočívala v povinnosti soudce zamítnout návrh na rozvod, pokud by jeho důsledky zvláště závažným způsobem ohrožovaly zájmy (morální i materiální) druhého manžela (lze připomenout, že v českém ztíženém rozvodu je stále zachován tzv. kvalifikovaný zájem manžela, i když tato překážka rozvodu má jen omezené trvání a po třech letech odděleného života manželů zaniká). Ochrana byla též zakomponována v povinnosti navrhovatele hradit náklady řízení a poskytovat určitou formu pomoci druhému manželu i po zániku manželství. To již také neplatí.

Zákonodárce tímto umožnil netrvat násilně na zachování manželství. Na druhé straně je tato benevolence kompenzována pravidlem, které se týká náhrady škody (čl. 266 C. civ.). Díky tomuto ustanovení lze např. dospět k odškodnění závažné citové újmy způsobené ukončením dlouholetého manželství; k odškodnění s ohledem na vysoký věk druhého manžela, který mu neumožňuje nalézt adekvátní zaměstnání. Pokud rozvod zapříčiní rozdíl v životní úrovni bývalých manželů, soudce může stanovit povinnosti zaplatit kompenzaci (*prestation compensatoire*), která může mít formu jednorázové částky, výjimečně renty, nebo může být kombinací uvedených forem³¹⁵; může být určena i samotnými manželi.³¹⁶

C. Aplikace v praxi

Rozvod může navrhnout jeden z manželů, pokud je manželský svazek definitivně narušen. Definitivním narušením se rozumí narušení trvalého rázu, za které se považuje přerušení společného života po dobu dvou let. Lhůta se počítá ode dne přerušení společného žití do dne tzv. předvolání k rozvodu³¹⁷.

Dvouletá lhůta nemůže být přerušena. Pokud manželé obnoví společné žití a následně se znovu odloučí, lhůta se v takovém případě počítá od začátku.³¹⁸

Je otázkou, co lze považovat za přerušení společného života. Předchozí judikatura hovořila o přerušení citového a materiálního života bez reálné možnosti nápravy tohoto stavu.

³¹⁵ Detailnější analýza kompenzačního plnění je obsažena v kapitole čtvrté, v části týkající se občanskoprávních následků rozvodu ve Francii.

³¹⁶ Ředitelství právních a správních informací (Premiér): *Prestation compensatoire*, 25. 3. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1760>; Elischer D.: *Nová právní úprava rozvodu ve Francii*; *Právní fórum* 7/2005, str. 261; Vallas-Lenerz E.: *Divorce Le guide pratique*, Prat 2008, str. 144-145; Murat-Sempietro M. – P., Trambouze V.: *Le divorce après la loi du 26 mai 2004*, Litec 2006, str. 16, 20 – 21.

³¹⁷ *Assignation en divorce* (předvolání k rozvodu) nemá přesný ekvivalent v českém právu. Zjednodušeně řečeno se jedná o procesní úkon (resp. fázi procesu), který následuje poté, co soudce vydal rozhodnutí o neusmíření manželů, a kterým začíná skutečná sporná část řízení o rozvodu. Je třetí fází rozvodového procesu, která nastává po podání návrhu k soudu a po smířím řízení před soudcem pro rodinné záležitosti – viz <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/assignation-en-divorce>.

³¹⁸ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 328.

Pařížský TGI (soud vyšší instance) se již v 70. letech 20. století zabýval situací, kdy žena požadovala rozvod, poukazovala na separaci páru, ale ve skutečnosti často přicházela do bydliště manžela nebo tchána a tchýně za účelem styku s dětmi, které zůstaly u otce. TGI dovodil, že takové udržování vztahů nemůže zpochybnit rozvrat soužití a nepřerušuje trvání separace (TGI Paris, 20. 12. 1976)³¹⁹. Přestože se jedná o čtyřicet let staré rozhodnutí, současná odborná literatura uvádí shodné závěry, tedy že se v obdobných případech jedná o definitivní narušení, protože dochází pouze k nezbytnému styku s nezletilými dětmi.

Za přerušení společného života je považován i konec společného bydlení. Ale jak to bude s manželi, kteří spolu nikdy nezačali bydlet? Může dojít k přerušení?³²⁰ Na tuto otázku nedává literatura jednoznačnou odpověď. Nicméně nelze vyloučit, že by soudci rozhodli obdobně jako české soudy v otázce, zda o.z. umožňuje rozvod se zjišťováním příčin rozvratu v situacích, kdy mezi manželi nikdy nedojde k vytvoření manželského soužití. Naše judikatura³²¹ dospěla k závěru, že ano, a to na základě analogie § 755 o.z. a ve spojitosti s § 10 odst. 1 o.z.

D. Důvod rozvodu

Jedná se o rozvod na základě jednostranné vůle jednoho z manželů s objektivním důvodem – faktickou dlouhodobou (dvouletou) separací.

C. civ. v platném znění už neobsahuje výslovné ustanovení ohledně vážného narušení duševních schopností druhého manžela. I dnes v obdobných případech k rozvodu dojde, ale z důvodu dvouletého přerušení společného žití.³²²

Dalším důvodem rozvodu je vzájemný návrh. Rozvod může totiž vzejít i z návrhu na rozvod pro zavinění, když druhý manžel podá protinávrh opírající se o definitivní narušení manželského pouta a když návrh pro zavinění (který musí soudce projednat dříve) je soudcem zamítnut. V takovém případě se následně přistoupí k rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta, ale zde se už nevyžaduje žádná minimální (dvouletá) doba separace³²³.

³¹⁹ Vallas-Lenerz E.: *Divorce Le guide pratique*, Prat 2008, str. 147; Murat-Sempietro M. – P., Trambouze V.: *Le divorce après la loi du 26 mai 2004*, Litec 2006, str. 17 – 18.

³²⁰ Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 198.

³²¹ Viz např. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8, sp. zn. 30C 377/2013, ze dne 27. 6. 2014.

³²² Courbe P., Jault-Seseke F.: *Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités*, Dalloz 2012, str. 102; Murat-Sempietro M. – P., Trambouze V.: *Le divorce après la loi du 26 mai 2004*, Litec 2006, str. 17.

³²³ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 326, 328 - 329; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 199.

E. Role soudce

Aby soudce mohl manželství rozvést, musí mít možnost konstatovat přerušení společného života manželů. Pokud jsou naplněny zákonné podmínky, soudce musí manželství rozvést. To znamená, že pokud soudce zjistí, že manželé žili odděleně po dobu alespoň dvou let, nemůže dospět k jinému závěru, než že je návrh na rozvod oprávněný.

Kasační soud potvrdil, že posouzení existence dvouleté separace spadá do pravomoci soudce³²⁴.

Prokázat odloučení lze jakýmkoliv prostředky, např. odkazem na opuštění domácnosti, fakturami, svědectvím. Plně záleží na hodnocení konkrétního případu ze strany soudce³²⁵, což je v souladu i s rozhodnutím Kasačního soudu³²⁶. Jím potvrdil postoj soudců, kteří stanovili jako počátek odloučení nikoliv den uváděný manželi, ale den skutečného vzniku separace, k níž fakticky došlo o několik měsíců dříve, než bylo tvrzeno. Jako důkaz posloužila manželem dříve uzavřená nájemní smlouva a svědectví sousedů, kteří potvrdili, že druhý manžel se nastěhoval do bytu již v době předcházející dni uváděnému manželi.³²⁷

F. Výhody a nevýhody rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta z pohledu rozvodových právníků

Pozitiva předmětné varianty spočívají v následujícím:

- není nutné uvádět důvody separace,
- snadná dosažitelnost: postačí prokázat dvouletou separaci, není vyžadován souhlas druhé strany,
- pro navrhovatele představuje možnost se rozvést v případech, kdy jeho protějšek odmítá rozvod, nebo kdy mu nelze prokázat žádné provinění,
- případná náhrada škody v odůvodněných případech pro manžela, který rozvod nežádal, což z pohledu navrhovatele bude považováno za nevýhodu,
- k tomuto rozvodu může dojít v případě neúspěšného návrhu na rozvod pro zavinění.

³²⁴ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. 11. 2009 (ve věci stížnosti č. 08-17117).

³²⁵ Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 102.

³²⁶ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. 11. 2009 (ve věci stížnosti č. 08-17117).

³²⁷ Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 327.

Nevýhodou je, že:

- manžel bránící se rozvodu nemá šanci rozvodu zabránit (jedná se o nevýhodu z pohledu tohoto manžela),
- vyšší finanční zátěž (nezbytnost dvou právních zástupců - každý z manželů musí být zastoupen advokátem).³²⁸

4. Rozvod pro zavinění/provinění (*Divorce pour faute*)

Rozvod pro zavinění, v literatuře uváděn též jako rozvod pro provinění/z důvodu provinění³²⁹ či rozvod ze zavinění³³⁰, je kvůli existenci provinění (resp. zavinění či viny) a jeho vlivu na zánik manželství nejvíce odlišujícím prvkem od české úpravy, která princip viny na rozvodu opustila již před více jak padesáti lety.

S určitými obměnami a přes silné tlaky požadující jeho vynětí z právního řádu byl zachován i po roce 2004. Dokonce ještě v říjnu 2001 Národní shromáždění přijalo velmi novátorskou úpravu, když tento typ rozvodu zrušilo. Uvedené znění však bylo nakonec odmítnuto Senátem a změna politického proudu v roce 2002 nasměrovala reformu ke konzervativnější verzi.³³¹

Přestože se jednalo o nejkonfliktnější typ rozvodu, byl druhým nejčastěji užívaným, a to ve zhruba 40 % případů. Před poslední reformou totiž docházelo k jeho nadužívání, neboť svým způsobem obsahoval společenskou sankci, morální vítězství a naopak nepříznivé finančními důsledky pro vinného manžela. Rovněž se aplikoval v případech, kdy nebyly dány podmínky rozvodu pro rozvrat soužití, zejména předpoklad šestiletého faktického odloučení.

Zákonodárce se proto pokusil v rámci novely z roku 2004 potlačit jeho atraktivnost, což se mu dle statistických studií podařilo. V současné době je užíván pouze v přibližně deseti procentech rozvodových řízení³³². Zákonodárce toho dosáhl především tak, že zrušil

³²⁸ Heller L.: Avocat divorce pour altération définitive du lien conjugal, <http://www.avocat-heller.com/divorce-alteration.php>; Broquet: Le divorce pour altération définitive du lien conjugal, <http://avocat-broquet.fr/divorce/divorce/comment-divorcer-differents-types-de-divorce/divorce-pour-alteration-definitive-du-lien-conjugal/>; Hached: Divorce pour altération définitive du lien conjugal: conditions et déroulement pratique, <http://www.cabinet-hached.net/divorce-alteration-lien-conjugale.html>.

³²⁹ Např. Haderka J.: Rozvodovost ve Francii, Sociologický časopis, roč. 24, č. 6 (1998), str. 626.

³³⁰ Např. Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 260.

³³¹ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 181, 200.

³³² Dupont G., Jacquin J. - B.: Le divorce sans juge sous le feu des critiques, Le Monde ze dne 19. 5. 2016, str. 11.

podstatnou část následků spojených s tímto rozvodem, a zároveň zjednodušil přístup k ostatním typům rozvodu.

Na druhé straně příznivci tohoto typu rozvodu podotýkají, že je nadále žádoucí jeho zachování, neboť slouží k ukončení manželství, ve kterých dochází k závažným nebo opakovaným porušováním manželských povinností. A především v těch nejmarkantnějších případech by měl být tento rozvod aplikován.³³³

A. Platná právní úprava rozvodu pro zavinění v C. civ.³³⁴

C. civ. upravuje rozvod pro zavinění v člancích 242 až 246.³³⁵

B. Podstata rozvodu pro zavinění

Zákon z roku 2004 zachoval základy tohoto rozvodového typu – závažné nebo opakované porušování manželských povinností, které má za následek nesnesitelnost vzájemného soužití. Zároveň přinesl změny, především ohledně zrušení penalizačních důsledků rozvodu pro výlučné vinného manžela (po roce 1975 zavinění výhradně na straně jednoho manžela a sdílené provinění měly odlišné důsledky. V prvním případě zde byl viník a

³³³ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 23; Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 262; <http://avocats.org/divorce/proceduredivorce/divorce-pour-faute.htm>.

³³⁴ Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 390 – 397.

³³⁵ Čl. 242 C. civ.: „Jeden z manželů může požadovat rozvod, jestliže druhý manžel závažně nebo opakovaně porušuje manželské povinnosti a tím činí společné soužití nesnesitelným.“

Čl. 243 C. civ. byl zrušen (čl. 243 upravoval rozvod pro odsouzení manžela k trestu odnětí svobody na doživotí nebo na určitou dobu - minimálně na 10 let, maximálně na 30 let).

Čl. 244 C. civ.: „Smíření manželů, ke kterému dojde až po uváděných porušeních, brání tomu, aby tato porušení byla označena za příčinu rozvodu.“

Soudce prohlásí takový návrh za nepřijatelný. Nový návrh může být přesto podán z důvodu nově se vyskytávajících nebo zjištěných jednání po smíření, staré skutky mohou být použity na podporu tohoto nového návrhu.

Udržování společného soužití nebo jeho dočasné obnovení se nepovažují za usmíření, pokud vyplývají pouze z nutnosti nebo ze snahy o usmíření nebo z potřeb souvisejících s výchovou dětí.“

Čl. 245 C. civ.: „Provinění manžela, který navrhl rozvod, nebrání posouzení jeho návrhu; přesto mohou zbavit jednání, které je vytykáno druhému manželovi, znaku závažnosti, který by byl příčinou rozvodu.“

Těchto provinění se může dovolávat také druhý manžel na podporu vzájemné žaloby o rozvod. Pokud jsou přijaty oba návrhy, rozvod je prohlášen z důvodu sdílených provinění.

I v případě, kdy není podána vzájemná žaloba, rozvod může být prohlášen z důvodu sdílených provinění manželů, jestliže se při soudním líčení zjistí provinění na straně jednoho i druhého manžela.“

Čl. 245-1 C. civ.: „Na žádost manželů se soudce může v odůvodnění rozsudku omezit na konstatování, že existují příčiny rozvodu, aniž by prohlásil provinění a uvedl důvody stížností jednotlivých stran.“

Čl. 246 C. civ.: „Pokud je zároveň podán návrh na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta a návrh na rozvod pro zavinění, soudce se bude nejprve zabývat návrhem na rozvod pro zavinění.“

Pokud tento návrh zamítne, bude se zabývat návrhem na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta.“

oběť, rozvod byl považován za sankci a byl spojen s řadou opatření, jejichž účelem bylo postihnout vinného manžela, např. platilo, že provinivšímu manželovi nebylo přiznáno kompenzační plnění, hradil náklady řízení, ztrácel právo k darům od manžela apod. Ve druhém případě oboustranná provinění stírala ideu sankce a rozvod byl považován za neúspěch jako v případě rozvodu na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem.

Novela se tak pokouší posílit rovnováhu mezi všemi typy rozvodu a jejich následky. Jedná se o další projev obecného pacifikačního charakteru reformy; nadále by nemělo docházet k nelítostným přím, při kterých by se jednotlivé strany nesmířlivým způsobem snažily o rozvod z důvodu provinění druhého.³³⁶

Manžel se může domáhat rozvodu, když protějšek závažně nebo opakovaně porušuje povinnosti související s manželským svazkem (např. povinnost žít spolu, věrnosti, vzájemné pomoci, oboustranného respektování a úcty, podílet se na nákladech domácnosti) a tím činí společné soužití nesnesitelným.

Uvedený typ rozvodu je užíván manželem, který chce dosáhnout rozvodu pro úmyslné porušení manželských povinností, jehož se dopustil druhý manžel (varianta rozvodu pro výlučné provinění manžela). Existují však i případy, kdy se provinění dopouští oba manželé (varianta rozvodu pro sdílené provinění). Soudní statistiky poukazují na zajímavý vývoj, tedy že přibližně v devadesáti procentech případů je rozvod prohlášen z důvodů sdílených provinění, což zcela podporuje argument praktiků, že v běžném rodinném životě málokdy nalezneme osoby, které by byly, v přeneseném smyslu slova, zcela „bílé“ či „černé“, vyjma případů manželů násilníků, darebáků apod.

Přestože se jedná o sporný rozvod, nelze přehlížet pacifikační prvky (ve smyslu pacifikačního charakteru novely):

- jsou bezesporu představovány zrušením sankčních plnění ze strany provinivšího se manžela. Druhému manželovi je ale umožněno požadovat náhradu škody;
- soudce se může na žádost manželů spokojit s konstatováním, že existují příčiny rozvodu, aniž by uvedl provinění jednotlivých stran;
- dnes už se trestněprávní odsouzení manžela (v zákonem stanovených případech) nepovažuje bez dalšího za důvod rozvodu a soudce v takových případech není povinen vynést rozsudek o rozvodu.

³³⁶ Guillemin a Bonnamy: *Le guide du divorce*, Fine Media, 2012, str. 59; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: *Le divorce après la loi du 26 mai 2004*, Litec 2006, str. 24 – 26; Elischer D.: *Nová právní úprava rozvodu ve Francii*; *Právní fórum* 7/2005, str. 262; *Les procédures de divorce*: www.divorcefacil.com/les-procedures-de-divorce.html.

Pokud je podán návrh na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta a zároveň i návrh na rozvod pro zavinění, soudce přezkoumá na prvním místě návrh podaný pro zavinění. Pokud jej zamítne, rozhodne o návrhu na rozvod pro definitivní narušení manželského pouta.³³⁷

C. Aplikace v praxi

C. civ. v článku 242 poukazuje na znaky „provinění“. Tím není jakékoliv pochybení manžela, ale jednání neslučitelné s manželskými povinnostmi za podmínky, že je závažné nebo opakované a zároveň působí soužití manželů nesnesitelným. Dle rozhodnutí Kasačního soudu³³⁸ závažnost a opakovanost jsou alternativní povahy. Není zapotřebí, aby prohrěšek naplňoval oba znaky kumulativně. Postačí, aby byl závažný nebo se opakoval. Závažné pochybení obstojí, i když je ojedinělé. Opakovaná pochybení jsou dostačující, i když nejsou závažná.

V zásadě se jedná o provinění, ke kterému dojde až po uzavření manželství. Judikatura však připustila i skutečnosti předcházející manželskému svazku, např. utajovaná impotence, duševní poruchy, o kterých se druhý manžel dozví až v průběhu manželství.³³⁹

Přirozeně není možné uvést taxativní výčet porušení manželských povinností. Fantazie manželů bohatě předčí představivost zákonodárce. Přesto lze alespoň poukázat na příkladný výčet typů provinění, který je opřen o bohatou judikaturu. Kasační soud navíc ponechává soudcům nižších soudů dostatečnou volnost. Zůstává plně na jejich posouzení, zda lze konkrétní jednání subsumovat pod porušení předmětných povinností či nikoliv.³⁴⁰

Za provinění jsou považovány např.:

- nevěra – nicméně Kasační soud uvedl, že nevěra sice může vést k rozvodu, ale již nemusí nutně znamenat zánik manželství³⁴¹;
- manželovy mimomanželské homosexuální vztahy a jeho „travesti tendence“³⁴²;
- excesivní výkon náboženství³⁴³;

³³⁷ Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 391 a násled.; Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 334 a násled.; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 200 – 201.

³³⁸ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 18. 5. 2011 (ve věci stížnosti č. 10-12912).

³³⁹ Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 102 – 103.

³⁴⁰ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 202.

³⁴¹ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 28. 1. 2009 (ve věci stížnosti č. 08-11598).

³⁴² Rozhodnutí Odvolacího soudu v Orléans ze dne 24. 2. 2009.

- strávení víkendu s milenkou, a to i v době po faktické separaci manželů – Kasační soud uvedl, že i v těchto situacích manželské povinnosti přetrvávají až do rozsudku o rozvodu³⁴⁴;
- hádky a intenzivní slovní násilí mohou být kvalifikovány jako nedostatek vzájemné úcty a dát podnět k rozvodu z důvodu sdílených provinění³⁴⁵;
- početí dítěte pouze z rozhodnutí matky (otec si už nepřál další děti s ohledem na trauma způsobené úmrtím předchozích dětí a soudce posoudil jednání matky za jsoucí v rozporu s povinností loajality)³⁴⁶;
- odmítnutí pomoci druhému manželovi; judikatura jde dokonce tak daleko, že upřednostňuje podporu manželky před podporou dcery, neboť manželská solidarita je důležitější než jiné formy rodinné solidarity³⁴⁷;
- neobyvatelnost domácnosti z důvodu přílišného počtu zvířat (v posuzovaném případě měla manželka v domácnosti 8 psů, 20 koček, několik ptáků a králíků)³⁴⁸;
- obchodní konkurenční praktiky manželů doprovázené nekalou soutěží vůči druhému manželovi³⁴⁹;
- další provinění: trvalé odmítání konzumování manželství, opuštění společné domácnosti, narození nemanželského dítěte některému z manželů, špatné zacházení, domácí násilí, týrání, brutalita, neplnění úkolů spojených s výchovou dětí, opakované urážky, telefonické obtěžování, hrozba smrti, nepřispívání na chod společné domácnosti, mrhání společnými úsporami atp.

Některá jednání nemusí přímo narušovat vztahy mezi manžely. Jedná se např. o hanění rodičů druhého manžela či násilí na dětech.

Soudy dospěly i k tomu, že za vadné jednání, ve smyslu důvodu rozvodu, se považuje to, že manžel podstoupí chirurgický zákrok za účelem změny pohlaví. Naopak manželčino odmítnutí podrobit se umělému oplodnění není důvodem rozvodu.³⁵⁰

³⁴³ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 19. 6. 2007 (ve věci stížnosti č. 05-18735).

³⁴⁴ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 4. 5. 2011 (ve věci stížnosti č. 10-17019).

³⁴⁵ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 23. 5. 2006 - blíže viz Daudé J.: Le divorce pour faute toujours d'actualité: la notion de faute a la loupe, 17. 1. 2013, <http://www.village-justice.com/articles/divorce-faute-toujours-actualite-notion,13553.html>.

³⁴⁶ Rozhodnutí Odvolacího soud v Nimes ze dne 21. března 2007.

³⁴⁷ Rozhodnutí Odvolacího soudu v Metz ze dne 17. dubna 2007.

³⁴⁸ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 23. 2. 2011 (ve věci stížnosti č. 09-72079).

³⁴⁹ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 17. 10. 2007 (ve věci stížnosti č. 06-20701).

Rovněž může nastat situace, že k rozvodu nedojde z důvodu smíření páru dle článku 244 C. civ. Idea, jak již bylo zmíněno, je taková, že provinění, jež byla v minulosti manželem prominuta, se nelze znovu dovolávat. Tedy za podmínky, že odpuštění bylo druhou stranou akceptováno.³⁵¹

Není bez zajímavosti, že provinění manžela, které bylo záměrně vyprovokováno druhým manželem (jenž tzv. nastražil na druhého manžela past) za účelem získání důvodu k rozvodu, není dle současné doktríny spojeno s následky, které jsou běžně spojeny s proviněním. I zde lze zaznamenat podstatný vývoj v náhledu na takové jednání. Otázka provokace byla zmiňována zejména v případech nevěry. Judikatura z doby před reformou z roku 1975 připustila, aby manžel podněcující nevěru manželky tím, že přemluvil známého, aby ji svedl, pak mohl uvést její nevěru jako důvod rozvodu. Toto bylo později kritizováno a došlo k zásadnímu obratu. Uvedený postup již dnes není možný³⁵², což lze jen kvitovat.

D. Důvod rozvodu

Důvodem rozvodu je provinění, resp. manželské pochybení či chyba.

Aby se nějaké pochybení vůči manželství stalo důvodem rozvodu, je zapotřebí, aby jej manžel, který je jeho obětí, považoval za nesnesitelné a chtěl na jeho základě ukončit manželství, ať už se jednalo o závažné provinění nebo o opakující se jednání lehčího rázu.³⁵³

E. Role soudce

Aby soudce mohl rozvést manželství, musí se především zabývat otázkou, zda jsou skutky takové závažnosti, případně zda se jedná o opakovaná jednání, která neumožňují zachování společného žití.³⁵⁴

Porušení manželských povinností neznamená vždy a bez dalšího právo na rozsudek o rozvodu. Pokaždé záleží na posouzení konkrétní situace příslušným soudcem, který sám musí vyhodnotit, zda porušení dosahuje nezbytné intenzity.

³⁵⁰ Courbe P., Jault-Seseke F.: *Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités*, Dalloz 2012, str. 103; *Code civil*, Dalloz, édition 2013, str. 393 – 394; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 202-204; Guillemin a Bonnamy: *Le guide du divorce*, Fine Media, 2012, str. 60 – 61.

³⁵¹ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, L;GDJ, Lextenso éditions 2016, str. 342.

³⁵² Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 207.

³⁵³ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 334 - 335.

³⁵⁴ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: *Le divorce après la loi du 26 mai 2004*, Litec 2006, str. 24.

Manželé a jejich advokáti předkládají soudci různé důkazy na podporu svých tvrzení, například intimní dopisy protějšku, jiné listiny, svědectví. Soudce však může připustit pouze takové důkazy, které nebyly získány podvodem nebo násilím.³⁵⁵

F. Výhody a nevýhody rozvodu pro zavinění z pohledu rozvodových právníků

Hlavní výhody spočívají v tom, že:

- je uvedený typ rozvodu považován za sankční rozvod;
- v praxi k němu dochází i tehdy, když se manželé shodnou na rozvodu, ale nechťejí se podrobit jiné formě. Tito manželé často využijí možnosti, aby soudce v rozsudku neuváděl důvody stížností;
- lze rozvod prosadit i tehdy, když druhý manžel je proti rozvodu (z pohledu manžela bránícího se ukončení manželství se jedná o nevýhodu);
- je umožněn přechod na méně konfliktní rozvody, tj. na rozvod po vzájemné dohodě či na rozvod akceptovaný,
- manželovi, který bude označen za výlučně vinného, může soudce stanovit odškodnění druhého manžela a uhrazení všech nebo části nákladů advokáta protistrany.

Za nevýhody lze považovat:

- soudní procedura je založena na konfliktním základě;
- při absenci závažných stížností soudce může odmítnout rozvést manželství, nebo může prohlásit rozvod z důvodu výlučných provinění navrhovatele;
- jedná se o proceduru časově náročnou (cca jeden rok až tři roky) a nákladnou, vyžadující zastoupení obou stran advokáty (tzn. náklady na dva právní zástupce).³⁵⁶

³⁵⁵ Ředitelství právních a správních informací (Premiér): Rozvod pro zavinění, 20. 11. 2014, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10577>; Daudé J.: Le divorce pour faute toujours d'actualité: la notion de faute a la loupe, 17. 1. 2013, <http://www.village-justice.com/articles/divorce-faute-toujours-actualite-notion,13553.html>.

³⁵⁶ Hached: Avocat divorce pour faute - conditions et délais de la procédure, <http://www.cabinet-hached.net/avocat-divorce-pour-faute.html>; Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 153; ABEL Education System: Les 4 types de divorce: <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/types-divorce>.

IX. PŘEHLEDOVÁ TABULKA HLAVNÍCH ZMĚN VYPLÝVAJÍCÍCH Z REFORMY Z ROKU 2004

Pro přehlednost je níže uvedena tabulka³⁵⁷ obsahující nejpodstatnější změny, které přinesla u jednotlivých typů rozvodu reforma z roku 2004 a které byly ve zdejší kapitole podrobně analyzovány:

Typy rozvodu po reformě z roku 2004	Nejpodstatnější změny
rozvod po vzájemné dohodě (divorce par consentement mutuel)	<ul style="list-style-type: none">– jediné stání před soudcem (oproti předchozím dvěma stáním, mezi nimiž musely uplynout tři měsíce)– návrh na rozvod může být podán ihned po uzavření manželství (dříve až po uplynutí šesti měsíců trvání manželství)
akceptovaný rozvod (divorce accepté)	<ul style="list-style-type: none">– nepopisují se skutečnosti vedoucí k rozvratu manželství, resp. činící soužití nesnesitelným– lze jej prohlásit kdykoli v průběhu jakéhokoliv řízení– akceptaci nelze vzít zpět
rozvod pro definitivní narušení manželského pouta (divorce pour altération définitive du lien conjugal)	<ul style="list-style-type: none">– oddělené žití manželů po dobu dvou let (dříve šest let)– zrušení sankčních plnění pro navrhovatele (lze však požadovat náhradu škody)– zrušení vážného narušení duševních schopností druhého manžela– zrušení protitvrdostní klauzule

³⁵⁷

Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 186.

Typy rozvodu po reformě z roku 2004	Nejpodstatnější změny
rozvod pro zavinění/provinění (divorce pour faute)	– zrušení „sankcí“ v případě výhradního porušení manželských povinností jedním manželem (vyjma náhrady škody pro případ závažných důsledků)

X. ROZVOD MANŽELSTVÍ Z HLEDISKA PRÁVA PROCESNÍHO

Obdobně jako u nás je francouzská hmotněprávní úprava rozvodu úzce provázána s právem procesním a tvoří víceméně jeden celek³⁵⁸. Teprve ve spojení s touto částí lze lépe pochopit zákonodárcem uváděné možnosti řešení závažných manželských krizí.

1. *Základní prameny práva procesního*

Hlavními prameny právní úpravy rozvodového procesu jsou jednak Code civil (proto už některé procesní prvky byly částečně nastíněny výše v rámci pojednání o jednotlivých typech rozvodu a v této části budou doplněny), jednak Code de procédure civile (dále též „C. pr. civ.“) - občanský soudní řád³⁵⁹.

Původně byl značný počet procesních ustanovení obsažen v dekretu č. 75-1123 ze dne 5. 12. 1975, ve znění pozdějších předpisů (hlavní novelizační úprava, ve své době, spočívala v dekretu č. 81-500 z 12. 5. 1981). Dekret ze dne 5. prosince 1975 byl s úpravami vložen do nového občanského soudního řádu, tj. do Nouveau Code de procédure civile („NCPC“). Název NCPC se až do roku 2007 užíval z důvodu, že některé části starého občanského soudního řádu z roku 1806 byly stále v platnosti. Ustanovení starého procesního kodexu však byla postupně nahrazena novými nebo zrušena, a nakonec § 26 zákona č. 2007-1787 ze dne 20. prosince 2007, o zjednodušení práva, definitivně starý procesní kodex zrušil. Tudíž přívlastek „nový“ se již nepoužívá a úřední název je opět pouze „Code de procédure civile“ - občanský soudní řád.

³⁵⁸ Svoboda K.: Nové problémy v řízení o rozvod manželství, Bulletin advokacie 5/2014, str. 33.

³⁵⁹ Murat P.: Droit de la famille, Dalloz 2010, str. 202.

2. *Snaha zákonodárce o zjednodušení rozvodového procesu*

Po reformě rozvodového práva z roku 1975 zůstalo rozvodové řízení celkem komplikované. Mnohdy manželský konflikt ještě zhoršovalo a bylo pro účastníky vyčerpávajícím až traumatizujícím zážitkem.³⁶⁰

I proto zákon z roku 2004 a dekret č. 2004-1158 ze dne 29. října 2004, o reformě procesu v rodinněprávní oblasti, které přináší podstatné změny, byly uvítány s očekáváním.

Vůle zákonodárce tendovala k prosazení užívání rozvodu po vzájemné dohodě. Tudiž pro tento typ rozvodu soudní řízení podstatným způsobem zkrátil a zjednodušil.

I u sporných rozvodů, tj. u všech typů rozvodu vyjma rozvodu po vzájemné dohodě, se reforma z roku 2004 snažila zjednodušit a zmírnit procesní pravidla, více akcentuje dohody uzavřené manžely v průběhu řízení, čímž se rovněž snaží eliminovat porozvodové pře. Taktéž nabádá rozvádějící se osoby k výběru řízení co možná nejméně konfliktního a ke smluvnímu uspořádání veškerých souvisejících otázek.

Lze shrnout, že cílem reformy je utišit rozvodové řízení, resp. zbavit jej dramatičnosti. Proto zákonodárce na jedné straně vytvořil společný procesní kmen pro sporné rozvody a na druhé straně umožnil přechod od různých typů rozvodu k rozvodu méně konfliktnímu.³⁶¹

3. *Dva typy rozvodového řízení*

Zatímco úprava z roku 1975 obsahovala pro každou variantu rozvodu téměř samostatnou proceduru (a přechod mezi nimi znamenal nutnost začít procesně tzv. od začátku), systém z roku 2004 představuje značné zjednodušení, i když se rozlišuje řízení „nesporné“ (kde soudce nerozhoduje spor) a řízení „sporné“.

Existují tak dvě formy rozvodového řízení. Jedna je určena pouze pro rozvod po vzájemné dohodě, který tak má zvláštní proceduru. Druhá forma je společná pro všechny tři typy sporných rozvodů, každý z nich má ale navíc určité procesní zvláštnosti.³⁶²

³⁶⁰ Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 262.

³⁶¹ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 27.

³⁶² Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 211.

4. Společná pravidla

Kromě rozlišování dvou typů řízení lze poukázat i na to, že část procesní úpravy se vztahuje výhradně na některý typ rozvodu. Existují však ustanovení, která jsou společná pro řízení sporná i nesporná - například vymezují, kdo je oprávněn rozhodovat ve věcech rozvodu manželství, upravují veřejnost, resp. neveřejnost jednání, povinnost manželů doložit soudci výši výdajů a příjmů, nebo výběr typu rozvodu.

5. Pravomoc a příslušnost

Problematika rozhodování o rozvodu manželství a o jeho následcích náleží do výlučné kompetence soudu (článek 228 C. civ.), kterým je tribunal de grande instance – dále jen „TGI“³⁶³.

TGI je řádný civilní soud. Je obsazen profesionálními soudci. Zpravidla zasedají v tříčlenném senátu, ale v některých věcech, jako je tomu i u rozvodu manželství, rozhoduje specializovaný samosoudce, jenž soustředí ve svých rukou velkou část rodinněprávní agendy. Jedná se o soudce pro rodinné věci (juge aux affaires familiales – „JAF“)³⁶⁴, který na základě zákona č. 93-22 ze dne 8. ledna 1993 nahradil a převzal kompetence soudce pro manželské věci (juge aux affaires matrimoniales – „JAM“), jenž byl do právního řádu zaveden v roce 1975.

Francouzi kladou na pozici JAF velký důraz a vyžadují větší specializaci v oblasti rodinného práva, než je tomu u nás³⁶⁵. Zájemce, který se chce stát soudcem pro rodinné věci, musí mít vysokoškolské vzdělání v oblasti práva, a poté úspěšně složit přijímací zkoušky na Ecole nationale de la magistrature (ENM - volně přeloženo jako Národní škola soudnictví), která je známá svou náročností a malým počtem studentů. V roce 2010 bylo přihlášeno 1 597 kandidátů, z nichž bylo přijato pouhých osmdesát sedm. Následně po dobu třiceti jedna měsíců absolvují zdejší studenti speciální teoretické vzdělání a stáže.³⁶⁶

³⁶³ Tento soud nemá český ekvivalent a překládá se volně jako „soud vyšší instance“ nebo se spíše francouzský výraz vůbec nepřekládá a používá se jen zkratka TGI.

³⁶⁴ Ministerstvo spravedlnosti: Tribunal de grande instance, 8. 2. 2007, <http://www.justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033/tribunal-de-grande-instance-12034.html>.

³⁶⁵ Pokud jde o Česko, o problému, kterým je nedostatek odborného zaměření v této oblasti u řady okresních, ale i krajských soudů, kde rozsudky přezkoumávají soudci, kteří nejsou specializovaní a mnohdy nevnímají odlišnou filozofii a smysl řízení, jsem obšírně pojednal v kapitole druhé, v části IX. (Řízení o rozvod manželství).

³⁶⁶ Ministerstvo spravedlnosti: Le métier - un métier a haute responsabilité, humain, qui requiert éthique, écoute et analyse, <http://www.metiers.justice.gouv.fr/magistrat-12581/le-metier-12582/>; Le Parisien: Fiche

Podle čl. L213-3 zákoníku soudního uspořádání (Code de l'organisation judiciaire – dále jen „COJ“) je u každého TGI podle potřeby určen jeden nebo více soudců pro rodinné věci.

V určitých případech JAF nemusí rozhodnout sám. Pokud uzná za vhodné, může postoupit věc kolektivnímu soudnímu orgánu, kde kromě JAF zasedají další dva soudci. Stejně tak postupuje na základě návrhu jedné ze stran. Je nutno podotknout, že v praxi jde o výjimečnou delegaci. Francouzi o ní přeneseně hovoří jako o „zbytkové jurisdikci“ (jurisdiction résiduelle) kolektivního sboru soudců TGI.

JAF se odlišuje od ostatních soudců rozhodujících spory. Jeho hlavním cílem není zjistit, kdo se mýlí a kdo je v právu, ale má za úkol plnit funkci (i) manželského poradce, který má párům pomoci nalézt řešení složité životní etapy, (ii) smírce či mediátora, jehož úlohou dnes už není, oproti úpravě z roku 1975, záchrana manželství, ale úsilí o co nejlepší uspořádání vztahů pro dobu po rozvodu, především vztahu rodičů k nezletilým dětem, (iii) organizátora prozatímního uspořádání pro dobu do rozvodu, (iv) soudce porozvodových sporů, např. ohledně změny kompenzačního plnění.³⁶⁷

Místní příslušnost soudu, resp. JAF, upravuje C. pr. civ. v čl. 1070. Místně příslušným je soudce pro rodinné věci, v jehož obvodu má rodina bydliště. Pokud žijí manželé odděleně, pak je rozhodnou skutečností místo bydliště manžela, u kterého bydlí nezletilé děti. V ostatních případech (např. bezdětného manželství a odděleného bydlení manželů) je rozhodné bydliště manžela, který nepodal návrh na rozvod. V případě společného návrhu je příslušným soudce, v jehož obvodě má jeden z manželů bydliště a zároveň, na němž se manželé dohodnou. Příslušnost se posuzuje ke dni podání návrhu.

6. *Jednání a veřejnost*

České právníky jistě zaujme, že řízení o rozvodových věcech jsou neveřejná, pokud se projednávají otázky důvodů či následků rozvodu a zatímních opatření (čl. 248 C. civ.). Předmětné ustanovení chrání soukromí účastníků. Jednání se odehrávají v kanceláři soudce. V tomto lze spatřovat markantní rozdíl od našeho rozvodového řízení, kde jen zcela výjimečně dochází k vyloučení veřejnosti a kde se naopak běžně probírají velmi citlivé skutečnosti za přítomnosti diváků.

Métier: Juge aux affaires familiales, <http://etudiant.aujourd'hui.fr/etudiant/metiers/fiche-metier/juge-aux-affaires-familiales.html>.

³⁶⁷ Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 287 - 288; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 30.

Rozsudek se však vyhláší veřejně, v čemž lze naopak spatřovat obdobu s českým právem.

7. *Povinnost doložit výdaje a příjmy*

Manželé jsou povinni, na výzvu soudce, doložit výši výdajů a příjmů, například daňovým přiznáním (čl. 1075-2 CPC). Stejně tak na jeho žádost musí předložit listiny prokazující výši jejich majetku a životní úrovně.

Toto zákonné ustanovení usnadňuje soudci jeho pozici při rozhodování otázek spojených s rozvodem manželství.

8. *Výběr typu rozvodu*

Žadatel o rozvod si musí vybrat jeden ze čtyř typů rozvodu uvedených v čl. 229 C. civ. Jakýkoliv návrh zakládající se na jiném titulu by byl soudcem považován za nepřípustný (čl. 1077 CPC).

9. *Průběh řízení u jednotlivých typů rozvodu*

Současná rozvodová řízení jsou oproti minulosti mírnější a časově méně náročná. Zákon z roku 2004 je podstatně zjednodušil, především v oblasti rozvodu po vzájemné dohodě. To je bezesporu pozitivní. Přesto nelze přehlížet, že stále přetrvávají negativní důsledky: citový zásah, rozvrácení běžného rodinného života, možný pokles životní úrovně jednoho nebo obou exmanželů.³⁶⁸ A s ohledem na tyto nechtěné doprovodné jevy je zapotřebí k rozvodům přistupovat.

10. *Procedurální pravidla rozvodu po vzájemné dohodě*

Rozvod po vzájemné dohodě představuje nejrozšířenější variantu. Je totiž nejsnazší a nejrychlejší. Užívá se v případech, kdy se manželé shodnou na ukončení manželství a zároveň na jeho právních následcích.

³⁶⁸ Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 2.

Lze ho dosáhnout třemi způsoby. Nejčastěji na základě podaného návrhu na rozvod po vzájemné dohodě, jehož tři základní fáze jsou analyzovány níže. Druhá možnost spočívá v konverzi rozvodu od stolu a lože na zde pojednávaný rozvod. A nakonec přechodem (*passerelle*) z jiného rozvodového typu na rozvod po vzájemné dohodě (podle čl. 247 C. civ.).

Rozvod po vzájemné dohodě by bylo možné nazvat jako rozvod „stranou“ či „oddělený“, neboť obsahuje zvláštní úpravu a stojí mimo tři zbývající rozvodové varianty. Stále se jedná o „*matière gracieuse*“³⁶⁹, má tedy nespornou povahu, což ale nebrání přechodu z jakéhokoliv sporného rozvodu na analyzovaný typ.

A. Tři základní fáze

Proces rozvodu po vzájemné dohodě lze rozdělit na tři základní fáze.

První z nich lze označit jako fázi „předsoudní“. Během ní manželé za pomoci advokátů sami domlouvají všechny následky rozvodu, aby je ve druhé fázi předložili jako svou dohodu soudci ke schválení. Dohoda bod po bodu upravuje majetkové vypořádání, jméno manželů, bydliště dětí, jejich styk s rodiči, výchovu dětí pro dobu po rozvodu, kompenzační plnění apod. Týká-li se nemovitostí, musí být dohoda sepsána notářem. Manželé se mohou nechat zastoupit advokátem jediným, tj. společným, na němž se dohodli (ten se svým způsobem stává mediátorem), nebo každý může mít svého právního zástupce.

V rámci druhé fáze dochází k podání společného návrhu manželů, který je soudci předkládán advokáty stran nebo společným advokátem, a k výsledku manželů soudcem pro rodinné věci. Návrh neobsahuje skutečnosti, které jsou příčinou rozvodu. Naopak musí obsahovat jméno, příjmení, zaměstnání, bydliště, národnost, datum a místo narození manželů, obdobné údaje jejich dětí, datum a místo uzavření manželství, příslušný soud, jméno či jména advokátů apod. Návrh musí být datován a podepsán oběma manžely a advokátem/advokáty (čl. 1090 CPC). K návrhu se vždy přikládá dohoda o uspořádání veškerých porozvodových poměrů uzavřená během první fáze.

Soudce projedná návrh s každým z manželů zvlášť, poté za jejich společné účasti a následně za přítomnosti společného advokáta nebo obou advokátů (čl. 250 C. civ.). JAF se potřebuje ubezpečit o tom, že manželé opravdu mají shodnou vůli se rozvést a o tom, že dohoda dostatečně chrání zájmy dětí a každého z nich.

³⁶⁹

Čl. 1088 CPC.

Třetí fáze spočívá ve schválení dohody soudcem a vynesení rozsudku o rozvodu. Prve zmíněná dohoda se pak stává integrální částí rozsudku. K tomu dojde v případě, že soudce nabude přesvědčení, že vůle každého z manželů je skutečná, že souhlas byl udělen svobodně a že obsah dohody upravující následky rozvodu nebrání jejímu schválení. Pokud ale nedostatečně chrání zájmy dětí nebo jednoho z manželů, soudce má možnost takovou dohodu odmítnout a žádat, aby za účasti společného advokáta či advokátů a souhlasu stran, byla potřebným způsobem změněna (čl. 1099 odst. 2 CPC). Díky tomuto ustanovení může dojít k „záchraně“ rozvodu. V praxi lze očekávat spíše drobnější zásahy do dohody, neboť zásadnější úpravy by znamenaly vyjednávání manželů o navržených změnách, tudíž i nařízení druhého jednání a oddálení kýženého rozvodu.

B. Výhody stávající úpravy

Oproti předchozí úpravě lze dosáhnout rozvodu snadněji a rychleji. Současné procesní schéma je mnohem jednodušší, když už se nevyžaduje předložení dočasné dohody a návrh definitivní dohody. Byla též zrušena tříměsíční lhůta na uvážení a jedno ze dvou povinných stání před soudcem, které bylo dříve vyžadováno u rozvodu po vzájemném souhlasu³⁷⁰.

Praktici poukazují i na to, že došlo ke změně taktiky zúčastněných. Před reformou strany započaly vzájemná dojednávání před prvním stáním a pokračovaly v něm během celého řízení, což bylo doprovázeno různými krizemi, nátlaky či blafováním, ale v současné době musí být vše připraveno k okamžiku, kdy manželé předstupují před soudce.

C. Případné druhé jednání

V zásadě dochází pouze k jedinému jednání. Výjimečně může dojít i k druhému stání - tehdy, když to soudce považuje za vhodné, např. při nedostatečné smluvní úpravě zájmů dětí

³⁷⁰ Před rokem 2004 bylo postupováno takto: návrh byl podán prostřednictvím společného advokáta nebo advokátů zastupujících jednotlivé strany. K návrhu byla obligatorně připojena dočasná dohoda upravující život manželů pro dobu rozvodového řízení (různé majetkové a osobní otázky) a návrh definitivní dohody týkající se úpravy důsledků rozvodu s případným uvedením notáře pověřeným likvidací majetkového společenství účastníků. Při prvním jednání soudce vyslechl nejdříve manžele odděleně, a poté společně. Poskytl jim rady, které považoval za vhodné. Poté, za přítomnosti advokátů či advokáta, projednal dočasnou dohodu a návrh definitivní dohody. JAF nemohl dočasnou dohodu sám změnit. Mohl ale požadovat její korekce nebo vypuštění ustanovení jsoucích v rozporu se zájmy dětí, a poté ji mohl schválit. Pak zkoumal návrh definitivní dohody. Rovněž poučil účastníky o nutnosti opakovat rozvodový návrh po tříměsíční deliberační lhůtě. Došlo-li k opakování návrhu, pak rozvod povolil a schválil obsah definitivní dohody. Pokud došel k závěru, že tato dohoda, i přes jeho připomínky, byla stále nevyhovující, o rozvodu nerozhodl a odročil řízení do doby předložení nové vyhovující dohody, nejdéle však na šest měsíců. Fakultativně mohlo dojít, během tohoto řízení, k pokusu o smír.

nebo druhého manžela či při neúplnosti spisu. V těchto případech soudce jednání odročí. Taktéž poučí manžele, že do šesti měsíců musí předložit novou dohodu (čl. 1100 CPC). Soudce může zároveň stanovit zatímní opatření dle čl. 250-2 C. civ., aby zajistil ochranu zájmů manželů a dětí do doby rozhodnutí o rozvodu. Nicméně pravomoci soudce jsou v této otázce omezeny, protože nemá možnost vymezit zatímní opatření na základě vlastního uvážení, ale určí jen ta, na kterých se manželé dohodnou. V praxi se stává, že advokáti dopředu připraví dohodu týkající se zatímních opatření pro případ, že by soudce o rozvodu nerozhodl a jednání odročil.

Jestliže do šesti měsíců od prvního jednání nedojde k podání nové dohody, nebo pokud je nová dohoda předložena, ale ani tu soudce neschválí, stává se návrh na rozvod neúčinným (čl. 250-3 C. civ.). Pokud i nadále mají manželé zájem na ukončení manželství, nezbyvá jim, než podat zcela nový návrh.

D. Opravné prostředky

Proti rozsudku o rozvodu není přípustné odvolání. Jedná se o výjimku, neboť ostatní rozhodnutí soudce pro rodinné věci napadnout odvoláním lze (čl. 1102 CPC). Je ale možné podat do 15 dnů od vynesení rozsudku kasační stížnost (pourvoi en cassation – čl. 1103 CPC). Marným uplynutím této lhůty je rozsudek v právní moci. Právní moci může nabýt i dříve, a to když se manželé vzdají práva na využití tohoto opravného prostředku.

Advokáti se obrazejí na kancelář Kasačního soudu se žádostí o potvrzení, že k podání kasační stížnosti nedošlo, aby bylo postaveno najisto, že manželství zaniklo a že může dojít k příslušnému záznamu do matriky.³⁷¹

E. Náklady řízení

Náklady soudního řízení se rozdělí rovným dílem mezi strany, pokud dohoda mezi manžely nestanoví jinak (čl. 1105 CPC).

³⁷¹ Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 2 – 3; Murat P.: Droit de la famille, Dalloz 2010, str. 223, 225; Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti, Rozvod po vzájemné dohodě - proces, 20. 2. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10567>; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 214 – 215; Guillemin a Bonnamy: Le guide du divorce, Fine Media, 2012, str. 56; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 33 – 40, 75, 93 – 94; Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 123-128; Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 399 – 401; Code de procédure civile, Dalloz, édition 2013, str. 885 – 889.

11. Procedura sporných rozvodů

Jako sporné jsou označovány všechny tři ostatní typy, tj. rozvod akceptovaný, pro definitivní narušení manželského pouta a pro zavinění.

Zatímco reforma z roku 1975 stanovila pro každou formu samostatný postup, novela občanského soudního řádu obsažená v dekretu ze dne 29. října 2004, týkající se článků 1075 a násl. CPC, zavedla jednotnou proceduru pro všechny tři rozvody sporného typu (hovoří se o tzv. společném procedurálním kmeni), s výjimkou zvláštních ustanovení pro jednotlivé varianty - čl. 1123 až 1128 CPC.

Snahou zákonodárce je prosadit, aby, v rámci sporných rozvodů, na prvním místě docházelo k užívání akceptovaného rozvodu, poté rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta a nakonec pro zavinění.³⁷²

A. Společný procedurální kmen

Od roku 2004 je tedy vytvořen společný základ, označovaný za společný procedurální kmen, jenž se aplikuje ve všech typech rozvodů kromě rozvodu po vzájemné dohodě. Přitom sama volba konkrétní varianty se uskuteční až při selhání smířčího řízení (čl. 257-1 C. civ.).

Rozvodový sporný proces lze rozdělit na dvě fáze. Část přípravnou, která je uvedeným typům společná, je jistým způsobem neutrální, počíná podáním návrhu na rozvod (*requête en divorce*) a končí vyhlášením usnesení o neusmíření na konci smířčího řízení, ve kterém se rovněž rozhoduje o fungování rodiny, bydlení, péči o děti, výživném do doby ukončení manželství apod. Přestože cílem této části rozvodu je podle C. civ. nalezení smíru, praktické zkušenosti ukazují, že skutečným účelem této části je úprava rodinného života během řízení.

Poté následuje část rozhodovací, specifická pro každý jednotlivý typ rozvodu, přestože obsahuje některé společné prvky. Zde se jedná o rozvodové řízení ve vlastním slova smyslu (*instance en divorce*), jehož cílem je rozsudek o rozvodu. Rozhodovací část začíná výzvou jednoho z manželů, prostřednictvím soudního úředníka, k dostavení se k soudu (*assignation en divorce*). Na jejím konci může dojít k vynesení rozsudku, případně konečných opatření (*mesures définitives*).³⁷³

³⁷² Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 309 - 310.

³⁷³ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 309 - 310; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 217 – 218; Vallas-Lenerz E.: *Divorce Le guide pratique*, Prat 2008, str. 49, 56; Elischer D.: *Nová právní úprava rozvodu ve Francii*, Právní fórum 7/2005, str. 262.

B. Část první - od podání návrhu na rozvod po usnesení soudu o neusmíření

První část lze v kostce charakterizovat tak, že počíná podáním návrhu jednoho z manželů a končí usnesením o neusmíření manželů, v němž soudce stanoví opatření nezbytná k zajištění života manželů a dětí na přechodnou dobu, tj. do doby pravomocného ukončení manželství. V případě potřeby mohou návrhu předcházet neodkladná opatření. Ta mohou být vydána i následně. Detailnější rozbor je uveden níže.

První část dnešního rozvodového procesu je oproti předchozí úpravě³⁷⁴ jednodušší. Navrhovatel již totiž nepředkládá (dříve povinné) pojednání o příčinách rozvodu a neoznačuje požadovanou variantu rozvodu hned na začátku.

a) Návrh

Odborná literatura poukazuje na neutralitu návrhu. Manžel, domáhající se rozvodu, předloží prostřednictvím advokáta návrh, aniž v něm uvede motivy rozvodu (čl. 251 C. civ.). Pravidlo zní jasně: důvod rozvodu se nesmí v podání objevit. Jistě může být pro žalovaného nepříjemné dostavit se ke smířčímu jednání bez znalosti přesných úmyslů žalobce a bez možnosti dokonalé přípravy procesní obrany. Na druhé straně absence upřesnění typu rozvodu soudci umožní přijmout zatímní opatření, aniž by líčení bylo paralyzováno soubojem manželů ohledně pochybení jednoho či druhého. Podání totiž musí obsahovat návrh týkající se prozatímních opatření a zdůvodnění, proč jsou požadována (čl. 1106 CPC). Toto ustanovení má za cíl umožnit advokátům a manželům dočasně odstranit konfliktní atmosféru, v klidu se koncentrovat na přípravu budoucí úpravy styku s dětmi, majetkového vyrovnání,

³⁷⁴ Jednalo-li se o návrh jednoho z manželů a přijetí rozvodu druhým manželem, pak k návrhu podanému advokátem se povinně připojovalo osobní vyličení navrhovatele. V něm se pokoušel objektivně vyličit stav manželství, aniž by hodnotil fakta a přičítal je jednomu nebo druhému manželovi (bývalý čl. 1130 NCPC). Toto vyličení mělo být doručeno druhému manželovi do dvou týdnů. Ten je mohl odmítnout a v takovém případě řízení končilo, nebo je mohl přijmout s tím, že případně připojil své vlastní vyličení, v němž, aniž by polemizoval s navrhovatelovým vyličením, předložil prostřednictvím advokáta svou verzi (bývalé čl. 1132 - 1133 NCPC).

Při návrhu rozvodu pro rozvrat soužití trvající alespoň šest let se k návrhu podanému advokátem připojovalo vyjádření o prostředcích, za něž navrhovatel zajistí během řízení a po rozvodu pomoc druhému manželovi a plnění svých povinností vůči dětem (čl. 1123 NCPC). Bylo-li žádáno o rozvod pro duševní chorobu odpůrce, pak kromě tohoto vyjádření bylo nezbytné k návrhu připojit listinu potvrzující existenci duševní choroby protistrany. Pokud nebyly k dispozici veškeré náležitosti, tj. zprávy tří psychiatrů potvrzujících existenci nemoci, rozvod nemohl být povolen (bývalý čl. 1125 NCPC).

Pokud se žádal rozvod pro zavinění (bývalý čl. 1128 NCPC), nedokládaly se další přílohy, leč návrh podaný advokátem obsahoval vyličení skutečností, které zakládaly opakované nebo závažné porušení manželských povinností činících soužití nesnesitelným.

rodinného soužití během rozvodu atd. Nicméně v případě nutnosti může jednání jednoho z manželů vyvolat potřebu přijetí neodkladných opatření.

b) Neodkladná opatření

Mezi podáním návrhu na rozvod a smírčím řízením uplyne zpravidla jeden až tři měsíce. Někdy však není možné nečinně čekat. Pokud manželovo jednání představuje pro rodinu, manželku nebo děti určité nebezpečí, soudce může nařídit neodkladná opatření po předložení návrhu na rozvod (čl. 257 C. civ.), a v případě násilí ještě před jeho podáním (čl. 220-1 C. civ.).

JAF například může schválit žádajícímu manželu s nezletilými dětmi oddělené bydlení, nařídit zapečetění společného majetku, může vykázat manžela dopouštějícího se násilí ze společného bydlíště atp. Seznam neodkladných opatření není vyčerpávající.

Přijímají se na dobu maximálně čtyř měsíců (čl. 515-12 C. civ.). Soudce má možnost je změnit, pozastavit, zrušit nebo prodloužit.

c) Smírčí řízení

U všech sporných rozvodů se povinně vyžaduje, aby došlo k pokusu o smír. Po dlouhou dobu zde byla snaha o usmíření manželů. Cílem bylo odradit je od záměru se rozvést, přičemž soudce měl za úkol svazek chránit. Po pravdě řečeno, usmíření byla vzácná, bylo jich dosaženo pouze v 0,1% případů. Dnes je přístup odlišný. Soudce má vést účastníky k nalezení shody ohledně principu rozvodu a řešení jeho následků, jak vyplývá z článku 252 C. civ.

Řízení probíhá tak, že soudce ve své kanceláři (ne v soudní síni) vyslechne nejdříve manžele odděleně, poté společně, následně za přítomnosti advokátů, jejichž přítomnost je povinná. Článek 252-4 C. civ. stanoví, že to, co bylo řečeno nebo napsáno v jakékoliv formě v rámci smírčího pokusu, nelze v dalším průběhu řízení použít proti žádnému z manželů nebo proti třetí osobě.

Výsledkem může být několik situací. Například lze jednání odročit na osm dní, které představují dobu poskytnutou manželům na uvažování. Pokud se to jeví jako vhodné, může soudce řízení zastavit a nařídit nové smírčí řízení nejpozději do šesti měsíců. Zároveň je možné stanovit prozatímní opatření (čl. 252-2 C. civ.).

Pokud JAF konstatuje, že se nepodařilo manžele usmířit a že žalobce setrvává na svém návrhu, vydá usnesení o neusmíření (*ordonnance de non-conciliation*) a stanoví, s přihlédnutím k možným dohodám manželů, i prozatímní opatření.³⁷⁵

d) Prozatímní opatření

Prozatímní, resp. zatímní či dočasná/přechodná opatření se, podle článků 254 - 257 C. civ., aplikují především v průběhu řízení o sporném rozvodu, a to převážně v průběhu smířčího řízení. Nicméně, použijí se i v případě rozvodu po vzájemné dohodě, pokud nedojde ke schválení původní dohody o následcích rozvodu.

Mají napomoci uspořádat život rodiny po dobu rozvodového procesu, která může trvat řadu měsíců, případně několik let. Umožňují tak fungování rodiny do pravomocného zániku manželství. Hovoří se o přechodných opatřeních, neboť trvají jen po dobu řízení. Často však předjímají opatření, která se objeví v rozsudku o rozvodu (např. bydlení, výchova a výživa dětí, otázky majetkové).

Jsou rozlišovány dva druhy prozatímních opatření: neodkladná opatření (*mesures d'urgence*), jež byla rozebrána výše, a běžná zatímní opatření (*mesures provisoires ordinaires*). Ta se mohou týkat manželů (např. soudce navrhne nebo nařídí setkání s mediátorem, povolí oddělené bydlení, rozhodne o užívání zařízení domácnosti jedním nebo oběma manžely, umožní vyzvednutí oblečení a osobních věcí, určí výživné pro druhého manžela, stanoví povinnost navštívit odborníky za účelem soupisu jmění, určí notáře, který navrhne vypořádání majetku) nebo určení poměrů dítěte (soudce rozhodne o výživném, o péči o dítě, upraví styk dítěte s druhým rodičem atd.).³⁷⁶

Proti usnesení o prozatímních opatřeních lze podat odvolání do dvou týdnů od jeho doručení (čl. 1112 CPC). Podle Kasačního soudu³⁷⁷ proti rozhodnutí vydanému v odvolacím řízení nelze využít kasační stížnosti, a to z důvodu, že jde o přechodné opatření (čili rozhodnutí pro tentokrát). Je ale možné žádat o změnu prozatímních ustanovení, pokud se objeví nové skutečnosti.

³⁷⁵ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 310 – 315; Murat P.: *Droit de la famille*, Dalloz 2010, str. 234 a násl.; *Code civil*, Dalloz, édition 2013, str. 401 – 403; *Code de procédure civile*, Dalloz, édition 2013, str. 889 – 892.

³⁷⁶ *Code civil*, Dalloz, édition 2013, str. 404; Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 315 – 318; Courbe P.: *Le divorce*, Dalloz, 1999, str. 48; Murat P.: *Droit de la famille*, Dalloz 2010, str. 238 a násl.; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 222 – 227; Renault-Brahinsky: *Droit de la famille*, Gualino éditeur 2003, str. 106.

³⁷⁷ Viz rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 3. června 1999, ve věci stížnosti č. 97-18754.

Prozatímní opatření trvají do dne, kdy rozsudek o rozvodu nabyde právní moci (čl. 254 C. civ.). Pokud však nebude do třiceti měsíců po usnesení soudu o neusmíření nařízeno jednání vedoucí k vynesení rozsudku, zejména v případě průtahů způsobených účastníky řízení, dojde k zániku prozatímních opatření. Eventuálně mohou být kdykoli během řízení změněna, jakmile vyvstane nová skutečnost.³⁷⁸

C. Část druhá – vlastní rozvodové řízení (instance en divorce); rozhodovací část

a) Výběr typu rozvodu

Během tří měsíců po vydání usnesení o neusmíření může iniciovat řízení o rozvod pouze manžel, který předložil původní návrh. Pokud své právo v tomto termínu neuplatní, může návrh podat i druhý manžel, a to ve lhůtě třiceti měsíců po zmiňovaném usnesení. Uvedené možnosti jsou tedy limitovány dobou trvání prozatímních opatření, tj. maximálně třiceti měsíci (oproti dřívějším šesti měsícům – k prodloužení platnosti prozatímních opatření došlo z důvodu splnění podmínky dvou roků odděleného žití v případě rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta).

Návrh iniciující řízení má formu „předvolání“, je-li podán jedním manželem, nebo společného, resp. vzájemného návrhu, pokud je předkládán oběma manžely (u akceptovaného rozvodu).³⁷⁹

Podle procesního schématu zavedeného zákonodárcem v roce 2004 dochází k volbě typu rozvodu až v tomto stádiu. „Předvolání“, které je umožněno usnesením o neusmíření, musí být učiněno v následujících dvou a půl letech, jinak by celá procedura musela proběhnout od začátku.

Pro vyjasnění lze uvést, že „předvolání“ (assignation) je odborným termínem, který je těžko přeložitelný do českého jazyka. Lze jej vymezit jako akt soudního úředníka, kterým informuje adresáta „předvolání“, že byl proti němu zahájen proces a že je předvolán před soudce³⁸⁰.

³⁷⁸ Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 49 – 53, 55; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 226; Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 403; Code de procédure civile – www.legifrance.gouv.fr; Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 262; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 42 – 45.

³⁷⁹ Clement Ch.: Fiche de niveau 3. Droit de la famille/divorce, únor 2007; Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004, str. 43.

³⁸⁰ Veřejná správa: Définition „Assignation“ ze dne 8. září 2014, <https://service-public.fr/particuliers/glossaire/R12538>.

Je to právě až v předvolání (nikoliv na počátku při podání návrhu na rozvod), kde žalobce poprvé určuje typ rozvodu, kterého se dovolává. Zde se rozhoduje, zda bude navrhovat rozvod akceptovaný, rozvod pro definitivní narušení manželského pouta či rozvod pro zavinění, jak mu nařizuje článek 257-1 C. civ. Odstavec druhý doplňuje, že pokud se manželé vyslovili během smírního řízení pro rozvod pro definitivní narušení manželského pouta, tento výběr již nelze měnit.

Návrh obligatorně respektuje princip exkluzivity rozvodového typu. To znamená, že navrhovatel může určit pouze jeden typ bez možnosti určení náhradního typu rozvodu (čl. 1077 CPC).

Jakýkoliv návrh (podání) musí obsahovat seznam majetku, resp. návrh peněžitého a majetkového vyrovnání, jinak by byl odmítnut (čl. 257-2 C. civ. a čl. 1115 CPC).

Pokud je požadováno kompenzační plnění, strany předkládají čestné prohlášení ohledně příjmů, majetku a životní úrovně (čl. 272 C. civ. a čl. 1075-1 CPC).³⁸¹

b) Změna typu rozvodu - systém přechodů

Jednou vybraný rozvodový typ nelze v zásadě měnit během řízení. Přesto existují určité výjimky. Zákon z roku 2004 otevřel cestu, jak přejít z rozvodu uvedeného v předvolání na jiný druh, a to méně sporný. Jedná se o systém tzv. přechodů (*passerelles*) mezi jednotlivými variantami dle článků 247 až 247-2 C. civ. Byla tak nově vytvořena možnost procesní záměny sporných rozvodů, zatímco předchozí úprava umožňovala pouze transformace na rozvod po vzájemné dohodě.

Dnes mohou manželé kdykoliv během řízení žádat od soudce změnu návrhu na rozvod po vzájemné dohodě, pokud mu zároveň předloží dohodu upravující následky rozvodu. Stejně tak původní návrh na rozvod pro zavinění může být změněn na rozvod akceptovaný. Přechod od rozvodu akceptovaného na rozvod pro zavinění nebo pro definitivní narušení manželského pouta není možný. Obdobně rozvod po vzájemné dohodě nemůže být transformován na jiné rozvodové procedury, protože jsou všechny více sporné.

Důvodem novely je snaha umírnit napětí mezi manželi tím, že se mohou uchýlit k rozvodu méně konfliktnímu a nabádá je k nalezení shody. Jistému odlehčení má, alespoň podle odborné literatury, napomoci transformace rozvodu pro definitivní narušení

³⁸¹ Malaurie P., Fulchiron H.: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 319; Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 228; Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 407; Code de procédure civile, Dalloz, édition 2013, str. 896.

manželského pouta na rozvod pro zavinění, kdy navrhovatel požadoval rozvod pro definitivní narušení manželského pouta a druhý manžel podal protinávrh z důvodu provinění. Původní navrhovatel v takovém případě může odkázat na provinění svého protějšku a původní návrh změnit na rozvod pro zavinění.³⁸²

c) Dokazování

Ustanovení článků 259 až 259-3 a článek 272 C. civ. upravují některé otázky dokazování v rozvodovém procesu. Jako v ostatních odvětvích práva i v této oblasti je často zapotřebí doložit, resp. prokázat řadu skutečností, například zájmy, resp. potřeby dítěte, manžellovy příjmy kvůli výživnému, že druhá strana porušila manželské povinnosti, že manželé spolu nežijí dva roky.

Uplatňuje se zásada důkazu všemi prostředky, samozřejmě s limity stanovenými zákonem. Jako důkaz lze předložit svědectví, dopisy, e-maily, sms zprávy, potvrzení, doznání a mnohé další. Je však zakázáno použít korespondenci manžela s třetí osobou získanou násilím nebo podvodem (čl. 259-1 C. civ.). Dále se nepoužije důkazu zajištěného porušením domovní svobody nebo práva na soukromí (čl. 259-2 C. civ.). Taktéž je zapovězen výslech potomků ohledně důvodů stížností manželů, což judikatura³⁸³ rozšířila i o descendantova současného nebo bývalého manžela či druha.³⁸⁴

d) Rozhodnutí soudu

Soudce pro rodinné věci může rozhodnout dvěma způsoby. Buď vydá zamítavý rozsudek, což se v praxi děje zcela výjimečně, nebo vynese rozsudek o rozvodu.

V prvním případě může rozhodnout o nákladech na domácnost, o bydlišti rodiny a výkonu rodičovské zodpovědnosti (čl. 258 C. civ.). Zamítavé soudní rozhodnutí neznamená,

³⁸² Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 228; Murat P.: *Droit de la famille*, Dalloz 2010, str. 272; Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti, Peut – on changer de type de divorce pendant le déroulement de la procédure, ze dne 9. 7. 2015, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F12561>; Murat-Sempietro M. – P., Trambouze V.: *Le divorce après la loi du 26 mai 2004*, Litec 2006, str. 57 – 61; Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 397.

³⁸³ Viz rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 14. 2. 2006, ve věci stížnosti č. 05-14686; viz rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 10. 5. 2001, ve věci stížnosti č. 99-13833; viz rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 18. 11. 1987, ve věci stížnosti č. 86-16286.

³⁸⁴ Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 229 – 231.

že by v budoucnu nemohlo dojít k zániku manželství. Rozvod může být žádán na základě nových skutečností, ke kterým lze připojit i ty předchozí.

Častěji dochází k tomu, že JAF vynese rozsudek o rozvodu manželství a rozhodne i o jeho následcích. Pokud si to manželé přejí, soudce se omezí na konstatování, že existují důvody rozvodu, aniž by uvedl pochybení stran. Výrok rozsudku bude vyznačen v matrice na listu manželství a na rodných listech manželů (čl. 1082 CPC).³⁸⁵

e) Opravné prostředky

Proti rozsudku o rozvodu nebo zamítavému rozhodnutí lze podat do jednoho měsíce od jeho doručení odvolání, pokud se strany nevzdaly tohoto opravného prostředku. Odvolání má odkladný účinek, což znamená, že rozhodnutí nemá žádné účinky do doby rozhodnutí odvolacího soudu. Manželé jsou tedy stále sezdánými manžely, což s sebou přináší důležitý důsledek v podobě plnění povinností vyplývajících z manželství. Např. povinnost věrnosti stále přetrvává.

Rozsudek odvolacího soudu je možné napadnout kasační stížností do dvou měsíců od doručení tohoto rozhodnutí.³⁸⁶

12. Zvláštní ustanovení k jednotlivým typům sporných rozvodů

Přestože zákon z roku 2004 zavedl společná procedurální pravidla pro sporné rozvody, jejich rozmanitost vyžaduje i zvláštní úpravu pro jednotlivé varianty, byť ta je v této části CPC - čl. 1123 až 1128 - mnohem stručnější (samozřejmě nelze opomenout obsáhlou materii charakteristických prvků jednotlivých typů rozvodu, o nichž bylo pojednáno výše v rámci hmotněprávní úpravy, které mají dosah i do procesní části a odlišují tak jednotlivá řízení). Jednotlivá rozhodná ustanovení CPC rozeberu dále.

³⁸⁵ Notaires de France: Les différentes procédures de divorce, ze dne 11. 2. 2016, <http://www.notaires.fr/fr/les-diff%C3%A9rentes-proc%C3%A9dures-de-divorce>; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 234 – 235; Code de procédure civile, Dalloz, édition 2013, str. 879.

³⁸⁶ Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti: Divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage, ze dne 3. 11. 2014, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10569>; Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti: Divorce pour altération définitive du lien conjugal, ze dne 23. 10. 2014, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10568>; Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti: Divorce pour faute, ze dne 20. 10. 2014, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10577>; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 61 – 66; Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 62 – 66.

U akceptovaného rozvodu CPC umožňuje manželům kdykoliv během řízení přijmout princip narušení pouta, aniž by uváděli jeho příčiny (čl. 1123). Uvedená akceptace se zaznamená v protokolu, který se stává přílohou usnesení. Článek 1125 CPC stanoví, že se náklady řízení rozdělí rovným dílem mezi manžele, pokud soudce nestanoví jinak.

U rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta jdou tyto náklady k tíži navrhovatele rozvodu, nestanoví-li soudce jinak (článek 1127 CPC).

U rozvodu pro zavinění má být požadavek manželů, aby soudce neuváděl v odůvodnění rozhodnutí jejich chyby či provinění, formulován jednoznačně a závěry stran se nesmí rozcházet (čl. 1128 CPC). To, že se soudce může spokojit s konstatováním existujících skutečností vedoucích k tomuto typu rozvodu, aniž je bude uvádět, může velmi příznivě ovlivnit řízení, jež proběhne v klidnější atmosféře, což samozřejmě pozitivně ovlivní i řešení otázek souvisejících se zánikem manželství.³⁸⁷

13. Průběh rozvodové procedury – přehledová tabulka

Pro přehlednost je níže uvedena tabulka se základními prvky³⁸⁸ průběhu řízení u jednotlivých typů rozvodu:

Rozvod po vzájemné dohodě	Rozvod akceptovaný	Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta	Rozvod pro zavinění
Pokud se manželé shodnou na rozvratu/ukončení manželství a jeho následcích	Pokud manželé akceptují princip rozvratu manželství	Pokud je manželské pouto definitivně narušeno přerušením manželského soužití po dobu dvou let (ke dni předvolání)	Pokud dochází k závažnému nebo opakovanému porušování povinností vyplývajících z manželství, která činí soužití nesnesitelným

³⁸⁷ Code de procédure civile, Dalloz, édition 2013, str. 899 – 901; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 67 – 70, 321.

³⁸⁸ Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 373 – 374.

Rozvod po vzájemné dohodě	Rozvod akceptovaný	Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta	Rozvod pro zavinění
Společný návrh včetně předložené dohody	Návrh na rozvod – společné všem sporným rozvodům; Nejsou uváděny důvody – obsahuje požadavky na prozatímní opatření		
Jednání ukončené schválením dohody a prohlášením rozvodu; nebo v případě odmítnutí schválení dohody, stanovení provizorních ustanovení	Smírčí řízení: JAF vydá usnesení umožňující navrhovateli předvolat manžela k rozvodu a stanovící prozatímní opatření. Pouze manžel, který podal původní návrh, může tzv. předvolávat ve lhůtě 3 měsíců od usnesení o neusmíření. Pokud nedojde do 30 měsíců od usnesení o neusmíření k předvolání, prozatímní opatření se stanou neúčinnými.		
Pokud nedojde ke schválení dohody, nový návrh musí být předložen do 6 měsíců	Předvolání nebo společný návrh	Předvolání	
	Výběr typu sporného rozvodu plus návrh na peněžité a majetkové vypořádání		
Eventuálně druhé jednání zakončené schválením dohody a vynesením rozsudku	Rozsudek o akceptovaném rozvodu	Rozsudek o rozvodu pro definitivní narušení manželského pouta	Rozsudek o rozvodu pro zavinění

XI. ROZVOD OD STOLU A LOŽE (SÉPARATION DE CORPS)

I po reformách rozvodu z let 1975 a 2004 mohou Francouzi využít k řešení manželských krizí další institut, kterým je rozvod od stolu a lože, nazývaný též „manželská odluka/rozluka“.

Díky němu mohou mezi manželstvím a rozvodem dočasně existovat „odloučené“ svazky. Dočasně proto, že se neví, zda budou provizorní nebo definitivní a zda nakonec vyústí v rozvod nebo v zachování manželství.

Manželskou odluku je možné povolit na návrh jednoho z manželů v týchž případech a za týchž podmínek jako rozvod (čl. 296 C. civ.). Rozhoduje o něm, obdobně jako o zániku manželství, soudce pro rodinné věci a manželé musí být právně zastoupeni.

Podstata rozvodu od stolu a lože spočívá v uvolnění manželského svazku soudním rozhodnutím, které zbavuje manžele povinnosti žít spolu, přičemž manželství samo nezaniká (čl. 299 C. civ.). Během manželské odluky je manželům zapovězeno uzavřít nové manželství se třetí osobou. Manželé nadále užívají společné příjmení, pokud jim to rozsudkem o manželské odluce či pozdějším soudním rozhodnutím není zakázáno (čl. 300 C. civ.).

Přestože manželé mají nadále povinnost být si věrni, soudci jsou často k této otázce shovívaví, pokud k nevěře dojde během manželské odluky, a není brána jako důvod rozvodu³⁸⁹. Na druhé straně to není dogma a nelze vyloučit, že by soudci rozhodli opačně, když Kasační soud dospěl k závěru, že manželovo strávení víkendu s milenkou po faktické separaci s manželkou (ne tedy během manželské odluky) je považováno za provinění a že manželské povinnosti přetrvávají až do rozsudku o rozvodu³⁹⁰.

Přetrvává i povinnost vzájemné pomoci. Vzhledem k tomu, že manželé spolu nežijí, pomoc je při potřebě jednoho manžela a schopnosti druhého manžela uskutečňována ve formě finančního plnění.

Pokud jeden z manželů zemře, dědická práva druhého se nemění a hledí se na něho jako na pozůstalého manžela. V případě rozluky po vzájemné dohodě si ale manželé mohou ujednat, že se dědických práv vzdávají.

Rozvod od stolu a lože naproti tomu působí zánik majetkového společenství (čl. 302 C. civ.).

V praxi je tento institut užíván zejména tehdy, když se manželé snaží překonat manželskou krizi bez definitivního rozloučení manželství, anebo z náboženských důvodů, pro něž rozvod nepřipadá do úvahy.

³⁸⁹ Malaurie P., Fulchiron H: *Droit de la famille*, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 397 – 401; Courbe P., Jault-Seske F.: *Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités*, Dalloz 2012, str. 125; Carbonnier J.: *Droit civil (la famille)*, Presses Universitaires de France, 2002, str. 656; Ministerstvo spravedlnosti: *Otázky a odpovědi, Jaký je rozdíl mezi rozvodem a rozvodem od stolu a lože?*, 25. 2. 2015, <http://www.vos-droits.justice.gouv.fr/divorce-separation-11939/>; Portál evropské e-justice: *Rozvod – Francie*, 26. 11. 2015, https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-cs.do.

³⁹⁰ Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 4. 5. 2011 (ve věci stížnosti č. 10-17019).

Odluka zaniká obnovením manželského soužití, smrtí jednoho z manželů nebo přeměnou v rozvod. K návrhu jednoho z manželů je možné manželskou odluku soudně přeměnit v rozvod, pokud rozluka trvala dva roky (čl. 306 C. civ.) - před reformou z roku 2004 byla konverze umožněna až po třech letech. Manželskou odluku lze vždy přeměnit v rozvod po vzájemné dohodě; v tomto případě není třeba zachovat dvouletou lhůtu (čl. 307 C. civ.). Příčina manželské odluky se pak stává příčinou rozvodu (čl. 308 C. civ.).

Obnovení manželského soužití se označí na okraj manželského listu a rodných listů manželů.³⁹¹

Je možné shrnout, že rozvod od stolu a lože poskytuje manželským párům v krizi alternativní řešení. Je otázkou, zda by zavedením tohoto či obdobného institutu do českého právního řádu došlo ke snížení počtu rozvodů, když velké procento rozvedených osob s odstupem času nedokáže uvést přesný důvod ukončení manželského svazku a řada z nich by dokonce rozvod znovu nepožadovala. Lze předpokládat, že manželská odluka by mohla pomoci alespoň zodpovědným párům uvědomujícím si manželský nesoulad, pro jehož překonání hledají různé méně rasantní cesty. Přitom kategorický a trvalý způsob, jakým je rozvod manželství, jim tuto možnost prakticky nenabízí.

³⁹¹ Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti, 25. 2. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F980>; Murat-Sempietro M. - P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006, str. 227 – 241, 321.

KAPITOLA ČTVRTÁ

NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE A

VE FRANCII

V této kapitole navazují na výše uvedenou analýzu české i francouzské hmotněprávní a procesněprávní úpravy manželství³⁹².

Právní vztah, který vznikl mezi mužem a ženou uzavřením manželství, rozvodem zaniká. Ve většině případů však soudním rozhodnutím o rozvodu nedochází k úplnému přerušení vazeb a kontaktů mezi bývalými manželi, byť by si to mnohdy přáli. Zanikají práva a povinnosti manželů pro dobu trvání manželství stanovená zákonem, případně smlouvou. Na druhé straně ale rozvodem, resp. jako následek rozvodu vznikají nová práva a nové povinnosti.

Rozvod je tak spojen s určitými důsledky (bohužel i negativními), ať už v rovině psychologické, ekonomické či právní.

Přestože předmětem zájmu této kapitoly jsou následky právní (tj. občanskoprávní), je vhodné poukázat i na hledisko psychologické, byť bez detailní analýzy. Jak bylo již uvedeno výše, rozvod patří mezi nejvíce stresující faktory v životě člověka a je v první řadě doprovázen emocionálními dopady, které zásadně mění a podstatně narušují stabilní vztahy v rodině. Z lidského hlediska mají pro budoucnost dotčených subjektů často významnější dosah než majetkové a právní hledisko. Především pro nezletilé dítě rozvod rodičů může znamenat ztrátu pocitu bezpečí, zásah do zázemí rodiny, rozkolísání pocitu jistoty a potažmo i omezení pravidelného styku s matkou či otcem, a to tím spíše, když se manželé rozcházejí nekultivovaně a když své dítě zatahují do svých sporů.

Lze tedy podotknout, a to pro obě komparované země, že závažné následky rozvodu nejsou toliko v rovině právní, ale i mimoprávní. S jistou mírou nadsázky mohou být příslušné právní otázky považovány za marginální, když ty stěžejní jsou v rovině mimoprávní (osobnostní a psychologické).³⁹³

³⁹² Na uvedenou analýzu rovněž navází v rámci statistického exkurzu.

³⁹³ Frček M.: Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky, PF UK 2012, str. 71 – 72.

Záměrně nebude pojednáno ani o dopadech rozvodu manželství v oblasti trestněprávní, pracovněprávní, práva sociálního zabezpečení nebo finančního a daňového práva, neboť cílem je základní nástin nejvýznamnějších následků civilněprávních.

I. OBČANSKOPRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Rozvod manželství má důsledky pro osobní i majetkové poměry rozvedených manželů, a to jednak v rovině statusové a osobní, jednak v oblasti majetkové.

1. Změna osobního statusu rozvedených manželů

Zrušení manželství rozvodem představuje významnou statusovou změnu.

Manželství zaniká dnem nabytí právní moci rozsudku o rozvodu. Tím dochází k podstatné změně, kdy se osobní status obou manželů mění ze „ženatý/vdaná“ na „rozvedený/rozvedená“ a nikdy už nebudou mít statut „svobodný/á“. Rozvedený manžel může uzavřít nové manželství nebo vstoupit do registrovaného partnerství.

2. Příjmení rozvedeného manžela

Není žádnou výjimkou, že rozvod bývá doprovázen nevolí užívat příjmení bývalého manžela. Na druhé straně se často stává, že rozvedený manžel si přeje, aby se jeho bývalá manželka vrátila ke svému příjmení dřívějšímu, protože si jeho uvažovaná nová manželka nepřeje mít stejné příjmení. Bez ohledu na to, kdo si co přeje nebo nepřeje, ten z manželů, který při uzavření sňatku přijal příjmení druhého manžela (případně ke společnému příjmení připojil své dosavadní příjmení, popřípadě první z nich), má právo vrátit se zpět ke svému původnímu příjmení (§ 759 o.z.).

Pokud manžel uzavřel postupně více manželství, po rozvodu může přijmout zpět pouze své předchozí příjmení. To znamená, že se může vrátit jen k tomu, které používal před uzavřením posledního manželství. Není tudíž možné, aby např. potřetí rozvedená manželka, která již třikrát změnila příjmení, se po posledním rozvodu vrátila k příjmení, které užívala za svobodna (srov. k tomu další výklad).

Zmíněné právo se netýká nezletilých dětí, jejichž příjmení se nemění. Navíc snaha matek zachovat shodné příjmení s nezletilými potomky narozenými v manželství vytváří v praxi psychologickou brzdu návratu k původnímu příjmení.

Občanský zákoník, na rozdíl od § 29 ZoR, prodlužuje lhůtu, kdy může manžel oznámit matričnímu úřadu své rozhodnutí o příjmení, z jednoho na šest měsíců od právní moci rozsudku o rozvodu.

Pokud rozvádějící se manžel uvažuje o této změně, pak je vhodné, aby tak učinil v uvedené době, neboť během ní není vyžadován správní poplatek, neprobíhá správní řízení, otázka změny příjmení je otázkou volby manžela, takže správnímu orgánu není dáno žádné uvážení, ke změně příjmení dojde eo ipso doručením oznámení o změně příjmení matričnímu úřadu s doložením pravomocného rozvodového rozsudku.

Při zmeškání zákonné lhůty je sice možné o změnu žádat, ale nebude již postupováno dle o.z., ale dle § 72 an. zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. V tomto případě matriční úřad bude rozhodovat ve správním řízení a bude vyžadován správní poplatek. Správní orgán může své rozhodnutí zvážit, tj. nemusí žádosti vyhovět.

Návrat k původnímu příjmení je svobodnou volbou oprávněného manžela, druhý manžel ho k tomu nesmí nutit, ale také mu v tom nemůže bránit. Rozvodoví právníci se setkali s požadavky klienta (společensky známé osobnosti), který si v rámci rozvodového řízení kladl podmínku, aby jeho manželka po rozvodu dále neužívala jeho příjmení, za což jí byl ochoten vyplatit velmi vysoké odstupné. Danou situaci bylo možné vyřešit tak, že „povinnost“ manželky byla upravena v dohodě o úpravě majetkových poměrů, bydlení a výživného tak, že úhrada odstupného byla vázána na prokázání bývalé manželky, že doručila matričnímu úřadu oznámení o přijetí svého dřívějšího příjmení.

Uváděná problematika se ve většině případů týká žen, přičemž svou roli sehrává délka manželství, známost ženy ve společenských či odborných kruzích, zda bylo či nebylo manželství bezdětné apod.³⁹⁴

Soudy v rozsudku o rozvodu v rámci poučení upozorňují na právo přijmout zpět své příjmení (§ 393 ZŘS), což je přínosné zejména pro účastníky nezastoupené advokátem. Příslušné ustanovení sjednotilo dosavadní nejednotnou praxi soudů, které o uvedeném právu

³⁹⁴ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 233-234; Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 181; Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 86 an.; Ministerstvo vnitra: Jména a příjmení. Příjmení po rozvodu, ATLAS consulting, spol. s r.o.; Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999, str. 68 – 69; Choděra Oldřich: Partnerství, manželství a paragrafy, Grada Publishing 2002, str. 104; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 97.

někdy informovaly, jindy nikoliv. Poučení musí zaznít nejenom v jednacím síni po vyhlášení rozsudku (§ 156 odst. 1 o.s.ř.), ale i v závěru jeho písemného vyhotovení.³⁹⁵

3. Zánik vzájemných práv a povinností

Mezi rozvedenými manžely zanikají vzájemná práva a povinnosti, která jim ukládá o.z., např. § 687 (povinnost vzájemné úcty, žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se atp.), § 696 (vzájemné zástupčí právo manželů) a další.

4. Výživné rozvedeného manžela

Výživné, obecně řečeno, patří do oblasti práva majetkového s výrazně osobním podtextem. Cílem tohoto institutu, který je z pohledu praxe jedním z nejzajímavějších následků rozvodu (pročež je mu věnována větší pozornost), je alespoň zčásti kompenzovat za určitých podmínek odlišné ekonomické příležitosti a rozdílnou životní úroveň bývalých manželů v době po rozvodu manželství. Úprava o.z. v zásadě obsahově navazuje na ZoR, nicméně lze zaznamenat určité novinky, které souvisejí se začleněním rodinného práva do o.z. (např. se změnou systematiky), ale i s novým jevem: větším důrazem na výjimečnost vyživovací povinnosti rozvedeného manžela. Mnohem víc je zohledněn fakt, že právě odcizení manželů vedlo k jejich rozvodu, že často bývalí manželé nechtějí mít nic společného, že se rozvodem ruší rodinný a právní svazek bývalých manželů, v důsledku čehož se z nich stávají „cizí lidé“³⁹⁶. Proto je třeba k tomuto institutu přistupovat velmi obezřetně, aby se výživné pro rozvedeného manžela nestalo dogmatickým pravidlem.

A. Změna systematiky

Dosavadní právní úprava, která řadila všechny vyživovací poměry jeden za druhým do jedné části ZoR, zařazovala výživné rozvedených manželů (§ 92 ZoR) za vyživovací povinnost mezi manžely. Naproti tomu o.z. je řadí - vedle příjmení rozvedeného manžela a bydlení po zániku manželství - do oddílu, ve kterém jsou upraveny následky rozvodu manželství. Kromě toho právní úprava výživného není soustředěna na jedno místo, ale je

³⁹⁵ Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015, str. 793.

³⁹⁶ Blíže viz Důvodová zpráva k o.z., k § 760 o.z.

rozptýlena na několika místech (např. ustanovení § 760 odst. 3 o.z. odkazuje na obecná ustanovení o výživném, tj. na §§ 910 an., 921 – 923 o.z.).

B. Specifičnost práva na výživné rozvedeného manžela

Výživné rozvedeného manžela představuje v oblasti plnění vyživovací povinnosti specifické právo. Jeho vznik není odvozován, na rozdíl od ostatních typů výživného, od existence určitého trvalého právního pouta (příbuzenského či jiného osobního vztahu), ale je založen na zaniklém právním poměru, tj. rozvedeném manželství. Předpoklady pro ne/přiznání tohoto výživného je zapotřebí zkoumat pokaždé až po ukončení manželství, kdy již zanikla vyživovací povinnost mezi manžely, a kdy rozvedený manžel může, za splnění zákonem stanovených předpokladů, požadovat zabezpečení ve formě výživného (§ 760 a násl. o.z.).

Právo na výživné má bez ohledu na pohlaví kterýkoli z rozvedených manželů, byť z dosavadních statistik lze dovodit, že příjemcem tohoto výživného je povětšinou žena.³⁹⁷

C. Osobní povaha práva na výživné rozvedeného manžela a jeho nepřevoditelnost

Vzhledem k osobní povaze práva na výživné rozvedeného manžela není možné toto právo převést na třetí osobu. Nicméně předmětem majetkových dispozic, včetně postoupení a započtení, mohou být za určitých okolností jednotlivá opakující se plnění. V souladu s principem autonomie vůle (§ 1 odst. 2 o.z.) lze pohledávky výživného započíst jakkoliv, tedy i jednostranně, a to dokonce proti pohledávkám jiného druhu než je pohledávka výživného (§ 1988 o.z. - „argumentum a contrario“). V praxi je využíváno spíše započtení smluvní, např. pohledávek z titulu výživného rozvedeného manžela a pohledávek z titulu dohody o vypořádání společného jmění manželů v rámci rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu. Pohledávky zanikají v rozsahu, ve kterém se kryjí (§ 1982 odst. 2 o.z.). Forma dohody, ani jednostranného jednání, směřujícího k započtení, není stanovena.³⁹⁸

³⁹⁷ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 237-238; Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 182; Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 76; Telec I., Králíčková Z.: Výživné v novém občanském zákoníku, Bulletin advokacie č. 3/2014, str. 23.

³⁹⁸ Telec I., Králíčková Z.: Výživné v novém občanském zákoníku, Bulletin advokacie č. 3/2014, str. 27; Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 238.

D. Vznik vyživovací povinnosti rozvedeného manžela

Aby vznikla vyživovací povinnost pro dobu po rozvodu, musí být naplněny zejména tyto předpoklady:

- a) oprávněný rozvedený manžel, který požaduje výživné, není schopen se sám živit,
- b) jeho neschopnost samostatně se živit má původ v manželství nebo vznikla v souvislosti s ním,
- c) spravedlivost požadavku, soulad s dobrými mravy, resp. nikoliv zjevné zneužití práva.

Základním předpokladem pro vznik práva na výživné je potřeba rozvedeného manžela (tzv. stav odkázanosti na výživu), slovy zákona řečeno „neschopnost sám se živit“³⁹⁹(§ 760 odst. 1 o.z.).

Zákon vychází z koncepce, že rozvedený manžel má právo na výživné, když jeho neschopnost sám se živit má svůj původ v zaniklém manželství či v souvislosti s ním (např. péče matky o dvě nezletilé děti, pro kterou není schopna nastoupit do odpovídajícího zaměstnání; manželka mnoho let pečovala o rodinnou domácnost, manžela a děti, čímž ztratila potřebnou kvalifikaci pro uplatnění se na trhu práce). Tento dílčí korektiv, navazující na dosavadní soudní praxi, má zamezit přiznání práva tam, kde příčina neschopnosti sám se živit neleží v zaniklém manželství, ani s ním nijak nesouvisí (např. vážný úraz způsobený v opilosti, jehož následkem je omezená schopnost se sám živit), případně tam, kde by chtěl někdo zjevně zneužívat práva na výživné⁴⁰⁰.

Materiálním znakem kritéria neschopnosti sám se živit je zjištění, že rozvedený manžel nedisponuje žádným nebo dostatečným příjmem ke krytí svých potřeb, anebo že

³⁹⁹ K předpokladům pro určení výživného rozvedené manželky, resp. k neschopnosti se sám živit, se vyjádřil např. Krajský soud v Ústí nad Labem, sp. zn. 10 Co 459/2005. V rozsudku ze dne 5. 10. 2005 soud uvedl, že „*k tomu, aby byly splněny podmínky pro určení výživného rozvedeného manžela, musí být předně osvědčeno, že rozvedený manžel, jenž po druhém rozvedeném manželovi se domáhá plnění vyživovací povinnosti, není schopen se sám živit. Musí tedy v poměrech výživou oprávněného rozvedeného manžela nastat taková (pověštinou objektivní) okolnost, pro kterou tento manžel není schopen si zajišťovat zejména vlastní práci (finanční) prostředky ke krytí svých existenčních potřeb, případně musí být osvědčen stav, pro nějž nelze po něm spravedlivě požadovat, aby případnou dispozicí se svým majetkem, majetkovými právy, resp. jinou v jeho poměrech reálně uskutečnitelnou a právem přípustnou činností byl (objektivně) sám schopen řešit uspokojování svých potřeb z vlastních prostředků. O takovou situaci nemůže jít tehdy, pokud rozvedený manžel pracuje, dosahuje (např. ze závislé činnosti) pravidelného příjmu (mzdy), který mu (objektivně) umožňuje pokrývat jeho existenční potřeby. Přitom skutečnost, že v jeho (celkových) majetkových poměrech – oproti stavu panujícímu za trvání manželství – došlo ke zhoršení situace, např. k poklesu finančních prostředků k uspokojování (ne)zbytných potřeb, je z pohledu úvah o určení vyživovací povinnosti bezvýznamná*“.

⁴⁰⁰ Za zneužití práva na výživné by mohl být považován požadavek ženy na výživné, která si během manželství snadno zvykla na vysokou životní úroveň, mezi její největší záliby patřil „shopping“ v luxusních obchodech, odvykla si pracovat a po rozvodu odmítá, přes své vysokoškolské vzdělání, najít si zaměstnání, jakož i prodat přepychovou vilu s bazénem, tenisovým kurtem, salónem, šesti ložnicemi, jenž je v jejím vlastnictví a kde bydlí sama.

výnosy z jeho majetku nedostačují na jejich úhradu. Z dosavadní soudní praxe vyplynuly především dva, stále aktuální, poznatky. Pokud jde o mladší manželství s nezaopatřenými dětmi, bývají důvody pro uplatnění výživného rozvedeného manžela spojeny zejména s péčí o nezletilé (např. děti nelze umístit do mateřských škol, rozvedený manžel je nucen zůstat v domácnosti, aby se staral o invalidní dítě). Co se týče déletrvajících manželství, jsou tvrzené důvody pro uplatnění výživného rozvedeného manžela spjatý především s výdělkovými schopnostmi/neschopností jednoho z manželů a možností jeho dalšího pracovního a profesního uplatnění v době rozvodu a po něm (v důsledku péče o domácnost a děti žena pozbyla reálnou možnost uplatnit se ve svém oboru atp.). Ani zde se nelze spokojit s mechanickým posouzením a předpoklad, že rozvedený manžel se nemůže sám živit, musí být v řízení o přiznání výživného vždy náležitě prokázán. Nepostačí tvrzení, že dotýčný dosáhl důchodového věku nebo že pobírá starobní nebo invalidní důchod. Vždy je podstatné, nakolik je potenciálně oprávněný manžel schopen sám se živit v dané socioekonomické situaci, v níž se ocitá po rozvodu.

U povinného rozvedeného manžela je akcentována podmínka, zda na něm lze výživné spravedlivě požadovat, především s přihlédnutím k jeho věku či zdravotnímu stavu v době rozvodu. S tím také souvisí povinnost výkonu práva v souladu s dobrými mravy, resp. nikoliv zjevné zneužití práva (§ 8 o.z.). Příkladem takového zjevného zneužití je opuštění manžela⁴⁰¹ kvůli jiné osobě, následný rozvod proti vůli manžela, ochotnému nevěru odpustit, nový partner přišel v důsledku své trestné činnosti o byt a podstatnou část finančních prostředků, potenciálně oprávněný manžel má pouze minimální mzdu a jeho základní vzdělání mu nedává příliš šancí na lepší výdělek. Nebo manželka opustila manžela hodného, pracovitého a zároveň bohatého, neboť si našla chudého studenta, leč fyzicky zdatnějšího, a v současné době žádá, aby jí bývalý manžel „přispíval na domácnost“ ve formě výživného. V takových situacích by bylo nespravedlivé požadovat po exmanželovi výživné. Dalším příkladem, kdy může dojít ke zjevnému zneužití práva, je požadování výživného po neúměrně dlouhou dobu tzv. věčně rozvedenou manželkou žijící dlouhá léta ve společné domácnosti s druhem, který samozřejmě nemá zákonnou vyživovací povinnost.⁴⁰²

Velice zajímavé je rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5. 1. 2004, sp. zn. 10 Co 150/2004, ve věci nepřiznání výživného z důvodu porušení manželské věrnosti,

⁴⁰¹ Uváděné příklady samozřejmě platí tzv. „zrcadlově“ - pokud příklady hovoří např. o opuštění manžela, je tím myšleno, že v praxi dochází i k opuštění manželky atp.

⁴⁰² Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 238-239; Telec I., Králíčková Z.: Výživné v novém občanském zákoníku, Bulletin advokacie č. 3/2014, str. 26; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 98.

jelikož by to bylo v rozporu s dobrými mravy: „porušení manželské věrnosti je ... důvodem pro nepřiznání výživného manželovi, jemuž by jinak na toto výživné vznikl nárok; skutečnost, že druhý manžel rovněž a ještě dříve porušil manželskou věrnost, odepření výživného nemůže ovlivnit“. Přestože soud v daném případě rozhodoval o vyživovací povinnosti mezi manžely dle § 91 ZoR, jsem názoru, že by šlo uvedenou argumentaci analogicky použít i v případě, že by soud rozhodoval o výživném rozvedeného manžela.

Občanský zákoník obsahuje i další předpoklady pro vznik a stanovení předmětného výživného, jakož i jeho výše (§ 760 odst. 2 o.z.). Soud tak má brát zřetel zejména na délku trvání manželství a časový odstup od rozvodu – soudem bude jinak posuzován požadavek na výživné, pokud manželství trvalo dvacet let a od rozvodu uplynuly dva roky, po které se rozvedený manžel neúspěšně pokoušel řešit svou svízelnou ekonomickou situaci, a požadavek, kdy manželství trvalo jen o něco málo déle než jeden rok a po sedmi letech se rozvedený manžel dostane do finančních potíží. Uvedení časového odstupu od rozvodu v o.z. lze jen kvitovat, protože v minulosti bohužel docházelo k tomu, že i po dvaceti a více letech od zániku manželství, kdy se rozvedení manželé nestýkali a vůbec o sobě nevěděli, byl jeden z nich, často i na popud správy sociálního zabezpečení, žalován bývalým manželem, který se ocitl v tíživé životní etapě a nebyly mu přiznány dávky v hmotné nouzi právě s odkazem na možnost požadovat výživné po bývalém manželovi.

Soud má brát do úvahy i to, z jakého důvodu si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání (např. od zaměstnavatele obdržel výpověď z organizačních důvodů, aktivně se pokoušel sehnat zaměstnání, ale s ohledem na blízký důchodový věk či zdravotní stav jsou jeho možnosti omezeny), zda se do situace nedostal vlastním přičiněním (prohospodařením majetku v důsledku riskantních obchodních operací, marnotratným způsobem života, opilstvím, gamblerstvím), jak se podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost, zda se nedopustil vůči bývalému manželovi nebo osobě mu blízké trestné činnosti nebo obdobného jednání či zjišťování jiných závažných důvodů.⁴⁰³

E. Sankční výživné

Stejně jako v ZoR (§ 93), také o.z. pamatuje na situace, kdy příčina rozvratu manželství bude dána na straně jen jednoho z manželů. Hovoří se o tzv. sankčním výživném

⁴⁰³ Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 77; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 99.

(§ 762 o.z.). Může být uplatněno v případech, když se manželé nebo rozvedení manželé nedohodnou a o výživné žádá manžel, který rozvrat manželství převážně nezpříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma a současně jeho jednání nenaplněvalo znaky domácího násilí proti druhému manželovi (při výskytu posledně uvedeného nemá bývalý manžel právo na výživné ex lege, byť by splňoval ostatní podmínky).

Oprávněný má v tomto případě právo na výživné v takové výši, aby byla zajištěna v zásadě stejná životní úroveň obou bývalých manželů, nejdéle však na dobu tří let po rozvodu manželství.

Je spravedlivé, aby ten, kdo přivodil v rozhodné míře rozvrat manželství, i materiálně odpovídal za vzniklý důsledek. Příklad, kdy lze sankční výživné přiznat, je zánik dvacetiletého manželství, jež bylo nedávno rozvedeno proti vůli manželky z důvodu manželova odchodu k mladší ženě a založení nové rodiny. V důsledku péče o tři děti, společnou domácnost a manžela budujícího profesní kariéru, ztratila manželka svou původní kvalifikaci, takže na rozdíl od bývalého manžela (vrcholového manažera s vysokou mzdou a finančními bonusy) nemůže najít dostatečně honorované zaměstnání, a kromě toho platí vysoké nájemné.

F. Rozsah vyživovací povinnosti

Rozsah výživného rozvedeného manžela obecně je označen v § 760 odst. 1 o.z. slovy „v *přiměřeném rozsahu*“. Dle ustálené soudní praxe nelze tento pojem vykládat restriktivně tak, že výživné má pokrýt pouze nezbytné potřeby, ale šířeji tak, aby výživné krylo i uspokojení dalších odůvodněných potřeb oprávněného (těmi nelze rozumět jen náklady na stravování, ale náklady na všechny opodstatněné životní potřeby dané věkem, zdravotním stavem, způsobem života atp. Rozsah, v němž se tyto potřeby kryjí, má být přiměřený, což znamená, že půjde o běžné potřeby, odpovídající životní situaci oprávněného, a že naopak nepůjde o potřeby, jež by převyšovaly obvyklý standard). To ale neznamená, že by oprávněný měl právo na stejnou hmotnou a kulturní úroveň typickou pro výživné mezi manžely v době trvání manželství.

Občanský zákoník - také pokud jde o výživné – preferuje dohodu manželů⁴⁰⁴, případně rozvedených manželů, kde se může plně uplatnit autonomie vůle, a to především o konkrétní

⁴⁰⁴ Před rekodifikací byla možnost manželů uzavřít dohodu o výživném i před tím, než bylo manželství pravomocně ukončeno, dovozována výkladem – např. viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 30 Cdo 135/2004.

výši výživného, o plnění v penězích či v naturáliích, o délce plnění, o splatnosti, ať už v pravidelných splátkách či jednorázově (tzv. odbytné, což znamená možnost nahradit pravidelné budoucí platby jednorázovou částkou, čímž bude nárok na výživné do budoucna vypořádán). Odbytné, samozřejmě v rozumné výši, tedy bude lákat např. bohaté podnikatele, kteří budou mít jistotu, že vyplacením odbytného eliminují případné budoucí požadavky bývalé manželky.

Pokud k dohodě nedojde, rozhodne o výživném soud, a to na návrh potřebného rozvedeného manžela. Jde-li však o sankční výživné, pak jeho rozsah je vymezen věcně stejně, jako tomu je u vyživovací povinnosti mezi manžely po dobu trvání manželství. Sankční výživné má tedy mít takový rozsah, aby zajistilo zásadně stejnou životní úroveň obou bývalých manželů (§ 762 odst. 1 o.z.).

G. Zánik vyživovací povinnosti

Právo na výživné rozvedeného manžela zanikne, uzavře-li oprávněný nové manželství nebo vstoupí-li do registrovaného partnerství (§ 763 o.z.). Je nepochybné, že by nebylo spravedlivé, aby právo přetrvávalo i v době, kdy již oprávněný je zajištěn na základě žití v novém manželském svazku, v němž se uplatňuje vzájemná vyživovací povinnost. Pouhé žití s jinou osobou tyto následky nemá, nicméně žalovaný by se zřejmě mohl odůvodněně bránit poukazem na ustanovení § 8 o.z. s tím, že se jedná o zjevné zneužití práva.

Občanský zákoník výslovně neuvádí, že vyživovací povinnost zaniká i smrtí povinného nebo oprávněného manžela, nicméně předmětná plnění jsou osobního charakteru a nepřechází na dědice oprávněného ani povinného.

Stejně tak vyživovací povinnost, resp. právo na výživné zaniknou i v situaci, kdy již nejsou dány zákonné předpoklady pro její trvání, resp. existenci. Pokud oprávněný nabyde schopnost sám se živit (např. rozvedený manžel získá příjem ze zaměstnání či jiný pravidelný příjem, případně dojde ke vzniku nároku na důchod apod.), přestává být naplněn jeden ze základních, zákonem požadovaných, předpokladů. Toto neplatí jen v případě tzv. sankčního výživného, kde odkázanost na výživu (neschopnost sám se živit) není nezbytným předpokladem.

Sankční výživné zaniká uplynutím tří let nebo kratší doby stanovené soudem.

Výživné zanikne i poskytnutím odbytného (srov. výše, srov. § 761 o.z.).

H. Procesní aspekty

Řízení o výživném rozvedeného manžela je řízením sporným a řídí se občanským soudním řádem. Výživné lze přiznat jen ode dne zahájení řízení, nikoliv zpětně (§ 922 odst. 1 o.z.).

Konkrétní částka, pokud je mezi účastníky sporná, bude dána rozhodnutím soudu. Nicméně je nutné v žalobě uvést požadovanou výši výživného. Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2694/2005, je zapotřebí, aby v žalobě na určení výživného pro rozvedeného manžela byla přesně uvedena peněžitá částka, kterou žalobce žádá, jíž je soud v řízení i při rozhodování vázán. Žaloba na plnění není přesná a určitá, jestliže žalobkyně učiní výši plnění závislou na úvaze soudu (žalobkyně žádala, aby výši vyživovací povinnosti určil soud podle zjištěných příjmů žalovaného). Jde o vadu petitu žaloby, která brání pokračování v řízení.

Soud bude také rozhodovat o sankčním výživném, nikoliv však o odbytném.

Soudní rozhodnutí může být změněno, dojde-li k podstatné změně poměrů (*clausula rebus sic stantibus*, § 923 o.z. - ve spojení s § 760 odst. 3 o.z.).⁴⁰⁵

I. Sankční a motivační aspekty zanedbání povinné výživy

Stává se, že povinný dobrovolně neplatí výživné. Důvodem může být nedbalost, neochota platit, averze vůči bývalému manželovi atd. V těchto případech může oprávněný činit právní kroky na obranu svých práv. Může podat návrh na soudní výkon rozhodnutí či návrh na nařízení exekuce (pokud je k dispozici exekuční titul – např. soudní rozhodnutí o stanovení výživného, dohoda o výživném ve formě notářského či exekutorského zápisu se svolením k vykonatelnosti) nebo, jak doporučují zkušení právníci, trestní oznámení pro trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce. Protože trestní zákoník chrání zájmy oprávněného, připouští, že trestní odpovědnost zaniká, jestliže trestný čin neměl

⁴⁰⁵ Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013, str. 182; Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 238-253; Novotný P., Ivičičová J., Syřůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 77 – 78; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 100-101; Telec I., Králíčková Z.: Výživné v novém občanském zákoníku, Bulletin advokacie č. 3/2014, str. 28-31.

trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splní dříve, než soud prvního stupně začne vyhlášovat rozsudek (§ 197). Dále § 196a citovaného zákona obsahuje zvláštní ustanovení o trestání, dle něhož soud může uložit pachateli i přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel. Takto soud postupuje zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována. Uvedená pravidla jsou dosti motivující pro povinného, který si pod hrozbou trestu odnětí svobody nebo přiměřeného omezení, ve většině případů, pokračování v neplnění své povinnosti rozmyslí a k platbám dlužného, jakož i v budoucnu teprve splatného, výživného, se odhodlá.

5. Majetkové povinnosti a práva

A. Vypořádání společného jmění

Důvodová zpráva k o.z. uvádí, že jestliže manželství zaniklo rozvodem, předpokládá se, že se manželé o svých majetkových poměrech dohodnou. Pokud nikoliv, obrátí se na soud. Jestli ani to neučiní, uplatní se nevyvratitelná domněnka - tak, jak to zná dosavadní právní úprava.

K vypořádání společného jmění lze tedy dospět na základě tří právních skutečností, tj. dohody, soudním rozhodnutím nebo s použitím zákonné nevyvratitelné právní domněnky.

Ustanovení § 765 o.z. upravující problematiku posouzení majetkových povinností a práv při zániku manželství rozvodem klade důraz, jak již bylo zmíněno, na dohodu manželů nebo rozvedených manželů. V případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu je podmínkou úspěšnosti návrhu na rozvod předložení mj. dohody o úpravě majetkových poměrů. Zde tedy manželé nalézt shodu musí. Proto není nic neobvyklého, že v jedné dohodě jsou řešeny veškeré majetkové povinnosti a veškerá majetková práva (výživné, bydlení, jmění) tak, aby se snáze dosáhlo samotného rozvodu. Negativem takového vypořádání leckdy bývá jeho značná nerovnost. Na druhou stranu je možné uzavřít dohodu i jen k části majetku.

Dohoda o vypořádání může být uzavřena v písemné formě, ústně i konkludentně. Písemná forma je vyžadována, je-li dohoda uzavírána za trvání manželství, nebo pokud je předmětem vypořádání věc, k jejímuž převodu zákon vyžaduje písemnou formu. Pro případ užití ústní nebo konkludentní formy si manželé na požádání doručí potvrzení o tom, jak se vypořádali (§ 739 o.z.).

V případech, kdy shodu nemohou nalézt, manželům nezbyvá než řešit majetkové otázky ve sporném řízení. Soud rozhoduje na základě žaloby podané jedním z manželů.

Pokud by oba manželé podali samostatnou žalobu, byla by řízení spojena v rámci toho, která žaloba byla podána dříve, neboť o vypořádání společného jmění může být vedeno jen jedno řízení.

Soud bude postupovat dle pravidel vypořádání stanovených v § 742 o.z., která jsou prakticky stejná, jako tomu bylo v § 149 odst. 2, odst. 3 obč. zák., takže je možné navazovat na dosavadní soudní praxi. Odlišně je upravena prakticky pouze otázka vnesených prostředků, jak bude popsáno níže.

Zásadní je pravidlo, že podíly obou manželů na vypořádávaném jmění jsou stejné, což znamená, že každý z manželů má právo, aby nabyl majetkovou hodnotu ve výši poloviny hodnoty celého společného jmění, která se v praxi nejčastěji určuje dohodou manželů nebo znaleckým posudkem⁴⁰⁶.

Rovněž platí pravidlo, že hodnota se určuje podle stavu ke dni zrušení, zúžení nebo zániku společného jmění (§ 742 odst. 2 o.z.). Pokud by se vycházelo z hodnoty ke dni rozhodnutí soudu o vypořádání a ne ke dni rozvodu manželství, mohl by být jeden manžel kvůli jednání druhého manžela majetkově poškozen.

Podle jiného pravidla je manžel povinen nahradit druhému manželovi to, co bylo ze společného majetku vynaloženo na jeho výhradní majetek (§ 742 odst. 1 písm. b) o.z.). Opačně platí, že manžel má právo žádat, aby mu bylo nahrazeno, co ze svého výhradního majetku vynaložil na společný majetek (§ 742 odst. 1 písm. c) o.z.). V těchto případech se uplatní vypořádací zásada, podle které platí, že pokud hodnota majetku klesla, vložená investice (tzv. vnos) se zredukuje o hodnotu, o niž se hodnota majetku snížila. K redukci vnosu přitom dochází především u movitostí, které jsou spotřebovávány – např. manželé si pořídí nové auto za sedm set tisíc Kč a polovinu ceny uhradil jeden manžel ze svého výhradního majetku. Ke dni vypořádání SJM má auto tržní hodnotu poloviční, tj. tři sta padesát tisíc Kč. Při vypořádání se stejným poměrem sníží i hodnota vnosu tohoto manžela. Jiný postup přichází v úvahu, pokud bude na věc v SJM vynaloženo z výhradních prostředků jednoho manžela a hodnota věci se v průběhu doby zvýší. Např. když si manželé postaví dům za pět miliónů Kč, přičemž dva milióny Kč zaplatí manžel ze svých výhradních prostředků. Dům má ke dni vypořádání dvojnásobnou tržní hodnotu (deset miliónů Kč). Vnos výlučných prostředků se pak rovněž zhodnotí ve stejném poměru, tedy na čtyři milióny korun. Podle staré úpravy platilo, že se vypořádala, dle mého názoru nespravedlivě, pouze vložená majetková hodnota, tj. bez navýšení. V uváděném případě by tedy měl manžel právo pouze na

⁴⁰⁶

Majetková hodnota může být v extrémním případě i záporná (manželé mají jen dluhy).

dva miliony korun, které vložil (byť se tak událo před mnoha lety, třeba i desítkami let, kdy tzv. hodnota koruny byla zcela jiná než v den vypořádání).

Dalšími zákonnými pravidly jsou přihlédnutí k potřebám nezaopatřených dětí, jak se každý z manželů staral o rodinu, především jak pečoval o děti a rodinnou domácnost, jak se jednotliví manželé zasloužili o nabytí a udržení majetkových hodnot náležejících do SJM (§ 742 odst. 1 písm. d) až f) o.z.).

Pokud nedojde do tří let od zániku společného jmění k vypořádání toho, co bylo dříve součástí společného jmění, dohodou, ani nebyl podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, neuplatní se výše uvedená pravidla pro vypořádání soudem (§ 742 o.z.), ale nastupuje nevyvratitelná domněnka vypořádání (§ 741 o.z.). Ta vychází z vysokého stupně pravděpodobnosti uspořádání majetkových poměrů bývalých manželů v době, kdy od zrušení manželství již uplynuly tři roky. Pro hmotné věci movité platí, že jsou ve výhradním vlastnictví toho manžela, který je pro potřebu svou, své rodiny nebo rodinné domácnosti výlučně jako vlastník užívá. Ostatní hmotné movité věci a věci nemovité se stávají předmětem spoluvlastnictví obou manželů. Jedná se o ideální podílové spoluvlastnictví s rovností podílů. Ostatní majetková práva, pohledávky a dluhy náležejí společně oběma manželům. I v tomto případě jde o podílnictví, tedy podílové spoluvlastnictví s rovností podílů.⁴⁰⁷

B. Bydlení po rozvodu manželství

Ustanovení §§ 768 až 770 o.z. upravují otázku bydlení po zániku manželství rozvodem. Ustanovení § 768 dopadá na situace, kdy manželé mají stejné nebo společné právo bydlení, ustanovení § 769 řeší případy, kdy jeden z manželů má slabší postavení či má pouhé právo bydlení závislé na právu druhého manžela, ustanovení § 770 se vztahuje na případy, kdy oba manželé disponují pouhým právem bydlení a bydlení jednoho z nich je odvozeno od práva druhého manžela.

Manželé se mají na uspořádání bydlení po rozvodu dohodnout (občanský zákoník dohodu manželů upřednostňuje, navíc se manželé mohou odchýlit od úpravy uvedené v o.z.). Pokud se však nedohodnou, nabízí se jim možnost uplatnit své právo na bydlení u soudu.

⁴⁰⁷ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 258-259; Zuklínová M.: komentář ASPI k § 741 o.z.; Hendrychová M.: Rodinné právo se zřetelem k majetkovému právu manželskému, Obchodní právo č. 2/2013, str. 42-54; Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014, str. 67-70.

a) Rozvod manželství a stejné nebo společné právo k bydlení

Výchozím skutkovým stavem je rozvedené manželství a společné nebo stejné právo z doby před rozvodem k domu nebo bytu, kde byla jejich rodinná domácnost (§ 768 o.z.). Přitom se mohlo jednat o společné věcné právo (např. vlastnické právo nebo služebnost) nebo společné závazkové právo (např. společný nájem, výpůjčku bytu nebo domu). Manželé také mohli bydlet v domě či bytě v podílovém spoluvlastnictví⁴⁰⁸ manželů.

Podmínkou použití tohoto ustanovení je neschopnost bývalých manželů, popřípadě manželů směřujících k rozvodu (§ 755 o.z.), se dohodnout o budoucím bydlení v domě nebo bytě.

Za této situace soud zruší právo jednoho z manželů k domu nebo bytu na návrh jednoho z manželů. Pro podání návrhu žádná lhůta stanovena samozřejmě není. Návrh směřuje vůči manželovi, který má stejné nebo společné právo. Rozvedený manžel může žádat zrušení práva druhého manžela, ale i svého vlastního. Přitom jde o řízení, kde soud není vázán návrhem, když ze zákona vyplývá určitý způsob uspořádání vztahu mezi účastníky (§ 153 o.s.ř.). Soud bude rozhodovat podle zásad spravedlivého uspořádání poměrů: zruší dosavadní právo toho z bývalých manželů, po kterém lze spravedlivě požadovat, aby dům nebo byt opustil, případně zároveň rozhodne o způsobu náhrady za ztrátu práva, kterou bude povinen poskytnout manžel, jemuž právo k domu či bytu zůstalo (např. zřízením práva bydlení pro bývalého manžela, zajištěním náhradního bydlení, poskytnutím náhrady v penězích – jednorázové či opakované, příspěvku na úhradu nového bydlení, kombinace uvedených plnění). Soud ale může také rozhodnout, že zde žádné právo na náhradu druhý manžel nemá. Soud bude přihlížet hlavně k tomu, komu je svěřena péče o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti a o které manželé pečovali, ke stanovisku pronajímatele (pokud se jednalo o nájemní dům či byt), k názoru půjčitele nebo jiné osoby v obdobném postavení (§ 768 odst. 1 o.z. in fine). Je pravděpodobné, že soud bude přihlížet i k dalším právně významným skutečnostem, jakými jsou příčiny rozvratu manželství, sociálním a majetkovým poměrům bývalých manželů, k jejich zdravotnímu stavu, k tomu, kdo se zasloužil o získání bytu apod. Hodnocení těchto dalších skutečností je však nutno činit ve spojitosti se skutečnostmi v zákoně přímo uvedenými, zejména se zájmem nezletilých dětí⁴⁰⁹.

⁴⁰⁸ Lze se setkat s názorem (např. M. Hulmák), podle kterého mají být podíly stejné. Podle jiného názoru stejnost podílů není vyžadována (např. M. Hendrychová).

⁴⁰⁹ Rovněž analogicky viz usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 26 Cdo 1407/2006 ze dne 27. 2. 2008.

Rozvedený manžel, který má dům nebo byt opustit, má právo v domě nebo bytě bydlet, dokud mu druhý manžel nezajistí náhradní bydlení, pokud je k tomu povinen (může se totiž stát, že soud právo na zajištění náhradního bydlení nepřizná). Právo v domě nebo bytě bydlet je ale omezeno na dobu jednoho roku od právní moci rozhodnutí o právu k domu či bytu (§ 768 odst. 2 o.z.). Zákon přesto umožňuje jednu výjimku pro manžela, kterému nebylo přiznáno právo k domu nebo bytu a kterému byla naopak svěřena péče o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti a o něž manželé za trvání manželství pečovali, nebo o dítě nezaopatřené, které s ním žije, a to právo bydlení (i jako právo věcné - roz. věcné břemeno bydlení – obdobně jako podle ustanovení § 767 odst. 2 o.z.). Takové věcné břemeno může být zřízeno k obydlí manžela, jehož právo bylo zachováno, nikoliv k obydlí třetí osoby, která není účastníkem řízení. Bude se tedy např. jednat o věcné břemeno k nemovité věci ve vlastnictví druhého manžela nebo k nájemnímu právu manžela, jehož právo není zrušeno. Věcné břemeno bydlení bude zřízeno za úplatu srovnatelnou s nájemným v místě obvyklým. Pokud jde o časový rozsah práva bydlení odpovídající věcnému břemenu, pak zákon výslovně stanoví nejzazší hranici, kterou je doba, kdy dítě nabude trvale schopnost samo se živit (§§ 768 odst. 2 a 767 odst. 2 o.z.).

Pokud manželé mají společné nájemní právo k družstevnímu bytu, je třeba použít ustanovení § 741 an. ZOK. Manželé mohou, ale nemusí, být společnými členy v bytovém družstvu. K vypořádání společného členství v bytovém družstvu v souvislosti s rozvodem dochází v rámci vypořádání společného jmění manželů. ZOK stanoví, že tím není dotčeno právo společného nájmu bytu (§ 746 ZOK). Pokud dochází k vypořádání společného jmění manželů v souvislosti s rozvodem, soud rozhodne i o zrušení členství v bytovém družstvu a o zrušení společného nájmu bytu manžely. Přitom soud postupuje podle úpravy společného jmění a podle § 768 o.z.

Mají-li manželé společné nájemní právo k bytu, ale členem družstva je jen jeden z nich, pak pozice manžela s pouhým právem nájmu je slabší. Druhý manžel může žádat, aby soud rozhodl o povinnosti manžela (který není členem družstva) se z bytu vystěhovat. A manžel (s pouhým právem nájmu) nemá právo na žádnou náhradu, resp. náhradu již případně dostal v rámci vypořádání společného členství v bytovém družstvu. Nicméně na návrh manžela, který se má z bytu vystěhovat, a pokud pro to svědčí přiměřené poměry tohoto manžela (např. bude pečovat o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, o něž manželé pečovali), může soud tomuto manželovi založit právo odpovídající věcnému břemenu bydlení, a to za úplatu srovnatelnou s místně obvyklým nájemným a nejdéle do doby, než dítě trvale nabude schopnost samo se živit (§§ 769 a 767 odst. 2 o.z.).

b) Rozvod manželství a závislé právo k obydlí

V případě, že rozvedení manželé nemají stejné právo k domu nebo bytu a nedohodnou se o bydlení manžela, který má v domě nebo bytě pouze právo bydlet, může manžel, kterému k domu nebo bytu svědčí vlastnické právo (případně většinový spoluvlastnický podíl) nebo jiné věcné právo anebo výhradní právo nájemní nebo jiné závazkové právo, navrhnout soudu, aby rozhodl o povinnosti druhého manžela se vystěhovat (§ 769 o.z.).

Pokud soud rozhodne o povinnosti druhého manžela z domu nebo bytu se vystěhovat, nebude rozhodovat o žádné náhradě, ani v podobě náhradního bydlení, ani v podobě určité částky peněz. Soud ale může ve prospěch takového manžela založit, zejména pokud pečuje o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti a o které manželé pečovali, věcné břemeno bydlení, nejdéle do doby, než nezletilé dítě nabude schopnost trvale se samo živit, a za úplatu srovnatelnou s nájemným v místě obvyklým (§§ 769 in fine a 767 odst. 2 o.z.).

Otázka povinnosti se vystěhovat se vztahuje i na ty případy, kdy manželé nemají společné nájemní právo k družstevnímu bytu, např. proto, že výlučným členem je pouze jeden z manželů a manželé vyloučili vznik společného nájmu. Postavení manžela, který je pouhým nájemcem bytu, nikoliv členem bytového družstva, je slabší. Jeho nájemní právo bez dalšího zánikem manželství zaniká.

c) Rozvod manželství a odvozené právo k obydlí

Manželé mají v těchto případech sice stejné právo k bytu nebo domu, ale jedná se o pouhé právo bydlet. Žádný z manželů nemá právo věcné ani závazkové, od něhož by se odvozovalo právo druhého manžela bydlet (§ 770 o.z.). Typickým příkladem bude bydlení manžela v domě či bytě rodičů druhého manžela se svolením vlastníků, popř. nájemců.

Uvedené ustanovení, na rozdíl od §§ 768 a 769 o.z., neupravuje práva mezi manžely, ale oprávnění osoby, která má k domu nebo bytu věcné či závazkové právo, od níž bylo právo manželů bydlet odvozeno.

Osoba, jíž svědčí vlastní, ať věcné nebo závazkové, právo k domu nebo bytu, má právo požadovat vystěhování manžela majícího pouze právo bydlet odvozené od práva bydlet druhého manžela.

Pro doplnění lze uvést, že osoba, od jejíhož práva se právo bydlet obou manželů odvozuje, může požadovat také vyklizení obou manželů nebo manžela se silnějším právem

bydlení, a to bez ohledu na to, zda došlo k rozvodu manželství. Soud přitom jistě vezme zřetel i na možnost zjevného zneužití práva (§ 8 o.z.).⁴¹⁰

C. Rozvod a dědění

Rozvodem manželství, resp. právní mocí rozsudku o rozvodu, rozvedenému manželovi zaniká jeho postavení zákonného dědice (před rozvodem totiž mohl dědit v první nebo druhé dědické skupině). Po rozvodu může bývalý manžel dědit na základě jiného titulu, např. závěti. Může také, ve zcela výjimečných případech, dědit na základě zákona, sice ne jako manžel ale jako tzv. spolužijící osoba - osoba trvale žijící se zůstavitelem ve společné domácnosti, se kterým společně hradili náklady na své potřeby (§§ 1636 a 1637 o.z.).

Práva a povinnosti mezi manželi založená dědickou smlouvou se rozvodem neruší, ledaže by dědická smlouva určovala něco jiného. Bývalí manželé, se mohou domáhat u soudu zrušení dědické smlouvy. Soud ale návrhu nevyhoví, pokud směřuje proti tomu, kdo rozvrat manželství nezapříčinil a nesouhlasil s rozvodem (§ 1593 o.z.).⁴¹¹

II. OBČANSKOPRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ VE FRANCII

Rozvod má pro obě strany závažné důsledky, které se ještě znásobí, pokud se v manželství narodily děti, nebo když byl pořízen nemovitý majetek. Obecně lze následky rozvodu ve Francii rozdělit na právní a mimoprávní, tedy obdobně jako v Česku, jak bylo vyličené na počátku této kapitoly.

Rozvod má v první řadě dopad v rovině osobní, nicméně dochází i k úpravě majetkových práv.⁴¹² Charakteristika nejzajímavějších následků je připojena níže.

⁴¹⁰ Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 262-268; Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 484-495.

⁴¹¹ Dvořák J.: Práva a povinnosti z dědické smlouvy po rozvodu, komentář ASPI k § 1593 o.z.; Stránská E., Nováková V.: Rozvod manželství podle nového občanského zákoníku 2014, www.bezplatnapravniporadna.cz; Frček M.: Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky, PF UK 2012, str. 200.

⁴¹² Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 237; ABEL Education System: Quelles sont les effets du divorce?: <http://www.jurifable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/effets-divorce>.

1. Ukončení manželství, datum a publicita rozvodu

Základní právní důsledek všech typů rozvodu spočívá v rozloučení manželského svazku, jenž vytváří natolik hluboké pouto, že někteří odborníci považují jeho ukončení během života manželů za radikálnější způsob zániku manželství než v případě smrti jednoho z manželů.⁴¹³

K zániku manželství nedochází, stejně jako u nás, dnem, kdy je rozsudek o rozvodu vyhlášen, ale až dnem, kdy nabude právní moci (čl. 260 C. civ.), tzn. kdy už není možné jej napadnout opravným prostředkem s odkladným účinkem. Soudní rozhodnutí o rozvodu musí být následně vyznačeno v matrice na okraj listu manželství a na rodných listech manželů. Manželé mohou sami požádat o provedení uvedeného kroku, nebo tím mohou pověřit advokáta či advokáty.

Rozvedená osoba se může znovu oženit nebo vdát, jakmile se rozsudek o rozvodu stane pravomocným.⁴¹⁴

2. Zánik povinností vyplývajících z manželství

Dnem právní moci rozsudku o rozvodu zanikají mezi manžely povinnosti vyplývající z manželství (povinnost vzájemné věrnosti, povinnost společného bydlení, povinnost vzájemné pomoci a další). Zanikají také dočasná opatření⁴¹⁵. Naopak konečná opatření (např. v podobě vzniku povinnosti uhradit kompenzační plnění nebo zachování práva na užívání příjmení přijatého při uzavření manželství) nabývají účinnosti.

3. Příjmení bývalého manžela a dětí

Při uzavření manželství jeden z manželů může, ale nemusí, přijmout příjmení druhého. Stejně jako u nás jsou to mnohem častěji ženy, kdo přijímají příjmení svého protějšku.

Neznamená to však, že by bylo možné si příjmení přijaté při sňatku po rozvodu ponechat za všech okolností až do smrti. Na rozdíl od české úpravy francouzský zákonodárce stanoví, že manžel, resp. manželka, po rozvodu zpravidla ztrácí právo na užívání příjmení

⁴¹³ Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 349, 351.

⁴¹⁴ Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 6 – 7; Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 115 – 116; Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 393 – 394.

⁴¹⁵ Dočasná opatření byla rozebrána v kapitole třetí, v části X., v sekci „Procedura sporných rozvodů“.

nabyté uzavřením manželství (čl. 264 C. civ.). Přesto může být nositelkou manželova příjmení i nadále, pokud obdrží jeho souhlas (manžel může svůj souhlas odvolat v případě, že manželka zneužívá příjmení, jak někteří uvádějí⁴¹⁶) anebo se svolením soudce, jestliže prokáže zvláštní zájem pro sebe nebo pro děti. Ten může spočívat v profesních důvodech, zejména pokud se manželka stala známou například v obchodních kruzích pod manželovým jménem. Dodnes respektované stanovisko Kasačního soudu nevyžaduje, aby známost byla mimořádná⁴¹⁷. Soudce eventuálně může omezit užívání manželova příjmení na úkony související s výkonem povolání a neumožnit je pro ryze soukromé účely.

I zájem nezletilých dětí může vyžadovat, aby jejich matka měla stejné příjmení jako ony. Rozvod totiž nemá vliv na příjmení potomků.⁴¹⁸

4. Kompenzační plnění/kompenzační dávky

Bylo uvedeno, že rozvodem zaniká povinnost vzájemné pomoci (čl. 270 C. civ.). Přestože tato povinnost existovala po roce 1975 u rozvodu pro rozvrat soužití (manželovi, který rozvod navrhl, zůstala zachována povinnost pomoci druhému manželovi i po rozvodu manželství), zákon z roku 2004 toto pravidlo zrušil.

Od novely rozvodu z roku 2004 je, a to u všech typů rozvodu, kompenzační plnění považováno za nástroj, kterým se má, jak již název napovídá, kompenzovat snížená životní úroveň jednoho z manželů (nikoliv dětí), k níž došlo v důsledku rozvodu manželství, resp. se tímto plněním mají vyrovnávat rozdíly v příjmech manželů. Pokud tedy jakýkoliv typ rozvodu způsobí ekonomickou nerovnost, může soudce rozhodnout o povinnosti jednoho z bývalých manželů platit druhému kompenzační dávky. Přiznání uvedeného plnění je závislé především na potřebách oprávněného, důvodu ukončení společného soužití a na posouzení soudce.

Jedná se o jakousi paušální náhradu, která má kompenzovat nerovnost životních podmínek bývalých manželů, způsobenou zánikem manželství. Kompenzační plnění je stanoveno v rozsudku o rozvodu nebo manželi v rámci jejich dohody⁴¹⁹, a to nejčastěji v

⁴¹⁶ Např. Marais A.: Droit des personnes, Dalloz 2012, str. 86.

⁴¹⁷ Viz rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 16. 7. 1982, ve věci stížnosti č. 81-11604.

⁴¹⁸ Marais A.: Droit des personnes, Dalloz 2012, str. 85 – 87; Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 7; Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 241.

⁴¹⁹ O dohodě manželů bylo pojednáno např. v kapitole třetí, v části X., v sekci „Procedurální pravidla po vzájemné dohodě“.

peněžní formě⁴²⁰. Soudce může stanovit, že plnění má být jednorázové, nebo že má jít o opakované platby – měsíční nebo roční. Doba plnění kompenzační náhrady v dávkách je omezena dobou osmi let, v odůvodněných případech ale může soudce rozhodnout i o delší době plnění, výjimečně může uložit povinnost platit doživotní rentu.

Kompenzační plnění je nejčastěji přiznáváno ženám, které obětovaly svou kariéru a pečovaly o rodinu. Nicméně, je samozřejmé, že plnění může být soudcem přiznáno kterémukoliv z manželů bez ohledu na pohlaví.

Návrh na přiznání plnění musí být podán již v průběhu rozvodového řízení soudci pro rodinné věci. JAF dokonce může toto plnění iniciovat, ale v praxi se tak děje zcela ojediněle. Ve většině případů se jedná o návrh jednoho z manželů na základě doporučení advokáta.

Jestliže byl rozvod zapříčiněn výlučným pochybením žadatele o kompenzační plnění, nemusí být plnění přiznáno. Soudce může odmítnout přiznat kompenzační plnění, pokud by bylo požadováno v rozporu se zásadou spravedlnosti. Soudce při rozhodování zohlední především délku manželství, věk a zdravotní stav manželů, jejich vzdělání, profesní uplatnění, péči o rodinnou domácnost, výchovu dětí a podporu kariéry protějšku na úkor své (čl. 271 C. civ.).

Úvahy soudců nad principem spravedlnosti lze názorně doložit konkrétními případy. Odvolací soud v Montpellier deklaroval⁴²¹, že není oprávněný požadavek na kompenzaci v případě navrhovatelky, která opustila muže a děti za účelem výhradně spirituálního života pod vlivem „vůdce“. Kasační soud⁴²² dospěl k závěru, že je možné nepřiznat plnění ženě, která se na rozdíl od svého chotě přestala od svých třiceti tří let starat o čtyři děti, pouze je několikrát navštívila, dále se nesnažila prohloubit své vzdělání, ani pracovat.

Přiznání kompenzačního plnění lze přezkoumat, plnění pozastavit nebo zrušit v případě podstatných změn týkajících se příjmů a potřeb povinného a oprávněného (čl. 276-3 C. civ.).

Odborníky je doporučováno, aby stanovená kompenzace byla řádně plněna. Pokud by povinný kompenzaci nesplnil, resp. neplnil po dobu delší než dva měsíce, bylo by možné takové jednání sankcionovat pokutou 15 000 Euro a dvěma léty vězení, nebo 45 000 euro a třemi léty odnětí svobody v případě, že dlužník úmyslně způsobil svou platební

⁴²⁰ Lze se však setkat i s tím, že kompenzační plnění je přiznáno ve formě poskytnutí movité či nemovité věci, ve formě zajištění bydlení atp.

⁴²¹ Viz rozhodnutí odvolacího soudu v Montpellier ze dne 5. 2. 2008, č. 03/747.

⁴²² Viz rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 8. 7. 2010, ve věci stížnosti č. 099-66186.

neschopnost.⁴²³ Uvedená francouzská úprava je tedy mnohem přísnější než česká úprava výživného rozvedeného manžela, a to jak po stránce doby neplnění dotyčné povinnosti (u nás déle než čtyři měsíce), tak ohledně trestání (ve Francii i citelným finančním postihem).

5. Náhrada škody

Francouzské právo má dvojí řešení odpovědnosti za škodu, a to podle obecného práva (čl. 1382 C. civ.) a dle zvláštní úpravy obsažené v článku 266 C. civ.

Obecné právo se vztahuje na manžele jako na všechny ostatní občany: kdo jinému způsobí škodu, musí mu ji nahradit, což lze aplikovat i na vztahy vzniklé v manželství. Je ale zjevné, že v praxi k uplatnění náhrady škody dochází až při rozvodu. Jakákoliv škoda či újma způsobená během trvání manželství může být vymáhána v rámci všech typů rozvodu.

Zvláštní úprava (čl. 266 C. civ.) se uplatní pouze v případě újmy vyplývající z rozvodu. Z materiálního hlediska se může jednat o ztrátu výhod souvisejících s manželským životem, z morálního pohledu o duševní útrapy spojené s osamocením jedince.

Před rokem 2004 náhrada plnila i sankční funkci v případech výlučného provinění nebo rozvodu pro rozvrat soužití. Nicméně v pacifikačním duchu zákona z roku 2004 se odškodnění vztahuje jen na zvlášť závažné případy vyplývající z rozloučení manželství.

To, že se musí jednat o zvlášť závažné okolnosti lze vypožorovat i z restriktivního přístupu francouzských soudců k této věci⁴²⁴. Kasační soud uvedl, že opuštění manželky po třiceti devíti letech manželství a hledání si nové partnerky nelze považovat za mimořádné okolnosti zakládající nárok na odškodnění⁴²⁵. Na druhé straně akceptoval požadavek na náhradu škody z důvodu opuštění manželky bez zanechání jakéhokoliv příjmu⁴²⁶ nebo ve stavu duševní a finanční nouze (navíc žena pocházela z ciziny a starala se o nezletilé dítě)⁴²⁷.

Odškodnění podle zvláštních pravidel (článku 266 C. civ.) lze žádat pouze v rámci žaloby o rozvod, nikoliv později. Pokud se však jedná o škodu nesouvisející s rozvodem (např. způsobenou násilím, potupnými a brutálními útoky vůči důstojnosti druhého), lze

⁴²³ Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 7; Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 117 – 123; Code civil, Dalloz, édition 2013, str. 423 a násl.

⁴²⁴ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 257.

⁴²⁵ Viz rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 1. 7. 2009, ve věci stížnosti č. 08-17825.

⁴²⁶ Viz rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 28. 10. 2011, ve věci stížnosti č. 09-14835.

⁴²⁷ Viz rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 1. 12. 2010, ve věci stížnosti č. 09-71863.

náhradu požadovat i v případě, že není podán návrh na rozvod (podle obecného práva, čl. 1382 C. civ.).⁴²⁸

Domnívám se, že i v České republice bude v budoucnu přibývat žalob o náhradu škody, resp. újmy, v rámci rozvodů manželství, a to nejen v situacích, kdy újma bude skutečně způsobena. Žaloby o náhradu škody budou podávány též z ryze takticko-psychologických důvodů, kde záměrem žalobců bude pouze snaha činit druhému manželu potíže apod.

6. *Bydlení po rozvodu manželství*

Otázka bydlení po zániku manželství zasluhuje zvláštní pozornost, neboť se nejednou dotýká i nezletilých dětí. Existuje více variant, které je zapotřebí řešit.

V případě nájemního bydlení může soudce přiznat nájemní právo jednomu z manželů s výhradou odškodnění druhého z nich a s přihlédnutím k sociálním a rodinným zájmům, a to i tehdy, pokud byla nájemní smlouva uzavřena před uzavřením manželství pouze jedním z (budoucích) manželů – eventuálně tedy i tím, kdo musí za náhradu bydliště opustit (čl. 1751 C. civ.). Pronajímatelův souhlas není vyžadován.

Pokud se jedná o bydlení ve vlastnictví obou manželů, může být, pokud s tím oba souhlasí, dům nebo byt prodán. Pokud se nedohodnou a jeden z manželů o to žádá, soudce může přiznat výhradní vlastnictví jednomu z manželů a zároveň ho zavázat uhradit druhému manželů částku odpovídající jeho spoluvlastnickému podílu. Soudce rovněž může nařídit, že dům nebo byt zůstane ve spoluvlastnictví po dobu nepřesahující pět let.

I když je bydlení ve vlastnictví pouze jednoho z manželů, může soudce přiznat nájemní právo druhému manželů, pokud pečuje o společné děti, tyto v něm mají obvyklé bydliště a vyžaduje to jejich zájem. Literatura hovoří o tzv. nuceném nájmu (čl. 285-1 C. civ.), neboť soudce má možnost uložit manželů-vlastníkovi povinnost uzavřít s bývalým manželů nájemní smlouvu, přičemž sám soudce určí výši nájemného. Jedná se o institut zavedený v roce 1975, jenž nebyl poslední reformou zrušen. Soudce stanoví také délku doby nájmu a může ji prodlužovat až do nabytí zletilosti nejmladšího z dětí. Samozřejmě může i nájem zrušit, pokud to ospravedlňují nové skutečnosti.⁴²⁹

⁴²⁸ Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 119.

⁴²⁹ Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012, str. 252 – 257; Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012, str. 118; Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 7.

7. Vypořádání majetkových poměrů

Tato problematika je velmi obsáhlá a mohla by být předmětem samostatné práce. Takový prostor jí není možné věnovat. Proto se pokusím nastínit základní principy, které přinesla reforma z roku 2004.

Těmito principy jsou pacifikace, objektivizace a urychlení. I v této oblasti zákonodárce favorizuje dobrovolné nalezení shody a co nejméně zásahů ze strany soudců. Snaží se oddělit následky od příčin rozvodu (kromě některých výjimek), přičemž důsledky mají být objektivní a neutrální. Tedy ve všech případech rozvodu zásadně identické bez ohledu na příčiny rozvodu a nezávislé na zavinění u rozvodu pro zavinění, což má odstranit umělé vyhledávání takových provinění.

Manželé mohou v průběhu rozvodového řízení předložit soudci dohody týkající se likvidace majetkových poměrů (čl. 265-2 C. civ.), což mezi léty 1975 a 2004 nebylo možné, neboť tím údajně docházelo k podporování rozvodů. Dnes je přístup opačný.

Pokud jsou předmětem vypořádání nemovitosti⁴³⁰, dohoda musí mít formu notářského zápisu. Jestliže nakonec k rozvodu nedojde, dohody se stanou právně irelevantními. Pokud nebude nalezena shoda, pak je to soudce, kdo rozhodne o vypořádání.

Z komparativního hlediska je velmi zajímavé, k jakému dni dochází k vypořádání majetku. V případě rozvodu po vzájemné dohodě dochází k vypořádání dnem schválení dohody soudcem, pokud v ní není stanoveno jinak. U sporných rozvodů se vypořádává ke dni přijetí usnesení o neusmíření; je také možné, aby soudce na návrh manžela stanovil účinky ke dni, kdy manželé ukončili společné bydlení a přestali spolupracovat, čímž má rozsudek fakticky zpětné účinky. Zpětná účinnost je odůvodňována tím, že během řízení už majetkové společenství reálně neexistuje, a rovněž snahou eliminovat, aby jeden z manželů netěžil z majetku druhého nabytého během procesu, který může trvat i několik let, případně aby v této době jeden z manželů nepromrhal aktiva druhého.

Zmíněný zpětný účinek se týká pouze vztahů mezi manžely. Vůči třetím osobám je rozsudek vždy účinný až poté, co v matrice dojde k příslušným zápisům ohledně rozvodu. Třetí osoby jsou tak chráněny, neboť před tím vůbec nemusely mít povědomí o tom, že je vedeno řízení o ukončení manželství.⁴³¹

⁴³⁰ Tedy když při uzavření manželství nebyl zvolen systém odděleného nabývání majetku – v takovém případě manželé nemají společný majetek a při rozvodu není co „likvidovat“, neboť každý z manželů opouští manželství „se svým majetkem“

⁴³¹ Bénabent A.: *Droit de la famille*, Montchrestien 2012, str. 243 – 249; Courbe P., Jault-Seseke F.: *Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités*, Dalloz 2012, str. 116 – 119; Arnaud D., Fraboul – Maquette C.:

8. Rozvod manželství a dědění

Z pohledu dědického práva se manželé po rozvodu manželství vůči sobě stávají cizími osobami. Jakmile se rozsudek stane pravomocným, bývalý manžel ztrácí postavení pozůstalého manžela. Už tedy nemůže být povolán k dědění, s výjimkou, kdy na něj bývalý manžel pamatoval například v závěti.

Pokud dojde v průběhu rozvodového procesu k úmrtí jednoho z manželů, řízení bude zastaveno, manželé budou stále „ženatý/vdaná“ a i dědické právo na ně bude tímto způsobem hledět.⁴³²

9. Rozdílné rozhodné dny

Z výše uvedeného lze shrnout, že následky rozvodu nastávají k různým dnům: ke dni usnesení o neusmíření, ke dni schválení dohody soudcem, dnem nabytí právní moci rozsudku, ke dni, kdy dojde k zápisu rozvodu do matriky, nebo v případě rozvodu po vzájemné dohodě ke dni, na němž se manželé dohodli. Vše tedy záleží na jednotlivém následku a typu rozvodu.⁴³³

Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012, str. 6; ABEL Education System: Quelles sont les effets du divorce?: <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/effets-divorce>.

⁴³² Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008, str. 194 – 195; Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 393.

⁴³³ Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016, str. 393.

KAPITOLA PÁTÁ

PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODŮ DE LEGE FERENDA

I. ÚVAHY O MOŽNÉ BUDOUCÍ ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ROZVODU

Současná hmotněprávní úprava rozvodu manželství je, jak uvedeno výše, obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku. Vzhledem k tomu, že tento právní předpis nabyt účinnosti teprve relativně nedávno, tj. dnem 1. ledna 2014, není příliš pravděpodobné, že by zákonodárce v nejbližší budoucnosti novelizoval občanský zákoník v oblasti zániku manželství.

Tomu nasvědčuje i to, že žádná změna ohledně rozvodu nebyla obsažena ani v návrhu legislativní rady vlády z měsíce září 2015⁴³⁴ schváleném s jistými úpravami vládou v říjnu 2015⁴³⁵, ani v pracovní verzi návrhu zákona ze dne 17. 8. 2014, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, vypracované pracovní skupinou Ministerstva spravedlnosti pod vedením Roberta Pelikána⁴³⁶, snažící se prosadit tzv. akutní či malou novelu o.z. Navíc snaha novelizovat o.z. krátce po dni jeho účinnosti se setkala s vlnou odporu v řadách odborníků⁴³⁷, jakož i České advokátní komory. Proto lze předpokládat, že v blízké době nedojde v hmotněprávní oblasti k žádné podstatnější úpravě rozvodového práva a že pouze judikatura či odborná literatura bude předkládat „výkladová stanoviska“ k příslušným ustanovením o.z. Tento názor lze podpořit i tím, že ze strany poslanců nebyl v rámci projednávání novely občanského zákoníku předložen žádný návrh na změnu zániku manželství⁴³⁸, a také tím, že první přijatá novela⁴³⁹ o.z. žádnou takovou změnu neobsahuje.

⁴³⁴ ČTK: Legislativní rada vlády schválila novelu občanského zákoníku, 3. 9. 2015, <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/legislativni-rada-vlady-schvalila-novelu-obcanskeho-zakoniku/r~15aa05a4527111e58c710025900fea04/>.

⁴³⁵ Nevrkla L.: Jaké změny občanského zákoníku lze letos očekávat, <http://www.epravo.cz/top/clanky/jake-zmeny-obcanskeho-zakoniku-lze-letos-ocekavat-100305.html>.

⁴³⁶ Pracovní verze návrhu zákona byla Ministerstvem spravedlnosti uveřejněna na <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=337646>.

⁴³⁷ Eliáš K.: Občanský zákoník a novelizační tlaky, *Bulletin advokacie* 12/2014, str. 28; Wawerka K.: Nový občanský zákoník z pohledu emeritního notáře, *Bulletin advokacie* 12/2014, str. 30.

⁴³⁸ Sněmovní tisk 642.

⁴³⁹ Zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony.

Co se týče procesní stránky rozvodu, i ta byla v nedávné době novelizována, rovněž s účinností ke dni 1. ledna 2014, a to zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

I přes krátkou dobu, která od zmíněné změny uběhla, jisté novelizační úpravy ve sféře procesního práva lze očekávat, ale to až v dlouhodobějším horizontu. Práce na novém procesním kodexu jsou teprve v počáteční fázi. Na jaře roku 2014 byl místopředseda Nejvyššího soudu, Roman Fiala, ministryní spravedlnosti Helenou Válkovou jmenován předsedou rekodifikační komise⁴⁴⁰. Komise měla v příštích letech vypracovat jeden velký kodex pro řízení ve všech záležitostech soukromého práva⁴⁴¹, tedy i rozvodového řízení. Později, tj. v dubnu 2016, však ministr spravedlnosti Robert Pelikán představil novou pracovní skupinu k rekodifikaci procesního práva⁴⁴². Jejími členy jsou tři soudci (např. Jiří Spáčil z Nejvyššího soudu) a tři akademici, zejména profesorka Alena Winterová z pražské právnické fakulty, dlouholetá členka Legislativní rady vlády. Profesorka Winterová je uznávanou specialistkou s celoživotními profesními a legislativními znalostmi a zkušenostmi. Z mého pohledu je garantem toho, že ve věcném záměru civilního řádu soudního bude vytvořena nová koncepce civilního procesu představující uspokojivé řešení soudního postupu. Na profesorku Winterovou navíc nedopadá kritika vedená vůči členům pracovní skupiny z řad soudců, týkající se toho, že by se představitelé justice neměli přímo podílet na tvorbě právních předpisů a zasahovat tak do moci zákonodárné (lze však připustit dotazování se na jejich názor)⁴⁴³.

V současné době není možné zcela předjímat, kdy dojde k rekodifikaci občanského soudního řízení, jaká bude jeho finální podoba (byť ministr spravedlnosti Pelikán proklamoval, že změny budou vycházet z rakouské úpravy procesního práva, která má v rámci evropských zemí velmi dobrou pověst a je nám právně i kulturně blízká⁴⁴⁴, jakož i z výstupů z dřívějších rekodifikačních prací⁴⁴⁵), jaké změny nás čekají v oblasti rozvodového

⁴⁴⁰ Fiala R.: Na cestě k novému civilnímu procesnímu právu - <http://www.epravo.cz/top/efocus/na-cestech-k-novemu-civilnimu-procesnimu-pravu-97264.html>.

⁴⁴¹ Pokus o právní revoluci začíná - <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=13430>.

⁴⁴² Ministerstvo spravedlnosti ČR: Další krok k efektivnějšímu soudnictví: Ministerstvo spravedlnosti ustavilo pracovní skupinu k rekodifikaci procesního práva, Tiskové oddělení MS ČR, 29. 4. 2016, <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=348658>.

⁴⁴³ Vrcha P.: A bude nový civilní procesní kodex! Aneb soudci by zákony psát neměli., 29. 4. 2016, <http://vrcha.webnode.cz/news/a-bude-novy-civilni-procesni-kodex/>.

⁴⁴⁴ Česká justice ze dne 29. 4. 2016: Pelikán představil novou komisi pro přípravu občanského soudního řádu, <http://www.ceska-justice.cz/2016/04/pelikan-predstavil-novou-komisi-pro-pripravu-obcanskeho-soudniho-radu/>.

⁴⁴⁵ EPRAVO.CZ Digital z 05/2016: Ministr Pelikán zřídil novou komisi pro rekodifikaci procesního práva, http://tablet.epravo.cz/5-2016/30_z-praxe-ministr-pelikan-zridil-novou-komisi-pro-rekodifikaci-procesniho-prava.

procesu a zda případně budou vyslyšeny dlouhodobé požadavky soudcovské unie⁴⁴⁶ na přenesení pravomoci soudů rozvádět manželství (tedy tzv. jednoduché rozvody – tj. rozvody bez zjišťování příčin rozvratu) např. na notáře či matrikáře. Posledně uvedená změna by však vyžadovala úpravu i hmotného práva, neboť o.z. počítá s tím, že o rozvodu manželství rozhoduje výhradně soud.

Domnívám se, že o právě zmíněném kroku by bylo možné uvažovat nanejvýš v případě bezdětných manželství, nebo v případě, kdy se manželé sami dohodnou na všem podstatném, nikoli ve složitějších případech, při nichž manželé sami nedokáží rozdělit majetek a upravit veškeré porozvodové poměry. Pokud by však takový rozvod vedl k tomu, že by řada mladých párů více uvažovala o uzavření manželství, kdy by si byla vědoma, že pro případ vážného manželského konfliktu mají k dispozici snadnější formu rozvodu, která by se neodehrávala v traumatizujícím prostředí soudu, kde se často spor manželů ještě vyostří, ale na úřadě nebo v kanceláři u notáře, byť třeba i s předchozím povinným „stáním“ v manželské poradně či u mediátora, jistě by bylo na místě se takovou myšlenkou alespoň zabývat a v rámci odborné diskuze ji potvrdit či vyvrátit. Nicméně osobně bych se přikláněl k tomu, aby „traumatizující prostředí“ soudní síně nebylo eliminováno jednoduše tím, že by o rozvodech nerozhodoval soud, ale že by byly řešeny soudcem v jeho kanceláři, obdobně jako ve Francii u rozvodu po vzájemné dohodě atp., přičemž rozvodový rozsudek by byl vyhlášen veřejně. V současné době je dle mého mínění úloha soudu stále nezastupitelná.

Případná rekonfigurace v oblasti rozvodového řízení by ale pravděpodobně neřešila pouze otázky tak „revoluční“, jako výše uvedený případ přenesení pravomoci soudů na nesoudní orgány, nýbrž spíše otázky související se sjednocením procesu. Tato stěžejní myšlenka již zazněla krátce poté, co ZŘS nabyl účinnosti, a to v rámci odborné konference Právní prostor 2014, kde mimo jiné diskutovali přední odborníci z justice (Roman Fiala a Jaromír Jirsa). Posledně jmenovaný k poznámce, že bychom měli proces sjednocovat, uvedl, že z toho logicky vyplývá, že bychom měli co nevidět zrušit ZŘS a vrátit se ke staré úpravě, kdy budeme mít jednotný procesní předpis. Dále trochu odlehčeně odkázal na své bohaté zkušenosti ze setkání s advokáty, firemními právníky, asistenty soudců a studenty, která se vyznačovala tím, že se velmi intenzivně ožývalo šustění a listování v ÚZ, což samo o sobě vede k jisté pochybnosti o tom, zda je to tak v pořádku. Tím velmi vtipně naznačil, že je pochybné, zda jeden z deklarovaných cílů přijetí nové úpravy v ZŘS, tj. zájem na jasnosti a

⁴⁴⁶ Viz např. Jirsa J.: Zrušme třetinu českých soudů! – 2. Část TK soudců 1/2006 - <http://ejjustice.cz/jaromir-jirsa-zrusme-tretinu-ceskych-soudu-2-cast-tk-soudcu-12006>; V budoucnu by mohli rozvádět i matrikáři - <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=901>.

přehlednosti právní úpravy, byl skutečně naplněn, alespoň co se týče rozvodového řízení. V něm si totiž dnes nevystačíme s obecnou částí ZŘS, musíme použít i zvláštní části tohoto předpisu, abychom následně zjistili, že podpůrně podle § 1 ZŘS se použije občanský soudní řád, a to velmi podstatným způsobem, takže musíme přeskochit do „třetího procesního předpisu“⁴⁴⁷.

Dříve bylo možné zaznamenat názor, že úvahy o sjednocení civilního procesu budou v rámci případných budoucích příprav procesního kodexu podporovány a bude snaha eliminovat oddělení nějakého řízení do zvláštního zákona, možná s výjimkou řízení nesporných. Není však příliš pravděpodobné, že tento postoj bude zastávat i nová pracovní skupina pod vedením Aleny Winterové, která soudí, že idea jednotného procesu je naprosto nereálná, že jednotný proces zde již byl za socialismu, ovšem za cenu nepřiměřeného zjednodušení. Zároveň ale připouští, že i její odborné názory a představy mohou narazit na realitu⁴⁴⁸.

Bude tedy zajímavé sledovat, zda se podaří odborníkům na procesní právo během příštích let připravit nový kodex a jak bude jejich návrh odbornou veřejností přijat, případně jakým způsobem nový procesní kodex ovlivní problematiku rozvodu manželství.

II. NOVINKY FRANCOUZSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZVODU

Byť v relativně nedávné době, tj. v roce 2004, došlo ve Francii k zásadní novele rozvodového práva, a pak v roce 2013 byl přijat zákon umožňující uzavření manželství párům stejného pohlaví, jenž ve svém důsledku vede i k rozvodům stejnopohlavních manželství, stále se nejedná o finální podobu francouzské právní úpravy rozvodu.

Francouzská vláda v rámci projektu „Justice 21. století“ iniciovala zjednodušení rozvodu po vzájemné dohodě tím, že by nebyl řešen před soudcem (JAF), ale pouze před notářem.

Je nutné podotknout, že idea rozvodu bez soudce není ničím novým (jak bylo již naznačeno v kapitole třetí, v části „Kdo rozhoduje o rozvodu manželství“). Podobné snahy vyvstaly již v letech 1997, 2001, 2007 či 2013 a pokaždé vyvolaly vášnivé debaty.

⁴⁴⁷ Jirsa J.: Zákon o zvláštních řízeních soudních a procesní úvahy de lege ferenda. Sborník přednášek z odborné konference Právní prostor 2014, ATLAS Consulting, spol. s r.o.

⁴⁴⁸ Léko K., Česká pozice ze dne 22. 4. 2016, Justice stále vychází z rakouského kodexu z 19. století, http://ceskapozice.lidovky.cz/justice-stale-vychazi-z-rakouskeho-kodexu-z-19-stoleti-pp0-/tema.aspx?c=A160419_234518_pozice-tema_lube.

I aktuální návrh měl velké množství odpůrců napříč právníkou obcí, ale i z jiných oborů. Taktéž není bez zajímavosti, jakou formu přijetí právního předpisu na počátku zvolil ministr spravedlnosti, Jean Jacques Urvoas. Předložil pozměňovací návrh k již Senátem schválenému textu zákona (z listopadu 2015), týkajícího se projektu „Justice 21. století“, a prohlásil zákon za naléhavý. Tím došlo k tzv. zrychlené proceduře, díky níž lze dosáhnout výrazně rychlejšího přijetí předpisu a zároveň účelově redukovat možnosti obrany jeho odpůrců.⁴⁴⁹

V květnu 2016 byl návrh změněn Národním shromážděním. V následujícím měsíci neuspěla ani smíšená paritní komise obou komor, když nenalezla shodu v předmětné otázce. Text zákona se tak znovu dostal do Senátu, který jej s určitými změnami přijal dne 28. září 2016. Díky tomu se návrh vrátil do Národního shromáždění, které dne 12. října 2016 definitivně schválilo návrh zákona o modernizaci justice 21. století⁴⁵⁰. Následně se ještě skupina šedesáti poslanců a šedesáti senátorů obrátila na Ústavní radu (Conseil constitutionnel⁴⁵¹), která dne 17. listopadu 2016 potvrdila⁴⁵² soulad článku 50 uvedeného zákona, který zavádí „mimosoudní proceduru“ rozvodu po vzájemné dohodě, s francouzskou Ústavou. Dva dny poté byl tento zákon vyhlášen⁴⁵³ v „Journal officiel“⁴⁵⁴ s tím, že nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2017.

Výsledkem aktuálně přijaté reformy je to, že rozvod bez soudce nebude povinností, ale pouhou možností⁴⁵⁵.

⁴⁴⁹ Le Figaro ze dne 20. 5. 2016: L'Assemblée nationale adopte le divorce sans juge <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/05/19/01016-20160519ARTFIG00273-l-assemblee-nationale-adopte-le-divorce-sans-juge.php>; Dupont G., Jacquin J. - B.: Le divorce sans juge sous le feu des critiques, Le Monde ze dne 19. 5. 2016, str. 11; Le Point ze dne 19. 5. 2016: Désunion à l'Assemblée nationale sur le divorce sans juge, http://www.lepoint.fr/societe/l-assemblee-nationale-vote-le-divorce-par-consentement-mutuel-sans-juge-19-05-2016-2040598_23.php.

⁴⁵⁰ Jacquin J. – B.: Justice: divorce, délits routiers, pacs ... les tribunaux désengorgés, Le Monde ze dne 13. 10. 2016, http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2016/10/13/justice-divorce-delits-routiers-pacs-les-tribunaux-desengorges_5012960_1653578.html; Reboul A. P., Randoux F.: Divorce, délits routiers, transidentité: le projet „Justice au XXIe siècle“, ze dne 12. 10. 2016, <https://fr.news.yahoo.com/divorce-d%C3%A9lits-routiers-transidentit%C3%A9-projet-justice-au-xxie-181234929.html>; Poussart A.: Projet de loi Justice du XXIe siècle: les modifications du Sénat, <https://fr.news.yahoo.com/projet-loi-justice-xxie-si%C3%A8cle-modifications-s%C3%A9nat-132123010.html>; 20 minutes ze dne 13. 7. 2016: Le projet de loi „Justice du XXIe siècle - qui prévoit le divorce sans juge, adopté par les députés, <http://www.20minutes.fr/politique/1888803-20160713-projet-loi-justice-xxie-siecle-prevoit-divorce-juge-adopte-deputes>.

⁴⁵¹ Ústavní rada, zřízena tzv. Ústavou V. Republiky (z roku 1958), není vrcholným soudním orgánem žádné soudní soustavy. Do její pravomoci však náleží, mimo jiné, kontrola ústavnosti.

⁴⁵² Rozhodnutím č. 2016-739 DC.

⁴⁵³ Jako zákon č. 2016-1547.

⁴⁵⁴ Obdoba naší sbírky zákonů.

⁴⁵⁵ FranceSoir ze dne 28. 9. 2016: Modernisation de la justice du XXIe siècle: Le Sénat adopte le projet de loi, <http://www.francesoir.fr/politique-france/modernisation-de-la-justice-du-xxie-siecle-le-senat-adopte-le-projet-de-loi>; AFP ze dne 28. 9. 2016: Le Sénat adopte le projet de loi - modernisation de la justice du XXIe

Dohoda manželů musí být kontrasignována dvěma advokáty a registrována notářem. Oproti dnešní úpravě umožňující zastoupení společným advokátem bude každý z manželů povinně zastoupen samostatným advokátem. Rozvod se stane pravomocným po uplynutí 15 denní lhůty od předložení dohody notáři. V případě neshody totiž bude možné podat odvolání k soudu s tím, aby dohodu změnil.

V případě manželství s nezletilými dětmi jsou rodiče povinni informovat potomky o jejich právu být slyšen před soudcem. Pokud si dítě takové slyšení přeje, rozvod bez soudce nepřipadá do úvahy. Nevyužití zmíněného práva musí být zaznamenáno v dohodě.⁴⁵⁶

Motivem vlády k této změně byla přetíženost soudů, zjednodušení a pacifikace rozvodového procesu.

Odpůrci naopak argumentují tím, že novela byla přijata, aniž by vláda předložila jakoukoliv relevantní studii ohledně jejích dopadů. Poukazují na to, že zmizí nepostradatelná role nezávislého a nestranného orgánu, tj. soudce, který jako jediný dohlíží na vyváženost dohody předkládané manžely. Odmítají, že by navrhované povinné zastoupení každé strany samostatným advokátem úlohu soudce nahradilo. Navíc poukazují na prodražení rozvodu v důsledku nezbytné ingerence dvou advokátů, neboť nyní je v 80 % případů využíván společný advokát. Tyto náklady, které dle odhadů budou představovat nárůst celkových nákladů na rozvody o padesát tři až osmdesát milionů Euro, ponese rozvádějící se páry, zatímco vláda ušetří na soudcích a soudních úřednících pouze cca 4,25 milionů Euro. Odpůrci zákona polemizují nad tím, zda zvýšené náklady na rozvod skutečně stojí manželům za urychlení procesu, když v současné době jsou rozvody po vzájemné dohodě většinou projednány do čtyř měsíců. Dále se obávají toho, jak nezletilí budou, či spíše nebudou, v praxi využívat práva být vyslechnuti soudcem, když kvůli využití tohoto oprávnění by se i jejich rodiče museli dostavit k soudci. Dokonce se objevily i názory, že novela je natolik důležitá, že by měla být předmětem referenda.

Postřehy stoupenců reformy jsou rovněž relevantní. Ti například poukazují na to, že roli soudů nelze přeceňovat, když samotné stání před soudcem zabere v průměru osm minut (přitom jsou publikována i řízení trvající dvě a půl minuty), předkládané dohody jsou soudci

siecle, <https://fr.news.yahoo.com/s%C3%A9nat-adopte-projet-loi-modernisation-justice-xxie-si%C3%A8cle-172656733.html>.

⁴⁵⁶ Národní shromáždění: Justice: justice du XXIe siècle, <http://www.assemblee-nationale.fr/14/ta/ta0824.asp>.

schvalovány z 99 % a k odmítnutí dohod dochází zcela výjimečně, neboť potřebují získat čas pro jiná řízení.⁴⁵⁷

Od léta 2015 tak bylo možné sledovat složité projednávání novely, která byla nakonec schválena. Zmíněná novinka jistojistě rozvod ovlivní, byť je otázkou, v jakém smyslu. Doufejme, že francouzští advokáti a notáři zvolí zodpovědný přístup, díky němuž rozvod usnadní manželům, kteří jsou schopni se domluvit, a zároveň nepřipustí zneužívání této možnosti na úkor slabší strany, případně, že budou pamatovat především na zájmy rozvádějících se manželů, nikoliv pouze na odměnu za poskytování právních služeb.

III. SHODNÉ PRVKY OBOU ÚPRAV DE LEGE FERENDA

Přes značnou odlišnost právních úprav rozvodu lze v obou zemích vyzorovat jisté tendence k přesunu rozhodovací pravomoci na mimosoudní orgány. Svědčí to o obdobných problémech soudních systémů, kdy si soudci stěžují na přetíženost, což má negativní dopad i na účastníky řízení.

Jsem přesvědčen, že je velice riskantní, aby se přenášela pravomoc autoritativně rozhodovat, především ve statusové věci, na nesoudní subjekty. Nemělo by se opomíjet, že k uzavření manželství sice dochází před nesoudním orgánem, ale v době, kdy jsou v naprosté většině případů snoubenci ve fázi zamilovanosti či alespoň mají shodný cíl, zatímco k rozvodu dochází v situaci, kdy vztahy mezi manžely jsou napjaté, ba krajně napjaté. Mnozí z nich jsou schopni uzavřít i velmi nevýhodnou dohodu upravující následky rozvodu a simulovat tak shodnou vůli ukončit manželské soužití za „sjednaných podmínek“, jen aby už vše bylo tzv. za nimi, což však může mít neblahé (a definitivní) důsledky pro jejich budoucí život.

Teprve budoucnost ukáže, zda (případně) otevření možnosti, aby k rozvodu došlo u notáře či jiného subjektu, může být tím správným krokem, zda může vést k větší spokojenosti rozvádějících se párů, k dostatečné ochraně jich samotných nebo i společných nezletilých dětí, jakož i ke zkvalitnění činnosti „odbřemeněných“ soudců. Anebo, zda by se taková změna projevila jen v tom, že soudy by se mohly plně věnovat „významnějším“ věcem.

⁴⁵⁷ Bas P. (předseda zákonodárné komise Senátu) a Retailleau B. (předseda klubu Republikánů v Senátu): Le divorce par consentement mutuel sans juge: une fausse bonne idée?, Le Monde ze dne 14. 6. 2016, http://www.lemonde.fr/idees/article/2016/06/14/le-divorce-par-consentement-mutuel-sans-juge-une-fausse-bonne-idee_4950265_3232.html; Dupont G., Jacquin J. - B.: Le divorce sans juge sous le feu des critiques, Le Monde ze dne 19. 5. 2016, str. 11.

STATISTICKÝ EXKURZ

(ROZVOD MANŽELSTVÍ Z POHLEDU ANALYTICKÝCH DAT)

Statistika je mnohdy neprávem opomíjená. Nepochybně plní nezastupitelnou roli pro hodnocení minulosti, současných trendů, určování směrů dalšího vývoje společnosti a doplňuje ostatní vědní obory⁴⁵⁸. Dostupnost statistických dat napomáhá lépe porozumět řadě souvislostí, což samozřejmě platí i pro odvětví rodinného práva. Z mého pohledu patří statistika rozvodů manželství mezi nejzajímavější oblasti demografie.

Lze čerpat především z dlouhodobých a sofistikovaných analytických informací poskytovaných u nás Českým statistickým úřadem („ČSÚ“) a ve Francii Státním ústavem statistiky a ekonomického výzkumu - Institut national de la statistique et des études économiques („INSEE“) či ministerstvem spravedlnosti.

Přestože se může stát, že se různé zdroje částečně rozcházejí, nashromážděná data názorně dokládají změny v přístupu k rodinnému životu, následky liberalizace rozvodové legislativy a postupného nárůstu tolerance k rozvodům. Stále však nelze zapomínat, že se za těmito čísly skrývají osudy konkrétních lidí včetně nezletilých dětí.

Předmětem exkurzu je základní analýza rozvodovosti od počátku 20. století do současnosti. Zároveň je navazováno na některé prvky a instituty z předchozích kapitol, čímž je dotvářen obraz jejich využití v praxi.

I. OBDOBÍ PRVNÍ POLOVINY MINULÉHO STOLETÍ

Na počátku První republiky se počet „rozvodů“ v ČSR (s cca 7 miliony obyvatel) pohyboval na dosti nízké úrovni, okolo 3,6 až 4,5 tisíců za dvanáct měsíců.

Od roku 1925 nastal pozvolný vzestup. Počet zaniklých manželství se za následující tři desetiletí zvýšil trojnásobně, čemuž napomohla i druhá světová válka, jež měla negativní vliv na rodinný život. Po jejím skončení, tj. v letech 1946 – 1949, se rozluky držely v rozmezí 10,5

⁴⁵⁸

Český statistický úřad: Příběh statistiky, publikace ČSÚ ze dne 28. 1. 2014, str. 7.

až 11,8 tisíců případů. Převážně katolické Slovensko si stabilně udržovalo asi jednu desetinu z celkového počtu, ba i méně.⁴⁵⁹

Tabulka č. 1 – Rozvodovost na našem území od roku 1920

„Rozvody“ na našem území v 1. polovině 20. století		
Rok	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství
1920	3 618	135 714
1925	4 585	96 787
1930	4 962	101 158
1935	6 359	85 247
1937	7 268	93 309
1945	9 410	80 133
1950	11 312	95 166

Rozvodovost ve Francii (od dvacátých let minulého století s 39 miliony obyvatel, přičemž se tento údaj za padesát let zvýšil jen o necelých 5 %), je uvedena v tabulce č. 2. Z ní vyplývá, že zatímco využívání rozvodů od stolu a lože pokleslo, došlo k velkému nárůstu rozvodů (ukončení manželství). Přitom si nelze nevšimnout skokového zvýšení rozvodovosti na počátku 20. let, což je zřejmě důsledek 1. světové války, a jejího rapidního snížení způsobené restriktivními opatřeními z doby vichistické vlády (zákaz rozvodu v prvních třech letech trvání manželství) a samozřejmě i průběhem druhé světové války, kdy lidé mnohem méně využívali institutů manželství a rozvodu.

⁴⁵⁹ Český statistický úřad: Demografická příručka – 2014, Sňatky a bilance manželství v letech 1920 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150405.pdf/efe2ba08-b102-4422-84b5-1327b15f6857?version=1.0>; Haderka J.: K dějinným základům právní úpravy rozvodu na území Československa, Právní obzor 1990, str. 429.

Tabulka č. 2⁴⁶⁰ - Rozvodovost ve Francii od roku 1900

Francie v 1. polovině 20. století			
Rok	Počet rozvodů od stolu a lože	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství
1900	2 253	7 820	305 000
1910	2 400	14 261	306 000
1920	3 300	41 279	623 000
1930	3 539	23 434	360 000
1940	1 433	12 199	170 000
1949	1 494	38 841	339 000

II. VÝVOJ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE AŽ DO 80. LET

Po přijetí zákona o právu rodinném se u nás počítalo s přechodným nárůstem rozvodů, jímž se odstraní problém dávno mrtvých a nefunkčních manželství, uměle udržovaných pouze majetkovými zájmy, a poté s jejich poklesem na původní úroveň. Naplnil se pouze první předpoklad, jak lze vyčíst z tabulky č. 3. Rozvodovost už nikdy neklesla a až do počátku 90. let rostla téměř lineárně. Její křivka se na několik let zastavila v roce 1990, kdy dosáhla 32 055 případů (viz tabulka č. 5).⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Ministerstvo financí a ekonomických záležitostí: Annuaire statistique abrégé - 1949, Paris imprimerie nationale 1950, str. 26.

⁴⁶¹ Český statistický úřad: Demografická příručka – 2014, Sňatky a bilance manželství v letech 1920 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150405.pdf/efe2ba08-b102-4422-84b5-1327b15f6857?version=1.0>; Hrušáková M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001, str. 11 – 12.

Tabulka č. 3 – Období od 50. do 80. let

Rozvody na našem území ve 2. polovině 20. století (do 80. let)		
Rok	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství
1951	10 261	91 333
1960	12 970	74 173
1970	21 516	90 624
1980	27 218	78 343
1985	30 489	80 653
1987	31 036	83 773

Poválečný stav ve Francii, jakož i vzestup v 80. letech, naznačuje tabulka č. 4.

Tabulka č. 4⁴⁶² – Francouzská rozvodovost od roku 1950

Francie ve 2. polovině 20. století (do konce 80. let)		
Rok	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství
1950	34 700	331 100
1960	30 200	319 900
1970	38 900	393 700
1980	81 100	334 400
1987	106 527	271 783

⁴⁶² INSEE: Annuaire rétrospectif de la France 1948 – 1988, INSEE 1990, str. 28; INSEE: Nombre d'unions, ze dne 23. 6. 2016, <http://www.insee.fr/fr/themes/series-longues.asp?indicateur=nombre-mariages-pacs>.

III. SITUACE OD KONCE OSMDEŠÁTÝCH LET A POČÁTEK 21. STOLETÍ

Intenzita ukončování manželství se v Česku neměnila až po roce 1989, ale následkem liberalizace a větší tolerance společnosti k rozvodům jako řešení partnerských krizí se zvyšovala již v průběhu předchozích desetiletí, přičemž vůle uzavírat manželství klesala, jak dokládá tabulka č. 5. Tento trend postupně pokračoval i v 90. letech (kdy se v jejich počátku uzavíralo více než 70 000 manželství ročně) a v první dekádě nového století, kdy vznikalo čím dále méně manželství (kolem 50 tisíc), přičemž počet rozvodů se pohyboval v rozmezí 31 až 33 tisíc. Po roce 2005 rozvodovost stagnovala na úrovni 47 – 50 %. Historické maximum, tj. přes 50 %, bylo zaznamenáno v roce 2010. Až v posledních několika letech dochází k poklesu na předchozí hladinu (44 %).⁴⁶³

Ohledně francouzských údajů lze upozornit zejména na to, že od května 2013 již reflektují to, že dochází i k uzavírání stejnopohlavních manželství (leč stále nejsou uváděna rozvodová čísla těchto párů) a že v průběhu posledních let dochází k nižšímu počtu rozvodů, ale i sňatků (obdobně jako v ČR).

Tabulka č. 5⁴⁶⁴ - Rozvody v ČR a ve Francii v letech 1989 – 2015

	Česká republika		Francie	
Rok	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství
1989	31 376	81 262	105 295	287 104
1990	32 055	90 953	105 800	294 690
1991	29 366	71 973	108 100	287 897
1992	28 572	74 060	108 000	279 338

⁴⁶³ Kačerová E.: Obrat v rozvodech, Statistika a my, měsíčník ČSÚ z 10/2013.

⁴⁶⁴ Český statistický úřad: Česká republika od roku 1989 v číslech (ze dne 17. 5. 2016), https://www.czso.cz/documents/10180/32955062/32018116_0101.pdf/748889f6-5739-401b-8aed-90924d1865af?version=1.0; Český statistický úřad: Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, www.czso.cz/csu/ediciplan.nsf/publ/1112-02-po_roce_1989; Český statistický úřad: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1960 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150507.pdf/704f1321-a734-49c4-a5c4-004457f2c482?version=1.0>; INSEE: Divorces et divortialité jusqu'en 2014, http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=bilandemo8; INSEE: Evolution du nombre de mariages et de pacs conclus jusqu'en 2015, http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=NATTEF02327; CD-ROM INSEE: La situation démographique en 2001 - Mouvement de la population, str. 12.

	Česká republika		Francie	
Rok	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství	Počet rozvodů	Počet uzavřených manželství
1993	30 227	66 033	110 800	262 696
1994	30 939	58 440	115 700	260 866
1995	31 135	54 956	119 200	261 813
1996	33 113	53 896	117 400	287 144
1997	32 465	57 804	116 100	291 163
1998	32 363	55 027	116 500	278 525
1999	23 657	53 523	116 800	293 544
2000	29 704	55 321	114 000	305 234
2001	31 586	52 374	112 600	295 720
2002	31 758	52 732	118 686	286 169
2003	32 824	48 943	127 966	282 756
2004	33 060	51 447	134 601	278 439
2005	31 288	51 829	155 253	283 036
2006	31 415	52 860	139 147	273 914
2007	31 129	57 157	134 477	273 669
2008	31 300	52 457	132 594	265 404
2009	29 133	47 862	130 601	251 478
2010	30 783	46 746	133 909	251 654
2011	28 113	45 137	132 977	236 826
2012	26 402	45 206	128 371	245 930
2013	27 895	43 499	124 948 z toho rozvodů „stejnopohlavních“ manželství: neuvádí se	238 592 z toho „stejnopohlavních“ manželství: 7367
2014	26 764	45 575	123 537 z toho rozvodů „stejnopohlavních“ manželství: neuvádí se	241 292 z toho „stejnopohlavních“ manželství: 10 518
2015	26 083	48 191	-	-

IV. PŘÍČINY ROZVODŮ

Přestože soudy nemohou postihnout veškeré složité aspekty mezilidských vztahů, snaží se zmapovat údaje o rozvratu (viz tabulka č. 6). Tato statistika je ovlivněna určitým zkreslením, neboť skutečnou příčinu rozvodu v některých případech strany nechtějí sdělovat a často uvádějí tu, o níž vědí, že bude soudem akceptována. Tomu nasvědčuje i nejčastěji uváděný důvod - rozdílnost povah, názorů a zájmů.

Tabulka č. 6 - Struktura rozvodů podle příčiny rozvratu manželství v ČR⁴⁶⁵

Příčina rozvratu manželství	Příčina na straně muže v letech 1960 – 2014								
	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Celkem	12 970	21 516	27 218	32 055	31 135	29 704	31 288	30 783	26 764
Neuvážený sňatek	222	1 175	1 063	1 788	1 385	656	272	120	43
Alkoholismus	1 538	2 981	4 462	3 301	2 915	1 719	1 332	719	366
Nevěra	3 819	3 389	4 990	4 795	4 002	2 371	1 831	1 284	818
Nezájem o rodinu	842	2 992	2 296	2 428	2 279	1 569	1 085	588	429
Zlé nakládání, odsouzení pro trest. čin	1 480	2 181	1 837	872	647	481	384	189	135
Rozdílnost povah, názorů a zájmů	1 380	4 279	7 091	12 978	15 179	13 967	16 290	21 821	19 652
Zdravotní důvody	245	294	341	335	155	85	74	42	25
Sexuální neshody	346	972	1 008	855	514	168	112	69	37
Ostatní příčiny	1 875	1 827	1 382	2 534	2 905	6 626	7 900	5 323	4 369
Soud nezjistil příčinu	1 223	1 426	2 748	2 169	1 154	2 062	2 008	628	890

⁴⁶⁵ Český statistický úřad: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1960 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150507.pdf/704f1321-a734-49c4-a5c4-004457f2c482?version=1.0>.

Příčina rozvratu manželství	Příčina na straně ženy v letech 1960 – 2014								
	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Celkem	12 970	21 516	27 218	32 055	31 135	29 704	31 288	30 783	26 764
Neuvážený sňatek	152	1 285	1 063	1 788	1 399	667	292	138	46
Alkoholismus	49	85	178	301	225	144	182	270	188
Nevěra	3 708	2 676	4 591	4 235	3 277	1 676	1 163	895	614
Nezájem o rodinu	817	2 431	2 212	802	574	370	331	365	277
Zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	358	281	135	45	47	25	26	72	52
Rozdílnost povah, názorů a zájmů	1 416	4 675	7 091	12 978	15 550	14 573	15 802	21 844	19 997
Zdravotní důvody	273	369	368	403	165	81	65	42	22
Sexuální neshody	326	1 074	1 002	855	527	181	108	67	29
Ostatní příčiny	2 026	1 994	1 244	3 015	3 923	7 903	8 993	5 375	4 777
Soud nezjistil příčinu	3 845	6 646	9 334	7 633	5 448	4 084	4 326	1 715	762

Nejčastější důvody francouzských rozvodů (které vůči sobě nejsou výlučné a mohou se překrývat) jsou obsaženy v tabulce č. 7.

Tabulka č. 7 – Příčiny rozvratu francouzských manželství

Příčiny rozvratu manželství	v % (přibližně)
Nevěra	33
Egoismus manžela	22
Špatné vlastnosti	15
Nevhodné chování (zejména žárlivost)	15
Neshody ohledně budoucnosti (dům, děti, zvířata)	15
Peníze a práce	10
Tchán/tchýně	10

V. JEDNOTLIVÉ TYPY FRANCOUZSKÝCH ROZVODŮ A DÉLKA ŘÍZENÍ

Níže jsou předložena data podle typů rozvodu po reformách z let 1975 a 2004, včetně průměrné časové náročnosti jednotlivých řízení.

Tabulka č. 8 - Typy rozvodu a jejich počet před reformou z roku 2004⁴⁶⁶

Rok	1997	1998	1999	2000	2001
Celkový počet	116 617	116 831	117 494	114 620	113 618
rozvod po vzájemné dohodě	64 293	65 412	65 300	65 374	68 644
ke společnému návrhu	47 825	48 775	48 673	48 818	53 713
k přijatému návrhu	16 468	16 637	16 627	16 556	14 931
rozvod pro rozvrat soužití	1 877	1 942	1 953	1 821	1 512
faktické odloučení	1 791	1 855	1 894	1 757	1 472
zhoršení duševního zdraví	86	87	59	64	40
rozvod pro zavinění	50 071	49 382	50 241	47 425	43 462

Tabulky č. 9 a č. 10 - Typy rozvodu a jejich počet po reformě z roku 2004⁴⁶⁷ (včetně konverze rozvodu od stolu a lože)

Rok	Počet rozvodů celkem	Rozvod po vzájemné dohodě	Akceptovaný rozvod	Rozvod pro zavinění	Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta	Přeměna rozvodu od stolu a lože v rozvod
2014	123 537	66 234	30 131	9 099	16 686	593
2013	125 109	66 640	31 199	9 835	16 038	657
2012	128 371	69 431	31 212	10 685	15 569	724

⁴⁶⁶ Annuaire Statistique de la Justice, Edition 2003, str. 89.

⁴⁶⁷ Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et ruptures d'unions, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>.

Rok	Počet rozvodů celkem	Rozvod po vzájemné dohodě	Akceptovaný rozvod	Rozvod pro zavinění	Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta	Přeměna rozvodu od stolu a lože v rozvod
2011	132 785	75 542	30 712	11 065	14 045	779
2010	133 721	72 433	32 603	13 117	14 107	993
2009	130 601	68 580	31 926	14 748	13 277	1 097
2008	132 594	70 235	30 865	16 904	12 381	1 304
2007	134 477	72 757	28 468	20 395	10 586	1 308
2006	139 147	76 794	22 702	29 584	7 541	1 574
2005	155 253	91 850	14 986	43 578	2 144	1 683

Lze doplnit, že v roce 2014 bylo procentuální rozložení manžely ukončených manželství přibližně následující:

Rok	Počet rozvodů celkem	Rozvod po vzájemné dohodě	Akceptovaný rozvod	Rozvod pro zavinění	Rozvod pro definitivní narušení manželského pouta	Přeměna rozvodu od stolu a lože v rozvod
2014	100 %	54 %	24,5 %	7,4 %	13,6 %	0,5 %

Jedním z nosných pilířů reformy z roku 2004 bylo zjednodušení a zrychlení rozvodu. To, že se tento záměr podařilo z velké části převést do praxe, vyplývá z údajů vztahujících se k porovnávaným rokům 2004 (tj. před účinností poslední zákonné modifikace) a 2010⁴⁶⁸.

Po poslední novele:

- klesla průměrná délka rozvodových věcí ze 13,3 na 11,6 měsíců,
- více jak polovina případů je projednána do pěti měsíců (dříve deseti měsíců),

⁴⁶⁸ Ministerstvo spravedlnosti: Divorces: une procédure a deux vitesses, ze dne 3. srpna 2012, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/infostats-justice-10057/divorces-une-procedure-a-deux-vitesses-24486.html>.

- došlo k velké akceleraci řízení u rozvodu po vzájemné dohodě z 8,8 na 2,6 měsíce, naopak sporné rozvody jsou v průměru projednávány déle (22,1 oproti 17,3 měsícům), což na druhé straně může rozvádějící se páry motivovat k tomu, aby se dohodly a nemusely podstupovat sporné řízení.

Obdobný vývoj je možné zaznamenat i v letech 2011 až 2014, jak uvádí tabulka č. 11.

Tabulka č. 11: Délka rozvodového procesu v letech 2011 až 2014⁴⁶⁹

Průměrná délka řízení (v měsících)				
Rozvod	2011	2012	2013	2014
po vzájemné dohodě	3,5	3,4	3,3	3,4
akceptovaný	20,9	21,5	21,7	22,3
pro definitivní narušení manželského pouta	27,5	27,8	28,2	28,9
pro zavinění	26,4	27,4	27,7	28,4

VI. ROZVOD Z POHLEDU NEZLETILÝCH DĚTÍ

V předchozích kapitolách jsem několikrát připomínal, že zánik manželství může mít neblahý vliv na bezprostřední okolí, především nezletilé děti. Z tabulek č. 12 a č. 13⁴⁷⁰ lze vyčíst, kolik z nich se ročně setká s tímto jevem. V Česku s celkovým počtem rozvodů ubylo roku 2014 i rozvodů s nezletilými potomky. Jejich podíl se plynule snižoval po celé sledované období.

⁴⁶⁹ Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et ruptures d'unions, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>.

⁴⁷⁰ Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky - 2014, Rozvodovost, <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2014>; Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et ruptures d'unions, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>.

Tabulka č. 12 - Rozvody podle počtu ne/zletilých dětí (2004–2014)⁴⁷¹

	2004	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rozvody bez nezletilých dětí	12 255	12 282	13 143	12 282	11 213	11 974	11 557
Rozvody s nezletilými dětmi	20 805	16 851	17 640	15 831	15 189	15 921	15 207
z toho s 1 dítětem	11 802	9 533	9 853	8 948	8 292	8 591	8 265
s 2 dětmi	7 993	6 538	6 903	6 074	6 146	6 436	6 133
s 3 a více dětmi	1 010	780	884	809	751	894	809
Počet nezletilých při rozvodu	31 008	25 094	26 483	23 716	22 983	24 335	23 119
Rozvody s nezletilými dětmi (v %)	62,9	57,8	57,3	56,3	57,5	57,1	56,8
z toho s 1 dítětem (%)	56,7	56,6	55,9	56,5	54,6	54,0	54,3
s 2 dětmi (%)	38,4	38,8	39,1	38,4	40,5	40,4	40,3
s 3 a více dětmi (%)	4,9	4,6	5,0	5,1	4,9	5,6	5,3

Tabulka č. 13⁴⁷² – Francie a počty nezletilých dětí a ne/sporné rozvody v roce 2014

Rozvody v roce 2014 podle počtu nezletilých dětí				
Počet nezletilých dětí	Rozvody celkem	Rozvod po vzájemné dohodě	Sporné rozvody	Konverze – rozvod od stolu a lože
Celkem	123 537	66 234	57 303	593
bez nezletilých dětí	58 383	33 709	24 674	495
1 dítě	28 950	14 510	14 440	50
2 děti	26 688	14 015	12 673	37
3 děti	7 734	3 368	4 366	9
4 a více dětí	1 782	632	1 150	2

⁴⁷¹ Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky - 2014, Rozvodovost, <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2014>.

⁴⁷² Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et séparations de corps, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>.

VII. KDO INICIUJE ROZVODOVÉ ŘÍZENÍ

Společné pro obě země je, že ženy iniciují rozvod častěji než muži. Ve Francii jsou to tři návrhy ze čtyř⁴⁷³, u nás téměř ze dvou třetin (viz následující tabulka).

Tabulka č. 14 - Podání žalob o rozvod v letech 2004–2014 v ČR

	2004	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rozvody celkem	33 060	29 133	30 783	28 113	26 402	27 895	26 764
z toho na návrh muže	10 950	10 291	10 653	9 946	9 404	9 850	9 710
z toho na návrh ženy	22 110	18 842	20 130	18 167	16 998	18 045	17 054

Pozn.: občanský zákoník ode dne 1. ledna 2014 sice již umožňuje podat společný návrh na rozvod manželství, tyto případy však začalo Ministerstvo spravedlnosti ČR evidovat až od roku 2015.

VIII. ROZVOD Z POHLEDU REGIONŮ

Shodné pro komparované státy je i to, že nejnižší rozvodovost je dlouhodobě v zemědělských regionech a v oblastech s vyšší religiozitou (např. na jižní Moravě). Naproti tomu velkoměsta stabilně vykazují vyšší procento rozvodovosti, např. v Paříži skončí rozvodem každé druhé manželství.

IX. OPAKOVANÉ ROZVODY

V Česku se v posledních letech manželé ze čtyř pětín rozváděli poprvé. Podíl opakovaných rozvodů se po celé sledované desetiletí pohyboval na úrovni 19 až 20 %, v roce 2014 činil 20,1 % u mužů a 19,4 % u žen. Ve většině případů (9 z 10) se jednalo o druhý rozvod. Nejčtenější k nim dochází u osob se základním vzděláním.⁴⁷⁴

⁴⁷³ ABEL Education System: Combien de couples divorcent en France et pourquoi?, <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/divorce-france-statistiques#heading-2>.

⁴⁷⁴ Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky - 2014, Rozvodovost, <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2014>.

Francouzi pro rok 2014 uvádějí opačný přístup, tj. počet podruhé (nebo po několikáté) ženatých/vdaných osob – 93 700 případů, resp. 19% z uzavřených sňatků v předmětném roce⁴⁷⁵.

X. ROZVODY PODLE DÉLKY TRVÁNÍ MANŽELSTVÍ

To, že nejen láska kvete v každém věku, prokazují níže uvedené tabulky č. 15⁴⁷⁶ a č. 16. Časové rozmezí, kdy se manželské páry definitivně rozcházejí, je značné, od několika měsíců po desítky let od uzavření sňatku. Poslední dobou přibývá i ukončení dlouhotrvajících manželství.

Tabulka č. 15 - Rozvody podle délky trvání manželství v ČR (2004 – 2014)

Délka trvání manželství (roky)	2004	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0-4	6 019	5 760	6 029	5 358	4 952	4 866	4 523
5-9	7 396	5 925	6 132	5 675	5 444	6 106	6 153
10-14	6 994	4 771	4 997	4 440	4 424	4 702	4 298
15-19	5 439	4 933	5 098	4 188	3 935	3 890	3 682
20-24	3 609	3 899	4 213	4 156	3 710	3 921	3 659
25-29	2 127	2 101	2 280	2 271	2 148	2 374	2 343
30+	1 476	1 744	2 034	2 025	1 789	2 036	2 106
Celkem	31 584	27 389	28 749	26 088	24 613	25 859	24 658
	v procentech (%)						
0-4	18,2	19,8	19,6	19,1	18,8	17,4	16,9
5-9	22,4	20,3	19,9	20,2	20,6	21,9	23,0
10-14	21,2	16,4	16,2	15,8	16,8	16,9	16,1
15-19	16,5	16,9	16,6	14,9	14,9	13,9	13,8
20-24	10,9	13,4	13,7	14,8	14,1	14,1	13,7
25-29	6,4	7,2	7,4	8,1	8,1	8,5	8,8
30+	4,5	6,0	6,6	7,2	6,8	7,3	7,9

⁴⁷⁵ Bellamy V.: 123 500 divorces en 2014 - Des divorces en légère baisse depuis 2010, http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1599#inter2.

⁴⁷⁶ Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky - 2014, Rozvodovost, <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2014>.

Tabulka č. 16⁴⁷⁷ - Francouzské rozvody v roce 2014 podle délky trvání

Rozvody ve Francii v roce 2014 podle délky trvání manželství			
	Rozvodů celkem	Rozvod po vzájemné dohodě	Sporné rozvody
Délka trvání manželství (roky)	123 537	66 234	57 303
Méně než 5 let	15 260	10 884	4 376
5 až 9 let	29 561	16 794	12 767
10 až 14 let	23 442	12 408	11 034
15 až 19 let	17 834	9 085	8 749
20 až 24 let	13 104	6 369	6 735
25 až 29 let	8 821	4 247	4 574
30 až 34 let	5 892	2 691	3 201
35 až 39 let	3 585	1 490	2 095
40 let a více	3 531	1 279	2 252

XI. ROZVOD OD STOLU A LOŽE

Přestože Francouzi využívají tohoto institutu spíše okrajově (viz tabulka č. 17), stále jej právní řád umožňuje.

Tabulka č. 17 – počet manželských odluk

Rok	Počet rozvodů od stolu a lože
2014	1074
2013	1347
2012	1283
2011	1316

⁴⁷⁷ Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et ruptures d'unions, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>.

XII. PŘÍNOS STATISTICKÝCH DAT A OPOMÍJENÉ OBLASTI

Vedle pozitiv analytických dat zmiňovaných v úvodu exkurzu lze jejich klady spatřovat i v tom, že různorodost výše uvedených přehledů naznačuje, z kolika možných praktických úhlů pohledu lze přistupovat k rozvodům, byť se nejedná o vyčerpávající údaje. Rovněž poukazují na to, že problematika rozvodovosti je v obou dotčených zemích stále vysoce aktuální.

Existují však oblasti, které by si zasloužily větší pozornost. V současné době řada francouzských odborníků stále postrádá bližší údaje týkající se rozvodů stejnopohlavních manželství. Lze však předpokládat, že v nejbližších měsících budou nějaká zveřejněna.

Osobně bych uvítal, kdyby statistické zdroje zároveň uváděly, jaká je společenská podpora tohoto nového institutu, kolik starostů odmítlo oddat homosexuální páry, zda k těmto případům docházelo pouze krátce po přijetí dotčené novely (jak o tom informovala média) nebo jestli se stávají i dnes, případně zda někteří ze starostů byli z tohoto důvodu odsouzeni k peněžitému trestu (až 75 tisíc Euro) a odnětí svobody (až na pět let) pro diskriminaci dle článku 432-7 trestního zákoníku.⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ Bordenet C.: Mariage pour tous: deux ans apres, un bilan en chiffres, Le Monde ze dne 23. 4. 2015; Benjamin A.: Refus de célébrer un mariage pour tous: que risque un maire?, TF1 ze dne 8. 6. 2013, <http://lci.tf1.fr/france/societe/refus-de-celebrer-un-mariage-pour-tous-que-risque-un-maire-8004748.html>.

ZÁVĚR

Ve své disertační práci jsem se zabýval jedním ze stěžejních institutů českého i francouzského rodinného práva, rozvodem manželství. Záměrně jsem spojil dva přístupy. Vedle tradiční analýzy aktuální právní úpravy obou zemí (přičemž jsem neopomněl pohled do historie i pohled de lege ferenda) a především rozboru podstatných reforem rozvodového práva ve Francii, jsem se zabýval i řadou názorů, stanovisek, připomínek, a především koncepčních řešení specialistů z oboru, teoretiků i praktiků, odkazoval na případy z praxe, na stanoviska soudů a vyslovoval jsem vlastní názory a hodnocení. Na podporu argumentace obsažené ve vlastní práci jsem pak na závěr připojil relevantní statistické údaje.

S odstupem několika let, které jsem věnoval rešerším, studiu nejrozličnějších pramenů, stanovisek, vědeckých analýz, judikatury, účasti na odborných přednáškách, konzultacím se soudci, vlastní advokátní praxi či vypracování disertační práce, mohu uvést, že jsem dosáhl cílů, které jsem si vytyčil na počátku své práce. Zároveň jsem dospěl k následujícím závěrům:

1. Institut rozvodu manželství prošel dlouhodobým vývojem, který zjevně stále ještě není uzavřen

Ačkoli by se rozvod mohl zdát právnímu laikovi či nezasvěcenému právníkovi „jednoduchou“, resp. ve výsledku stále stejnou záležitostí, takže na něm není tak zvaně co vymýšlet, opak je pravdou, jak vyplývá z historicko-právní části práce, z kapitoly, v níž předkládám úvahy de lege ferenda, z pojednání o aktuální české úpravě, jakož i z výkladu dvou velkých francouzských reforem z let 1975 a 2004.

Rozvod je právním institutem, který prošel dlouhodobým vývojem, jenž stále není ukončen. Znovu a znovu vyvolává řadu otázek, podnětů k dalším úpravám, dalšímu zlepšení. Zároveň je vystaven tlakům různých institucí, směrů a skupin, ať světských či náboženských.

Kdo by si ještě před několika lety ve Francii připustil, že bude homosexuálním párům umožněno uzavírat manželství, potažmo že bude docházet k jejich rozvodům? V době zcela nedávné byl ve Francii prosazen rozvod bez soudce. Naproti tomu v Česku probíhají především přípravné práce na rekodifikaci civilního práva procesního. Dnes ještě není jasné, zda nová koncepce procesního práva civilního bude vycházet z rakouské úpravy, nebo zda se

zákonodárce vydá jinou cestou, a jakým způsobem se pak finální podoba procesní reformy dotkne rozvodů.

To vše svědčí o tom, že vývoj rozvodového práva pokračuje a není zřejmé, zda bude vůbec někdy uzavřen. Rozhodně stojí za to sledovat, jakým směrem se bude nadále ubírat, jak bude vypadat za deset let, nebo dokonce za půl století či později.

2. Současný přístup společnosti a zákonodárce k rozvodu je diametrálně odlišný od postojů starších generací

Přestože dnešní manželé často řeší z lidského hlediska obdobné problémy, jaké měli manželé před mnoha desítkami či stovkami let (např. neshodu povah, úmyslné vyhledávání jiných partnerů apod.), z obecného úhlu pohledu lze konstatovat, díky provedené historicko-právní analýze, že jak v Česku, tak ve Francii došlo k zásadním proměnám v přístupu společnosti a zákonodárců k dané problematice.

V posledních zhruba padesáti letech a především v současné době jsou typické spíše svobodomyšlnější postoje a rozvod již není brán za mravně a společensky problematický, odsouzeníhodný jev, byť z hlediska státu, potažmo práva, rozvod stále zůstává nežádoucím. Nejen že společnost rozvody toleruje, dokonce je často vnímá jako něco téměř přirozeného, na což upozorňuje i Ústavní soud ČR (v nálezu ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/15). Dnes je již nepředstavitelné přijmout zákon zakazující rozvod, ani kdyby zároveň povolil rozloučení manželství, jak tomu bylo v mnoha státech běžné.

3. Navzdory závěru uvedenému v předchozím bodě rozvod manželství a otázky s ním související stále vyvolávají zájem odborné i laické veřejnosti i názorové střety

Problematika rozvodu a projednávání případných změn jeho právní úpravy rozděluje odbornou i laickou veřejnost. Přesto, že ideové neshody by měly zůstat v úrovni odborné, resp. politické diskuse, přerostou někdy v pouliční protesty a manifestace, jak tomu bylo ve Francii před uzákoněním tzv. manželství pro všechny (tj. homosexuálních manželství). Jedná se totiž o oblast práva, která se dotýká valné většiny z nás a málokoho tudíž nechává zcela chladným.

Navíc ani dnes nelze zcela opomíjet vliv církve, především církve římsko-katolické, která dodnes nemá zcela jasno v tom, jak přistupovat k rozvodům svých „oveček“.

4. Francie ve 21. století zaznamenala podstatnější změny v oblasti rozvodu než Česko

Obě zkoumané rozvodové úpravy v nedávné době prodělaly změny. Ve Francii však mnohem významnější než v Česku.

Francouzskou novelu rozvodového práva v Code civil z roku 2004 lze považovat za reformu (třebaže umírněnou), zatímco u nás v souvislosti s novým civilním kodexem z roku 2012 o reformě rozvodu hovořit nelze. To nic neubírá na skutečnosti, že český občanský zákoník byl připraven se snahou o skutečnou obnovu soukromého práva standardního střihu.

Převratnost nové francouzské právní úpravy je dána i tím, že zákonodárce musel zohlednit skutečnost, že jsou uzavírána a rozlučována také homosexuální manželství, což je diametrální rozdíl od českého práva.

Zcela aktuální novinkou je, že Francie, vedle rozvodu před soudcem, uznala také rozvod po vzájemné dohodě před notářem.

5. Francouzský zákonodárce v rámci reformy z roku 2004 zvolil správný přístup

Lze kvitovat pozitivní postoj francouzského zákonodárce, když reflektoval připomínky odborníků, resp. potřeby praxe a v rámci poslední velké reformy z roku 2004 zakotvil rozvod jednodušší, rychlejší a méně dramatický.

Důrazem na nalezení dohody manželů, jakož i přechodem k variantě rozvodu méně sporné, napomáhá francouzský zákonodárce eliminaci napětí mezi rozvádějícími se manžely, posílení vyrovnanějších poměrů pro dobu po rozvodu, jakož i udržení relativně přátelských vztahů bývalých manželů. To s sebou jistě přináší i lepší podmínky pro nezletilé děti, které se mohou snadněji vyrovnat s tak velkým zásahem do života, jaký představuje rozvod jejich rodičů.

6. I po francouzských reformách zůstává česká právní úprava jednodušší

Obě právní úpravy rozvodu mají své charakteristické znaky, které způsobují, že rozvody v obou zemích jsou stále spíše odlišné, společných prvků vlastně mnoho není.

Přes nepopiratelná zjednodušení rozvodového práva ve Francii v roce 2004 zůstává tamní právní úprava ve srovnání se zdejší složitější, a to jak z pohledu práva hmotného, tak procesního, přinejmenším z pohledu počtu rozvodových variant a průběhu soudního řízení.

Je však nutné zdůraznit, že z hlediska časové náročnosti se francouzské právo posunulo o hodně dopředu. Francouzi mnohdy dosáhnou rozvodu rychleji než Češi, tedy v případě rozvodu po vzájemné dohodě. Tomu napomohl zákon z roku 2004. A vzhledem k tomu, že Francouzi opakovaně přicházejí s novými nápady na simplifikaci rozvodu, je pravděpodobné, že se dosažení rozvodu zjednoduší mj. tím, že k němu bude docházet stále ve větším rozsahu mimosoudně.

7. Rozvod manželství - fenomén dnešní doby

V České republice i ve Francouzské republice jsou rozvody tak časté, že rozvod lze označit za fenomén nedávné minulosti a současnosti. Dlouhodobé statistiky svědčí o velkém nárůstu rozvodů. Uvidíme, zda se mírný pokles rozvodovosti z posledních let ustálí, nebo zda se jedná pouze o přechodný jev, který může souviset i s neustále se snižujícím počtem uzavřených manželství.

Taktéž – pokud jde o Francii – si budeme muset počkat, jak se do této statistiky promítne možnost rozvodu bez soudce.

8. Rozvod stále představuje podstatný zásah do života manželů a jejich dětí

Ačkoli je rozvod v současnosti v obou zemích běžnou záležitostí, neznamena to, že by průběh rozvodu byl pro samotné manžele snadný a nenáročný.

Naopak velmi často bývá doprovázen nepříjemnými vzpomínkami, pocitem ukřivdění a hořkosti. Bohužel se v podstatné míře dotýká nezletilých dětí, které ztrácejí pocit bezpečí a zpravidla přicházejí i o každodenní kontakt s jedním z rodičů, který v důsledku ukončení manželství opouští rodinnou domácnost.

Nelze opomíjet ani finanční stránku věci. Náklady na advokáty, výdaje spojené se stěhováním a zařízením nového bydlení, výživné, kompenzační plnění či náhrada škody, vypořádání majetku, to je jen částečný výčet toho, co rozvádějící se páry musí v praxi řešit a co je může ekonomicky limitovat ještě po dlouhou dobu.

9. Přestože by si rozvod zasloužil personální přehodnocení ze strany české justice a dalších příslušných orgánů, je vhodné pro rozvod zachovat soudní řízení

Vzhledem k náročnosti a důležitosti rozvodového procesu by si tato oblast zasloužila větší pozornost ze strany české justice. Mám totiž za to, že rozvodové věci by měly být rozhodovány těmi nejzkušenějšími soudci, nikoliv, jak se často děje, soudci začínajícími. Vždyť přeci soud tady rozhoduje o velmi podstatné stránce lidských životů. Obdobné bezesporu platí i pro pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany péče o dítě. Tento závěr činím právě s vědomím, že jejich práce v oblasti zrušení manželství rozvodem, zejména pokud jde o manželství s nezletilými dětmi, je velmi náročná, zodpovědná, vyžaduje profesní zkušenosti, ale i životní nadhled.

Francouzi k této otázce přistupují tak, že specializovaný soudce (JAF) absolvuje speciální vzdělání po dobu třiceti jedna měsíců na Ecole nationale de la magistrature (Národní škola soudnictví).

Pokud tedy např. v Česku existuje ze známých důvodů pasivní volební právo do Senátu až od čtyřiceti let věku, jistě by stálo za zvážení, zda by neměla být stanovena nějaká obdobná věková hranice nebo alespoň minimální délka výkonu soudní praxe pro soudce rozhodující manželské spory a s nimi související porozvodová uspořádání bývalých manželů a nezletilých dětí. Bezesporu i strany řízení by měly větší respekt k „ostříleným“ soudcům, než k takovým, na nichž je patrné začátečnictví.

Obě země mají navíc značný problém s přetížeností soudů a rozvodovým věcem tak není věnován čas, který by si zasluhovaly. Zejména Francouzi tento fakt otevřeně přiznávají.

Čeští soudci by přivítali, kdyby rodinné věci byly hodnoceny v rámci jejich výkonnosti za stejně obtížné, jako jiné kauzy, byť v posledních letech došlo k pozitivnímu přehodnocení ze strany ministerstva spravedlnosti. Adekvátní odezvy se ale na všech soudech dosud nedočkalo.

Pokud by se odpovědné instituce těmito podněty zabývaly, mohlo by to ve svém důsledku přispět ke zkvalitnění rozhodování v rozvodových věcech.

Výše uvedené však v žádném případě neznamena, že by o rozvodech měly rozhodovat jiné instituce než soudy. Osobně nesouhlasím s tím, aby docházelo k přenesení pravomoci autoritativně rozhodovat o zániku manželství na nesoudní orgány. Rizik takového kroku – je dle mého mínění – příliš mnoho. Proto bych plédoval pro to, aby se u nás v tomto ohledu existující stav neměnil, aby o rozvodu manželství vždy rozhodoval soud.

10. Manželství jako vhodná varianta životního soužití

Na úplný závěr, přesto, že se ve své práci věnuji rozvodu manželství, bych rád vyslovil své osobní přesvědčení: manželství, i když pro mnohé vykazuje nedostatky nebo snad dokonce problémy, se stále jeví jako vhodný základ soužití dvou osob. Nejenom proto, že pro takové konstatování svědčí tisíciletá historie, ale především proto, že statusový základ soužití muže a ženy představuje to nejlepší východisko pro založení rodiny a vytvoření bezpečného přístavu pro její členy, v první řadě pro nezletilé děti.

Záleží jenom na manželech samotných, zda přístav bude prosperovat a zda se do něj budou rádi vracet. Pokud tomu tak bude, je vysoce pravděpodobné, že manželský svazek zanikne až smrtí jednoho z manželů, nikoliv dříve rozvodem, a že děti zrozené z takových manželství budou v budoucnu více uvažovat o uzavření manželství, díky čemuž tak může snáze pokračovat život dalších generací.

SHRNUTÍ

Cílem této disertační práce bylo předložení komparativní studie recentních právních úprav rozvodu manželství ve dvou právních řádech - v českém a francouzském právu. Srovnávání bylo komplexní ve smyslu hmotněprávního i procesněprávního pohledu na danou tematiku.

Podstatou práce je proto hluboká srovnávací analýza právních úprav rozvodu nejen v platném znění obou civilních kodexů a jejich procesních pendantů, ale také ve zněních platných v nedávné minulosti. To nutně znamená, že předmětem práce je také obsáhlé pojednání o zásadních reformách francouzského rozvodového práva z roku 1975 a z roku 2004, ale také o českých variantách rozvodu, o francouzských typech rozvodu, o rozvodových řízeních a o základních odlišnostech jednotlivých rozvodových úprav. Teoretický výklad byl přitom podstatným způsobem obohacen o praktický náhled, představovaný především judikaturou ve Francouzské republice i v České republice, ale též názory, stanovisky, podněty a doporučeními specialistů z oblasti rodinného práva. Teoretický výklad jednotlivých oblastí rozvodu se tedy mohl opřít o aktuální případy a praktické poznatky, které reflektují soudobé společenské podmínky a změny. Autor této disertační práce k tomu připojoval vlastní hodnocení a názory.

Předmětem zásadní analýzy byl taktéž institut, který novodobé české právo nezná, tj. tzv. rozvod od stolu a lože (*séparation de corps*). Nemálo místa je věnováno rovněž problematice nejpodstatnějších občanskoprávních následků rozvodu v Česku a ve Francii.

Aby byl náhled na dané téma ucelený, rozbor rozvodu z pohledu teorie a praxe provází pojednání o vybraných kapitolách historicko-právního vývoje rozvodu manželství, jakož i stať obsahující úvahy *de lege ferenda*. K textu práce je připojen statistický exkurz obsahující relevantní analytická data, jež doplňují informace a údaje uvedené v předchozích kapitolách.

V závěru práce jsou pak předloženy její klíčové výsledky. Ty lze shrnout následovně.

Institut rozvodu prošel v Česku i ve Francii značnými proměnami. Byly vyvolány zásadní změnou v přístupu společnosti a následně zákonodárců k rozvodu. Především společnost v obou zkoumaných zemích začala po II. světové válce zaujímat svobodomyslnější postoje k dané problematice. V posledních několika dekádách jsou rozvody tak časté, že je dokonce možné označit rozvod za jeden z hlavních fenoménů dneška.

Vývoj společenských potřeb, pokud jde o řešení skončení manželského soužití za života manželů, se však nezastavil, přináší nové podněty pro právní úpravu a nezdá se, že by

byl již uzavřen. Obě komparované rozvodové úpravy prodělaly v nedávné době změny, ve Francii však o mnoho významnější než u nás. Zejména ty docela nedávne byly doprovázeny nejen odbornými diskuzemi, ale i velkým zájmem laické veřejnosti, ba dokonce i pouličními protesty a manifestacemi.

Mezi ty nejpodstatnější změny francouzské právní úpravy patří reforma rozvodového práva z roku 2004, na níž lze hlavně ocenit pozitivní přístup francouzského zákonodárce reflektujícího připomínky odborníků a potřeby praxe, ale také legislativní úpravy, které zjednodušují rozvodovou proceduru, kladou důraz na nalezení dohody manželů a vedou manžele k výběru rozvodu méně konfliktního. To vše způsobilo, že rozvod ve Francii se stal jednodušším, rychlejším a méně dramatickým. Dále lze poukázat na převratnou změnu, již představují rozvody homosexuálních manželství, nebo na zcela aktuální novinku spočívající v rozvodu po vzájemné dohodě před notářem, která Francouzům v určitých případech umožňuje vyřešit rozvod bez ingerence soudu.

Navzdory zmíněné francouzské reformě z roku 2004 a dalším změnám tamějšího rozvodového práva, jsou právní úpravy rozvodu v Česku a ve Francii stále spíše odlišné než podobné, zejména proto, že česká právní úprava je svou jednoduchostí stěží srovnatelná s jakoukoli právní úpravou jinou. Na druhé straně lze – logicky – za zásadní společný prvek považovat, že rozvod manželství v obou zemích nutně představuje, přes zmiňované změny právních úprav, podstatný, a spíš negativní, zásah do života nejen manželů, ale často celých jejich rodin, v první řadě ale nezletilých dětí. Především toto hledisko nelze opomíjet, a je zapotřebí přistupovat k problematice rozvodu manželství s co největší odpovědností. Jedním z předpokladů náležitého přístupu k otázce rozvodu je přizpůsobení obsazení decizivních soudů, jak po stránce kvantitativní, tak po stránce profesionální. To platí především pro českou justici, kde o rozvodech často rozhodují začínající soudci.

Překlady francouzské literatury, zákonů a judikatury byly provedeny původně, přičemž některé pojmy a výrazy byly přeloženy jen volně, protože jejich český ekvivalent v naší právní úpravě neexistuje.

SUMMARY

The aim of this doctorate thesis is to present a comparative study of recent legal adjustments of divorce within two legal systems - in Czech and French law. The comparison is complex in terms of substantive and procedural points of view on the topic.

The essence of this thesis is therefore a deep comparative analysis of the laws of divorce, not only the laws currently in use in both civil codes and their procedural aspects, but also in the versions that were in force in the recent past. This naturally means that the subject matter of this thesis is also a comprehensive treatise on the fundamental reforms of the French divorce law of 1975 and 2004, as well as on the Czech versions of divorce, French types of divorce, divorce proceedings and on the fundamental differences of the individual adjustments to the legal aspects of divorce. Concurrently, the theoretical explanations have been significantly enriched with a practical preview, which presents court decisions of the French Republic and the Czech Republic, along with the views, opinions, suggestions and recommendations of specialists in the field of family law. The theoretical explanation of the different areas of divorce is therefore able to rely on actual cases and practical knowledge in a way that reflects on the contemporary social conditions and how they are changing. The author of this dissertation has also included his own assessments and opinions.

The subject matter of this analysis was also an institute that modern Czech law does not recognize, i.e. so-called separation from bed and board (*séparation de corps*). Furthermore, a good amount of space in this thesis is devoted to the most important consequences of divorce in the Czech Republic and France from the perspective of civil law.

To ensure a comprehensive view on this given topic, the analysis of divorces in terms of theory and practice is accompanied by a treatise about selected chapters of historical and legal developments of divorce, as well as an essay examining *de lege ferenda* (future law). The text of this thesis also contains a statistical excursus comprised of relevant analytical data to complement the information and the data presented in the previous chapters.

The conclusion then presents the key results. These can be summarized as follows.

The institute of divorce has gone through substantial changes in both the Czech Republic and France. These changes were triggered by a fundamental shift in the attitude of society and consequently legislators in regard to divorce. Above all, the societies in both countries surveyed began to hold a more liberal-minded attitude on this issue after the Second

World War. Over the last few decades, divorces have become so common that it is even possible to characterize divorce as one of the major phenomena of today.

The development of social needs in terms of solutions for the ending of a marriage during the lifetime of the spouses, however, has not stopped, and is bringing about new initiatives for legal adjustments, and it does not seem that this would be finalized yet. In both cases the divorce modifications being compared have undergone recent changes, however, in France these have been much stronger than here in the Czech Republic. Notably these changes were quite recently accompanied by discussions not only within the professional legal community, but also by a high level of interest from the general public, which even saw street protests and demonstrations.

The reform of the divorce law of 2004 belongs among the most important changes in French legal adjustments. What is to be mainly appreciated is the positive approach of French legislator took in responding to the remarks of experts and the needs of those involved in practice, as well as the legislative changes, which simplify the divorce procedure, putting an emphasis on finding a mutual agreement between spouses and leading spouses toward choosing a divorce that involves less of a conflict. All of this has resulted in divorce becoming simpler, faster and less dramatic in France. Furthermore, there is one thing that can be highlighted and that is a radical change in the form of introducing divorce in the case of gay marriage, or the completely new innovation consisting of divorce by mutual agreement before a notary that in certain cases allows the French to conclude a divorce without any court interference.

Despite the aforementioned French 2004 reform and other changes of the local divorce law, the laws of divorce in the Czech Republic and France are still more different than similar, especially because the Czech legal adjustments are, because of their simplicity, hardly comparable with any other legislation dealing with this. On the other hand - logically – what can be considered an essential element common to both laws is the fact that divorce in both countries necessarily represents, despite the mentioned changes in legislation, a substantial and rather negative intervention into the lives of both spouses as well as often the entirety of their families, especially with respect to minors. Above all, this aspect cannot be ignored, and it is necessary to approach the issue of divorce as responsibly as possible. One of the prerequisites for the proper approach to the issue of divorce is adapting the court staffing, both quantitatively and in terms of becoming more professional. This is especially true for the Czech judiciary, where divorce is often decided by judges at the start of their careers.

The translations of French literature, laws and jurisprudence were made in the original terminology, with some terms and expressions being translated loosely as the Czech equivalents do not exist in our legal system.

ANOTACE

Tato disertační práce se zabývá jedním ze stěžejních institutů českého i francouzského rodinného práva, rozvodem manželství. Rozvod není pouhým pojmem z učebnice práva. Jsou s ním spojeny konkrétní osudy manželů, ba celých rodin. Komparativní studie českého a francouzského rozvodového práva je rozdělena do pěti hlavních kapitol a statistického exkurzu. Práce nejprve pojednává o historicko-právním vývoji rozvodu manželství v obou komparovaných zemích. Následně analyzuje aktuální hmotněprávní i procesněprávní úpravu rozvodu v České republice. Těžištěm práce je rozbor hmotněprávních a procesních reforem rozvodového práva ve Francii a jeho základních odlišností od českého rozvodu. Následně je pojednáno o následcích rozvodu, o možné české právní úpravě rozvodu a novinkách francouzské rozvodové úpravy. Práce je zakončena relevantními statistickými údaji. Teoretický rozbor institutu rozvodu je doplněn praktickými příklady, aktuální judikaturou, koncepčními řešeními specialistů z oboru, jakož i hodnoceními autora disertační práce.

ABSTRACT

This doctoral thesis deals with one of the key institutions of Czech and French family law, divorce. Divorce is not merely a concept from some legal textbook. The specific fate of spouses, and even entire families, are tied up with it. This comparative study of Czech and French divorce law is divided into five main chapters and a statistical excursus. This thesis first discusses the historical and legal developments for ending a marriage, i.e. divorce, in both countries. This is followed by an analysis of the current substantive and procedural aspects of divorce in the Czech Republic. The focus of the work is an analysis of both procedural and substantive reform of divorce law in France and its fundamental differences from Czech divorce. Subsequently, it examines the consequences of divorce, possible future Czech legislation dealing with divorce and the innovations included in the French divorce law. The work ends with a presentation of relevant statistical data. The theoretical analysis of the institute of divorce is accompanied by practical examples of legal cases, current case law, conceptual solutions from specialists in the field of family law, as well as assessments from the author of this thesis.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, JUDIKATURY A PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Literatura:

1. Adamová K. - Mates P.: Právní pověry, Linde 1997;
2. Acher T., Stasi L.: Droit civil - personnes, incapacités, famille, Paradigme 2002;
3. Arnaud D., Fraboul – Maquette C.: Le divorce – Procédures, Fiche pratique, Edice Ministerstva spravedlnosti, říjen 2012;
4. Bělohávek A. J., Černý J., Jungwirthová M., Kláma P., Profeldová T, Šrotová E.: Nový občanský zákoník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň 2012;
5. Bénabent A.: Droit civil - la famille, Litec 2003;
6. Bénabent A.: Droit de la famille, Montchrestien 2012;
7. Boudyšová V.: Minulost našeho státu v dokumentech, Nakladatelství Svoboda 1971;
8. Carbonnier J.: Droit civil (la famille), Presses Universitaires de France, 2002;
9. Clement Ch.: Fiche de niveau 3. Droit de la famille/divorce, únor 2007;
10. Cornu G.: Droit civil - la famille, Montchrestien 2003;
11. Courbe P., Jault-Seseke F.: Droit civil, Les personnes, la famille, les incapacités, Dalloz 2012;
12. Courbe P.: Droit de la famille, Armand Colin 1997;
13. Courbe P.: Le divorce, Dalloz, 1999;
14. Čechura J., Hlavačka M., Maur E.: Ženy a milenky českých králů, Akropolis Praha 1994;
15. Český statistický úřad: Příběh statistiky, publikace ČSÚ ze dne 28. 1. 2014;
16. Čornej P.: Panovníci českých zemí, FRAGMENT 1992;
17. Dvořák J.: Pocta Sentě Radvanové. Rozvod podle § 24a zákona o rodině a ochrana práv třetích osob, Aspi, a.s. 2009;
18. Dvořák J.: Práva a povinnosti z dědické smlouvy po rozvodu, komentář ASPI k § 1593 o.z.;
19. Dvořáková Závodská J. a kolektiv: Manželství a rozvody, Linde 2002;
20. Eliáš K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR 2013;

21. Fenouillet D.: Droit de la famille, Dalloz 1997;
22. Francová M., Dvořáková Závodská J.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 3. vydání, Praha: Wolters Kluwer 2014;
23. Frček M.: Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky, PF UK 2012;
24. Frinta O.: ASPI, komentář k § 29 o.z.;
25. Frinta O.: ASPI, komentář k § 3020 o.z.;
26. Fulchiron H.: La famille, Defrénois, 2011, Lextenso éditions;
27. Gerloch A., Hřebejk J., Zoubek V.: Ústavní systém České republiky, PROSPEKTRUM 1999;
28. Guillemin a Bonnamy: Le guide du divorce, Fine Media, 2012;
29. Haderka J.: Rozvod v současném světě, díl 2.: Kapitalistické státy Evropy, sev. Ameriky a Oceánie, Praha SEVT 1999;
30. Holub M. - Nová H.: Zákon o rodině a předpisy souvisící, Linde 2000;
31. Holub M., Nová H., Ptáček L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011;
32. Hrušáková a kol.: Zákon o rodině, C. H. Beck 2009;
33. Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Občanský zákoník II, Rodinné právo (§655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014;
34. Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol.: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015;
35. Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, MU v Brně 2001;
36. Hrušáková M.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů 2000;
37. Hrušáková M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press 2001;
38. Hrušáková M.: Rozvody a odklony, Sborník přednášek z odborné konference Právní prostor 2015;
39. Chaveau V. - Poivey-Leclercq: Le droit de la famille - guide juridique, Seuil 2001;
40. Choděra O.: Partnerství, manželství a paragrafy, Grada Publishing 2002;
41. Javůrková N.: komentář ASPI k § 204 o.s.ř.;
42. Jirsa J. a kol.: Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015, Karel Havlíček, ed. 2015;
43. Jirsa J.: Zákon o zvláštních řízeních soudních a procesní úvahy de lege ferenda. Sborník přednášek z odborné konference Právní prostor 2014, ATLAS Consulting, spol. s r.o.;
44. Kinc J., Urfus V., Skřejpek M.: Římské právo, C.H.Beck 1995;

45. Klabouch Jiří: Manželství a rodina v minulosti, Orbis Praha 1962;
46. Knappová a kol. (část zpracována M. Zuklínovou): Občanské právo hmotné, ASPI 2002;
47. Lavický P. aj.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Praktický komentář, Wolters Kluwer, Praha 2015;
48. Lévy J.-P.; Castaldo A.: Histoire du droit civil, Dalloz 2002;
49. Malaurie P., Fulchiron H.: Droit de la famille, LGDJ, Lextenso éditions 2016;
50. Malaurie P., Fulchiron H.: La famille, Defrénois, 2011, Lextenso éditions;
51. Malý Karel: České právo v minulosti, Orac 1995;
52. Marais A.: Droit des personnes, Dalloz 2012;
53. Ministerstvo spravedlnosti: La réforme du divorce et de la procédure en matière familiale. Guide méthodologique, listopad 2004;
54. Ministerstvo vnitra: Jména a příjmení. Příjmení po rozvodu, ATLAS consulting, spol. s r.o.;
55. Murat P.: Droit de la famille, Dalloz 2010;
56. Murat-Sempietro M.-P., Trambouze V.: Le divorce après la loi du 26 mai 2004, Litec 2006;
57. Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I., Vondráčková P.: Nový občanský zákoník. Rodinné právo, GRADA Publishing, a.s., 2014;
58. Pernoudová R.: Žena v době katedrál, Vyšehrad 2002;
59. Polišenská P.: Přehled judikatury ve věcech manželství (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku), Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013;
60. Radimský J. - Radvanová S.: Zákon o rodině - komentář, Panorama Praha 1989;
61. Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 1999;
62. Renault-Brahinsky: Droit de la famille, Gualino éditeur 2003;
63. Renaut M.-H.: Histoire du droit de la famille, Ellipses 2003;
64. Rubellin-Devichi: Droit de la famille, Dalloz 2001;
65. Svoboda K., Tlášková Š., Vlácil D., Levý J., Hromada M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2015;
66. Szramkiewicz R.: Histoire du droit français de la famille, Dalloz 1995;
67. Šínová R. a kol.: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013;
68. Šínová R. a kolektiv: Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges 2010;

69. Šmíd D.: Nový občanský zákoník s podrobným výkladem vybraných ustanovení, Soudy 2014;
70. Šmíd O., Šínová R. a kolektiv: Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013;
71. Švestka J., Dvořák J. a kol: Občanské právo hmotné, Wolters Kluwer 2009;
72. Švestka J., Dvořák J., Fiala J., Zuklínová M. a kol: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014;
73. Vallas-Lenerz E.: Divorce Le guide pratique, Prat 2008;
74. Veselá R.: Vývoj rodinného práva do r. 1938, Masarykova univerzita, Brno, 1993;
75. Všeobecná encyklopedie, Diderot 1999, 1. svazek;
76. Všeobecná encyklopedie, Diderot 1999, 3. svazek;
77. Všeobecná encyklopedie, Diderot 1999, 5. svazek;
78. Zuklínová M.: ASPI, komentář k § 687 o.z.;
79. Zuklínová M.: Péče o dítě, komentář ASPI k § 906 o.z.

Články:

1. Bordenet C.: Mariage pour tous: deux ans apres, un bilan en chiffres, Le Monde ze dne 23. 4. 2015;
2. Dávid R.: Obecné připomínky k zákonu o zvláštních řízeních soudních, Bulletin advokacie č. 12/2014, str. 58 n.;
3. Dupont G., Jacquin J. - B.: Le divorce sans juge sous le feu des critiques, Le Monde ze dne 19. 5. 2016, str. 11;
4. Eliáš K.: K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku, Bulletin advokacie 9/2015, str. 22 n.;
5. Eliáš K.: Občanský zákoník a novelizační tlaky, Bulletin advokacie 12/2014, str. 28 n.;
6. Elischer D.: Nová právní úprava rozvodu ve Francii; Právní fórum 7/2005, str. 260 n.;
7. Ginter J.: Manželské spory stále brutálnější, deník Právo ze dne 7. – 8. 2. 2015, str. 1;
8. Haderka F. J.: K problematice ustanovení § 24b odst. 1 zákona o rodině, Právní praxe 6/1999, str. 386 n.;
9. Haderka J.: Rozvodovost ve Francii, Sociologický časopis, roč. 24, č. 6 (1998), str. 626 n.;
10. Haderka J.: K dějinným základům právní úpravy rozvodu na území Československa, Právní obzor 1990, str. 429 n.;

11. Hendrychová M.: Rodinné právo se zřetelem k majetkovému právu manželskému, Obchodní právo č. 2/2013, str. 42 n.;
12. Chemin A.: La prudente réforme du divorce entre en vigueur en janvier, Le Monde ze dne 30. 12. 2004, str. 1 n.;
13. Jirsa J.: Komentář k rozhodnutí KS, rozsudek ze dne 5. 12. 2012, č.j. 24 Co 261/2012-52 - Nesporný rozvod. Dohoda manželů pro účely nesporného rozvodu. Dohoda o výživném rozvedené manželky, ATLAS Consulting spol. s r.o.;
14. Kačerová E.: Obrat v rozvodech, Statistika a my, měsíčník ČSÚ z 10/2013;
15. Kantůrková L.: Postavení rodinněprávních soudců v české justici, Právo a rodina 1/2013;
16. Kavalír J.: Děti a slabší partneři při rozvodu, Rodinné listy č. 11/2012, rubrika Soudní praxe Rodinných listů, str. 11- 18;
17. Kovářová D.: Nový civilní proces, Rodinné listy č. 11/2013, rubrika Rodinné listy informují, str. 13 n.;
18. Králíčková Z.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku, Právní rozhledy, 2013, č. 23-24, s. 801 n.;
19. Novák T.: Manželské a rodinné mýty, Rodinné listy č. 1/2013, rubrika Redakční ohniště, str. 28 n.;
20. Novotná V.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku, Právo a rodina, 1/2014, str. 5 n.;
21. Plátěnková H.: K některým otázkám souvisejícím s rozvodem manželství a opatrovnickým řízením ve světle návrhu nového civilního kodexu, Bulletin advokacie 4/2009, str. 27 n.;
22. Svoboda K.: Nové problémy v řízení o rozvod manželství, Bulletin advokacie 5/2014, str. 31 n.;
23. Šabata K.: Dvě stručné poznámky k řízení o rozvod manželství, ASPI, literatura k § 757 o.z. ze dne 9. 6. 2014;
24. Šmíd O.: Rozvod manželství nově, Rekodifikace a praxe 12/2013, str. 2 n.;
25. Šmíd O.: Řízení o rozvodu manželství nově, Rekodifikace a praxe č. 1/2014, str. 2 n.;
26. Švandelíková K.: Právní prostor ze dne 21. 12. 2015, Rozhovor: doc. Michaela Zuklínová – Nejvyšší soud měl s rekodifikací obtíž od samého počátku;
27. Telec I., Králíčková Z.: Výživné v novém občanském zákoníku, Bulletin advokacie č. 3/2014, str. 27 n.;

28. Wawerka K.: Nový občanský zákoník z pohledu emeritního notáře, Bulletin advokacie 12/2014, str. 30 n.

Ročenky/sborníky:

1. Annuaire rétrospectif de la France 1948 – 1988, INSEE 1990;
2. Annuaire statistique abrégé - 1949, Paris imprimerie nationale 1950;
3. Annuaire Statistique de la Justice, Edition 2003;
4. Ministerstvo financí a ekonomických záležitostí: Annuaire statistique abrégé - 1949, Paris imprimerie nationale 1950.

Internetové a další prameny:

1. 20 minutes ze dne 13. 7. 2016: Le projet de loi „Justice du XXIe siècle - qui prévoit le divorce sans juge, adopté par les députés, <http://www.20minutes.fr/politique/1888803-20160713-projet-loi-justice-xxie-siecle-prevoit-divorce-juge-adopte-deputes>;
2. ABEL Education System: Combien de couples divorcent en France et pourquoi?, <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/divorce-france-statistiques#heading-2>;
3. ABEL Education System: Les 4 types de divorce: <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/types-divorce>;
4. ABEL Education System: Quelles sont les effets du divorce?: <http://www.jurifiable.com/conseil-juridique/droit-de-la-famille/effets-divorce>;
5. AFP ze dne 28. 9. 2016: Le Sénat adopte le projet de loi - modernisation de la justice du XXIe siècle, <https://fr.news.yahoo.com/s%C3%A9nat-adopte-projet-loi-modernisation-justice-xxie-si%C3%A8cle-172656733.html>;
6. AK Píček: www.akpicek.cz/pravni-sluzby/rodinne-pravo/rozvod/;
7. Bas P. (předseda zákonodárné komise Senátu) a Retailleau B. (předseda klubu Republikánů v Senátu): Le divorce par consentement mutuel sans juge: une fausse bonne idée?, Le Monde ze dne 14. 6. 2016, http://www.lemonde.fr/idees/article/2016/06/14/le-divorce-par-consentement-mutuel-sans-juge-une-fausse-bonne-idee_4950265_3232.html;

8. Bellamy V.: 123 500 divorces en 2014 - Des divorces en légère baisse depuis 2010, http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1599#inter2;
9. Benjamin A.: Refus de célébrer un mariage pour tous: que risque un maire?, TF1 ze dne 8. 6. 2013, <http://lci.tf1.fr/france/societe/refus-de-celebrer-un-mariage-pour-tous-que-risque-un-maire-8004748.html>;
10. Broquet: Le divorce accepté, <http://avocat-broquet.fr/divorce/divorce/comment-divorcer-differents-types-de-divorce/divorce-accepte/>;
11. Broquet: Le divorce pour altération définitive du lien conjugal, <http://avocat-broquet.fr/divorce/divorce/comment-divorcer-differents-types-de-divorce/divorce-pour-alteration-definitive-du-lien-conjugal>;
12. CD-ROM INSEE: La situation démographique en 2001 - Mouvement de la population;
13. CD-ROM Kronika lidstva;
14. Colin P.: Divorce: quels sont les différents cas? 13. 3. 2013, www.pratique.fr/divorce-differents-cas.html;
15. Conseil National des Barreaux: Conventions d'honoraires en matière de divorce, http://cnb.avocat.fr/Conventions-d-honoraires-en-matiere-de-divorce-quatre-modeles-a-adapter-proposes-par-le-CNB_a1576.html;
16. Česká advokátní komora: Domluvte se, vyjde to levněji, <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2508>;
17. Česká advokátní komora: Kolik je Vám let, pane soudce, <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=747>;
18. Česká justice ze dne 29. 4. 2016: Pelikán představil novou komisi pro přípravu občanského soudního řádu, <http://www.ceska-justice.cz/2016/04/pelikan-predstavil-novou-komisi-pro-pripravu-obcanskeho-soudniho-radu/>;
19. Český statistický úřad: Česká republika od roku 1989 v číslech (ze dne 17. 5. 2016), https://www.czso.cz/documents/10180/32955062/32018116_0101.pdf/748889f6-5739-401b-8aed-90924d1865af?version=1.0;
20. Český statistický úřad: Demografická příručka – 2014, Sňatky a bilance manželství v letech 1920 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150405.pdf/efe2ba08-b102-4422-84b5-1327b15f6857?version=1.0>;

21. Český statistický úřad: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1960 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150507.pdf/704f1321-a734-49c4-a5c4-004457f2c482?version=1.0>;
22. Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky - 2014, Rozvodovost, <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2014>;
23. Český statistický úřad: Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/publ/1112-02-po_roce_1989; Český statistický úřad: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1960 – 2014, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548157/130055150507.pdf/704f1321-a734-49c4-a5c4-004457f2c482?version=1.0>;
24. ČTK, Eurozpravy.cz ze dne 18. 10. 2014: Papež narazil, biskupové vstřícnost k rozvodům a gayům zavrhl, <http://zahranicni.eurozpravy.cz/evropa/104709-papez-narazil-biskupove-vstricnost-k-rozvodum-a-gayum-zavrhli/>;
25. ČTK, Hospodářské noviny ze dne 19. 10. 2014: Liberální biskupové prohráli, církev odmítla tolerovat svazky homosexuálů, <http://zahranicni.ihned.cz/c1-62967390-liberalni-biskupove-prohrali-cirkev-odmitla-tolerovat-svazky-homosexualu>;
26. ČTK: Legislativní rada vlády schválila novelu občanského zákoníku, 3. 9. 2015, <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/legislativni-rada-vlady-schvalila-novelu-obcanskeho-zakoniku/r~15aa05a4527111e58c710025900fea04/>;
27. Daudé J.: Le divorce pour faute toujours d'actualité: la notion de faute a la loupe, 17. 1. 2013, <http://www.village-justice.com/articles/divorce-faute-toujours-actualite-notion,13553.html>;
28. EPRAVO.CZ Digital z 05/2016: Ministr Pelikán zřídil novou komisi pro rekodifikaci procesního práva, http://tablet.epravo.cz/5-2016/30_z-praxe-ministr-pelikan-zridil-novou-komisi-pro-rekodifikaci-procesniho-prava;
29. Fiala R.: Na cestě k novému civilnímu procesnímu právu - <http://www.epravo.cz/top/efocus/na-cestě-k-novému-civilnímu-procesnímu-právu-97264.html>;
30. FranceSoir ze dne 28. 9. 2016: Modernisation de la justice du XXIe siècle: Le Sénat adopte le projet de loi, <http://www.francesoir.fr/politique-france/modernisation-de-la-justice-du-xxie-siecle-le-senat-adopte-le-projet-de-loi>;
31. Grygar J.: NOZ v praxi: Jak označovat účastníky řízení o rozvod manželství?, <http://www.bulletin-dvokacie.cz/noz-v-praxi-jak-oznacovat-ucastniky-rizeni-o-rozvod-manzelstvi?browser=mobi>;

32. Grygar J.: NOZ v praxi: Specifika společného návrhu na rozvod manželství a připojení se k návrhu na rozvod manželství, 7. 5. 2014, [http://www.bulletin-advokacie.cz/noz-v-praxi-specifika-spolecneho](http://www.bulletin-advokacie.cz/noz-v-praxi-specifika-spolecneho;);
33. Hached: Avocat divorce pour faute - conditions et délais de la procédure, <http://www.cabinet-hached.net/avocat-divorce-pour-faute.html>;
34. Hached: Avocat pour divorce sur demande accepté: explications et délais moyens, <http://www.cabinet-hached.net/divorce-demande-acceptee.html>;
35. Hached: Divorce pour altération définitive du lien conjugal: conditions et déroulement pratique, <http://www.cabinet-hached.net/divorce-alteration-lien-conjugale.html>;
36. Heller L.: Avocat divorce pour altération définitive du lien conjugal, <http://www.avocat-heller.com/divorce-alternation.php>;
37. INSEE: Nombre d'unions, ze dne 23. 6. 2016, <http://www.insee.fr/fr/themes/series-longues.asp?indicateur=nombre-mariages-pacs>;
38. INSEE: Divorces et divortialité jusqu'en 2014, http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=bilandemo8;
39. INSEE: Evolution du nombre de mariages et de pacs conclus jusqu'en 2015, http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=NATTEF02327;
40. Jacquin J. – B.: Justice: divorce, délits routiers, pacs ... les tribunaux désengorgés, Le Monde ze dne 13. 10. 2016, http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2016/10/13/justice-divorce-delits-routiers-pacs-les-tribunaux-desengorges_5012960_1653578.html;
41. Jirsa J.: Nová úprava rozvodového řízení účinná od 1. 1. 2014, Právní prostor, 18. 2. 2014, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nova-uprava-rozvodoveho-rizeni-ucinna-od-1-1-2014>;
42. Jirsa J.: Zrušme třetinu českých soudů! – 2. Část TK soudců 1/2006 - <http://ejustice.cz/jaromir-jirsa-zrusme-tretinu-ceskych-soudu-2-cast-tk-soudcu-12006>;
43. Kantůrková L.: Postavení rodinněprávních a opatrovnických soudců v české justici, epravo.cz, http://tablet.epravo.cz/8-2015/30_tema-vydani-postaveni-rodinnepravnich-a-opatrovnickych-soudcu-v-ceske-justici;
44. Králíčková Z.: Rozvod, MU PF 2008, www.law.muni.cz; AK Čejková: advokat-cejkova.cz/není-rozvod-jako-rozvod/;
45. La Depeche ze dne 30. 10. 2013 – Mariage homosexuel: 4 mois apres, un premier divorce prononcé a Toulouse - <http://www.ladepeche.fr/article/2013/10/30/1742550-mariage-homosexuel-un-premier-divorce-prononce-a-toulouse.html>;

46. Larrieu-Sans M.: Le divorce par consentement mutuel: avantages, inconvénients?, 26. 10. 2015, <http://maitre-larrieu-avocat.fr/divorce-2/le-divorce-par-consentement-mutuel-avantages-inconvenients.html>;
47. Larrieu-Sans M.: Prestation compensatoire et pension alimentaire: Quelle différence?, 29. 11. 2015, <http://maitre-larrieu-avocat.fr/avocat-famille/divorce-par-consentement-mutuel>;
48. Lazard M. -P.: La réforme du divorce, mode d'emploi, Actualité syndicale et législative, <http://www.lazard-avocat.com/presse/fnuja.pdf>;
49. Le divorce réformé: www.droit.pratique.fr/popPrint.php?nType=9&idCont=151783&other=null;
50. Le Figaro ze dne 13. 1. 2013 – Mobilisation historique contre le mariage pour tous - <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2013/01/13/01016-20130113ARTFIG00217-mobilisation-historique-contre-le-mariage-pour-tous.php>;
51. Le Figaro ze dne 20. 5. 2016: L'Assemblée nationale adopte le divorce sans juge <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/05/19/01016-20160519ARTFIG00273-l-assemblee-nationale-adopte-le-divorce-sans-juge.php>;
52. Le Monde ze dne 27. 5. 2013 – Dernière démonstration de force pour les opposants au mariage homosexuel - http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/05/26/des-manifestants-anti-mariage-homosexuel-interpelles-sur-les-champs-elysees_3417612_3224.html;
53. Le Monde ze dne 31. 10. 2013 – Premier divorce d'un couple homosexuel en France - http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/10/31/premier-divorce-d-un-couple-homosexuel-en-france_3505844_3224.html;
54. Le Parisien: Fiche Métier: Juge aux affaires familiales, <http://etudiant.aujourd'hui.fr/etudiant/metiers/fiche-metier/juge-aux-affaires-familiales.html>;
55. Le Point ze dne 19. 5. 2016: Désunion à l'Assemblée nationale sur le divorce sans juge, http://www.lepoint.fr/societe/l-assemblee-nationale-vote-le-divorce-par-consentement-mutuel-sans-juge-19-05-2016-2040598_23.php;
56. Le Soir ze dne 15. 12. 2015, 15 décembre 1809: divorce de Napoléon, <http://www.lesoir.be/1069094/article/soirmag/soirmag-histoire/2015-12-14/15-decembre-1809-divorce-napoleon>;

57. Léko K., Česká pozice ze dne 22. 4. 2016, Justice stále vychází z rakouského kodexu z 19. století, http://ceskapozice.lidovky.cz/justice-stale-vychazi-z-rakouskeho-kodexu-z-19-stoleti-pp0-/tema.aspx?c=A160419_234518_pozice-tema_lube;
58. Lentschner N.: Divorce accepté, [http://www.lentschneravocat.com/avocat-droit-famille-et-droit-personnes/divorce-accepte/;](http://www.lentschneravocat.com/avocat-droit-famille-et-droit-personnes/divorce-accepte/)
59. Les différents types de divorce: www.divorce-famille.net/reforme-du-divorce.html;
60. Les procédures de divorce: www.divorcefacil.com/les-procedures-de-divorce.html;
61. Les procédures de divorce: www.divorcefacil.com/les-procedures-de-divorce.html;
62. Luštinec V.: Papež v exhortaci Amoris Laetitia povzbuzuje rodiny k radosti z lásky. Dává větší důraz na svědomí, 9. 4. 2016, http://www.christnet.cz/clanky/5702/papez_v_exhortaci_amoris_laetitia_povzbuzuje_rodiny_k_radosti_z_lasky_dava_vetsi_duraz_na_svedomi.url;
63. Ministerstvo spravedlnosti ČR: Další krok k efektivnějšímu soudnictví: Ministerstvo spravedlnosti ustavilo pracovní skupinu k rekodifikaci procesního práva, Tiskové oddělení MS ČR, 29. 4. 2016, <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=348658>;
64. Ministerstvo spravedlnosti: Divorces: une procédure a deux vitesses, ze dne 3. srpna 2012, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/infostats-justice-10057/divorces-une-procedure-a-deux-vitesses-24486.html>;
65. Ministerstvo spravedlnosti: Kontinuita rodinného práva se současným stavem, obcanskyzakonik.justice.cz/rodinne-pravo/koncepcni-zmeny/;
66. Ministerstvo spravedlnosti: Le métier - un métier a haute responsabilité, humain, qui requiert éthique, écoute et analyse, <http://www.metiers.justice.gouv.fr/magistrat-12581/le-metier-12582/>;
67. Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et ruptures d'unions, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>;
68. Ministerstvo spravedlnosti: Les divorces et séparations de corps, ze dne 8. 7. 2014, <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-divorces-et-ruptures-dunion-25130.html>;
69. Ministerstvo spravedlnosti: Otázky a odpovědi, Jaký je rozdíl mezi rozvodem a rozvodem od stolu a lože?, 25. 2. 2015, <http://www.vos-droits.justice.gouv.fr/divorce-separation-11939/>;

70. Ministerstvo spravedlnosti: Tribunal de grande instance, 8. 2. 2007, <http://www.justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033/tribunal-de-grande-instance-12034.html>;
71. Národní shromáždění: Justice: justice du XXIe siecle, <http://www.assemblee-nationale.fr/14/ta/ta0824.asp>;
72. Nevrkla L.: Jaké změny občanského zákoníku lze letos očekávat, epravo.cz ze dne 28. 1. 2016, <http://www.epravo.cz/top/clanky/jake-zmeny-obcanskeho-zakoniku-lze-letos-ocekavat-100305.html>;
73. Nevrkla L.: Rozhodné právo pro rozvod mezinárodního manželství, epravo.cz ze dne 14. 6. 2016, <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodne-pravo-pro-rozvod-mezinarodniho-manzelstvi-101824.html>;
74. Notaires de France: Les différentes procédures de divorce, ze dne 11. 2. 2016, <http://www.notaires.fr/fr/les-diff%C3%A9rentes-proc%C3%A9dures-de-divorce>;
75. Nový občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/obecne.html>;
76. Omer R.: Quels sont les avantages du divorce par consentement mutuel?, 2014, <https://www.avocat-omer.fr/question/49-quels-sont-les-avantages-du-divorce-par-consentement-mutuel>;
77. Pokus o právní revoluci začíná - <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=13430>;
78. Portál evropské e-justice: Divorce – France, http://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-printMS_EJN-cs.do?clang=fr&member=1;
79. Portál evropské e-justice: Rozvod – Francie, 26. 11. 2015, https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-cs.do;
80. Portál veřejné správy. Rozvod manželství - <https://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/183/10049/11054.html>;
81. Poussart A.: Projet de loi Justice du XXIe siecle: les modifications du Sénat, <https://fr.news.yahoo.com/projet-loi-justice-xxie-si%C3%A8cle-modifications-s%C3%A9nat-132123010.html>;
82. Projev Maurice Schumanna, na půdě Senátu dne 18. 6. 1975 - <http://maurice-schumann.over-blog.com/article-divorce-le-point-de-vue-de-maurice-schumann-1975-69134323.html>;
83. Reboul A. P., Randoux F.: Divorce, délits routiers, transidentité: le projet „Justice au XXIe siecle, ze dne 12. 10. 2016, <https://fr.news.yahoo.com/divorce-d%C3%A9lits-routiers-transidentit%C3%A9-projet-justice-au-xxie-181234929.html>;

84. Rygielski B.: Les honoraires, <http://www.avocat-rygielski.fr/avocat/rygielski/51/honoraires.html>;
85. Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti, Rozvod po vzájemné dohodě - proces, 20. 2. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10567>;
86. Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti, Peut – on changer de type de divorce pendant le déroulement de la procédure, ze dne 9. 7. 2015, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F12561>;
87. Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti: Divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage, ze dne 3. 11. 2014, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10569>;
88. Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti: Divorce pour altération définitive du lien conjugal, ze dne 23. 10. 2014, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10568>;
89. Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti: Divorce pour faute, ze dne 20. 10. 2014, <https://service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10577>;
90. Ředitelství právních a správních informací (Premiér), Ministerstvo spravedlnosti, 25. 2. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F980>;
91. Ředitelství právních a správních informací (Premiér): Couples homosexuels: la loi sur le mariage pour tous publiée au Journal Officiel, 21. 5. 2013 - <https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/002563>;
92. Ředitelství právních a správních informací (Premiér): Prestation compensatoire, 25. 3. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1760>;
93. Ředitelství právních a správních informací (Premiér): Rozvod pro zavinění, 20. 11. 2014, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10577>;
94. Ředitelství právních a správních informací: Divorce pour acceptation du principe de la rupture du mariage, 3. 11. 2014, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10569>;
95. Ředitelství právních a správních informací: Divorce par consentement mutuel, znění z 20. 2. 2015, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10567>;
96. Service-Public.fr. – Le site officiel de l'administration française, Prestation compensatoire, <http://vosdroits.service-public.fr/particuliers/F1760.xhtml#N101BE>;

97. Stránská E., Nováková V.: Rozvod manželství podle nového občanského zákoníku 2014, www.bezplatnapravniporadna.cz;
98. V budoucnu by mohli rozvádět i matrikáři - <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=901>;
99. van der Weerden A.: Rozvod cizinců v České republice. Rozvod s mezinárodním prvkem - <http://www.ak-vdw.com/perch/resources/erven-5-rozvod-cizinc-v-r-cz.pdf>;
100. Veřejná správa: Definice „Assignment“ ze dne 8. září 2014, <https://service-public.fr/particuliers/glossaire/R12538>;
101. Vrcha P.: A bude nový civilní procesní kodex! Aneb soudci by zákony psát neměli., 29. 4. 2016, <http://vrcha.webnode.cz/news/a-bude-novy-civilni-procesni-kodex/>;
102. Wipplingerová M., Zahradníková R., Spurná K.: Řízení o rozvod manželství: Obecně o řízení – pravomoc, pojetí řízení, 24. 2.2015, Bulletin-advokacie.cz;
103. Zprávy.idnes.cz ze dne 25. 10. 2015: Církev zmírní postoj k druhým sňatkům ke gayům ne, shodli se biskupové.

Judikatura:

Česká:

1. Nález pléna Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15;
2. Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 572/04;
3. Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 6. 2002, sp. zn. II. ÚS 465/02;
4. Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. Cpjn 19/2007;
5. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 1958 sp. zn. Cz 22/58;
6. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 1958, sp. zn. CZ 38/58;
7. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. 6. 2001, sp. zn. 30 Cdo 257/2001;
8. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 30 Cdo 135/2004;
9. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2007, sp. zn. 22 Cdo 20/2007;
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 2. 2008, sp. zn. 26 Cdo 1407/2006;
11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2009, sp. zn. 21 Cdo 2839/2008;
12. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3755/2010;
13. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2015 sp. zn. 21 Cdo 3612/2014;
14. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 6. 6. 1962, sp. zn. 5 Co 272/62;

15. Rozsudek KS v Českých Budějovicích ze dne 5. 10. 2009, čj. 8 Co 3324/2009;
16. Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 27. 6. 2014, sp. zn. 30C 377/2013;
17. Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 15 Co 268/2006;
18. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5. 10. 2005, sp. zn. 10 Co 459/2005.

Francouzská:

1. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 1. 12. 2010, ve věci stížnosti č. 09-71863;
2. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 1. 7. 2009, ve věci stížnosti č. 08-17825;
3. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 14. 2. 2006, ve věci stížnosti č. 05-14686;
4. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 17. 10. 2007, ve věci stížnosti č. 06-20701;
5. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 18. 5. 2011, ve věci stížnosti č. 10- 12912;
6. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 19. března 2008, ve věci stížnosti č. 06-21250;
7. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 19. 6. 2007, ve věci stížnosti č. 05-18735;
8. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 23. 2. 2011, ve věci stížnosti č. 09-72079;
9. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. 11. 2009, ve věci stížnosti č. 08-17117;
10. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 28. 1. 2009, ve věci stížnosti č. 08-11598;
11. rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 28. 10. 2011, ve věci stížnosti č. 09-14835
12. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 4. 5. 2011, ve věci stížnosti č. 10-17019;
13. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 5. 2. 2002, ve věci stížnosti č. 00-15794;

14. Rozhodnutí 1. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 8. 7. 2010, ve věci stížnosti č. 099-66186;
15. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu dne 12. 10. 1998, ve věci stížnosti č. 87-16924;
16. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu dne 30. 1. 1980, ve věci stížnosti č. 79-12470;
17. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 10. 5. 2001, ve věci stížnosti č. 99-13833;
18. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 16. 7. 1987, ve věci stížnosti č. 85-15596;
19. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 16. 7. 1982, ve věci stížnosti č. 81-11604;
20. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 18. 11. 1987, ve věci stížnosti č. 86-16286;
21. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. 3. 1987, ve věci stížnosti č. 85-12262;
22. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 25. 10. 1995, ve věci stížnosti č. 93-13773;
23. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 27. 5. 1998 ve věci stížnosti č. 96-18620;
24. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 29. 9. 1982 ve věci stížnosti č. 81-15692;
25. Rozhodnutí 2. občanskoprávního senátu Kasačního soudu ze dne 3. 6. 1999, ve věci stížnosti č. 97-18754;
26. Rozhodnutí Odvolacího soud v Nimes ze dne 21. března 2007;
27. Rozhodnutí Odvolacího soudu v Metz ze dne 17. dubna 2007;
28. Rozhodnutí odvolacího soudu v Montpellier ze dne 5. 2. 2008, č. 03/747;
29. Rozhodnutí Odvolacího soudu v Orléans ze dne 24. 2. 2009;
30. Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8, sp. zn. 30C 377/2013, ze dne 27. 6. 2014.

ESLP:

ESLP: stížnost č. 28957/95 Christine Goodwin proti Spojenému království, rozsudek Velkého senátu ze dne 11. 7. 2002.

Stěžejní právní předpisy:

1. ABGB - Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (rakouský obecný zákoník občanský);
2. Code civil, Dalloz, édition 2003;
3. Code civil, Dalloz, édition 2005;
4. Code civil, Dalloz, édition 2013;
5. Code de l'organisation judiciaire: zákoník soudního uspořádání, www.legifrance.gouv.fr;
6. Code de procédure civile, Dalloz, édition 2013;
7. Dekret č. 2004-1158 ze dne 29. října 2004, o reformě procesu v rodinněprávní oblasti;
8. Dekret č. 75-1124 ze dne 5. 12. 1975, o řízení o rozvodu a odluce od stolu a lože;
9. Nouveau Code de procédure civile, Dalloz 2003;
10. Ústava 9. května, tj. ústavní zákoně č. 150/1948 Sb.;
11. Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého;
12. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů;
13. Zákon č. 2004-439, o rozvodu manželství (ze dne 26. května 2004);
14. Zákon č. 2007-1787 ze dne 20. prosince 2007, o zjednodušení práva;
15. Zákon č. 2013-404 ze dne 17. května 2013, umožňující uzavření manželství párům stejného pohlaví;
16. Zákon č. 2016-1547 ze dne 19. listopadu 2016, o modernizaci justice 21. století;
17. Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů;
18. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném;
19. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních;
20. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů;
21. Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství;
22. Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotnických službách;
23. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník;
24. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník;
25. Zákon č. 75-617 ze dne 11. července 1975 o reformě rozvodu;
26. Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii;

- 27. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník;
- 28. zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích);
- 29. zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém;
- 30. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Stěžejní důvodové zprávy:

- 1. Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních;
- 2. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rozvod

Zánik manželství

Reforma rozvodu

Francouzské rozvodové právo

Francouzské právo

KEY WORDS

Divorce

Dissolution of marriage

Reform of divorce

French divorce law

French law